

DE BELGISCHE ECONOMIE

1931

KONINKRIJK BELGIE
MINISTERIE VAN ECONOMISCHE ZAKEN
ALGEMENE DIRECTIE VOOR STUDIEN EN DOCUMENTATIE

DE BELGISCHE ECONOMIE

in

1991

BRUSSEL

1992

België - Ministerie van Economische Zaken

De Belgische economie in 1991.

Jaaroverzicht.

Brussel : Ministerie van Economische Zaken, Algemene Directie voor Studiën en Documentatie

1992- XIV, 135 blz. 20,5x28,5 cm.

ISSN 0771-7385

D/1992/1226

Prijs : 400 BEF.

Onderhavige analyse is geen standpunt van de Minister van Economische Zaken; ze engageert slechts de auteurs, economen van de ADSD.

Gegevens uit deze publicatie mogen overgenomen worden mits duidelijke bronvermelding.

VOORWOORD

In het jaarverslag over het Belgisch economische verloop in 1991 vindt U vier grote delen: de macro-economische aggregaten, de vraagcomponenten en produktie, de sociale aspecten en tenslotte de monetaire en financiële factoren. In elk hoofdstuk wordt een bondige vergelijking opgenomen van het Belgische verloop met dat bij de belangrijkste industrielanden. Tot slot volgen nog een aantal statistische bijlagen.

Een accuraat jaaroverzicht van de Belgische economie samenstellen hangt nauw samen met het beschikbaar komen van de statistische gegevens. Ongelukkig treedt hierbij regelmatig beduidende vertraging op, zeker vergeleken met de prestaties in het buitenland. Nochtans menen de auteurs van dit overzicht dat een zo volledig mogelijk statistisch informatiepalet noodzakelijk is alvorens over te gaan tot de synthese en beoordeling van het Belgisch economisch verloop. De hierdoor opgetreden late verschijning, negen maanden na het afsluiten van het behandelde jaar, schaadt evenwel geenszins de bruikbaarheid van onderhavig werk voor de lezer die een goed inzicht in het Belgische economische verloop wil verwerven.

Brussel, augustus 1992.

INHOUD

Voorwoord	V
Inhoudstafel	VII
Lijst van tabellen	X
Lijst van grafieken	XII
Lijst van gebruikte afkortingen	XIII
 1. MACRO ECONOMISCHE SYNTHESE	 1
1.1 ALGEMEENHEDEN	3
1.2. DE INTERNATIONALE OMGEVING	4
1.3. BELGISCH ECONOMISCH VERLOOP	6
A. Spreiding BNP over de economische agenten	7
B. Spaarquote en gezinsinvesteringen	8
C. Buitenlands evenwicht	9
D. Arbeidsmarkt	9
 2. VRAAG EN PRODUKTIE	 11
2.1. INVESTERINGEN	13
2.1.1. Produktieve investeringen in het buitenland	13
2.1.2. Produktieve investeringen in België	14
2.1.3. De bouwnijverheid	16
2.2. GEZINSVERBRUIK	19
2.2.1. Internationale omgeving	19
2.2.2. Laag Belgisch verbruik	20
A. Goederenconsumptie	21
B. Voertuigen	24
C. Dienstenconsumptie	26
2.2.3. Conjunctuurenquêtes	26
2.3. BUITENLANDSE HANDEL	29
2.3.1. Verzwakkende groei van de wereldhandel	29
2.3.2. Buitenlandse handel van de BLEU op een laag pitje	36
A. Algemeen verloop van de goederenhandel	36
B. Samenstelling van de buitenlandse handel volgens bedrijfstak	39
C. Geografische spreiding van de buitenlandse handel	43
2.3.3. Buitenlandse prestaties en concurrentievermogen van de BLEU	48

2.3.4. Betalingsbalans van de BLEU	51
A. Algemeen overzicht	51
B. De lopende verrichtingen	51
C. De kapitaalverrichtingen	53
2.4. INDUSTRIELE PRODUKTIE	55
2.4.1. Slabakkende internationale produktie	55
2.4.2. Dalende Belgische produktie	56
A. Algemeen	57
B. Industriële produktie per goederengroep	57
C. Industriële produktie per bedrijfstak	58
D. Gewestelijke industriële produktie	63
2.4.3. Synthetische conjunctuurcurve	64
3. ARBEIDSMARKT	65
3.1. TEWERKSTELLING	67
3.1.1. Internationaal	67
3.1.2. Belgische beroepsbevolking	68
3.1.2. Belgische tewerkstelling nam af	68
3.2. WERKLOOSHEID	71
3.2.1. Algemeenheden	71
<i>Band tussen economische groei en werkloosheid</i>	72
3.2.2. Detailanalyse Belgische werkloosheid	74
A. Opsplitsing volgens geslacht	74
B. Regionale opsplitsing	76
C. Spreiding volgens inschrijvingsbasis	78
D. Opsplitsing volgens duur van de werkloosheid	79
E. Opsplitsing volgens bedrijfstak	80
F. Opsplitsing volgens leeftijd	81
3.3. LOONVERLOOP	84
3.3.1. Internationaal concurrentievermogen	84
3.3.2. Matige Belgische loonstijging	86
A. Algemeen	86
B. Loonsverhogingen	86
C. Lonen per bedrijfstak	88
4. FINANCIËLE FACTOREN	89
4.1. OVERHEIDSFINANCIËN	91
4.1.1. De Belgische financieringsbehoefte internationaal vergeleken	91

4.1.2. De financieringsbehoefte van de Belgische overheid	94
A. Het begrotingsbeleid in 1991	94
B. De totale overheidsontvangsten en -uitgaven	94
C. Het netto te financieren saldo	96
D. Het verloop van de Rijksschuld	99
E. De stand van de Rijksschuld	102
4.2. MONETAIRE FACTOREN	104
4.2.1. Internationaal monetair beleid	104
<i>Verdrag van Maastricht</i>	106
4.2.2. De Belgische geld en kapitaalmarkt	108
A. Wisselmarkt : een sterke BEF	108
B. Geldmarkt en renteverloop : nieuwe monetaire aanpak	109
C. Obligatiemarkt : opgang van de OLO	112
D. Aandelenmarkt	114
4.3. PRIJSVERLOOP	119
4.3.1. De energiegrondstoffen	119
4.3.2. De grondstoffenmarkten	120
4.3.3. Uiteenlopend verloop internationale inflatie	121
4.3.4. Belgisch prijsverloop blijft gematigd	123
A. Industriële prijzen	123
B. Landbouwprijzen	124
C. Consumptieprijzen	124
VOETNOTEN	127
STATISTISCHE BIJLAGEN	129

LIJST VAN TABELLEN

1- BBP en inflatie in de OESO	4
2- Middelen en bestedingen; België	6
3- Bijdrage aan de BNP-groei	7
4- Bruto vaste kapitaalvorming, private sector zonder bouw	14
5- Investerings volgens de BTW-aangiften	15
6- Bouwvergunningen en begonnen bouwwerken	17
7- Internationale gezinsconsumptie	20
8- Contracten op afbetaling	21
9- Afbetalingscontracten: toegekende bedragen	21
10- Omzet van de kleinhandel in volume	23
11- Relatief aandeel van de distributievormen in de kleinhandel	24
12- Inschrijving wagens	25
13- Nieuwe wagens via krediet gefinancierd	25
14- Omzet diensten in volume	26
15- Wereldgoederenhandel naar geografische streken	30
16- Voornaamste werelduit- en invoerende landen	31
17- Wereldproduktie en -handel in volume	32
18- Wereldhandel in volume, volgens geografische streken	32
19- Prijzen van de wereldgoederenhandel	33
20- Wereldhandelsprijzen per goederengroep	34
21- Lopende rekening van de betalingsbalansen der voornaamste handelsnaties	35
22- Internationale vergelijking van het prijs- en volumeverloop van de buitenlandse handel	37
23- Handelsbalans en dekkingscoëfficiënt in waarde	38
24- Opsplitsing van de buitenlandse handel per bedrijfstak, 1991	40
25- Geografische spreiding van de buitenlandse handel in 1991	43
26- Weerslag van de Duitse eenmaking op de groei van de andere lidstaten	44
27- Bilaterale uitvoer naar Duitsland, per kwartaal	45
28- Uitvoerprestaties, marktaandeelverliezen in volume	49
29- Vergelijking van de rentetarieven op korte en lange termijn	49
30- Vergelijking van de prijzen der energieprodukten	50
31- Algemene betalingsbalans van de BLEU	51
32- Verrichtingen op goederen- en diensten	52
33- Kapitaalbalans	53
34- Internationale industriële produktie	56
35- Industriële produktie per goederengroep	57
36- Industriële produktie per bedrijfstak	59
37- Basismetaalnijverheid, non-ferrometalen	60
38- Metaalproduktie en -verwerking	61
39- Industriële produktie per gewest	64
40- Beroepsbevolking en tewerkstelling in de OESO	67
41- Beroepsbevolking en tewerkstelling	69
42- Volledig uitkeringsgerechtigde werkzoekende werklozen (kwartaalgegevens)	74
43- Totale actieve bevolking en tewerkstelling	76
44- Volledig uitkeringsgerechtigde werkzoekende werklozen (jaargegevens)	76

45- Werkzoekende werklozen per gewest	77
46- Werkzoekende werklozen volgens inschrijvingsbasis	78
47- Werkzoekenden volgens verrichte studies	78
48- Werkzoekende werklozen volgens werkloosheidsduur	79
49- Werkzoekenden per bedrijfstak	81
50- Werkzoekenden volgens leeftijdsgroep	82
51- Begunstigden van het programma tot opslorping van de werkloosheid	83
52- Internationale vergelijking van het loonverloop in de particuliere sector	85
53- Loon- en inflatieverloop	88
54- Overeenkomstlonen per bedrijfstak	88
55- Financieringsbehoefte van de overheid internationaal vergeleken	91
56- De Belgische overheidsschuld in EEG-perspectief	93
57- Totale overheidsontvangsten	95
58- Totale overheidsuitgaven	95
59- NFS van de centrale overheid	97
60- Verdeling van het NFS per gewest en gemeenschap	98
61- Het netto te financieren saldo van gewesten en gemeenschappen	98
62- Het netto te financieren saldo en het schuldverloop	99
63- Het thesaurietekort en de financiering ervan	101
64- Stand van de rijksschuld	102
65- Rentetarieven in enkele industrielanden	104
66- EMS-valutakoersen	107
67- Verloop van enkele buitenlandse beursindexen	108
68- Markt van de schatkistcertificaten	111
69- Dagelijkse transactievolumes op de secundaire markt voor schatkistpapier	112
70- Openbare uitgaven van obligaties in BEF	112
71- Aanbesteding van lineaire obligaties	113
72- Verloop van de beursactiviteit	116
73- Returnindex per sector van de Belgische waarden op de Brusselse spotmarkt	118
74- Grondstoffenprijzen van het HWWA	120
75- Goederenmarkten	121
76- Inflatieverloop OESO	122
77- Prijsindexcijfers van de industriële productie	123
78- Marktprijzen van land- en tuinbouwprodukten en index van de aankooprijzen van produktiemiddelen	124
79- Consumptieprijzen	126

BIJLAGEN

1- Beschikbaar inkomen der economische agenten	131
2- Werkzoekenden per beroep	132
3- Groepering van een aantal departementale begrotingen	133
4- Consumptieartikelen die in prijs daalden tussen januari 1991 en januari 1992	134
5- Consumptieartikelen die met meer dan 5 % in prijs stegen tussen januari 1991 en januari 1992	135

LIJST VAN GRAFIEKEN

1- Internationale vergelijking van de economische groei	3
2- Inflatie in de OESO	5
3- Bruto vaste kapitaalvorming van de private sector, zonder bouw	13
4- Aantal aangevatte bedrijfspanden	17
5- Aantal aangevatte nieuwe woningen	18
6- Omzet kleinhandel, internationale vergelijking	19
7- Kleinhandelsomzet in volume en inschrijvingen van wagens	22
8- Financiële toestand van de gezinnen en belangrijke aankopen	27
9- Synthetische handelscurve	28
10- Voornaamste in- en uitvoerende landen in 1991	30
11- Wereldgoederenproductie en -handel, 1980-1991	34
12- Lopende rekening van de betalingsbalansen van de drie voornaamste handelsnaties	35
13- Saldi van de handel in energieproducten en in andere goederen	37
14- Aandeel der bedrijfstakken in de buitenlandse handel van de BLEU, 1991	39
15- BLEU-uitvoer naar Duitsland	46
16- Industriële productie in de OESO-zone	55
17- Industriële productie 1980 tot 1991	56
18- Industriële productie per goederengroep	58
19- Synthetische conjunctuurcurve	64
20- Tewerkstelling 1980-1991	68
<i>Synthetische curve van de NBB en VUWW; vergelijking tussen de groei van het BNP en van de tewerkstelling</i>	72
21- Werkloosheidsgraad in de EEG, de Verenigde Staten en Japan	73
22- Volledig uitkeringsgerechtigde werkzoekende werklozen	73
23- Opsplitsing volgens het geslacht van de VUWW	75
24- Regionale opsplitsing van de werkloosheid	77
25- Werkloosheid volgens inactiviteitsduur en oudere werklozen	80
26- Werkloosheid bij de jonger dan 25-jarigen en totale werkloosheid; opsplitsing volgens geslacht van de jongerenwerkloosheid	82
27- Bezoldiging per werknemer en arbeidskost per eenheid produkt in de particuliere sector	85
28- Verloop van de reële lonen	87
29- Rijksschuld in internationaal perspectief	92
30- Fiscale en parafiscale heffing in de EEG	92
31- Netto te financieren saldo nationale overheid	97
32- Schuld per hoofd van de bevolking	100
33- Rijksschuld volgens looptijd	103
34- Rijksschuld in BEF en in deviezen	103
35- Officiële wisselkoersen te Brussel	107
36- Maandelijks omzet op de termijnmarkt	116
37- Belgische spot- en catsreturn	117
38- Internationaal consumptieprijsverloop	122
39- Consumptieprijzen 1980-1991	125

LIJST VAN GEBRUIKTE AFKORTINGEN

ADSD	Algemene Directie voor Studiën en Documentatie van het Ministerie van Economische Zaken
BBP	Bruto Binnenlands Produkt
BLEU	Belgisch-Luxemburgse Economische Unie
BNP	Bruto Nationaal Produkt
BTW	Belasting op de Toegevoegde Waarde
CLIO	Input-output classificatie
EEG	Europese Economische Gemeenschap
EMS	Europees Monetair Stelsel
EOGFL	Europees Oriëntatie- en Garantiefonds voor de Landbouw
GATT	General Agreement on Tariffs and Trade
HORECA	Hotels, restaurants en cafés
IMF	Internationaal Monetair Fonds
IRES	Institut de Recherches Economiques et Sociales
MEZ	Ministerie van Economische Zaken
MTA	Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid
NACE	Nomenclatuur van de bedrijvigheid van de Europese Gemeenschap
NAVO	Noord-Atlantische Verdragsorganisatie
NBB	Nationale Bank van België
NFS	Netto te financieren saldo
NILA	Nieuwe Industrielanden van Zuid-Oost Azië
NIS	Nationaal Instituut voor de Statistiek van het Ministerie van Economische Zaken
NMBS	Nationale Maatschappij der Belgische Spoorwegen
OESO	Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling
OBLICATS	Continue geautomatiseerde secundaire obligatiemarkt
OL	Ontwikkelingslanden
OLO	Lineaire obligatieuitgiften
OPEC	Organization of Petroleum Exporting Countries
RIZIV	Rijksinstituut voor Ziekte- en Invaliditeitsverzekering
RSZ	Rijksdienst voor Sociale Zekerheid
RTT	Regie voor Telegraaf en Telefonie
RVA	Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening

De afkortingen van de landennamen en van de munten van die landen zijn deze die voorgesteld zijn door de Internationale Organisatie voor Standaardisatie:

BE	België	BEF	Belgische frank.
CA	Canada	CAD	Canadese dollar
CH	Zwitserland	CHF	Zwitserse frank
DE	Duitse Bondsrepubliek	DEM	Duitse mark.
DK	Denemarken	DKK	Deense kroon.
ES	Spanje	ESP	Spaanse peseta.
FR	Frankrijk	FRF	Franse frank.
GB	Verenigd Koninkrijk	GBP	Pond sterling.
GR	Griekenland	GRD	Griekse drachme.
IE	Ierland	IEP	Iers punt.
IT	Italië	ITL	Italiaanse lire.
JP	Japan	JPY	Japanse yen.
LU	Groothertogdom Luxemburg	LUF	Luxemburgse frank
NL	Nederland	NLG	Nederlandse gulden.
PT	Portugal	PTE	Portugese escudo.
US	Verenigde Staten	USD	Amerikaanse dollar.

1.1 ALGEMENHEDEN

Deze tekst is een samenvatting van de inhoud van de eerste twee hoofdstukken van het boek 'Macroeconomische Synthese' van de auteur Dr. J. H. J. van den Brink. Het boek behandelt de macro-economische theorie en de praktijk van de macro-economische analyse. De tekst is bedoeld voor studenten van de economische wetenschappen en voor professionals in de macro-economische sector.

De tekst is opgesteld door de auteur Dr. J. H. J. van den Brink, die een uitgebreide kennis heeft van de macro-economische theorie en de praktijk van de macro-economische analyse. De tekst is bedoeld voor studenten van de economische wetenschappen en voor professionals in de macro-economische sector.

De tekst is opgesteld door de auteur Dr. J. H. J. van den Brink, die een uitgebreide kennis heeft van de macro-economische theorie en de praktijk van de macro-economische analyse. De tekst is bedoeld voor studenten van de economische wetenschappen en voor professionals in de macro-economische sector.

De tekst is opgesteld door de auteur Dr. J. H. J. van den Brink, die een uitgebreide kennis heeft van de macro-economische theorie en de praktijk van de macro-economische analyse. De tekst is bedoeld voor studenten van de economische wetenschappen en voor professionals in de macro-economische sector.

1. MACRO-ECONOMISCHE SYNTHESE

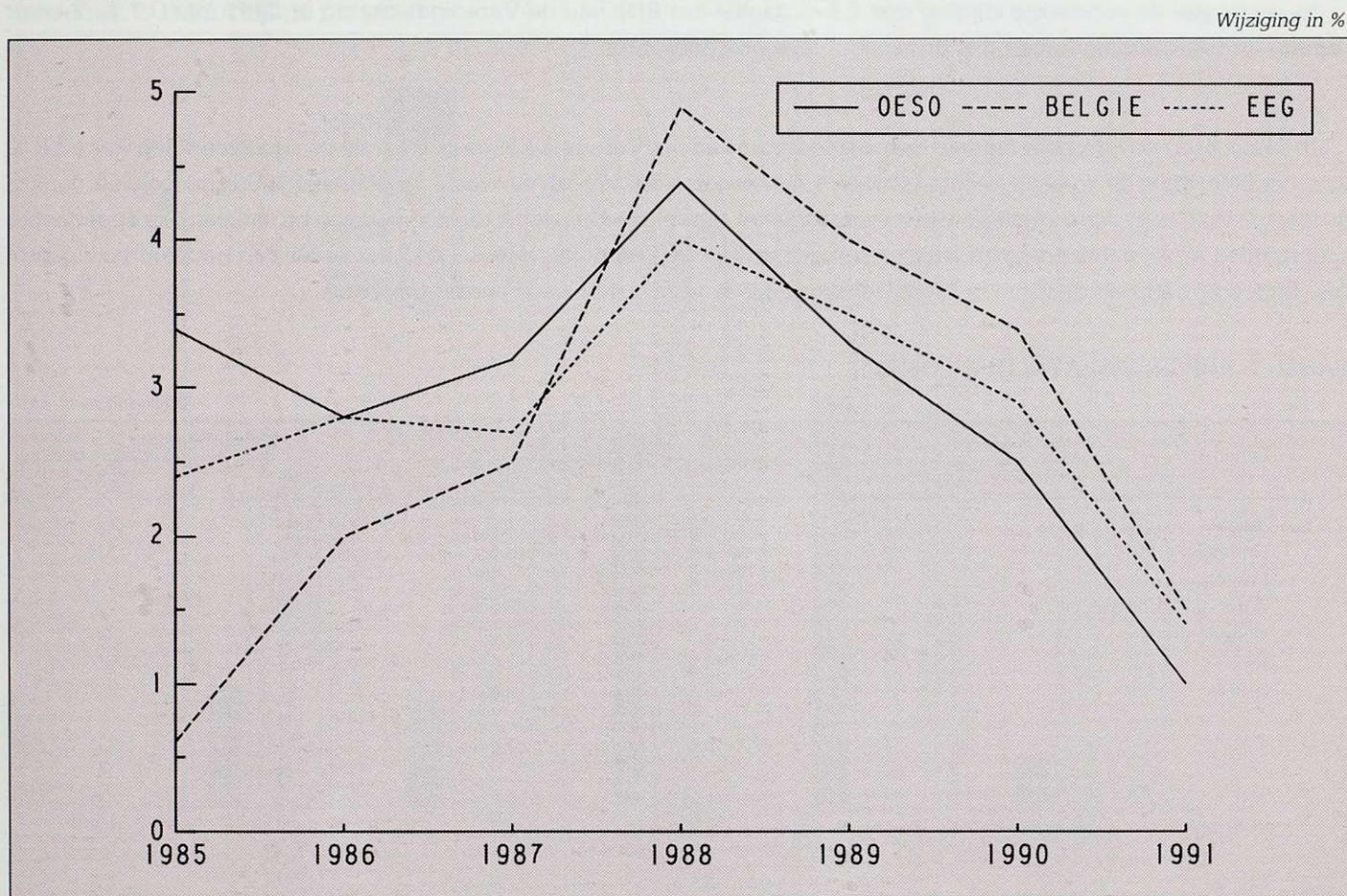
1.1. ALGEMEENHEDEN

Na de conjunctuurpiek van 1989 verzwakte de groei van de westerse economie vanaf 1990 duidelijk en dat was ook nog zo in 1991. Dit was niet het gevolg van een spontane conjunctuurontwikkeling, evenmin als van de onzekerheid naar aanleiding van de Golfcrisis, maar wel van het beleid tot tempering van de oververhitting. In de meeste westerse landen en vooral in de Verenigde Staten gebeurde dat in hoofdzaak met monetaire maatregelen om de zware inflatoire druk van de jaren 1988 en 1989 tegen te werken.

Door dit verloop wordt ook aangetoond in hoeverre de regeringen de economiebewegingen beheersen. De ernst van de recessie die dit beperkend monetaire beleid in de Angelsaksische landen veroorzaakte doet echter ook vermoeden dat de hantering van dergelijke mechanismen ver van perfect is. Evenzo zetten de moeilijkheden en zelfs de mislukking bij de pogingen tot aanwakkering van de economie in 1991, aan tot bescheidenheid.

Uiteraard waren de exogene politieke gebeurtenissen geen aansporing tot herstel. Medio 1990 gewaagden de meeste analysten van een oplevende bedrijvigheid in het eerste halfjaar van 1991, maar in de zomer bracht de Golfcrisis, en daarmee de onzekerheid, zware twijfels omtrent een herstelmogelijkheid op korte termijn. Deze twijfels waren des te gegrond omdat de olieprijsen onmiddellijk de hoogte ingingen en niemand er enig vermoeden van had hoe zij op middellange termijn zouden verlopen.

GRAFIEK 1- INTERNATIONALE VERGELIJKING VAN DE ECONOMISCHE GROEI

BRON: OESO en MEZ.

Net voor het einde van de vijandelijkheden in februari 1991 hadden sommigen het over de zeer aanstaande verbetering van de westerse economieën, vooral dan van de Amerikaanse. Maar dat gebeurde niet en de Angelsaksische economieën, reeds diep door de recessie getroffen, zaten bij het jaareinde nog steeds in het sukkelstraatje.

De ontoereikende wegwerking van de schuldenlast die gezinnen en bedrijven tijdens de expansiefase hadden aangegaan, alsmede de moeilijkheden in de kredietsector - gedeeltelijk het gevolg van deze schuldenlast - waardoor het aanbod verbrokkelde (credit crunch), waren hoofdoorzaak van het uitblijvend herstel in de Angelsaksische wereld.

1.2. DE INTERNATIONALE OMGEVING

In haar «Economic Outlook» van juni 1990, dus kort voor de crisis in het Midden-Oosten, verwachtte de OESO een BNP-stijging met 2,9 % in de zone, iets meer dan die welke voor 1990 werd in aanmerking genomen. In juni 1992 werden de ramingen voor het jaar 1991 door de OESO neerwaarts herzien tot een reële BNP-groei van slechts 1 %. Het verschil van bijna 2 procentpunten tussen beide ramingen geeft aan welke omvang de economische verslapping op internationaal vlak kende. De recessie in de Angelsaksische landen en meer bepaald in de Verenigde Staten, in plaats van de aanvankelijk verwachte groei-ombuiging, is uiteraard niet vreemd aan deze globale wanprestatie.

In plaats van de verwachte stijging met 2,5 % daalde het BNP van de Verenigde Staten in 1991 met 0,7 %. Tussen raming en waarneming liggen dus drieëneenhalve procentpunten.

In Japan en in de Europese landen, met uitzondering van het Verenigd Koninkrijk waar de recessie zeer diep was (-2,2 % voor het BNP) zakte de groei tot slechts 1,2 % en 1,4 % (tegen +3,6 % zoals verwacht werd medio 1990), gedeeltelijk dankzij de sterke vraag naar consumptiegoederen vanwege het herenigde Duitsland, die kon steunen op aanzienlijke opgehoopte spaargelden en forse inkomenstransferten ten gunste van de Oostduitse gezinnen in het kader van het eenmakingsproces. Bijgevolg bedroeg de groei in West-Duitsland 3,1 % i.p.v. 3,4 % zoals eerder geraamd.

TABEL 1- BBP EN INFLATIE IN DE OESO

Land	BBP in volume		Consumptieprijs	
	1990	1991	1990	1991
<i>België</i>	3,7	1,5	3,4	3,2
Duitsland	4,5	3,1	2,6	3,6
Frankrijk	2,2	1,3	3,0	3,1
Verenigd Koninkrijk	1,0	-2,2	5,6	7,4
Nederland	3,9	2,0	2,7	3,5
Italië	2,2	1,4	6,5	6,7
Spanje	3,7	2,4	6,4	6,3
EEG 12	2,9	1,4	4,3	5,0
US	1,0	-0,7	5,1	4,0
Japan (a)	5,2	4,5	2,6	2,6
OESO	2,5	1,0	4,7	4,5

(a) BNP.

BRON : OESO, België: MEZ (ADSD).

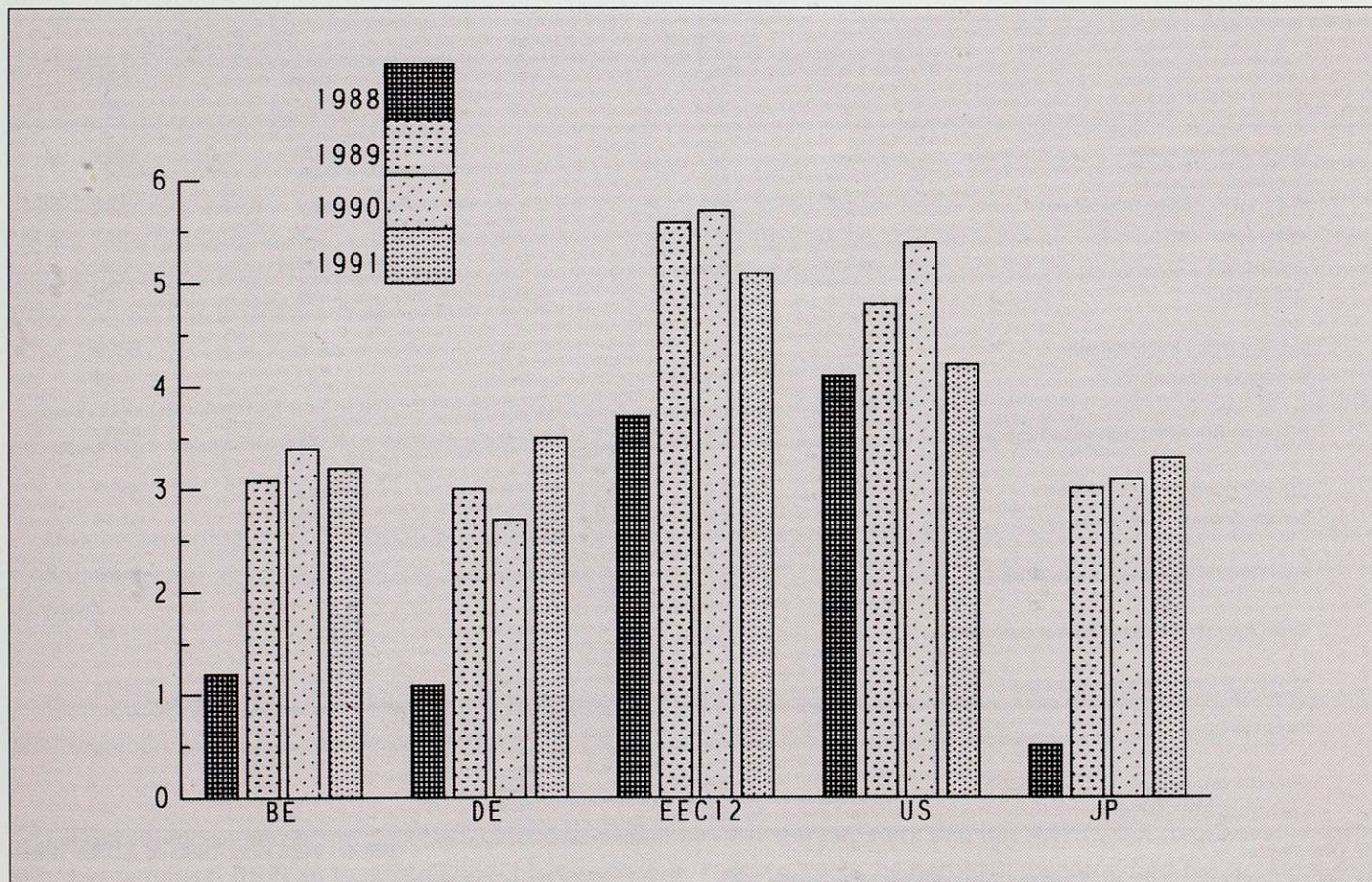
De meeste industrielanden, met inbegrip van de Verenigde Staten, haalden uit deze «buitenkans» profijt; zonder deze onverhoopte vraag zou de recessie wellicht ook het Europese continent getroffen hebben. Toch verzwakte de groei van de wereldhandel van 6,9 % in 1990 naar 3,9 % in 1991 volgens de OESO en naar 3 % volgens het GATT.

Overigens werd de inflatietempering, oogmerk van het strakke geldbeleid van 1989, slechts gedeeltelijk bereikt. De inflatie die eind 1989 op jaarbasis 8,4 % voor de gezamenlijke OESO-landen bedroeg, beliep in december 1991 nog 5,6 %. Afgezien van de landen met hoge inflatie kwam de prijsstijging op het einde van de periode op 3,7 %. Als jaargemiddelde genomen zakte de inflatie van de gezamenlijke OESO-landen van 6,7 % in 1989 naar 5,2 % in 1991, via een tussenstap (5,8 %) in 1990. In België behoorde de inflatie, gemeten aan het indexcijfer der consumptieprijsen (3,2 % als jaargemiddelde over 1991) tot de laagste onder de industrielanden, na Denemarken en Frankrijk.

Het beleid tot monetaire inkringing dat in 1989 werd gevoerd, beoogde een hollende inflatie, gezien de overmatige expansie, te vermijden en bijgevolg de industriële economieën weer in juistere, d.i. meer aan hun potentieel beantwoordende, banen te leiden. Het schoot echter zijn doel voorbij en veroorzaakte zodoende een veel te sterke vertraging van de bedrijvigheid in de Europese landen en een recessie in de Angelsaksische landen.

GRAFIEK 2- INFLATIE IN DE OESO

Wijziging in %, t/t-1.

BRON: OESO.

1.3. BELGISCH ECONOMISCH VERLOOP

In deze samenhang bekeken lijken de prestaties van de Belgische economie, samen met die van enkele andere Europese landen, in 1991 nog zeer bevredigend. Het BBP van België zou in 1991 met 1,5 % in volume zijn toegenomen t.o.v. het vorige jaar, d.i. iets hoger dan de BBP-stijging van de Europese Twaalf (1,4 %) en dan die van de OESO-landen (1 %).

Twee componenten van de eindvraag hebben doorslaggevend bijgedragen tot de waardestijging van de in België geproduceerde goederen en diensten: de uitvoer (ten belope van 3,1 procentpunten) en de gezinsconsumptie (ten belope van 1,1 procentpunt) (zie hoofdstukken 2.3.2 en 2.2.).

De bijdrage van de bruto vaste kapitaalvorming bleef daarentegen beperkt (0,4 procentpunt), in tegenstelling tot de bijzonder sterke inbreng tijdens de voorgaande jaren, wegens de zwakke produktieve investeringen (0,6 procentpunt) en de negatieve impact op de groei van de woningbouw (-0,2 procentpunt) (zie ook punt 2.1.).

Dankzij de daling van de invoerprijzen en het gematigde loonverloop kon de inflatie in bedwang gehouden worden (3,2 %) en werden de minder gunstige voorspellingen die op het hoogtepunt van de Golfoorlog konden gemaakt worden, niet bewaarheid.

TABEL 2- MIDDELEN EN BESTEDINGEN

	Wijziging in %, volume		Waarde, mrd BEF	
	1990 (a)	1991 (e)	1990 (a)	1991 (e)
Private consumptie	2,6	1,6	4084	4284
Overheidsverbruik	1,0	1,3	984	1036
Bruto vaste kapitaalvorming	8,3	1,7	1307	1359
- bedrijven	9,3	3,9	888	941
- woningen	8,5	- 3,9	323	320
- overheid	- 0,4	- 0,3	96	98
Binnenlandse bestedingen	3,5	1,6	6375	6679
Voorraadwijziging (b)	- 0,1	0,0	23	24
TOTALE BINNENLANDSE VRAAG	3,4	1,6	6398	6703
Uitvoer goederen en diensten	5,0	3,6	4661	4833
Invoer goederen en diensten	4,6	3,6	4482	4644
BRUTO BINNENLANDS PRODUKT	3,7	1,5	6577	6892
Netto factorinkomens van het buitenland	0,3	0,0	- 53	- 58
BRUTO NATIONAAL PRODUKT	3,4	1,5	6521	6834
Prijsverloop				
Deflator van de private consumptie	3,5	3,2		
Impliciete BBP-deflator	3,0	3,2		

(a) Observatie.

(b) Eerste twee kolommen: in % van het BNP van het voorgaande jaar.

(e) Ramingen.

BRON : MEZ (NIS, 1990 en ADSD, 1991).

De tewerkstelling kon echter niet ontkomen aan de inkrimping die een weinig levendige conjunctuur met zich brengt. Bijgevolg steeg de totale werkloosheid weer tot een hoog peil (10,4 % van de beroepsbevolking), hoewel dit nog lager was dan in 1987 (12,2 %), eveneens aan de vooravond van een expansiefase van de conjunctuurringscyclus.

TABEL 3: BIJDRAGE TOT DE BNP-GROEI

	<i>Wijziging in % van het BNP van het voorgaande jaar.</i>	
	1990	1991
Private consumptie	1,7	1,1
Overheidsverbruik	0,2	0,2
Bruto vaste kapitaalvorming	1,6	0,4
- bedrijven	1,3	0,6
- woningen	0,4	- 0,2
- overheid	0,0	0,0
Binnenlandse bestedingen	3,5	1,6
Uitvoer goederen en diensten	4,2	3,1
TOTALE BESTEDINGEN	7,7	4,7
Invoer goederen en diensten	- 4,0	- 3,1
BBP-TOENAME	3,7	1,6
Netto factorinkomens van het buitenland	- 0,3	- 0,1
BNP-TOENAME	3,4	1,5

A. SPREIDING BNP OVER DE ECONOMISCHE AGENTEN

Nominaal groeide het beschikbaar gezinsinkomen veel sneller aan (+6,8 % t.o.v. 1990) dan het BNP (+4,8 %) (zie statistische bijlage 1). Dat is voornamelijk het gevolg van toegenomen overheidstransferten, o.m. in het kader van de diverse sociale zekerheidsprestaties, meer bepaald werkloosheidsuitkeringen en terugbetalingen en uitkeringen aan gerechtigden van de ziekte- en invaliteitsverzekering. Het aandeel van de verkregen transferten in het gezamenlijk gezinsinkomen steeg van 20,2 % in 1990 naar 20,8 % in 1991.

Daarentegen liep het aandeel van de primaire inkomens (inkomens op grond van allerhande deelname aan de productie) enigszins terug: 79,2 % van de inkomens van particulieren in 1991, tegen 79,8 % in 1990.

De sterkere stijging van het beschikbaar inkomen is ook toe te schrijven aan een geringere toename van de verplichte heffingen. Zodoende vertegenwoordigden de door de gezinnen gestorte transferten 28,3 % van hun inkomen, tegen 28,8 % in 1990.

De aangroei van het beschikbaar gezinsinkomens gebeurde voornamelijk ten nadele van de overheid, wiens beschikbaar inkomen met 2,3 % daalde en waarvan het BNP-aandeel van 11,5 % in 1990 terugviel op 10,7 % in 1991.

De gezamenlijke verplichte overheidsheffingen stegen in 1991 minder sterk dan het BNP (+4 %, tegenover +4,8 % voor het nominaal BNP), in tegenstelling tot het verloop in 1990 (+7,1 %, bij een BNP-toename met 6,4 %). De daling is het duidelijkst bij de directe belastingen, waarvan de aangroei in 1991 slechts 2,4 % bedroeg, tegen 7,4 % in 1990.

De elasticiteit van de directe inkomsten t.o.v. het BNP zakte dus van 1,01 in 1990 naar 0,98 in 1991.

Het beschikbaar bedrijfsinkomen steeg slechts matig, minder sterk dan de BNP-toename en zijn aandeel daarin was iets geringer dan een jaar voordien.

Het valt niet te betwijfelen dat naast de zwakke vooruitgang van het bedrijvigheidsvolume, de deflatoire gerichtheid op tal van goederenmarkten, o.m. het verloop van de uitvoerprijzen, niet bepaald bevorderlijk was voor een verruiming van de winstmarge.

B. SPAARQUOTE EN INVESTERINGEN

Hoewel reeds duidelijk toegenomen tijdens de twee voorgaande jaren, steeg de bruto spaarquote van de gezinnen opnieuw aanzienlijk, waardoor het spaaraandeel van hun beschikbaar inkomen op 15,7 % komt, tegen 14,2 % in 1990. Dergelijke beweging wijst wellicht op een groter voorzorgssparen vanwege de gezinnen om zich in te dekken tegen de onzekerheid nopens de toekomst, o.m. de geringere werkgelegenheid en de stijging van de werkloosheid.

Dit gebrek aan vertrouwen is geen louter Belgisch verschijnsel; uit de maandelijkse enquêtes van de Europese Gemeenschap blijkt dit ook voor de meeste andere lidstaten te gelden.

Samen met het hoge peil van de hypotheekrente, hield deze angst voor de toekomst de gezinnen af van het bouwen van nieuwe woningen. Daardoor zou de woningbouw met 3,9 % zijn verminderd t.o.v. het vorig jaar. Bijgevolg zou de bruto financiële spaarquote van de gezinnen in 1991 een veel groter aandeel van hun beschikbaar inkomen vertegenwoordigen: 9,4 %, tegen 7,4 % in 1990.

Na de conjunctuurpiek van de voorgaande vier jaren kwamen de bedrijfsinvesteringen ontegensprekelijk in de verdrukking. Ten aanzien van een onzekere conjunctuur verkozen de ondernemingen uit te blazen van de aanzienlijke inspanningen in de voorgaande jaren en de grotere projecten, waarvan zij bij de halfjaarlijkse rondvragen van de Nationale Bank gewaagden, nog even te laten rusten. Het aandeel van de produktieve investeringen in het BNP bleef evenwel op het hoge peil van 1989 en 1990. De spaarquote van de overheidsadministraties kende in 1991 een forse verslechtering. Zo komt de netto spaarquote van de gezamenlijke overheid op -4,6 % van het BNP, tegen -3,6 % een jaar voordien. Zonder rentelasten werd evenwel een zeer aanzienlijk primair overschot geboekt: 5,9 % van het BNP, wat toch kleiner is dan in 1990 (7,9 % van het BNP).

Het investeringspeil van de overheidsadministraties zakte beduidend en dat is te wijten aan het beleid tot inkrimping van de uitgaven, met uiteraard de investeringen als eerste doelwit: zij vertegenwoordigen amper 1,4 % van het BNP.

Globaal gezien en ondanks de financieringsbehoefte van de overheid, volstond de op binnenlands vlak bereikte spaarquote ruim om de totale investeringen te financieren; daardoor werd een aanmerkelijke financieringscapaciteit bekomen: 1,2 % van het BNP, tegen 0,8 % in 1990.

C. BUITENLANDS EVENWICHT

De handelsbalans verslechterde: het tekort vergrootte van 67,1 miljard BEF in 1990 naar 95,6 miljard BEF in 1991. Het energietekort daalde met bijna 7 miljard, maar het overschot op andere produkten liep met 35 miljard terug. Deze saldi steunen op douanegegevens die een verschillende definitie bij de registratie van uitvoer (FOB) en invoer (CIF) hanteren.

De geografische uitsplitsing toont een vergroting van het tekort met de industrielanden aan. Weliswaar kromp het tekort tegenover Duitsland (-15 miljard BEF, tegen -122 miljard in 1990), maar de BLEU-positie tegenover de andere voornaamste handelspartners verslechterde, zowel op de Europese markten als buiten Europa, tegenover de Verenigde Staten en Japan.

Toch slonk het tekort met de Oosteuropese landen met de helft, dankzij de opmerkelijke expansie (met 30 %) van de uitvoer, terwijl de invoer uit die landen verminderde. Ook tegenover de ontwikkelingslanden, al dan niet olie-exporteur, kromp het BLEU-tekort in.

De handelsbalans op basis van douanegegevens zit weliswaar vrij diep in de rode cijfers, maar daarentegen is er een ruim overschot op de lopende rekening van de betalingsbalans, waarin de handelsverkeersstromen volgens een gemeenschappelijke definitie geboekt worden, en ook tot het dienstenverkeer en de inkomensbewegingen (transferten) uitgebreid worden.

In 1991 bedroeg dit saldo, op transactiebasis, 140 miljard BEF voor de BLEU, tegen 120 miljard in 1990. Het overschot op het diensten- en goederenverkeer beliep 205 miljard BEF, tegen 191 miljard in 1990.

D. ARBEIDSMARKT

De slappe bedrijvigheid in 1991 leidde tot een daling van het aantal banen in de nijverheid en in sommige tertiaire sectoren zoals handel en vervoer. Medio 1991 was die afname nog vrij beperkt, maar in de tweede helft van het jaar werd ze heel wat omvangrijker. Zo werden per 30 juni nagenoeg 10 000 betrekkingen afgeschaft en naar het einde van het jaar toe was dat wellicht nog meer (zie punt 3.1).

Dat kan althans afgeleid worden uit de werkloosheidsgegevens, de enige waarneembare en beschikbare grootte in zake de arbeidsmarkt op het tijdstip waarop deze tekst opgesteld werd. In één jaar tijd steeg het aantal werkzoekenden immers met iets meer dan 26 000 eind december 1991. Ten opzichte van de geraamde beroepsbevolking zou het aantal werkzoekende werklozen 9,2 % belopen, tegen 8,6 % in 1990.

2.1. INVESTERINGEN

2.1.1. PRODUCTIEVE INVESTERINGEN IN HET BUITENLAND

De de periode 1960-1970 heeft Nederland een belangrijke rol gespeeld in de ontwikkeling van de wereld. Dit is vooral te zien aan de hand van de productieve investeringen in het buitenland. Deze investeringen zijn vooral gericht op de ontwikkeling van de landbouw, de industrie en de infrastructuur.

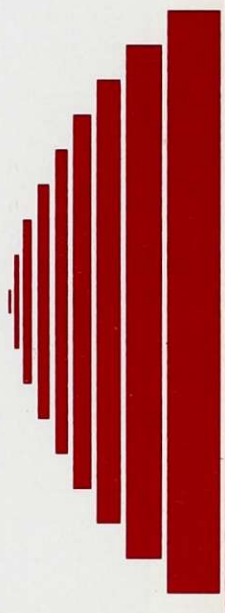
De productieve investeringen in het buitenland zijn vooral gericht op de ontwikkeling van de landbouw, de industrie en de infrastructuur. Dit is vooral te zien aan de hand van de productieve investeringen in het buitenland. Deze investeringen zijn vooral gericht op de ontwikkeling van de landbouw, de industrie en de infrastructuur.

De productieve investeringen in het buitenland zijn vooral gericht op de ontwikkeling van de landbouw, de industrie en de infrastructuur. Dit is vooral te zien aan de hand van de productieve investeringen in het buitenland. Deze investeringen zijn vooral gericht op de ontwikkeling van de landbouw, de industrie en de infrastructuur.

GRAFIEK 1: DE PRODUCTIEVE INVESTERINGEN IN HET BUITENLAND, 1960-1970

2. VRAAG EN PRODUKTIE

2.1. INVESTERINGEN

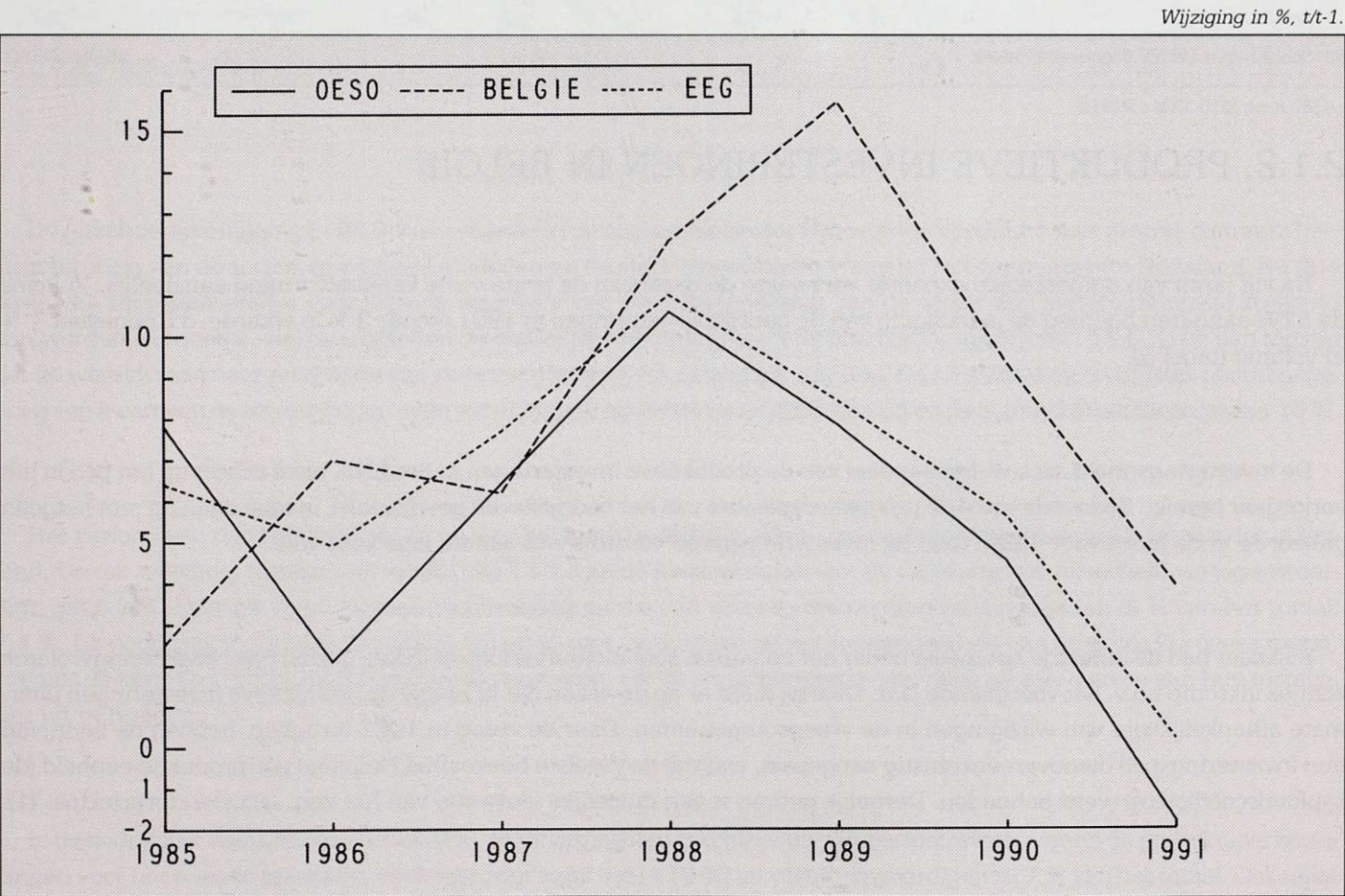
2.1.1. PRODUKTIEVE INVESTERINGEN IN HET BUITENLAND

Op de periode van sterke expansie van de produktieve investeringen tussen 1984 en 1989 volgde een meer bescheiden aangroei in 1991 en in sommige landen zelfs een teruggang, zoals in de Verenigde Staten (-6,7 % in volume, het Verenigd Koninkrijk (-11,9 %) en zelfs Frankrijk (-3,4 %).

In de meeste landen is deze duidelijke verzwakking vooral de weerspiegeling van de accelerator waarbij diverse componenten van de globale vraag neerwaarts verlopen, dan wel verminderen in vergelijking met het voorgaande jaar. Het is trouwens zo dat daar waar de vraag nog zeer stevig was, zoals in Duitsland en Japan, de bedrijfsinvesteringen verder toenamen: in Duitsland nog met 8,6 % in volume en in Japan met 6,1 %.

Behalve de slappe of teruglopende vraag, waaraan zonder spanning voor de produktie kon worden voldaan, moeten ook vermeld worden: de enge winstmarges en de stijging van de eenheidskost van de arbeid waardoor op de meeste markten de prijzen opliepen. Die factoren waren evenmin van aard om investeringen in de hand te werken.

GRAFIEK 3- BRUTO VASTE KAPITAALVORMING VAN DE PRIVATE SECTOR, ZONDER BOUW

BRON: OESO, België: MEZ (NIS en ADSD).

Als gevolg van de forse klim van de investeringen in het verleden en de daarmee gepaard gaande schuldenlast, keken de ondernemingen tenslotte uit naar een beter evenwicht van hun balansrekeningen: zij hadden immers aanzienlijke verbintenissen aangegaan om hun investeringen van de voorbije jaren te financieren en tegelijk zagen zij hun winstmarge versmallen en daalde ook de totale gerealiseerde winst wegens de geringe hoeveelheid geproduceerde goederen.

TABEL 4- BRUTO KAPITAALVORMING, PRIVATE SECTOR ZONDER BOUW

Land of zone	Wijziging in %, t/t-1.								
	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991 (a)
Verenigde Staten	- 1,5	17,7	6,7	- 3,3	3,9	8,3	2,2	1,2	- 6,7
Japan	2,7	11,5	12,7	5,8	8,0	14,8	16,6	12,4	6,1
Duitsland	5,0	0,7	5,5	4,3	4,2	6,8	8,5	10,5	8,6
Frankrijk	- 4,1	- 2,1	4,4	5,0	4,8	10,8	8,1	5,1	- 3,4
Verenigd Koninkrijk	- 0,8	14,5	13,6	0,6	14,2	20,3	8,1	- 0,8	- 11,9
Italië	- 4,6	6,7	3,8	3,1	11,3	10,9	5,5	3,7	1,9
Canada	- 6,3	1,9	9,0	4,1	4,1	15,2	6,0	- 3,2	- 1,9
Totaal grote landen	- 0,5	11,4	8,0	1,2	6,4	11,0	7,3	4,8	- 1,5
Totaal kleine Europese landen	1,6	2,9	6,0	10,0	6,5	8,5	9,9	2,9	- 1,7
Totaal OESO	- 0,4	10,3	7,8	2,1	6,4	10,6	7,8	4,5	- 1,8
Totaal EEG	- 0,5	3,4	6,4	4,9	7,7	11,0	8,4	5,6	0,2
België	- 5,8	6,6	2,5	7,0	6,2	12,3	15,7	9,3	3,9

(a) Schattingen OESO, *Economic Outlook*.

BRON : OESO.

2.1.2. PRODUKTIEVE INVESTERINGEN IN BELGIE

Na vijf jaren van opmerkelijke expansie verzwakte de groei van de bruto vaste kapitaalvorming aanzienlijk. Volgens de BTW-aangiften bedroeg de jaarstijging van de bedrijfsinvesteringen in 1991 amper 3 % in waarde, d.i. ongeveer 1 % in volume (tabel 5).

De investeringsgraad, m.a.w. het aandeel van de produktieve investeringen in het BNP, bleef echter op het peil in het vorige jaar bereikt. Zodoende werd de produktiecapaciteit van het bedrijfsleven gevrijwaard, in tegenstelling met hetgeen gebeurde in de jaren voor 1986, toen de investeringsgraad voortdurend aan de lage kant was.

Blijkbaar had de industrie het meest onder het negatieve conjunctuurverloop te lijden, gezien haar investeringsvolume lichtjes inkromp t.o.v. het voorgaande jaar. Daarbij dient er op gewezen dat in België de produktieve investeringen uitermate afhankelijk zijn van wijzigingen in de vraagcomponenten. Daar de vraag in 1991 terugliep, hebben de bedrijven hun investeringspeil dienovereenkomstig aangepast, waarbij de vereiste hoeveelheid kapitaal per produktie-eenheid (de kapitaalscoëfficiënt) werd behouden. Dergelijk gedrag is een duidelijke illustratie van het zgn. «acceleratorprincipe» (1).

Uit de BTW-aangiften (zie tabel 5) blijkt evenwel een zeer uiteenlopende ontwikkeling naargelang van de bedrijfstakken.

TABEL 5- INVESTERINGEN VOLGENS DE BTW-AANGIFTEN

Wijziging in %, t/t-1.

Bedrijfstakken	1987	1988	1989	1990	1991
Electriciteit en kernenergie	2,8	24,0	- 0,9	- 9,3	7,8
<i>VERWERKENDE NIJVERHEID</i>	<i>9,5</i>	<i>28,1</i>	<i>12,4</i>	<i>13,2</i>	<i>3,9</i>
Basismetallurgie	- 7,0	13,6	38,5	- 14,2	19,7
Scheikundige nijverheid	14,3	74,4	19,9	34,5	- 18,6
Metaalverwerking:	- 6,8	22,9	1,3	18,5	19,0
- metaalprodukten	15,6	5,8	15,3	24,5	8,7
- machinebouw	14,0	20,0	20,2	1,1	- 21,8
- elektrotechnische industrie	- 10,4	11,7	2,2	17,4	- 4,0
- automobielbouw	- 26,8	30,0	- 2,6	28,2	69,6
Voedingsnijverheid	15,3	16,8	20,0	11,4	6,7
Textielnijverheid	27,5	6,7	4,2	- 3,1	- 9,2
Hout- en meubelnijverheid	43,9	15,0	- 3,0	12,8	- 12,4
Papiernijverheid	33,0	10,6	15,9	11,0	7,4
Rubber- en plasticverwerking	19,7	26,8	2,3	0,3	18,3
Bouw	10,9	32,2	21,0	14,5	- 6,2
<i>TOTAAL NIJVERHEID</i>	<i>7,7</i>	<i>25,1</i>	<i>12,6</i>	<i>13,4</i>	<i>0,1</i>
<i>NIET-INDUSTRIELE ONDERNEMINGEN</i>	<i>11,5</i>	<i>19,4</i>	<i>22,3</i>	<i>13,7</i>	<i>5,3</i>
Handel	15,3	18,5	14,5	13,1	0,9
Verkeer en vervoer	- 1,7	10,3	22,7	14,7	9,5
Bank en kredietwezen	22,5	5,2	26,3	17,6	7,7
Verhuur van roerende goederen	22,3	34,2	29,8	6,9	5,0
<i>TOTALE BEDRIJFSINVESTERINGEN</i>	<i>10,6</i>	<i>21,9</i>	<i>17,4</i>	<i>13,6</i>	<i>3,0</i>

BRON : MEZ (NIS en ADSD).

De uitzonderlijke stijging (+69,9 % in waarde) in de automobielsector kon worden verklaard door diverse factoren: herstructurering van de sector, gewijzigde modellen en de sterk toegenomen vraag uit het eengemaakte Duitsland. Na drie jaren van zeer aanzienlijke vooruitgang, waardoor het productieapparaat van de sector een andere dimensie kreeg en kon worden aangepast, viel daarentegen de duidelijke vertraging op in de chemische nijverheid (-18,6 %) op een tijdstip dat de wereldvraag naar produkten van deze complexe sector dalend gericht was. De scheikundige bedrijfstak neemt nageenog een kwart van de investeringen in de verwerkende nijverheid voor zijn rekening en de automobielsector ongeveer 10 %.

Het verloop van de investeringen in andere belangrijke bedrijfstakken van de Belgische nijverheid zijn minder opvallend. De tak «voeding, dranken en tabak», die 13 % van de investeringen van de verwerkende nijverheid vertegenwoordigt, gaf 6,7 % meer uit voor zijn nieuwe uitrusting en die van «papier, drukkerijen en uitgeverijen (9 % van het totaal) 7,4 %». De noodzaak tot schaalvergroting, willen zij niet verdwijnen bij het totstandkomen van de grote Europese markt, evenals de kans een groter marktaandeel te veroveren, zet de ondernemingen van deze sectoren ertoe aan hun installaties uit te breiden.

In de bedrijfstak «werken van metaal, met uitzondering van machines en vervoermaterieel» namen de produktieve bestedingen voor het tweede opeenvolgende jaar zeer sterk toe (+ 19 %) en vertegenwoordigen zij 7 % van het totaal. Ook moet worden gewezen op de forse stijging in rubber- en plasticverwerking (+18,3 %).

Een veel minder gunstig investeringsverloop werd waargenomen in de textielindustrie (-9,2 % t.o.v. het vorige jaar) en de elektrotechniek (-4 %), hetgeen getuigt van hun broze positie, hun doorlopende herstructurering ten aanzien van de scherpe internationale concurrentie. Gezamenlijk staan deze sectoren in voor ongeveer 10 % van de investeringen in de verwerkende nijverheid.

De min of meer betrekkelijke conjunctuurverzwakking in de bouwnijverheid is stellig een van de voornaamste oorzaken van de investeringsdaling in deze sector (-6,2 %), die tijdens de fors opgaande fase tijdens de drie voorgaande jaren grote uitrustingsbestedingen had gedaan.

De niet-industriële ondernemingen, uitgezonderd de handel, ondergingen minder de weerslag van de slappere conjunctuur. Zo bedroeg de investeringstoename nog 9,5 % in de tak «vervoer en verkeer» en 7 % voor de banken, kredietinstellingen, verzekeringswezen, immobiliënbedrijven en dienstverlening aan ondernemingen. Gezien zij afhankelijk zijn van de slabakkende gezinsconsumptie waren de handelsondernemingen in 1991 niet tot investeren geneigd en bleef de stijging van hun bestedingen beperkt tot amper 1 %.

Tot besluit kan worden gezegd dat de slappe vraag, maar ook de uiteenlopende verwachtingen per sector, verklaringen zijn voor het ongelijk investeringsverloop naargelang van de bedrijfstakken, maar dat over het algemeen een aanzienlijke verzwakking t.o.v. de ontwikkeling tijdens de voorgaande jaren opgetekend werd.

Toch moet daarbij worden opgemerkt dat toen de vooruitgang, en meer bepaald in de nijverheid, volgde op een lange periode van geringe investeringsaan groei en dat door de verbetering het productieapparaat weer in overeenstemming werd gebracht met het peil van de ontluikende vraag.

Eens dit bewerkstelligd en rekening houdend met de onzekere toekomst in 1991 hoeft het niet te verbazen dat tal van ondernemingen even wensten te verademen na hun zware inspanning, in afwachting van een betere beoordeling van de toekomstige krachtlijnen.

2.1.3. DE BOUWNIJVERHEID

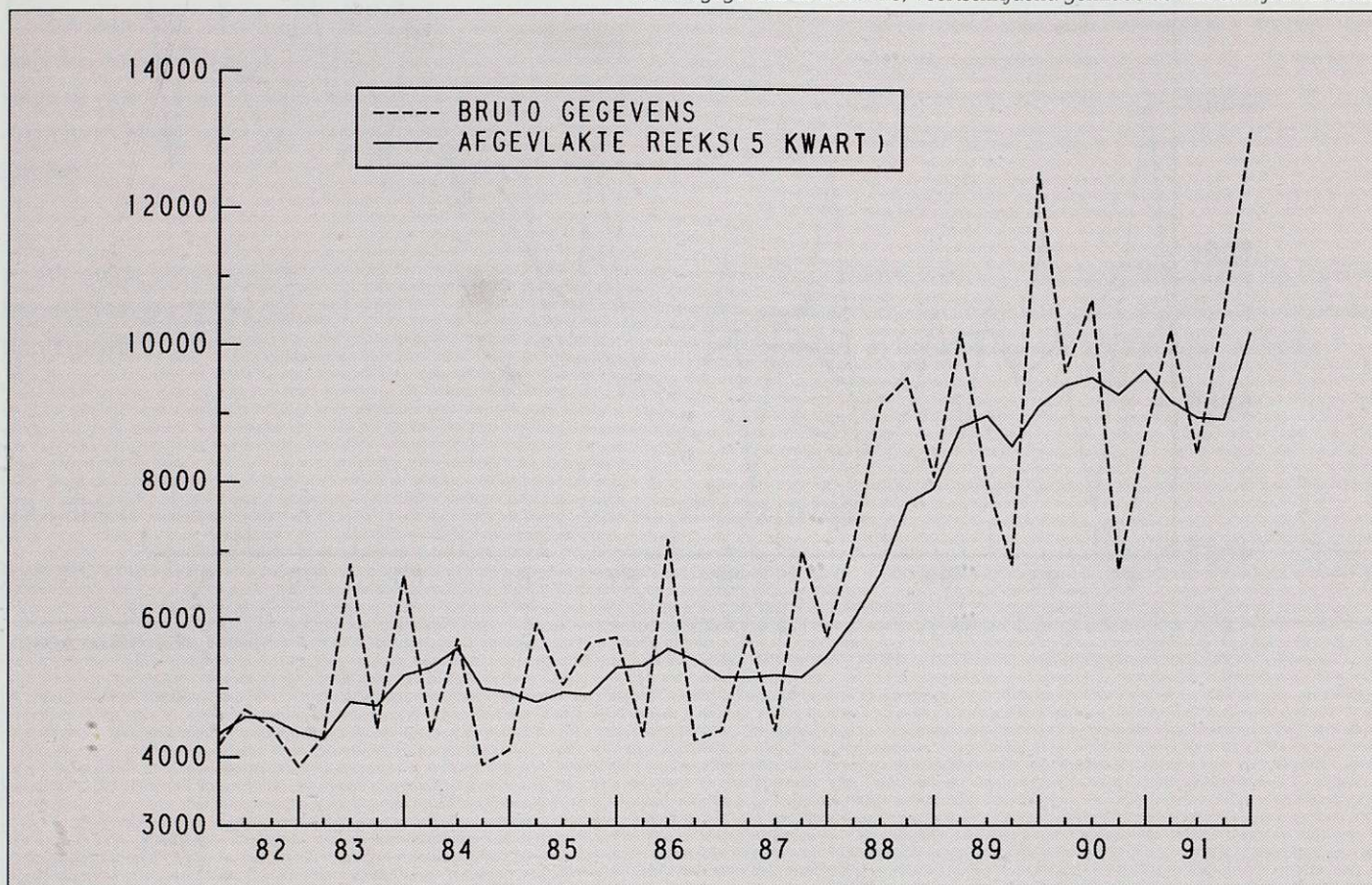
Begin 1991 kon worden gevreesd voor een gewijzigd gezinsgedrag inzake woningbouw, maar toch beliep het aantal in de loop van het jaar aangevatte woningen 43 260, of zowat 5,3 % meer dan in 1990. In het laatste kwartaal van 1990 was dat aantal verminderd, zowel t.o.v. het voorgaande kwartaal als t.o.v. dezelfde periode van 1989 (-20,9 %). Deze neiging zette zich ook nog in het eerste kwartaal van 1991 door, maar was veel gematigder (-2,2 % op jaarbasis). Nadien kwam er een herstel en het verschil op jaarbasis werd opnieuw ruim positief: 8,1 % in het tweede en 15,7 % in het derde kwartaal. Tijdens de laatste drie maanden van 1991 werd echter opnieuw een teruggang genoteerd, gezien het aantal aangevatte nieuwe woningen weer terugviel op het lage peil van het vierde kwartaal van 1990.

Voor de bedrijfspanden steeg het volume van de aangevatte nieuwbouw uitermate fors: 48,3 miljoen m³, tegen 35,7 m³ in 1990, een stijging met 35,2 %. Deze aanzienlijke stijging geldt voor alle regio's van het land, afgezien van enkele kleine afwijkingen en zij getuigt van een opleving van de kantorenbouw in Brussel, maar ook van de levenskracht van talrijke KMO's.

Dat de bouwondernemingen een drukke bedrijvigheid kenden bleek ook uit de toename van hun personeelsbezetting. Toch veroorzaakte dat geen overmatige spanning voor de productiecapaciteit, want, volgens het ABEX-indexcijfer, stegen de bouwprijzen met slechts 2,9 % t.o.v. het vorige jaar.

GRAFIEK 4- AANTAL AANGEVATTE BEDRIJFSPANDEN

Kartaalgegevens in 1000 m³, voortschrijdend gemiddelde van de vijf kwartalen.

BRON: MEZ (NIS en ADSD).

TABEL 6- BOUWVERGUNNINGEN EN BEGONNEN BOUWWERKEN

Beschrijving	1973 - 1979 (a)	1980 - 1987 (a)	1988	1989	1990	1991
Gestarte werven						
- begonnen woningen (b)	69 663	31 511	35 439	42 700	41 064	43 260
- niet-woongebouwen (c)	25 966	23 037	33 816	37 503	35 690	48 254
Bouwvergunningen						
- woningen (b)	78 856	26 949	45 060	49 791	51 009	46 403
- niet-woon-gebouwen (c)	30 281	24 422	40 593	47 493	51 062	54 042

(a) Gemiddelde van de periode.

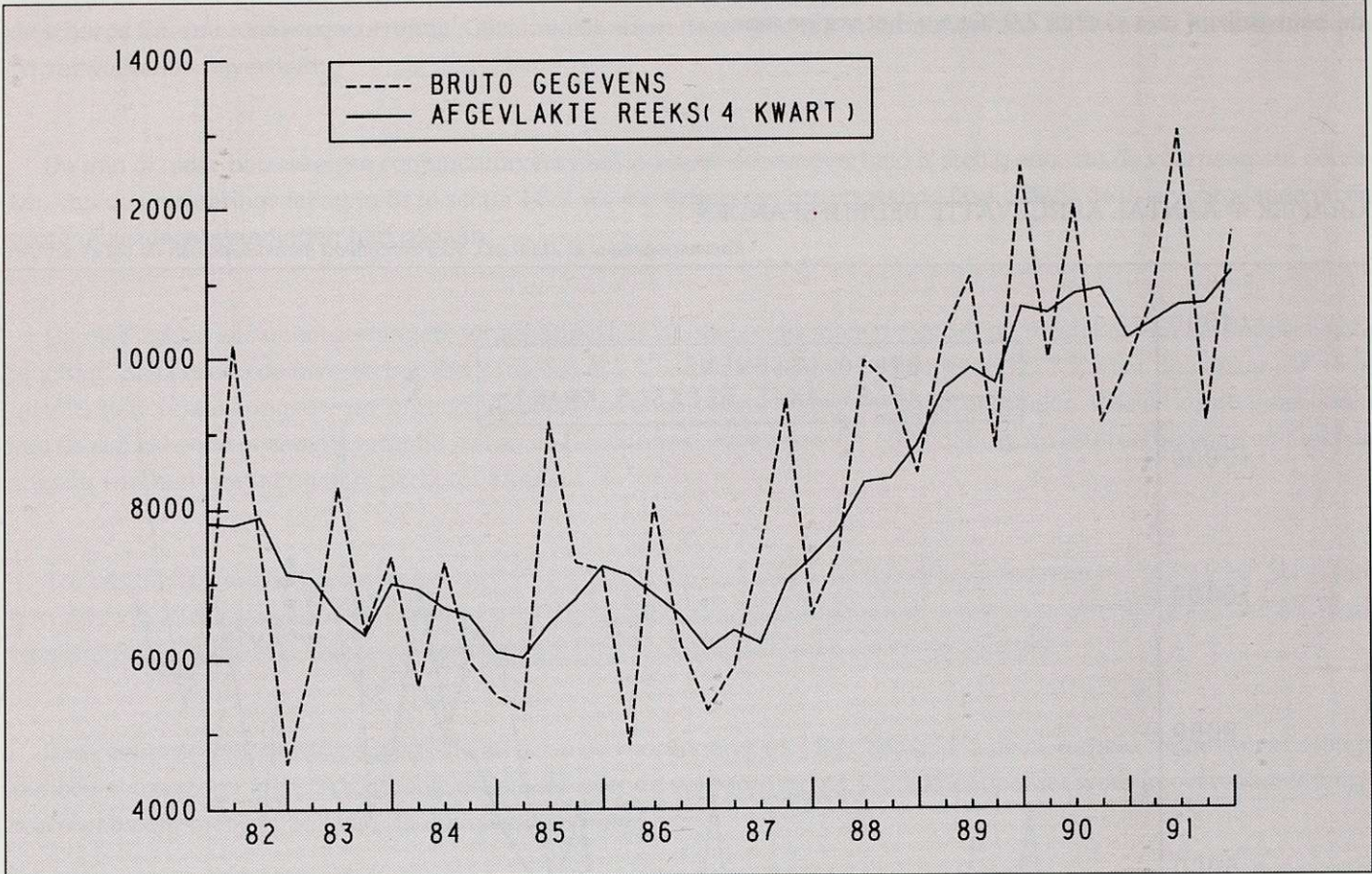
(b) In eenheden.

(c) Per duizend kubieke meter.

BRON: MEZ (NIS en ADSD).

GRAFIEK 5- AANTAL AANGEVATTE NIEUWE WONINGEN

Kwartaalgegevens, voortschrijdend gemiddelde van vier kwartalen.

BRON: MEZ (NIS en ADSD).

2.2. GEZINSVERBRUIK

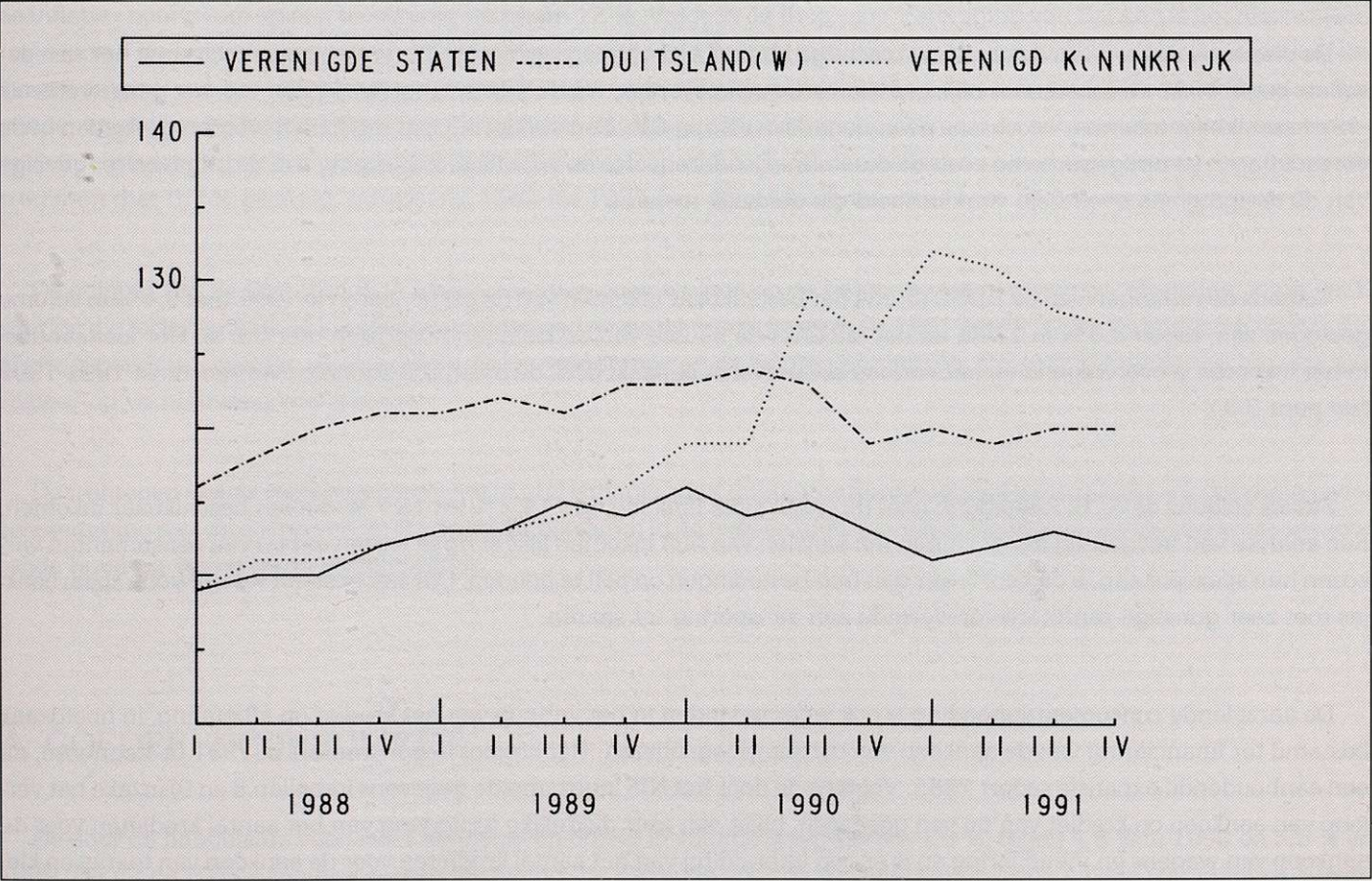
2.2.1. INTERNATIONALE OMGEVING

Het jaar 1991 werd gekenmerkt door een bijzonder ongunstige economische sfeer, met een aanzienlijke verslechtering van de prestaties van de voornaamste economiën der industrielanden. De zwakke economische wereldgroei was gedeeltelijk te wijten aan het negatieve effect van de Golfoorlog, evenals aan de aanhoudende recessie in de Verenigde Staten en in het Verenigd Koninkrijk en dat uitte zich ook in het onsamenvattend consumentengedrag in de gezamenlijke OESO-landen.

Als enige uitzondering in Europa haalde Duitsland nog baat uit de positieve weerslag van zijn eenmaking en uit het handelsverkeer na de openstelling van de grenzen met Oost-Europa, waardoor de omzet van consumptiegoederen in de hand gewerkt werd. De ontwikkeling van de consumptie in België verliep in het kielzog van het EEG-gemiddelde.

GRAFIEK 6- OMZET KLEINHANDEL, INTERNATIONALE VERGELIJKING

Index 1985 = 100, in volume.

BRON: OESO.

TABEL 7- INTERNATIONALE GEZINSCONSUMPTIE

Wijziging in %, t/t-1 tegen constante prijzen.

Land of zone	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991
Verenigde Staten	4,4	3,6	2,8	3,6	1,9	1,2	- 0,1
Japan	3,4	3,4	4,2	5,2	4,3	4,2	2,6
Duitsland	1,3	3,4	3,3	2,7	1,7	4,7	2,5
Frankrijk	2,4	3,9	2,9	3,3	3,3	2,9	1,5
Verenigd Koninkrijk	3,5	6,2	5,2	7,4	3,5	0,8	- 1,7
Italië	3,0	3,7	4,2	4,2	3,5	2,8	2,8
België	2,0	2,6	3,2	3,2	3,3	2,6	1,5
Totaal EEG	2,5	4,1	3,7	3,9	3,0	3,7	1,7

BRON : OESO (1992), *Economic Outlook*, juni.

2.2.2. LAAG BELGISCH VERBRUIK

Het jaar 1991 zal de geschiedenis niet ingaan zoals de twee voorgaande jaren toen de uitzonderlijke expansie van de gezinsvraag een der hoofdpijlers van de BBP-aangroei was. Voor het eerst sedert 1985 trappelde de consumptiestijging ter plaatse, vooral tijdens het eerste halfjaar, toen de Golfoorlog zwaar op de aankoopintenties doorwoog waardoor de bestedingen stagneerden. De weerslag van de politieke sprongen in het Midden-Oosten verhaastte het einde van de hoogconjunctuur die sedert medio 1989 de gezinsuitgaven beheerste en verstoorde minstens tot september de aankoop van goederen en diensten. Gelukkig verbeterde de toestand naar het einde van het jaar toe zodat nog een vooruitgang met ongeveer 1,5 % opgetekend werd.

De diepere oorzaken van deze weinig krachtige binnenlandse vraag zijn moeilijk te vatten, maar toch staat het vast dat sedert begin 1991 de consument blijk gaf van vertrouwensverlies, waarbij de belangrijkste pijler van het gezinsverbruik - het beschikbaar inkomen - nochtans geen negatieve rol speelde. Een verklaring kan misschien worden gevonden in de verzadiging in sommige sectoren zoals de duurzame goederen, of in de vrijwillige inkrimping van de uitgaven tengevolge van de dreiging van eventuele werkloosheid die duidelijk toenam.

Volgens de ramingen van de ADSD (2) zou het beschikbaar inkomen van de particulieren in 1991 met 3,4 % in volume gestegen zijn, tegen 2,3 % in 1990, en dat ondanks de hausse van de kleinhandelsprijzen met 3,2 %. Het loonaandeel in het inkomen is overwegend en het verloop ervan wordt bepaald door de interprofessionele overeenkomst 1991-1992 (zie punt 3.3.).

Steeds volgens de ADSD-ramingen nam de spaarquota flink toe: van 14,2 % tot 15,7 % van het beschikbaar inkomen. Een analyse van het gedrag der gezinnen ten aanzien van hun inkomen lijkt er op te wijzen dat tal van consumenten verkozen hun spaarpot aan te dikken, liever dan hun bestedingen op peil te houden. Ook het bestaan van gewone spaarboekjes met zeer gunstige rentetarieven vormde een aansporing tot sparen.

De aarzelende consumentenhouding is ook weer te vinden in het verloop van het krediet op afbetaling, in hoofdzaak bestemd ter financiering van de aankoop van consumptiegoederen. Het krediet begon immers in 1991 te stagneren, na een aanhoudende expansie sedert 1985. Volgens de door het NIS ingezamelde gegevens (tabellen 8 en 9) inzake het verloop van aankoop op krediet van tal van goederen, blijkt een zeer duidelijke teruggang van het aantal kredieten voor de aankoop van wagens en meubilering en is er een uitbreiding van het aantal kredieten voor de aankoop van textiel en kleding, opgenomen in de groep «overig krediet», evenwel met een lage eenheidswaarde.

TABEL 8- CONTRACTEN OP AFBETALING

In eenheden.

Goederengroep	1987	1988	1989	1990	1991
Wagens	184 961	187 698	198 953	200 206	178 486
Bedrijfsuitrusting	17 572	15 384	20 660	20 627	18 840
Woninguitrusting	136 002	122 548	130 338	147 322	85 587
Huishoudtoestellen	526 003	479 750	436 819	446 703	429 889
Overige	759 519	785 782	760 590	724 232	825 198
TOTAAL	1 624 057	1 591 162	1 547 360	1 539 090	1 538 000

BRON : NIS.

TABEL 9- AFBETALINGSCONTRACTEN : TOEGEKENDE BEDRAGEN

In miljoen BEF en wijziging in %, t/t-1.

Goederengroep	1987	1988	1989	1990	1991	91/90
Wagens	49 856	54 539	60 973	64 408	59 553	- 7,5 %
Bedrijfsuitrusting	5 489	5 722	6 581	6 941	5 918	- 14,7 %
Woninguitrusting	2 886	2 962	3 208	3 565	3 548	0,3 %
Huishoudtoestellen	5 915	5 906	6 363	6 507	6 030	- 7,3 %
Overige	21 070	25 487	27 604	29 437	25 419	- 13,7 %
TOTAAL	85 216	95 616	104 729	110 858	100 468	- 9,4 %

BRON : NIS.

Hoewel het totaal aantal kredieten net niet daalde, verminderden de toegekende bedragen met 9,4 %, hetgeen - gezien de inflatie - neerkwam op een teruggang met ruim 12 %. Volgens de Belgische Vereniging van Banken is het neerwaarts verloop van de kredietvraag toe te schrijven aan enerzijds de flauwe toename van de consumptie en anderzijds aan de forsere stijging van het beschikbaar inkomen in 1991, waardoor de particulieren over meer middelen beschikten en dus minder krediet nodig hadden. Overigens wogen het minder gunstig conjunctuurklimaat en het vooruitzicht van een eventuele inkomensdaling op het vertrouwen in de afbetalingscapaciteit. Op 31 december was het globale bedrag der uitstaande kredieten met 0,7 % gedaald, terwijl van 1985 tot 1990 een gemiddelde toename met 14,6 % opgetekend werd.

De stijging van de rentetarieven heeft nagenoeg geen invloed op de beslissing tot aankoop op afbetaling, want vaak worden die tarieven door de handelaars niet bekend gemaakt (gratis krediet). In 1991 namen enkel de kredieten voor meubileringsgoederen iets toe, wellicht dank zij de vaste stand van de woningimmobiliën, die naar het einde van het jaar toe veeleer op vernieuwing was gericht.

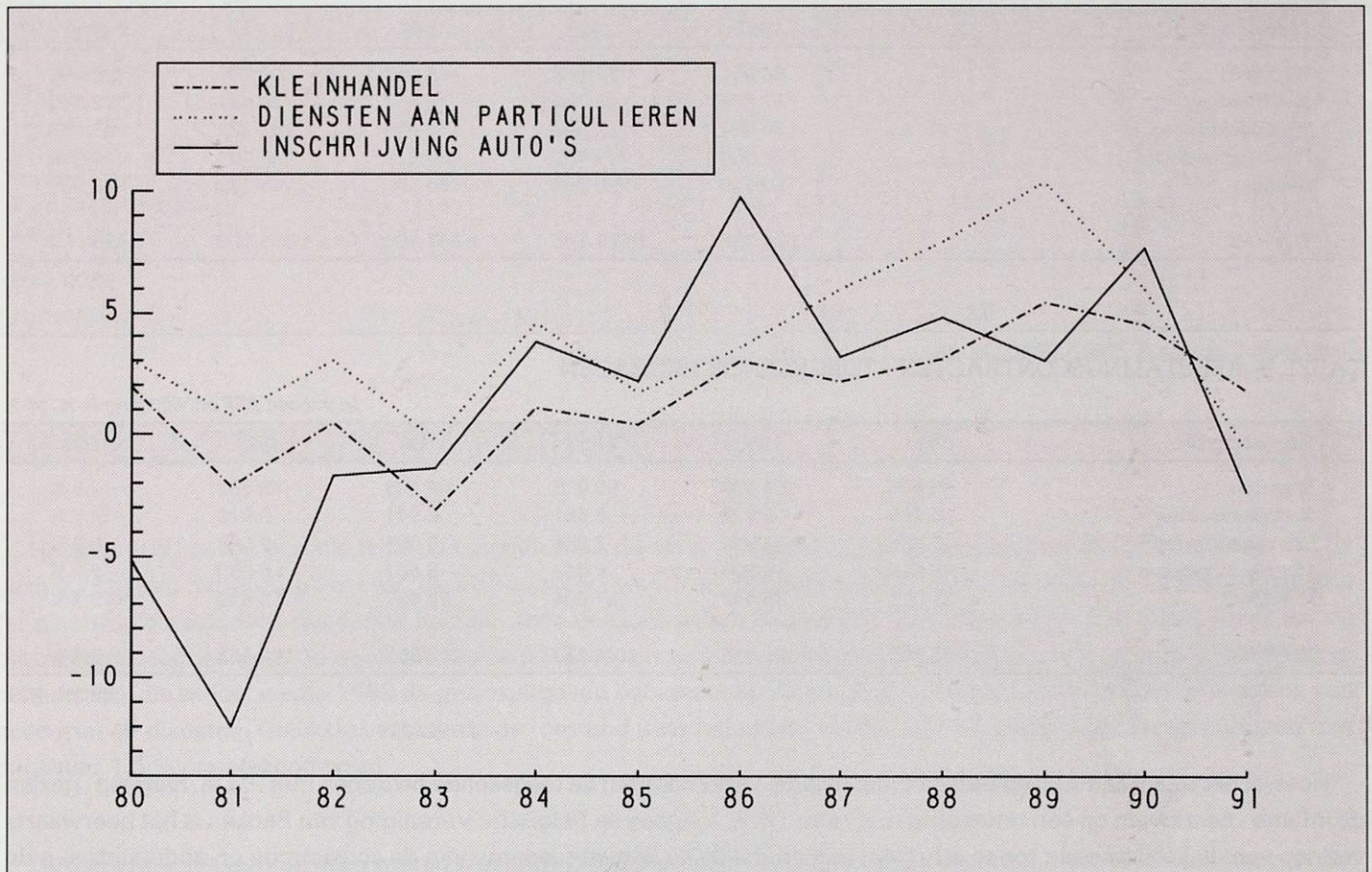
Daarentegen viel de vooruitgang van het aantal leningen voor duurzame huishoudgoederen volledig stil, geheel in overeenstemming met de daling van de afzet van die goederen in de tweede helft van 1991, als gevolg van de groeiende afwachtende houding vanwege de consumenten.

A. GOEDERENCONSUMPTIE

De door de handelaars voor 1991 aangegeven omzet in volume steeg slechts 1,8 %, tegen 4,8 % in 1990 en 5,6 % in 1989. De uit de BTW-aangiften blijkende stijging, na correctie voor de mogelijkheid tot één enkele jaaraangifte, wordt weergegeven in tabel 10.

GRAFIEK 7- KLEINHANDELSOMZET IN VOLUME EN INSCRHIJVINGEN VAN WAGENS

Wijziging in %, t/t-1.

BRON: MEZ (NIS en ADSD).

De zwakheid van de vraag liet zich vooral in het eerste halfjaar voelen: -0,4 % in volume, als gevolg van de aanzienlijke teruggang in februari, maart en mei 1991. Daarna diende te worden gewacht op het vierde kwartaal om toch nog enig herstel, dankzij de eindejaarsaankopen (+3,7 %) te kunnen boeken. Met het geleidelijk terugkeren van het vertrouwen, waarvan een uitstekende decembermaand getuigde, kon de omzet in het tweede halfjaar 3,5 % stijgen, waardoor het resultaat over het gehele jaar er toch iets behoorlijker uitzag.

In bijna alle consumptiesectoren wordt op het einde van het jaar een forsere aangroei geboekt dan in het eerste halfjaar (voeding, kleding, duurzame goederen, voertuigen), terwijl de omzet van diensten aan particulieren het gehele jaar door terugliep.

Een nazicht van het verloop in de diverse kleinhandelssectoren wijst uit dat in de meeste NACE-rubrieken een duidelijke teruggang is op te merken t.o.v. 1990. De daling in de voedingssector (-0,2 %) en de tak van de boeken en het papier (-4,0 %), alsmede het zwakke resultaat inzake duurzame huishouduitrusting en inzake brandstoffen (als gevolg van de prijsverhogingen in het begin van het jaar) wijzen op een zeer matig jaarverloop. Betere prestaties komen dan weer voor rekening van de kleinere groepen, zoals die van de schoonheids- en onderhoudsprodukten en de meubileringstoffen, alsmede van de diverse «overige detailhandel», waarin sportartikelen, bloemen, fotografie, enz... zijn opgenomen (+6,5 %).

TABEL 10- OMZET VAN DE KLEINHANDEL IN VOLUME

Wijziging in %, t/t-1, volgens de BTW-aangiften.

Rubrieken	1987	1988	1989	1990	1991 (a)
Voeding	0,0	- 3,1	3,1	2,9	- 0,2
Schoonheids- en onderhoudsprodukten	6,2	8,9	1,6	3,2	5,0
Textiel en kleding	1,7	1,4	3,3	7,1	3,8
Schoenen en leren goederen	- 0,8	- 3,7	2,2	5,3	2,7
Meubileringsstoffen	0,7	0,3	11,3	1,6	8,4
Huishoudinrichting	6,4	10,1	9,5	7,3	2,7
Vervoermiddelen	2,5	4,9	7,3	8,5	1,4
Motorbrandstoffen en oliën	6,2	6,2	2,2	- 3,7	2,2
Boeken, papierwaren, burotica	2,2	0,9	6,5	4,8	- 4,0
Overige kleinhandel	9,1	9,0	11,5	7,8	6,5
Handel met ruim assortiment	0,3	- 0,1	4,6	3,3	1,5
TOTALE KLEINHANDELSOMZET	2,2	3,1	5,6	4,8	1,8

(a) Voorlopige gegevens.

BRON : MEZ (NIS en ADSD).

De relatieve stilstand van de omzet van duurzame goederen, na vier jaren tijdens welke de toename hoger dan het gemiddelde lag, is wellicht te wijten aan het samenvallen van enkele negatieve factoren. Vooreerst is er de afwachtende houding van de gezinnen, die sedert het laatste kwartaal van 1990 voor een inkrimping van hun inkomen vrezen; deze stand van zaken is niet van aard huishoudinvesteringen of kredietopname in de hand te werken en verklaart meteen de vervlakking van de toegekende kredietmassa. Vervolgens is er wel enige verzadiging van elektrische huishoudtoestellen en van vrijetijdsbesteding ingetreden. En tenslotte ging de traditionele inbreng van de immobiliënsector enigszins verwateren als gevolg van lagere bestedingen aan woninginrichting en -vernieuwing die afgeremd werden door het hoge peil van de hypotheekrente en de toenemende onzekerheid nopens de terugbetalingsmogelijkheden indien de crisis zou aanslepen.

Ondanks opvallende afwijkingen t.o.v. de BTW-statistieken geven de gegevens van de NIS-peilingen bij de handel een vrij duidelijk beeld van de opsplitsing van de marktaandeelen volgens de diverse handelstakken en de respectieve toename ervan. Volgens niet voor overeenstemming met de nationale boekhouding gecorrigeerde en voorlopige cijfers vermindeerde de gezamenlijke kleinhandelsomzet in 1991 met 1,8 % in reële termen, tegen +2,7 % in 1990. De totale aangroei van de omzet van voedingswaren beliep reëel 1,5 %, tegen slechts 1,1 % in 1990. De toename was groter dan het gemiddelde voor de omzet van ondernemingen met bijhuizen (+5,4 %), terwijl die van de zelfstandige kleinhandel stagneerde (+0,6 %).

Inzake de niet-voedingsprodukten (duurzame goederen, meubilering- en huishoudprodukten, reis-, sport- en vrijetijd-artikelen, persoonlijke uitrusting en kleding) zakte de verkoop met 2,7 %, tegen +5,4 % in 1990, met een sterkere daling bij de kleine zelfstandige kleinhandel (-3,4 %).

De opsplitsing van de afzet naargelang van de diverse distributievormen toont een vooruitgang van de geïntegreerde handel ten nadele van de zelfstandigen en dat wijst op een permanente tendens tot organisatie van de handel in België (3).

Dit is vooral te merken op het gebied van de voedingswaren, wegens de mogelijkheden die de grote distributie biedt. De expansie van het marktaandeel van de geïntegreerde distributie komt in 1990 nagenoeg volledig voor rekening van de ondernemingen met bijhuizen, nl. van 13,5 % tot 14,3 % van de totale omzet en te spreiden als volgt: van 21,7 % tot 22,6 % voor de omzet van voedingswaren en van 9 % tot 9,5 % voor die van andere produkten.

TABEL 11- RELATIEF AANDEEL VAN DE DISTRIBUTIEVORMEN IN DE KLEINHANDEL

In %.

Omschrijving	1981	1985	1989	1990	1991 (*)
Verkoop van voedingsmiddelen					
Zelfstandigen	68,6	69,7	67,7	67,6	67,0
Grootwarenhuizen en hypermarkten	4,8	11,2	10,7	10,5	10,3
Ondernemingen met succursalen	25,7	18,8	21,4	21,7	22,6
Coöperatieve winkels	0,9	0,3	0,1	0,1	0,1
Totale verkopen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Verkoop van niet-voedingsmiddelen					
Zelfstandigen	88,4	86,7	85,7	85,9	85,3
Grootwarenhuizen en hypermarkten	6,0	6,2	5,3	5,0	5,2
Ondernemingen met succursalen	5,3	6,9	9,0	9,0	9,5
Coöperatieve winkels	0,3	0,2	p.m.	p.m.	p.m.
Totale verkopen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Totaal der verkopen					
Zelfstandigen	81,1	80,1	79,2	79,4	78,6
- waaronder grootwarenhuizen	3,5	2,8	2,8	2,7	2,7
Grootwarenhuizen en hypermarkten	5,6	8,2	7,2	7,0	7,1
Ondernemingen met succursalen	12,8	11,5	13,5	13,6	14,3
Coöperatieve winkels	0,5	0,2	0,1	0,1	0,1
Totale verkopen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

(*) Voorlopige gegevens.

BRON : FEDIS, op basis van NIS-gegevens.

Toch behield de «kleine» zelfstandige kleinhandel het leeuwenaandeel van de omzet, vooral bij de niet-voedingswaren, waar de dienstverlening van een speciaalzaak nog een keuzefactor voor de consument is. Volgens FEDIS blijft de werkgelegenheid in dit net van kleinhandelaars - nagenoeg een half miljoen (+ 1,5 % in 1991) - op peil.

Bij het nagaan van de marktaandelen over de jongste tien jaar kan worden vastgesteld dat de geïntegreerde handel van 1980 tot 1991 opliep van 19,3 % naar 21,4 %, met als onderverdeling de voedingswaren: van 29,6 % naar 33 %, en de overige produkten: van 11,8 % naar 14,7 %. Binnen de geïntegreerde handel verloren inzake voedingswaren de ondernemingen met bijhuizen terrein aan de hypermarkten.

B. VOERTUIGEN

De afzet van voertuigen is nog steeds een der meest stabiele indicatoren inzake de gezinsbestedingen. In 1991 werden 462 125 nieuwe wagens ingeschreven, 2,4 % minder dan de in 1990 gevestigde piek. In vergelijking met 1989, eveneens een jaar zonder autosalon, beliep de toename 5,1 % wat betekent dat de afzet op een zeer behoorlijk peil bleef. Het bewijst ook dat de door sommige deskundigen voorspelde verzadiging, evenmin als de onzekerheid ten aanzien van het economisch verloop in de eerste helft van 1991, weinig invloed op de afzet hebben uitgeoefend.

De opwaartse druk op de secundaire markt als gevolg van de massale aankopen door bewoners van Oosteuropese landen en de aansporing die dat voor tal van autobezitters was om hun wagen van de hand te doen, kan wellicht een verklaring voor deze ontwikkeling geven, maar daarbij moet ook worden gewezen op de wederuitvoer van wagens na tijdelijke inschrijving in België. Sedert enkele jaren zou het aantal regelmatig in België ingeschreven wagens immers niet meer

overeenstemmen met het reële wagenverbruik van de Belgische gezinnen, omdat steeds meer «tweedehandswagens» na minder dan drie maanden inschrijving opnieuw worden uitgevoerd. Ook zijn er tal van agentschappen voor wagenverhuur die na enkele weken nagenoeg nieuwe wagens aan het buitenland doorverkopen.

TABEL 12- INSCHRIJVING WAGENS

Omschrijving	1987	1988	1989	1990	1991
Nieuwe wagens					
- aantal	407 630	427 142	439 757	473 608	462 120
- wijziging in %, t/t-1	3,2	4,8	3,0	7,7	- 2,4
Tweedehandswagens					
- aantal	522 997	551 976	556 081	549 161	531 504
- wijziging in %, t/t-1	6,2	5,5	0,7	- 1,2	- 3,2
Verhouding nieuwe/ tweedehandswagens	0,78	0,77	0,79	0,86	0,87

BRON : Ministerie van Verkeer, Administratie van het Transport.

Uit een enquête (4) blijkt dat 12,8 % van de door het Ministerie van Verkeerswezen geregistreerde wagens binnen de drie maanden weer worden uitgeschreven en dus niet meer tot het Belgisch wagenpark behoren. Voor 1991 zijn nog geen gegevens beschikbaar, maar het ligt voor de hand dat dit verschijnsel nog uitbreiding nam na de openstelling van de Oosteuropese landen die niet over een behoorlijk uitgebouwd distributienet beschikken. Sedert enkele jaren worden de inschrijvingsstatistieken dus geregeld overschat.

TABEL 13- NIEUWE WAGENS VIA KREDIET GEFINANCIERD

PERIODE	% gefinancierde nieuwe wagens	Gemiddeld bedrag per contract (in 000 BEF)
1985	38,5	229,2
1986	44,4	250,5
1987	45,4	263,8
1988	44,9	290,6
1989	45,2	306,5
1990	42,3	321,2
1991	39,5	330,4

BRON : MEZ (NIS en ADSD).

Het beroep op krediet is nog steeds een belangrijk financieringsmiddel bij de aankoop van een wagen. In 1991 liep het desbetreffende aantal afbetalingscontracten terug en ook de toegekende bedragen waren minder groot (7,5 %). Deze verrichtingen vertegenwoordigen echter nog steeds bijna 60 % van alle jaarlijks aan de ontleners aangeboden afbetalingskredieten. Daarentegen blijkt uit tabel 13 een toename met 2,8 % van het gemiddeld gefinancierd bedrag, terwijl het percentage gefinancierde nieuwe wagens van 42,3 % op 39,5 % valt; dat geeft te denken dat meer kopers liever rechtstreeks de aankoop van een wagen financieren om zo aantrekkelijkere kortingen te bekomen. De leasingverrichtingen zijn niet in deze statistieken opgenomen, anders zou het financieringsbedrag voor voertuigen nog meer aandikken.

C. DIENSTENCONSUMPTIE

Daar geen statistieken beschikbaar zijn is het moeilijk op dienstenaankopen een volume te plakken. Hoewel de tertiaire sector ruim 50 % van het BNP vertegenwoordigt, zijn slechts fragmentaire gegevens voorhanden om het verloop in die bedrijfstak te volgen. Hele vakken ervan kunnen slechts macro-economisch via de nationale boekhouding worden bestreken en daardoor zijn er ook geen recente indicatoren. Bovendien kan een groot gedeelte van de diensten aan particulieren (vb. banken, verzekeringen, vervoer) in feite niet worden losgemaakt van de diensten aan ondernemingen door dezelfde dienstverleners.

De omzet is ook bijzonder conjunctuurgevoelig en dat wordt in het licht gesteld door de constante keuze die de gezinnen moeten maken tussen verschillenderlei bestedingen: levensnoodzakelijke aankopen (voeding, kleding) en uitgaven voor vrijetijdsbesteding (vakantie, restaurant, enz...) en die naargelang van de tijdstippen meer of minder van hun budget in beslag nemen. Zo werd in 1991 vastgesteld dat in het begin van het jaar de reisuittgaven fors inkrompen wegens de vrees voor aanslagen tijdens de oorlog in het Midden-Oosten. Ook de omzet in verband met wagenherstellingen ging achteruit door de verkoop van veel tweedehandswagens die, na de openstelling van de grenzen met Oost-Europa, naar het buitenland afgevoerd werden.

TABEL 14- OMZET DIENSTEN, IN VOLUME

Omschrijving	Wijziging in %, t/t-1, Volgens de BTW-aangiften.				
	1987	1988	1989	1990	1991
HORECA	1,8	5,2	7,3	5,32	3,3
Herstelling van consumptiegoederen en voertuigen	9,4	14,5	17,3	9,42	- 4,6
Reisagentschappen	1,9	9,3	3,6	3,1	- 1,0
Reizigersverkeer over de weg (openbaar en particulier)	13,1	3,4	- 1,0	1,2	- 0,5
Ontspannings- en culturele diensten	12,3	11,0	20,2	10,5	5,2
Persoonlijke diensten	3,6	1,5	3,3	4,5	5,1
GEZAMENLIJKE DIENSTEN	6,0	7,9	10,5	6,0	- 0,7

BRON : MEZ (NIS en ADSD).

De toename van de gezamenlijke diensten (tabel 14) geeft de stijging in volume volgens de BTW-aangiften weer en werd in 1991 voor het eerst sedert het begin van de jaren '80 negatief: -0,7 %. De diensten aan gezinnen bleven het gehele jaar door gedrukt (-1,3 % voor het vierde kwartaal) en sloten dus niet aan op de verbetering van de goederenomzet. Deze teruggang in 1991 is vooral te verklaren door de slechte resultaten van de goederenherstellingen (-4,6 %) en van de reisagentschappen (-1,0 %). De weerslag van de internationale spanning liet zich dus voornamelijk voelen bij de verkoop van reizen, de ontspanningsdiensten en het vervoer. Desalniettemin haalde de Belgische horeca profijt uit de afgezegde buitenlandse reizen van sommige vakantiegangers.

2.2.3. CONJUNCTUURENQUETES

Een vergelijking van de twee voornaamste conjunctuurenquêtes - één bij de consumenten, één bij de handelaars - maakt het mogelijk de beweegredenen van de beide partners bij de gezinsconsumptie te vatten.

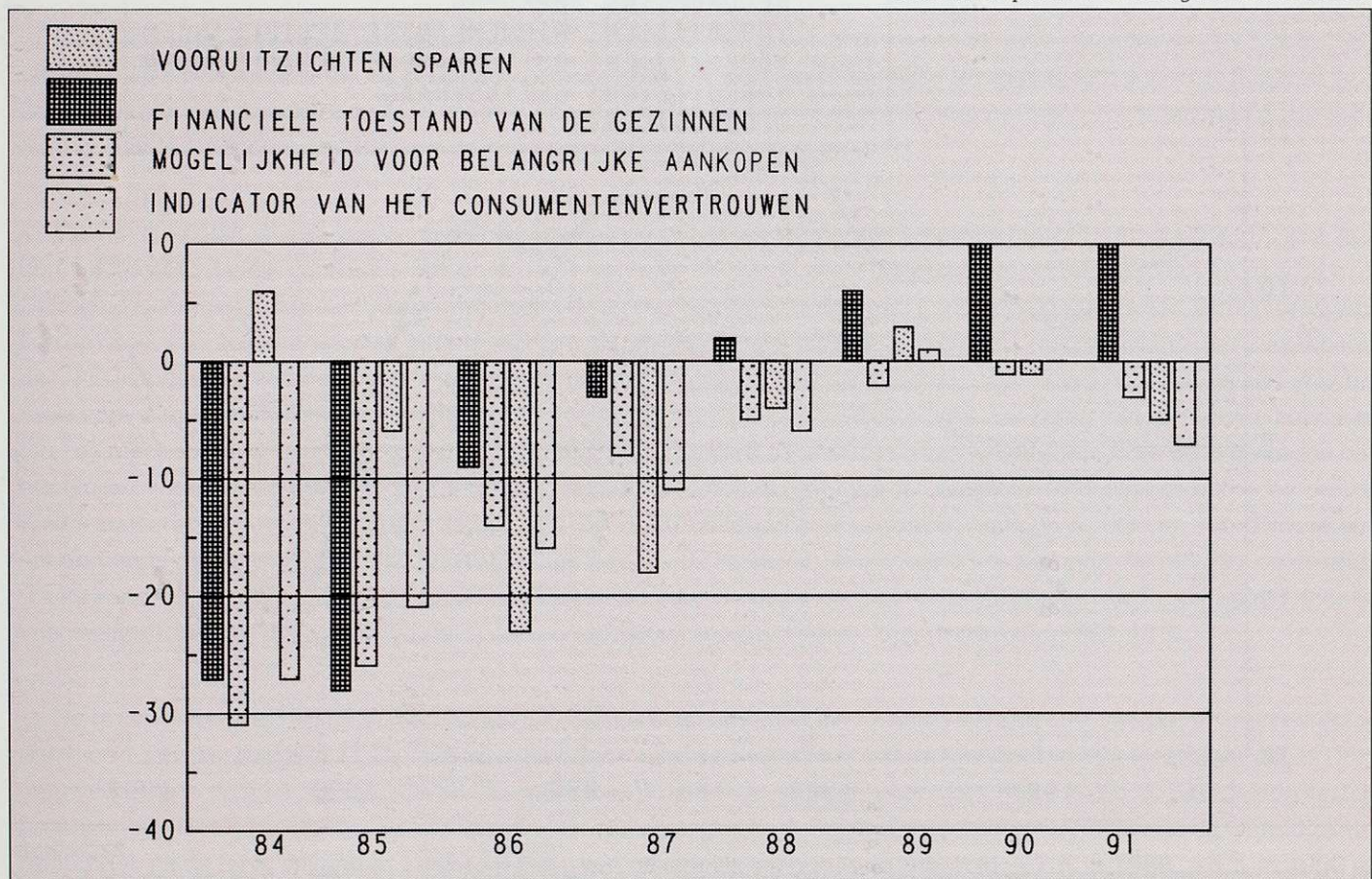
De peiling van de Europese Gemeenschap inzake de economische en financiële voorwaarden ondervraagt de gezinnen over hun economische situatie, hun spaarquote, hun persoonlijke financiële toestand en hun geneigdheid grote aankopen te verrichten (5). De bekomen indicatoren vertegenwoordigen een gewogen gemiddelde van de antwoorden op elke vraag. Het zijn veeleer de wijzigingen van de indexcijfers dan wel de absolute waarde ervan die een aanwijzing verstrekken over hoe de consumenten hun economische omstandigheden, hun financiële opties en hun koopintenties beoordelen.

De consumentenwaarneming van slechtere economische en financiële omstandigheden komt tot uiting in een doorlopende verslechtering van het antwoordensaldo van de peiling met een vertrouwensindicator van 0 in 1990 tot -7 punt in 1991.

De economische toestand wordt aanmerkelijk slechter beoordeeld en gaat van -2 naar -20 punten, zonder dat de financiële gezinstoestand als minder gunstig beschouwd wordt. Ook de mening omtrent de wenselijkheid van een grote aankoop geeft blijk van terughoudendheid en dat is wellicht een gedeeltelijke verklaring voor de dalende omzet van duurzame goederen. Het inkomen gaat dus wel degelijk meer naar de sparen dan naar consumptie. Dat is meteen ook de leerzaamste gevolgtrekking van de enquête in 1991: een veelbelovende spaarcapaciteit die tot het einde van het jaar gemiddeld +60 % bereikt en alsmaar toenam.

GRAFIEK 8- FINANCIËLE TOESTAND VAN DE GEZINNEN EN BELANGRIJKE AANKOPEN

Saldi van de positieve en de negatieve antwoorden.

BRON: EEG-Commissie.

De tendensen in de kleinhandel worden weergegeven door de synthetische handelscurve van de Nationale Bank van België, die daartoe maandelijks de handelaars ondervraagt (6). In het jaar 1991 was er een scherpe verslechtering tijdens de eerste helft, toen de afgevlakte curve tot een nog nooit gekende diepte van -8,7 punten zakte. Daarna ging zij weer langzaam omhoog op het einde van het jaar, maar kwam toch niet meer op het peil van 1989 en 1990.

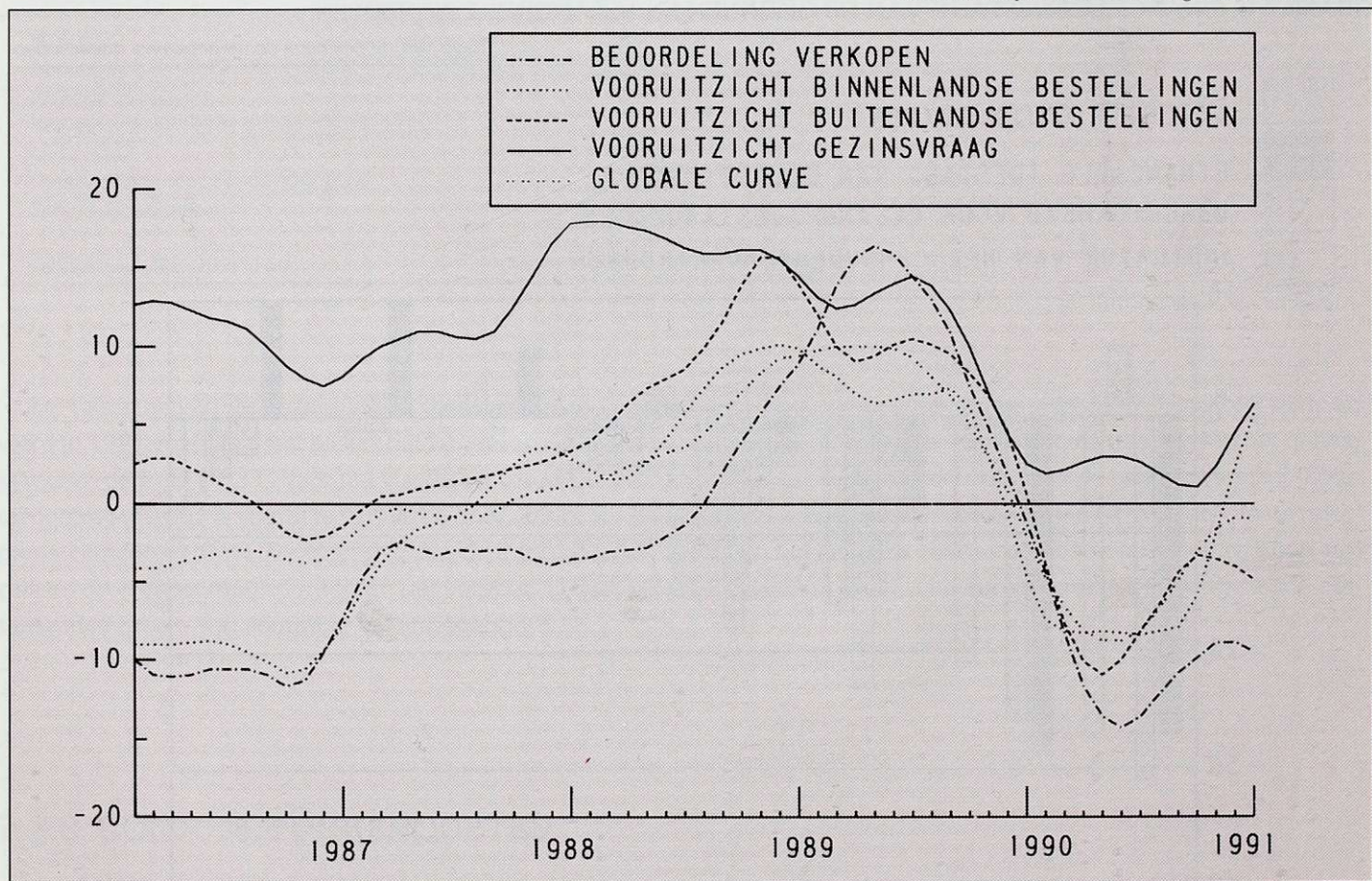
De bruto antwoordsaldi geven rechtstreeks blijk van de sprongsgewijze peilingsresultaten. In 1991 was vooral de beoordeling van de handelaars over hun omzet negatief, terwijl de vooruitzichten inzake bestellingen naar het einde van het jaar toe heel wat verbeterden en dus op goede verwachtingen voor de kerstaankopen wezen.

Sectorgewijze bekeken waren de voedingssectoren en de elektrische huishoudtoestellen het gehele jaar door fors gedrukt, terwijl in het tweede halfjaar de omzet van wagens en kleding iets aan de beterhand was.

Een vergelijking van de beide rondvragen laat zien dat de gezinsaankopen reeds aan een herstel toe waren voor op het vlak van het consumentenvertrouwen een duidelijke verbetering viel waar te nemen. De weerslag van de internationale gebeurtenissen op de aankoop bleef beperkt tot de eerste helft van 1991; de aanhoudend minder goede resultaten in sommige takken, zoals die van de elektrische huishoudapparaten moeten derhalve worden toegeschreven aan een beginnende marktverzadiging na jaren van uitzonderlijke hoogten.

GRAFIEK 9- SYNTHETISCHE HANDELSCURVE

Saldi van de positieve en de negatieve antwoorden.

BRON: NBB.

(a) De vier componenten werden gekozen omwille van hun representativiteit. De synthetische curve wordt berekend op basis van meer dan deze vier componenten.

2.3. BUITENLANDSE HANDEL

2.3.1. VERZWAKKENDE GROEI VAN DE WERELDHANDEL

In 1991 zette de groeivertraging van de internationale handel zich verder door, voornamelijk wegens de verzwakkende bedrijvigheid in de grote industrielanden (de landen van de OESO-zone vertegenwoordigen ruim driekwart van het goederenverkeer). Bij deze daling die vooral in de Verenigde Staten en de andere Angelsakische landen aanzienlijk was, kwam nog de uitwerking van de verstoorde internationale betrekkingen: de Golfoorlog, de instorting van het economisch bestel in de landen van Midden- en Oost-Europa en in de USSR, de hereniging van Duitsland. De expansie van het internationaal handelsverkeer werd echter ook gesteund door enkele positieve factoren: de stijgende invoervraag vanwege het eengemaakte Duitsland in 1990-1991, de toenemende handel met Zuid-Oost-Azië en de forse invoer vanwege de OPEC-landen (zie tabel 15). In Azië boekten de zes voornaamste landen die geen lid van OESO zijn (China, Korea, Hong Kong, Maleisië, Singapore en Taiwan) een groei met 10 à 20 % op hun uitvoer en met 8 à 30 % op hun invoer (7).

Daarentegen werden de internationale handel met de Afrikaanse landen, de uitvoer uit het Midden-Oosten, uit Latijns- en Oost-Europa, evenals de invoer uit Noord-Amerika gekenmerkt door een daling in waarde. De handelsstromen van de Midden- en Oosteuropese landen en van de USSR kwamen in een vrije val terecht: in de eerstgenoemde landen zou de uitvoerwaarde met 20 % en de invoerwaarde met 25 % gedaald zijn. Alleen al in de voormalige USSR liep de invoer met 42 % terug (8).

Het gevolg van deze negatieve factoren was, volgens het GATT, dat de groei van de wereldhandel van 13,5 % in 1990 terugviel op 1,5 % in 1991 (9), de geringste toename sedert 1985. Deze duidelijke teruggang kan door drie factoren worden verklaard: een zwakkere groei in volume, de uitwerking van de wisselkoersschommelingen (meer bepaald de opwaardering van de USD t.o.v. de ECU) en de prijsdaling bij sommige grondstoffen.

Uit een overzicht van de landen die de eerste plaatsen in de wereldhandel innemen (tabel 16 en grafiek 10), kan worden vastgesteld dat de Verenigde Staten in 1991 opnieuw de eerste wereldgoederenexporteur werden en daarbij over Duitsland sprongen dat in het voorgaande jaar een groter aandeel op zich had genomen. Ondanks een lichte vertraging kon de groei van de Amerikaanse uitvoer worden gehandhaafd, dankzij o.m. een sterke vraag vanwege de Aziatische en de OPEC-landen, terwijl de invoer werd afgeremd door de zwakte van de binnenlandse vraag. Voor Duitsland was het meest opvallende verschijnsel de explosieve invoervraag van het eengemaakte land. De vraag van de nieuwe bondsstaten kon niet helemaal door de producenten van het vroegere West-Duitsland bevredigd worden. Door deze gestegen binnenlandse vraag daalde de uitvoer (-4,5 %) en liep de invoer fors op (+9,5 %), hetgeen de Europese burens en ook de Zuidoostaziatische landen ten goede kwam (10). De BLEU behoudt haar negende plaats bij de uitvoer, voor Hong-Kong dat de tiende plaats wegkaapt van de voormalige Sovjetunie, waarvan de uitvoer 25 % zakte en die in 1991 op de elfde plaats komt. Bij de invoer stijgt de BLEU van de tiende naar de negende plaats die voorheen werd ingenomen door de voormalige USSR en die nu dertiende in de rangschikking wordt, wegens zijn invoerdaling met 42 %.

De groeivertraging van de wereldhandel in waarde is gedeeltelijk toe te schrijven aan een zwakkere volumestijging (tabellen 17 en 18, grafiek 11). De diverse instellingen zijn het erover eens dat de toename van de wereldhandel in 1991 ongeveer 3 % in volume bedroeg (tabel 17), daar waar in 1990 de stijging in een vork van 4 % à 6 %, naargelang van de bronnen, lag. Het is het derde opeenvolgende jaar dat de expansie terugliep: volgens het GATT kende de wereldgoederenhandel, na de forse stijging in 1988 (+8,5 %), een geleidelijk vertragende aangroei: +7 % in 1989, +5 % in 1990 en +3 % in 1991, meteen het laagste percentage sedert 1985 (+2,5 %).

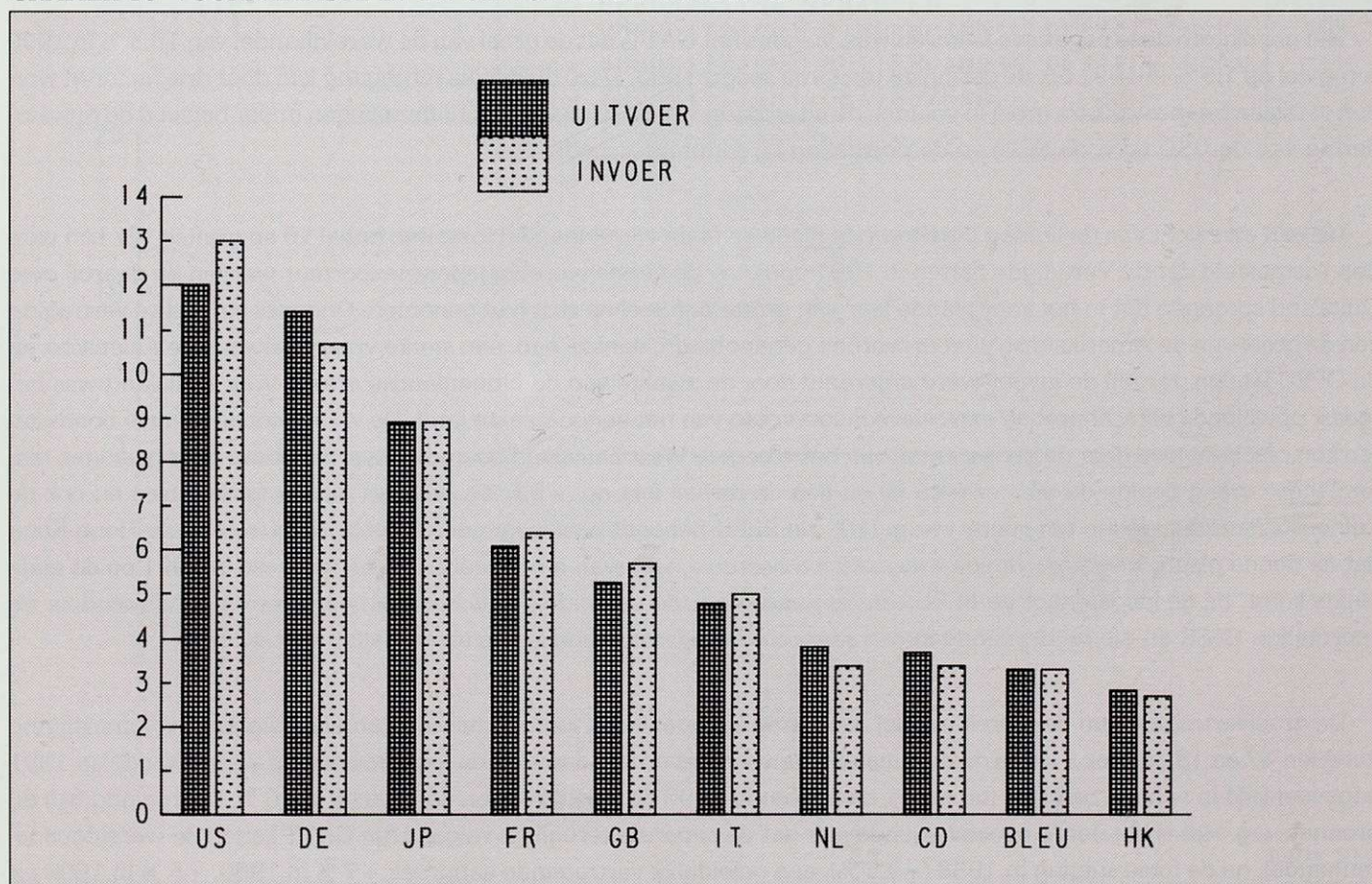
TABEL 15- WERELDGOEDERENHANDEL NAAR GEOGRAFISCHE STREKEN

Wijziging in % van de waarde, t/t-1.

Geografische zones	1990	1991
WERELD		
- Uitvoer	13,5	1,5
- Invoer	13,5	1,5
WEST-EUROPA		
- Uitvoer	19,5	- 1,5
- Invoer	20	0,5
CENTRAAL EN OOST-EUROPA, USSR		
- Uitvoer	- 8	- 20
- Invoer	1	- 25
NOORD AMERIKA		
- Uitvoer	8,5	5,5
- Invoer	4,5	- 2,5
LATIJS AMERIKA		
- Uitvoer	8,5	- 4
- Invoer	12,5	12
ASIE		
- Uitvoer	8,5	11,5
- Invoer	11	8,5
waarvan: JAPAN		
- Uitvoer	5	9,5
- Invoer	12	0,5
AFRIKA		
- Uitvoer	14	- 3,5
- Invoer	12,5	- 1
MIDDEN OOSTEN		
- Uitvoer	22	- 9,5
- Invoer	11,5	16,5

BRON : GATT (1992), Rapport annuel, maart.

GRAFIEK 10- VOORNAAMSTE IN- EN UITVOERENDE LANDEN IN 1991

BRON: GATT (1992).

TABEL 16- VOORNAAMSTE WERELDUIT- EN INVOERENDE LANDEN, 1991

In waarde.

Landen	Uitvoer	In % van het totaal	Wijziging in %, t/t-1 (a)
<i>Voornaamste uitvoerders</i>			
1. Verenigde Staten	422	12,0	+7,5
2. Duitsland	403	11,4	-4,5
3. Japan	315	8,9	+9,5
4. Frankrijk	217	6,1	-
5. Verenigd Koninkrijk	185	5,3	-
6. Italië	169	4,8	-1,0
7. Nederland	133	3,8	1,0
8. Canada	129	3,7	2,0
9. BLEU	117	3,3	-0,5
10. Hong-Kong	98	2,8	19,5
<i>Voornaamste invoerders</i>			
1. Verenigde Staten	509	13,0	-1,5
2. Duitsland	390	10,7	9,5
3. Japan	236	8,9	0,5
4. Frankrijk	232	6,4	-1,0
5. Verenigd Koninkrijk	210	5,7	-6,0
6. Italië	183	5,0	0,5
7. Nederland	124	3,4	2
8. Canada	124	3,4	-0,5
9. BLEU	120	3,3	-
10. Hong-Kong	100	2,7	21,0

(a) 1991 t.o.v. 1990.

BRON : GATT (1992).

Toch was de toename van de wereldhandel in volume nog steeds groter dan die van de wereldproductie (+3 %, tegen +1 % in 1991), zoals dat al sedert 1986 het geval was (zie grafiek 11). De vooruitzichten blijven zeer onzeker omdat het vorig jaar verwachte herstel er niet kwam, maar volgens het GATT kan billijkerwijze een bescheiden versnelling van de volumegroei van het wereldhandelsverkeer in 1992 worden verwacht (circa +4 %).

In het GATT-jaarverslag wordt onderstreept dat het slagen van de lopende handelsbesprekingen in het kader van de URUGUAY ROUND sterk zou bijdragen tot de verbetering van de vooruitzichten van de wereldeconomie. Volgens een OESO-verslag («Libéralisation des échanges: quel enjeu?»), zou een gedeeltelijke hervorming van het handelsverkeer zoals vooropgesteld in het eindverslag van de multilaterale onderhandelingen over de Uruguay Round, aanleiding geven tot een winst met ruim 195 miljard USD, waarvan ruim 90 miljard de ontwikkelingslanden en de landen van Midden- en Oost-Europa zouden ten goede komen (11). Volgens het verslag veroorzaken de huidige handelsbelemmeringen scheeftrekkingen bij de wereldhandel en de totale uitschakeling ervan zou een totale economische winst van 477 miljard per jaar opleveren, waarvan 255 miljard ten voordele van de landen van de OESO-zone. Een volledige liberalisering zou in tien jaar tijd tot een inkomensstijging ten belope van 2,4 % voor de EEG en voor Japan leiden. Een gedeeltelijke hervorming overeenkomstig een tussenoplossing in het kader van de Uruguay Round-besprekingen (108 GATT-leden) zou een inkomensstijging van 1 % voor de EEG en Japan meebrengen.

De geografische spreiding (tabel 18) van het verloop in volume van de wereldgoederenhandel in 1991 bevestigt de vaststellingen betreffende het verloop in waarde. De stijging was vooral behoorlijk in Azië en Noord-Amerika, maar vertraagde zeer sterk in West-Europa, en kwam in vrije val in Midden- en Oost-Europa (15 %).

De flauwe groei van de wereldgoederenhandel in waarde is ook gedeeltelijk te verklaren door het verloop van de wereldprijzen (tabel 19). Bij het nagaan van de uitvoerprijzen (invoer) van de industrielanden (OESO of EEG), kan volgens de ramingen, een prijsdaling tussen -1 % en -3 % worden vastgesteld wanneer het om prijzen in USD gaat. In nationale munt stagneerden of daalden zij enigszins.

TABEL 17- WERELDGOEDERENPRODUKTIE EN -HANDEL, IN VOLUME

Wijziging in %, t/t-1.

Omschrijving	1990	1991
BRON EEG:		
- BBP wereld	1,1	0,2
- Wereldhandel (a)	6,0	2,9
- Uitvoer EEG	7,2	1,7
- Invoer EEG	7,5	4,9
BRON OESO:		
- BBP van de zone (b)	2,6	1,0
- Wereldhandel (c)	5,2	3,3
- Uitvoer OESO (d)	5,6	5,7
- Invoer OESO (e)	5,0	3,9
- Intra-OESO handel (f)	5,0	2,2
BRON IMF:		
- Wereldproduktie	2,2	- 0,3
- Wereldhandel	4,1	3,2
- Invoer industrielanden	4,4	2,4
- Invoer ontwikkelingslanden	4,3	5,6
BRON GATT:		
- Wereldproduktie	2,5	1
- Wereldhandel	5	3

BRON : Commissie van de Europese Gemeenschappen, (1990, 1991); OESO (1991), FMI (1992), GATT (1992).

(a) Goedereninvoer.

(b) Reëel BBP, gewogen door de invoer.

(c) Rekenkundig gemiddelde van de stijgingsgraad van de wereldin- en uitvoer in volume.

(d) OESO-uitvoer naar de rest van de wereld.

(e) OESO-invoer uit de rest van de wereld.

(f) Gewoon rekenkundig gemiddelde van het volume van uit- en invoer intra-OESO, zoals blijkt uit het volume van de totale handel van de OESO-zone in de geraamde stromingen tussen OESO- en niet OESO-zones.

TABEL 18- WERELDHANDEL (a), IN VOLUME, VOLGENS GEOGRAFISCHE STREEK

Wijziging in %, t/t-1.

Geografische zones	1990	1991
West Europa	4	2
waarvan: EEG	4	2,5
Midden- en Oost-Europa	- 10	- 15
Noord-Amerika	7,5	6,5
Latijns-Amerika	5	2
Azië	7	8,5

(a) Goederenuitvoer in volume.

BRON : GATT (1992).

Naargelang de goederengroepen (zie tabel 20) blijkt dat de prijzen van fabrieksprodukten statu-quo bleven of zelfs iets stegen, terwijl de prijzen van de energieprodukten en van de niet energie-houdende grondstoffen fors daalden. Dat is vooral zo bij de olieprijs die in 1991 met 17 % terugliep, na een forse hausse in 1990. De gemiddelde spotprijs per maand (APSP: Average Petroleum Spot Price) was in juli 1990 plots van ongeveer 16 USD/barrel opgelopen tot een piek van ruim 33 USD/barrel in oktober, maar zakte dan weer in februari 1991 tot circa 17 USD en bleef tot augustus 1991 binnen de vork van 17-18 USD. Nadien klom de prijs weer op tot 22,5 USD in oktober, deels als gevolg van de moeilijkheden bij de olieproductie in de voormalige USSR, maar daalde opnieuw in de daaropvolgende maanden tot 16,5 USD per vat in januari 1992. Reëel gezien zakte de prijs met 18,5 % in 1991, een sterkere daling dan de stijging in 1990 (12).

TABEL 19- PRIJZEN WERELDGOEDERENHANDEL

Wijziging in %, t/t-1.

Omschrijving	1990	1991
BRON EEG		
- Wereld; prijs in USD		
. Uitvoerprijzen	9,8	- 2,2
. Invoerprijzen	9,0	- 2,3
- EEG; prijs in USD		
. Uitvoerprijzen	15,0	- 2,4
. Invoerprijzen	13,7	- 2,6
- EEG; prijs in nationale munt		
. Uitvoerprijzen	1,0	0,7
. Invoerprijzen	- 0,2	0,5
- EEG; ruilvoet	1,2	0,2
BRON OESO		
- Prijs in USD		
. Uitvoer OESO	9,1	- 1,1
. Invoer OESO	9,1	- 2,9
- Prijs in nationale munt		
. Uitvoer OESO	0,3	0,2
. Invoer OESO	0,6	- 1,1
- OESO-ruilvoet tegenover de rest van de wereld	- 2,7	2,7
BRON IMF		
- Prijs in BTR		
. Uitvoer industrielanden	2,8	- 1,0
. Invoer industrielanden	3,6	- 2,6
- Ruilvoet		
. Industrielanden	- 0,8	1,7
. Olie uitvoerende ontwikkelingslanden	15,8	- 10,8
. Niet-olie uitvoerende ontwikkelingslanden	0,2	2,9

BRON : Commissie van de Europese Gemeenschappen (1990, 1991); OESO (1991); IMF (1992).

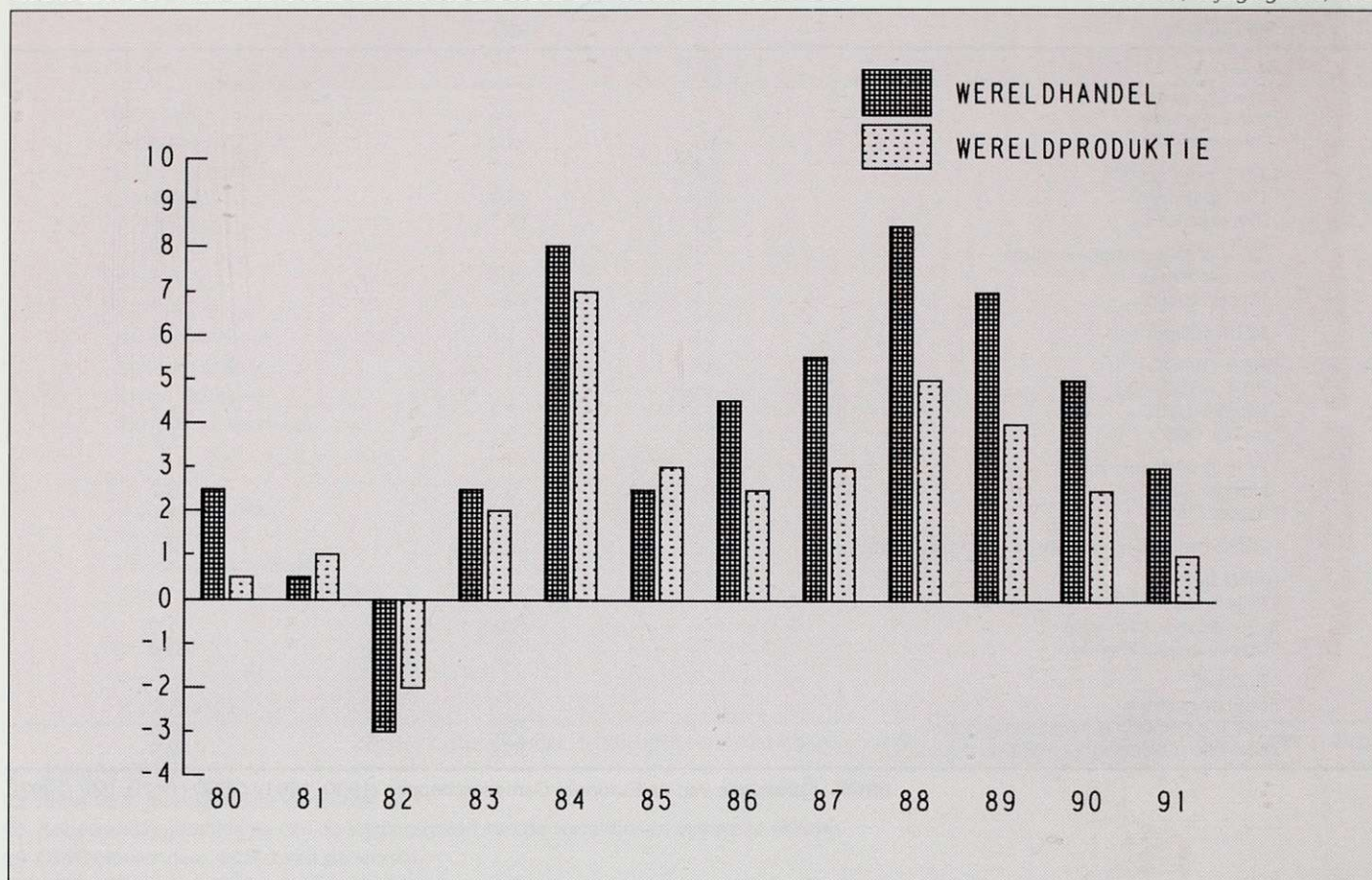
Deze daling moet worden toegeschreven aan de slapte van de vraag en het toereikende aanbod. Het wereldenergieverbruik steeg slechts in geringe mate, daar de economische bedrijvigheid in de meeste industrielanden vertraagde en in de landen van Midden- en Oost-Europa en de voormalige USSR verminderde en het oliegebruik in sommige ontwikkelingslanden minder toenam. Inzake het aanbod kan weliswaar worden gewezen op de scherpe terugval van de produktie in de voormalige USSR (-10 %), maar daarentegen was er een behoorlijke toename van de produktie der OPEC-landen, ondanks de afwezigheid van Irak op de oliemarkt.

De prijzen van de niet-energiehoudende grondstoffen daalden in 1991 als gevolg van de geringe groei van de wereldeconomie (zie ook punt 4.3.2.). Volgens het IMF daalde de gemiddelde wereldprijs van die grondstoffen met 5 % in 1991, na 8 % in 1990 (13). Dat was vooral het geval voor de metalen en de delfstoffen (-12 %), terwijl een iets matiger verloop werd genoteerd voor de tropische dranken (-7 %) en de landbouwgrondstoffen (-3 %). Gemiddeld kwam er weinig verandering in de prijzen van de voedingsprodukten, met een lichte stijging voor de plantaardige oliën, vlees en bananen en een geringe stijging voor suiker en granen.

De saldi der lopende rekeningen van de betalingsbalansen ondergingen een grondige wijziging in 1991, meer bepaald voor de grote handelsnaties. Volgens het IMF (ramingen van maart 1992) was het tekort van de Verenigde Staten nagenoeg weggewerkt; van 92,1 miljard USD in 1990 naar 8,9 miljard in 1991, terwijl het overschot van Japan nagenoeg verdubbelde: van 35,8 naar 71,1 miljard (14). Deze ontwikkelingen gebeurden ten nadele van Duitsland, waarvan het overschot (+ 47,9 miljard in 1990) plaats maakte voor een aanzienlijk tekort (- 18,9 miljard). Dit tekort is uiteraard het gevolg van de eenmaking. Deze verslechtering had echter ook een weerslag op de positie van de gezamenlijke EEG, waarvan het lopend tekort opliep van 5,9 naar 56,7 miljard. Sommige landen boekten evenwel een verbetering : Frankrijk (-4,3 miljard, tegen -8,4 miljard) en het Verenigd Koninkrijk (-9,8 miljard, tegen -27,1 miljard). Deze bewegingen zijn terug te vinden in tabel 21, in % van het BBP.

GRAFIEK 11- WERELDGOEDERENPRODUKTIE EN -HANDEL 1980-1991

In volume, wijziging in %, t/t-1.

BRON: GATT (1992).

TABEL 20- WERELDHANDELSPRIJZEN PER GOEDERENGROEP

Wijziging in %, t/t-1.

Omschrijving	1990	1991
BRON EEG		
Grondstoffenprijzen (a)		
- Totaal zonder brandstoffen	- 0,3	- 6,0
- Brandstoffen	31,9	- 15,1
BRON OESO		
- Prijzen in USD		
. Uitvoer van fabrieksgoederen OESO	9,3	- 0,7
. Invoer van energieprodukten OESO	24,5	- 4,9
. Invoer van niet-energiehoudende grondstoffen OESO	5,2	- 3,5
- Prijzen in nationale munt		
. Uitvoer fabrieksprodukten OESO	0,4	0,4
. Invoer energieprodukten OESO	16,4	- 3,4
. Invoer van niet-energiehoudende grondstoffen OESO	- 3,1	- 2,3
BRON IMF		
Wereldhandelsprijzen in USD:		
- Fabrieksprodukten (b)	9,3	1,9
- Aardolie (c)	28,2	- 16,9
- Grondstoffen zonder aardolie (d)	- 7,9	- 4,8

BRON : Commissie van de Europese Gemeenschappen (1990, 1991); OESO (1991, FMI (1992).

(a) Uitvoerprijzen op basis van prijsindexcijfers in USD van de UNO en het IMF, gewogen door de werelduitvoer.

(b) Indexcijfer van de eenheidswaarde bij de uitvoer van fabrieksprodukten van de industrielanden.

(c) Gemiddelde spotprijzen van ruwe olie voor GB-Brent, Dubai en Aaska North Slope.

(d) Indexcijfer van de wereldmarktnoteringen bij de uitvoer voor grondstoffen zonder aardolie.

TABEL 21- LOPENDE REKENING VAN DE BETALINGSBALANS DER VOORNAAMSTE HANDELSNATIES

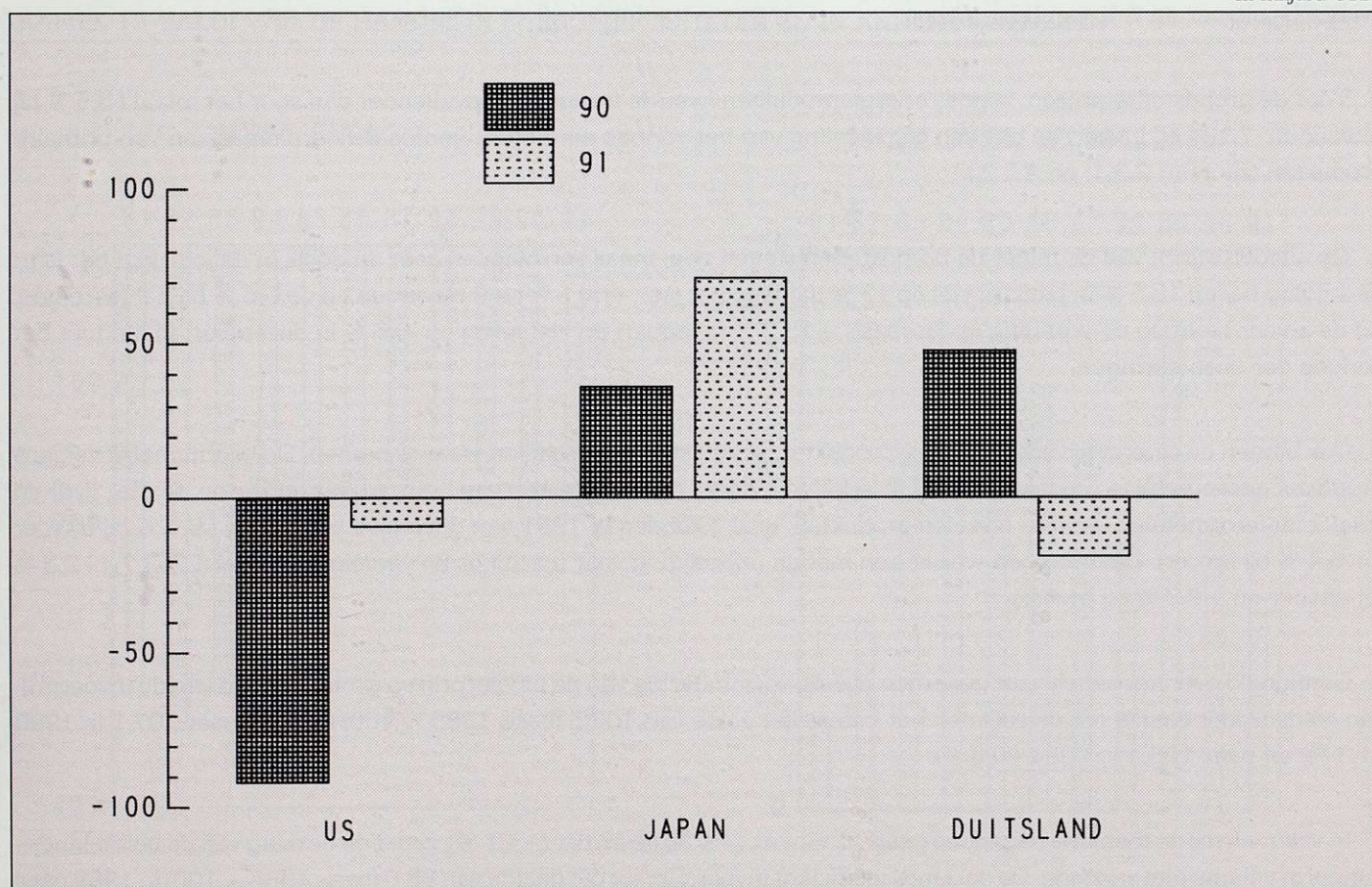
In % van het BBP.

Landen	1990	1991
Verenigde Staten	- 1,7	- 0,2
Japan	1,2	2,1
Duitsland	2,9	- 1,1
Frankrijk	- 0,7	- 0,4
Italië	- 1,3	- 1,8
Verenigd Koninkrijk	- 2,8	- 1,0
EEG	- 0,1	- 0,9
Industrielanden	- 0,6	- 0,2

BRON : IMF, 1992, *World Economic Outlook-Statistical Appendix*, maart.

GRAFIEK 12- LOPENDE REKENING VAN DE BETALINGSBALANS DER DRIE VOORNAAMSTE HANDELSNATIES, 1990-1991

In miljard USD.

BRON: IMF (1992).

2.3.2. BUITENLANDSE HANDEL VAN DE BLEU OP EEN LAAG PITJE

A. ALGEMEEN VERLOOP VAN DE GOEDERENHANDEL

De buitenlandse handel van de BLEU was in 1991 niet erg levendig: de uitvoer, ten bedrage van 4 024,0 miljard BEF, steeg met 2 % in waarde en de invoer, ten belope van 4 119,6 miljard, met 2,7 %. Reeds in 1990 was de groei zeer gering geweest: 0 % bij uitvoer en 3,3 % bij invoer, na een forse expansie in 1989 (respectievelijk +16,6 % en +14,4 %). Deze vertraging tijdens de jongste jaren is een afspiegeling van het internationaal klimaat zoals beschreven in het vorige punt.

Het slappe verloop in waarde is het gevolg van twee samenvallende factoren: de daling van de prijzen en de toename van de hoeveelheid. De indexcijfers van de eenheidswaarde daalde met 1,9 % bij uitvoer en met 1,4 % bij invoer, na respectievelijk 3,1 % en 1,8 % in 1990; de teruggang vertraagde dus geleidelijk. Bij de uitvoer beliep de daling 2,4 % in het tweede kwartaal van 1990, zakte verder tot 5 % in het vierde kwartaal van 1990 en beperkte zich ten slotte tot 3 % in het eerste kwartaal van 1991. Tijdens de twee volgende kwartalen bereikte de daling geen 3 % meer en ze verdween in het vierde kwartaal van 1991 (+0,11 %) (15). De prijswijziging van de invoer was wisselvalliger. In het eerste kwartaal van 1991 beliep de teruggang 2 %, kwam op minder dan 1 % tijdens de volgende twee kwartalen en bereikte weer 3,5 % in het laatste kwartaal.

Op te merken valt dat de prijzen zeer sterk schommelden naargelang van de goederengroepen. Bij sommige producten werden sprongsgewijze bewegingen waargenomen die een invloed hadden op het algemeen indexcijfer. Zo is het wellicht belangwekkend dat het indexcijfer van de totale goederen, zonder diamant, bij de uitvoer met 1 % en bij de invoer met 0,5 % zakte, tegen respectievelijk 1,9 % en 1,4 % voor het globaal indexcijfer. Diamant vertegenwoordigt 7 % van de BLEU- uitvoer en 6 % van haar invoer.

Voor de grondstoffenprijzen, zonder energieprodukten, was de teruggang opvallender dan voor het totaal (-8,5 % bij uitvoer en -7,1 % bij invoer) en ook een afspiegeling van het verloop der noteringen op de wereldmarkten van primaire produkten (zie punt 2.3.1. en 4.3.2.).

De uitvoerprijzen van de minerale brandstoffen stegen nog, maar vertraagden zeer duidelijk in de loop van het jaar: de stijging beliep 18,5 % in januari; viel op 13 % halfweg het jaar, op 11 % na 9 maanden en op 5,6 % bij het jaareinde. Bij de invoer bedroeg de wijziging op jaarbasis +15,9 % in januari en viel terug op -0,5 % in december, in lijn met het verloop der olienoteringen.

Ook binnen de categorie van de fabrieksprodukten waren sterke verschillen waar te nemen. De voornamelijk volgens grondstof gerangschikte produkten (CTCI 6: leder en huiden, rubber, werken van hout, papier en karton, textiel, ijzer en staal, non-ferrometalen, andere metalen produkten, enz...) kenden in 1991 een duidelijke prijsdaling (-6,1 % bij uitvoer en -6,4 % bij invoer). Daarentegen was er een matige prijsstijging voor machines en vervoermaterieel (CTCI 7) (+2,3 % bij uitvoer en +2,7 % bij invoer).

Gemiddeld over het gehele jaar genomen was de vermindering van de uitvoerprijzen groter dan die van de invoerprijzen en daardoor daalde ook de ruilvoet: het indexcijfer zakte van 108,5 (basis 1985 = 100) in 1989 naar 107,1 in 1990 (-1,3 %) en naar 106,4 in 1991 (-0,6 %).

In volume was de toename nagenoeg gelijk bij uitvoer (+4 %) en invoer (+4,1 %), zodat de dekking van de buitenlandse handel in volume niet wijzigde. De dekkingscoëfficiënt invoer/uitvoer die daalde van 98,0 (basis 1985 = 100) in 1989 naar 96,2 in 1990, bedroeg gemiddeld 96,1 in 1991.

In de loop van het jaar vertraagde de volume-aangroei van de uitvoer en bereikte hij een hoogtepunt in het tweede kwartaal (7,9 %), verzwakte tot 3,1 % in het derde kwartaal en sloeg om in een lichte vermindering op het einde van het jaar (-0,4 % in het vierde kwartaal). Verderop zal blijken dat dit verloop vrij sterk overeenstemt met dat van de afzet aan Duitsland: stevig tot in april en daarna geleidelijk afzwakkend. Ook bij de invoer werd in het laatste kwartaal een geringere toename vastgesteld (+2,9 %).

Een internationale vergelijking van het prijs- en volumeverloop van de buitenlandse handel is altijd een kiese zaak, rekening houdend met de aanzienlijke ramingsverschillen naargelang van de bronnen. Tabel 22 geeft de OESO-ramingen van december 1991 weer.

TABEL 22- INTERNATIONALE VERGELIJKING VAN HET PRIJS- EN VOLUMEVERLOOP VAN DE BUITENLANDSE HANDEL Wijziging in %, t/t-1.

Land	UITVOER				INVOER			
	Prijs (a)		Hoeveelh(b)		Prijs (a)		Hoeveelh(b)	
	1990	1991	1990	1991	1990	1991	1990	1991
BLEU	- 2,8	- 0,9	2,3	5,0	- 1,2	- 0,7	3,7	4,8
Duitsland (c)	- 1,1	0,2	1,5	- 3,1	- 2,6	1,8	9,9	11,3
Frankrijk	- 2,0	0,1	5,4	2,9	- 2,2	- 0,3	5,8	2,9
Nederland	- 1,3	0,3	4,6	4,3	- 3,3	0,3	6,2	4,8
Italië	2,4	3,3	2,6	2,1	- 0,5	2,0	4,1	3,9
Verenigd Koninkrijk	3,6	0,3	6,9	0,9	2,6	- 3,0	1,6	- 3,0
Verenigde Staten	- 0,8	- 1,0	8,5	6,9	1,0	- 4,4	3,5	2,7
Japan	3,9	- 0,4	5,6	- 2,9	10,4	- 6,9	6,0	3,2

(a) Eenheidswaarde, in nationale munt.

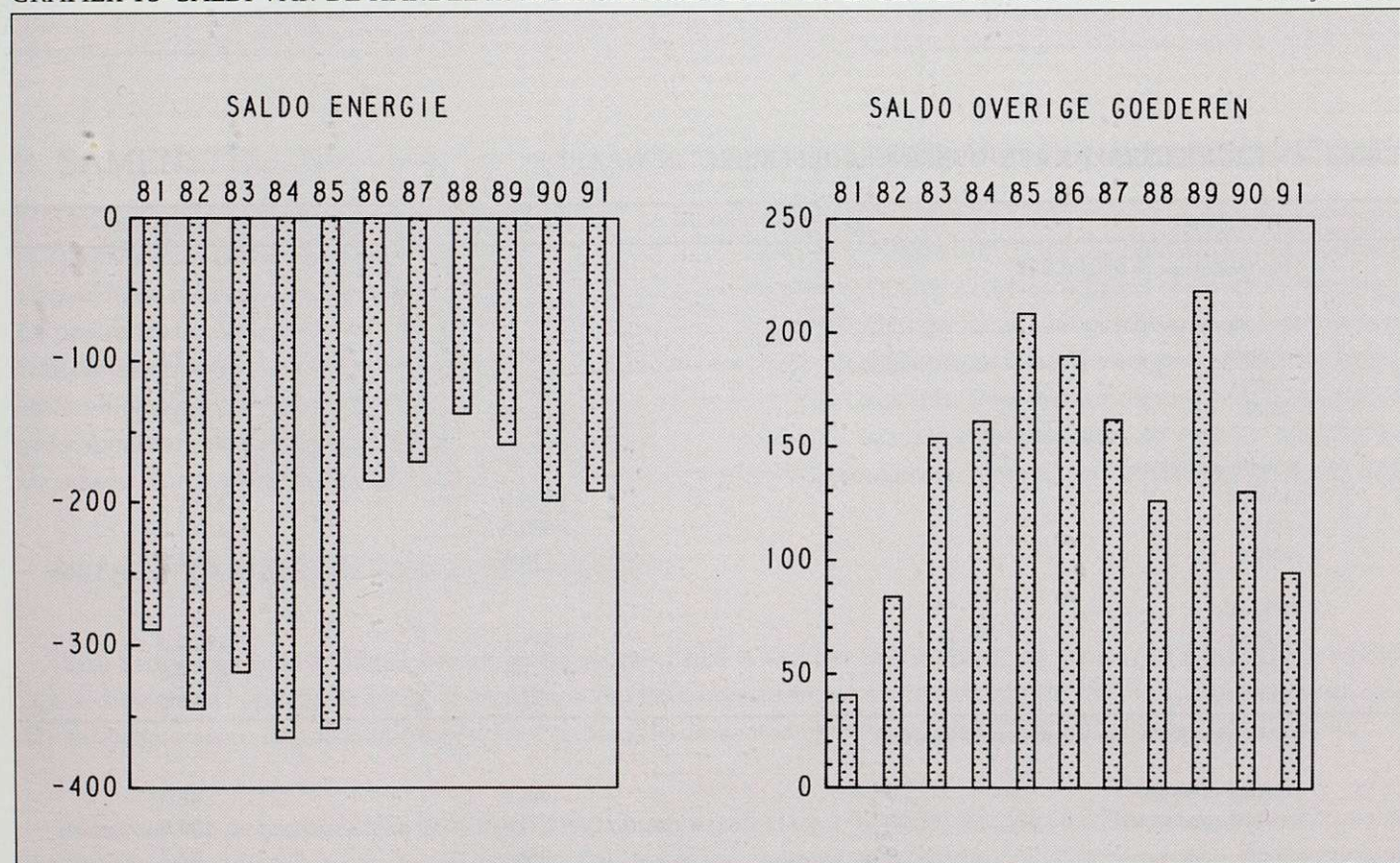
(b) Douanestatistieken.

(c) Het eengemaakte Duitsland.

BRON : OESO (1991).

GRAFIEK 13- SALDI VAN DE HANDEL IN ENERGIEPRODUKTEN EN IN ANDERE GOEDEREN

In miljard BEF.

BRON: MEZ (NIS en ADSD).

De voor de BLEU opgenomen prijs- en volumewijzigingen blijken te verschillen van die welke hiervoren vermeld werden en berekend zijn door de NBB. De prijsdaling zou van geringere omvang zijn en de volumestijging groter. De BLEU zou het enige land onder de voornaamste Europese handelspartners zijn, waar in 1991 nog een prijsdaling bij uitvoer wordt waargenomen, gezien de waaier van -0,9 % voor de BLEU tot +3,3 % voor Italië reikt. Bij de invoerprijzen zou zich ook in Frankrijk en vooral het Verenigd Koninkrijk een verlaging hebben voorgedaan.

Op het gebied van het volume was de uitvoerprestatie van de BLEU uitstekend, want de aangroei versnelde t.o.v. 1990, terwijl bij de voornaamste partnerlanden een verzwakking werd vastgesteld en bovendien de BLEU de hoogste stijging bereikte in vergelijking met de beschouwde Europese landen. Op het stuk van de invoer reikt de schommelingsvork voor die landen van -3 % voor het Verenigd Koninkrijk, met een forse teruggang van de binnenlandse vraag, tot +11 % voor Duitsland, waarvan de interne vraag aangewakkerd werd door de hereniging (zie verder de commentaar betreffende het handelsverkeer met Duitsland).

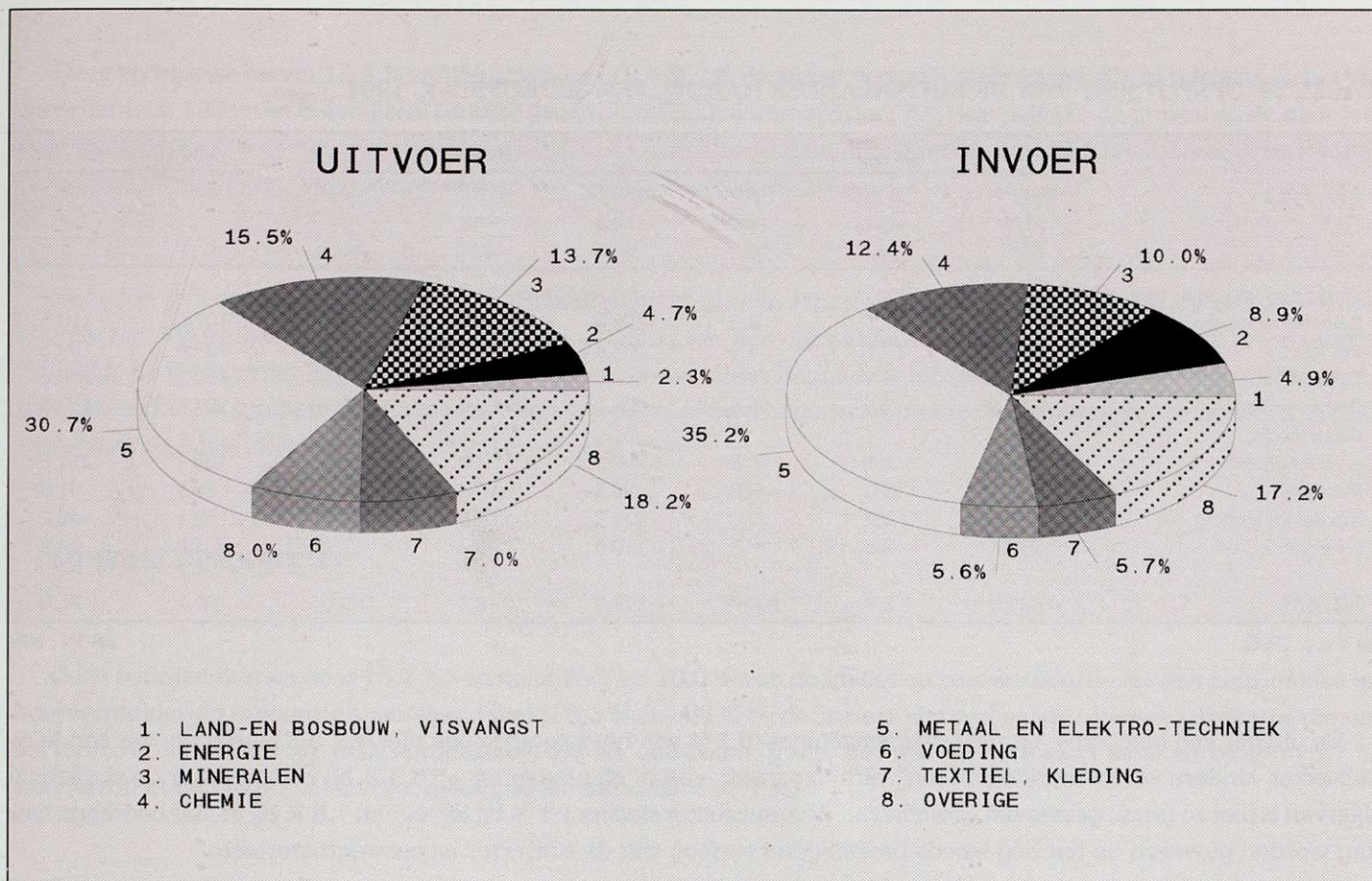
Het saldo van de BLEU-handelsbalans verslechterde in 1991: het globaal tekort steeg met 28,4 miljard (van 67,1 naar 95,5 miljard BEF), omdat de waardetoeename van de invoer iets sterker was dan die van de uitvoer. In 1990 was als gevolg van de Golfcrisis het tekort op de energiebalans met nagenoeg 40 miljard aangedikt, maar in 1991 werd een lichte verbetering waargenomen: het tekort zakte met 7 miljard (zie grafiek 13). Daarentegen slonk het overschot op «andere goederen» verder: het kromp met nagenoeg 90 miljard in 1990 en met 35 miljard in 1991.

TABEL 23- HANDELSBALANS EN DEKKINGSCOEFFICIENT IN WAARDE

Omschrijving	1990	1991
Handelsbalans, in miljard BEF		
Energieprodukten		
- uitvoer	154,3	177,8
- invoer	352,1	368,6
- saldo	- 197,6	- 190,7
Andere produkten		
- uitvoer	3.790,0	3.846,2
- invoer	3.659,5	3.751,0
- saldo	130,4	95,2
TOTAAL		
- uitvoer	3.944,5	4.024,0
- invoer	4.011,6	4.119,6
- saldo	- 67,1	- 95,5
Dekkingscoëfficiënt in waarde (uitvoer/invoer)		
- energieprodukten	43,9	48,3
- andere produkten	103,6	102,5
- totaal	98,3	97,7

BRON : NIS.

GRAFIEK 14- AANDEEL DER BEDRIJFSTAKKEN IN DE BUITENLANDSE HANDEL VAN DE BLEU, 1991.

B. SAMENSTELLING VAN DE BUITENLANDSE HANDEL VOLGENS BEDRIJFSTAK

Het overzicht per sector van de economische bedrijvigheid wijst op een stabilisering van de conjunctuur op een laag niveau: in de meeste sectoren slabakten de bestellingen en verminderden zowel de investeringen als de tewerkstelling. De prestaties op de buitenlandse markten konden de slapte van de binnenlandse vraag niet goedmaken en het handels-saldo verslechterde in 1991 in een aantal takken: produkten van land- en bosbouw en visserij, minerale produkten, meta- len en elektrotechnische produkten, textiel- en kledingnijverheid (zie tabel 24). Deze achteruitgang kon niet worden gecompenseerd door de betere resultaten in bedrijfstakken zoals energie, scheikundige produkten en «overige nijverheid». De takken worden hierna bekeken volgens hun belangrijkheid in de buitenlandse handel van de BLEU (grafiek 14) (16).

METALEN EN ELEKTROTECHNISCHE PRODUKTEN

Deze bedrijfstak is de koploper zowel inzake uitvoer (30,8 % van het BLEU-totaal) als invoer (35,2 % van het totaal). Zijn bedrijvigheid liep vrij fors terug, gezien de produktieve investeringen en de consumptie van duurzame goederen wei- nig levendig waren. De uitrustingsnijverheid onderging de weerslag van de onzekere economische vooruitzichten.

De uitvoer van de gezamenlijke bedrijfstak steeg nagenoeg niet (+1,1 %), maar dat gemiddelde verbergt uiteenlopende ontwikkelingen naargelang van de subsectoren. De uitvoer van wagens steeg slechts 1,8 % bij een snellere toename van de invoer (+5,9 %) en daardoor ontstond een tekort (-14,0 miljard BEF, tegen +9,1 miljard in 1990). Deze subsector

vertegenwoordigt 47 % van de uitvoer van de bedrijfstak en 14,5 % van de totale buitenlandse BLEU-afzet. In 1990 had de wagenuitvoer (+8,2 %) de afzet van de tak «metalen en elektrotechnische produkten» geschraagd.

TABEL 24- OPSPLITSING VAN DE BUITENLANDSE HANDEL PER BEDRIJFSTAK, 1991

Bedrijfstak	Uitvoer			Invoer			Saldo (Mrd. BEF)	
	Waarde (Mrd. BEF)	%ver- schil (a)	Rela- tief bel.	Waarde (Mrd. BEF)	%ver- schil (a)	Rela- tief bel.	1990	1991
Produkten van land- en bouwbouw, visserij	93,0	7,1	2,3	203,5	5,0	4,9	- 107,0	- 110,5
Energie	177,8	15,1	4,4	368,6	4,7	8,9	- 197,6	- 190,8
Delfstoffen	551,6	- 8,3	13,7	412,6	- 4,6	10,0	169,1	139,0
Chem. produkten	623,3	3,5	15,5	509,7	3,0	12,4	107,2	113,6
Elektrotechn. en metaalprod.	1 240,3	1,1	30,8	1 452,1	4,0	35,2	- 169,4	- 211,8
Voeding	321,4	12,0	8,0	229,5	10,5	5,6	79,2	91,9
Textiel en kleding	281,5	2,0	7,0	233,3	4,7	5,7	53,1	48,2
Overige	735,1	3,6	18,3	710,3	- 0,2	17,2	- 1,6	24,8
TOTAAL	4 024,0	2,0	100,0	4 119,6	2,7	100,0	- 67,1	- 95,6

(a) T.o.v. 1990.

BRON : NIS.

De uitvoer van landbouw- en nijverheidsmachines (6,1 % van het totaal) daalde met 5,2 %. Daartegenover kende de subsector «andere vervoermiddelen» een ware expansie: +24 % bij uitvoer en +16,3 % bij invoer, maar de slagkracht daarvan is niet zo groot, gezien het gewicht van deze subsector slechts 1,1 % bij uitvoer en 1,6 % bij invoer bedraagt. Ook kan worden gewezen op het nog steeds bevredigend verloop van de subsector «spoorwagematerieel».

«OVERIGE NIJVERHEID»

Deze bedrijfstak omvat zeer uiteenlopende subsectoren: dranken en tabak, leder, hout en meubelen, papier, rubber en plastic, goudsmederij en geslepen diamant. Hij vertegenwoordigt 18,3 % van de uitvoer en 17,2 % van de invoer en zijn handelssaldo veranderde van een tekort met 1,6 miljard in 1990 in een overschot met 24,8 miljard in 1991. Deze prestatie is te danken aan de subsector «diamant, edelsmederij» waarvan het surplus van 19,5 naar 34,8 miljard opliep. Daarbij valt aan te stippen dat dit resultaat niet zozeer werd bereikt door een toenemende afzet (+2 %) dan wel door een afnemende invoerwaarde (-4,1 %). De subsector «diamant» vertegenwoordigt 6,8 % van de totale uitvoer en 37 % van de «overige nijverheid» en wordt in orde van belangrijkheid gevolgd door de subsector «rubber en plastic» (4,0 % van het totaal en 22 % van de bedrijfstak).

De uitvoer van deze subsector nam weliswaar sterker toe (4,1 %, tegen 4,3 % bij de invoer), maar terzake moet worden opgemerkt dat de prijzen van plastic- en rubberartikelen op een hoog peil stabiliseren, in tegenstelling met hetgeen in andere sectoren gebeurde. Zo daalde de gemiddelde waarde bij in- en uitvoer van de subsector «papier» als gevolg van de ingestorte wereldprijzen van gebleekte Kraftpulp (referentie voor papierpulp). Daardoor nam de papieruitvoer in feite met slechts 0,7 % toe, ondanks een stijging in volume.

De papieruitvoer vertegenwoordigt 3,0 % van het BLEU-totaal en 16,4 % van de bedrijfstak «overige nijverheid». De subsector «hout en meubelen» (1,9 % van het totaal en 10 % van de tak) kende een levendig verloop: de buitenlandse afzet steeg met 5,1 %, dank zij een expansieve houtuitvoer naar het eengemaakte Duitsland (+25 %) en naar Nederland (+9 %).

CHEMISCHE PRODUCTEN

Deze bedrijfstak neemt 15,5 % van de uitvoer en 12,4 % van de invoer voor zijn rekening en zijn handelsoverschot vermeerderde in 1991 met 6,4 miljard. Globaal gezien werd hij belemmerd door het lage peil van de prijzen en de bedrijvigheid, evenals door de gevolgen van de Golfoorlog. De prijzen van de chemische producten waren bij de invasie van Koeweit de hoogte ingeschoten, maar vielen nadien terug op hun vroegere niveau.

Er deden zich evenwel uiteenlopende ontwikkelingen voor in de subsectoren. De basisscheikunde, de petro- en carbochemie hadden te lijden onder de tweevoudige weerslag van een verminderde bedrijvigheid en van een prijsdaling en zo daalde de uitvoer met 2,8 % in waarde voor de eerste sector en stagneerde hij quasi in de tweede (+0,9 %). Daarentegen behaalden de synthetische en kunststoffen en vooral de farmaceutische producten behoorlijke resultaten op de buitenlandse markten (respectievelijk +10,9 % en +18,3 %).

MINERALE PRODUCTEN

Deze bedrijfstak staat voor 13,7 % van de uitvoer en 10,0 % van de invoer en was de enige waar een aanzienlijke uitvoervermindering in waarde opgetekend werd (-8,3 % en -4,6 % bij de invoer). Het verlies van uitvoerwaarde trof alle subsectoren: ertsen (-31,2 %), EGKS-producten (-9,4 %), getrokken draad, gewalst en getrokken staal en buizen (-5,7 %), non-ferrometalen (-10,7 %) en niet-metaalhoudende stoffen (-3,1 %).

Deze vermindering die samengaat met een produktiedaling in België stemt overeen met de algemene vertragingstendenzen van de bedrijvigheid in Europa en meer bepaald in de OESO-lidstaten. In zijn jaarverslag 1992 (17) meent het OESO-staalcomité dat na de groeivertraging van de vraag in 1990, het jaar 1991 gekenmerkt werd door een duidelijk lagere staalproductie en -vraag in de gehele zone. De produktiedaling in 1990 zou 0,8 % hebben belopen en 4 % in 1991. Het verloop van de internationale handel verschilde van land tot land. Zo was er in 1991 een invoervermindering en een uitvoerstilstand in de EEG, terwijl de Amerikaanse ijzer- en staalnijverheid erin slaagde haar internationale concurrentie te verbeteren en haar uitvoer met 51 % op te voeren (o.m. naar Canada, Korea, Japan en Mexico).

VOEDINGSNIJVERHEID

Met 8 % uitvoer en 5,6 % invoer komt deze bedrijfstak op de vijfde plaats naar belangrijkheid in de BLEU. In 1991 kon hij zijn overschot nog met 12,7 miljard aandikken, dank zij een sterkere toename van de uitvoer (ruim +10 %) dan die van de invoer.

Op te merken valt dat de voornaamste afnemers in de EEG-lidstaten te vinden zijn. Voedingswaren en dranken samen genomen kwam Frankrijk op de eerste plaats met 26 %, gevolgd door Nederland (24 %) en Duitsland (16 %). In 1991 groeide vooral de uitvoer naar Duitsland (+28 % in het eerste halfjaar). Daarentegen liep de afzet aan het Verenigd Koninkrijk en Nederland terug. Er was wel een doorbraak op de mediterrane markten (Italië, Griekenland, Spanje en Portugal: +17 %). Aan invoerzijde kunnen Nederland (32 %), Frankrijk (29 %) en Duitsland (18 %) als voornaamste leveranciers worden genoemd.

TEXTIEL- EN KLEDINGNIJVERHEID

Deze bedrijfstak vertegenwoordigt 7 % van de uitvoer en 5,7 % van de invoer. In 1991 kromp zijn overschot met ongeveer 5 miljard, wegens de sterke vertraging van de bedrijvigheid. Daarbij moet worden gewezen op een vermindering van de textielproductie, samen met een daling van de binnenlandse vraag die echter slechts ongeveer 20 % van de totale leveringen voor haar rekening neemt. Tegelijkertijd steeg de invoer in een veel ruimere mate dan de uitvoer. In sommige subsectoren gaat het echter beter dan in andere: een aanzienlijke stijging was te noteren bij de uitvoer van breigoederen, brei- en haakwerk (+9,2 %) en kledingartikelen (+8,6 %), maar in diezelfde subsectoren versnelde ook de invoer (respectievelijk +13,9 % en +6,5 %).

Van dit oogpunt uit zijn de vooruitzichten weinig bemoedigend, want de ondernemingen verwachten een steeds grotere druk van de textielinvoer uit de lage loonlanden en zij vrezen ook de maatregelen die in het kader van het multivezelakkoord zouden kunnen genomen worden.

ENERGIE

In 1991 werd de energierekening iets lichter: het tekort slonk met 6,8 miljard voor de gezamenlijke energieprodukten en met 11 miljard voor de olieprodukten alleen. De uitvoer steeg 15,1 % voor de gehele sector en 19,4 % voor de olie, terwijl de invoer een geringere waardetoeename kende (respectievelijk: 4,7 % en 5,3 %).

Dit grote verschil van het verloop der waardestromen geldt ook voor de hoeveelheid- en prijsschommelingen. De door de NBB berekende indexcijfers inzake minerale brandstoffen laten een prijshausse van 5,6 % bij uitvoer zien en een daling met 0,5 % bij invoer. Zo verbeterde ook de ruilvoet met 6,1 %. De volume-indexcijfers tonen een stijging met 8 % bij uitvoer en met 6,2 % bij invoer.

LAND- EN BOSBOUW, VISSERIJ

De produkten van deze sector vertegenwoordigen slechts 2 % van de buitenlandse afzet van de BLEU, maar wel ongeveer 5 % van de invoer. Ondanks een iets snellere aangroei van de uitvoer steeg het tekort enigszins in 1991 (+3,5 miljard). Ook was er een vrij tegengesteld verloop voor de plantaardige en de dierlijke produkten waar te nemen.

Het tekort op plantaardige produkten steeg van 64,7 naar 73,3 miljard, omdat de uitvoer minder snel toenam dan de invoer (+4,3 %, tegen +9,3 %). Daarentegen verdween het tekort op dierlijke produkten bijna helemaal (-0,9 miljard, tegen -6,7 miljard), als gevolg van een opvallend stijgende afzet: +23,5 %, terwijl de aankopen terugliepen (-6,7 %).

Inzake levende dieren, andere dan vissen en schelpdieren, kan een bijzonder forse toename van de uitvoer worden vastgesteld ter bestemming van Frankrijk (van 3,5 naar 5,3 miljard, +52 %), Nederland (van 3,8 naar 4,8 miljard, +24 %) en Duitsland (van 0,8 naar 1,3 miljard, +53 %).

C. GEOGRAFISCHE SPREIDING VAN DE BUITENLANDSE HANDEL

De buitenlandse handel van de BLEU werd in 1991 voornamelijk geschaagd door de zeer levendige toename van de Duitse vraag, die door de hereniging gestimuleerd werd, maar in de loop van het jaar zwakte dat geleidelijk af. Dankzij deze omstandigheden kon echter het tekort tegenover Duitsland met ruim 100 miljard verminderd worden. Daartegenover staat dat die verbetering van de BLEU-positie tegenover Duitsland niet in staat is de bres te overbruggen die in het handelsverkeer met de overige partners werd geslagen.

TABEL 25- GEOGRAFISCHE SPREIDING VAN DE BUITENLANDSE HANDEL IN 1991

Landen	Uitvoer			Invoer			Saldo	
	Waarde (Mrd. BEF)	Ver- schil in % (a)	Rela- tief be- lang	Waarde (Mrd. BEF)	Ver- schil in % (a)	Rela- tief be- lang	1990	1991
EUROPA	3 258,0	2,2	82,8	3 349,6	2,5	81,3	- 9,1	- 17,7
WEST-EUROPA	3 281,9	1,9	81,6	3 282,0	2,7	79,7	25,3	- 0,1
EEG (12)	3 027,0	2,1	75,2	2 999,4	2,3	72,8	33,1	27,6
waarvan:								
. Frankrijk	767,0	- 3,9	19,1	649,7	2,2	15,8	162,3	117,3
. Duitsland (b)	955,5	13,6	23,7	970,1	0,8	23,5	- 121,6	- 14,6
. Nederland	550,3	2,4	13,7	708,8	1,0	17,2	- 164,5	- 158,5
. Italië	243,2	- 5,8	6,0	186,9	3,3	4,5	77,4	56,3
. Verenigd Koninkrijk	311,1	- 9,1	7,7	344,4	3,8	8,4	10,3	- 33,3
OOST-EUROPA	50,5	28,3	1,2	67,6	- 7,8	1,6	- 34,3	- 17,6
. ex-USSR	17,2	14,8	0,4	43,4	- 9,0	1,1	- 32,7	- 26,2
AMERIKA	200,4	- 8,2	5,0	282,8	5,0	6,9	- 50,9	- 82,4
. Verenigde Staten	151,2	- 11,2	3,8	197,0	8,1	4,8	- 11,9	- 45,8
. Canada	13,8	- 19,4	0,3	22,7	2,0	0,6	- 5,2	- 8,9
AZIE	347,9	9,2	8,6	313,4	8,3	7,6	29,2	34,5
. Japan	47,7	- 9,4	1,2	89,2	6,4	2,2	- 31,2	- 41,5
. NILA (c)	70,2	16,6	1,7	52,5	20,8	1,3	16,8	17,7
AFRIKA	98,6	- 4,2	2,5	155,2	- 4,2	3,8	- 59,0	- 56,6
OPEC	85,6	20,7	2,1	122,8	11,7	3,0	- 39,0	- 37,2
INDUSTRIELANDEN	3 518,1	0,9	87,4	3 628,8	2,9	88,1	- 39,1	- 110,7
ONTWIKKELINGSLANDEN	402,3	7,5	10,0	406,4	1,7	9,9	- 25,3	- 4,1
. Olieproducerende OL	291,7	7,9	7,2	311,0	2,2	7,5	- 34,0	- 19,3
. Niet-olieproducerende OL	110,6	6,3	2,7	95,4	0,2	2,3	8,8	15,2
LANDEN MET STAATSHANDEL	68,7	30,5	1,7	79,8	- 4,1	1,9	- 30,6	- 11,1
TOTAAL	4 024,0	2,0	100,0	4 119,6	2,7	100,0	- 67,1	- 95,6

(a) T.o.v. 1990.

(b) Vanaf 01.10.1990 gegevens voor het herenigde Duitsland.

(c) De nieuwe industrielanden van Azië: Zuid-Korea, Taiwan, Singapore, Hong-Kong en Macao.

BRON : NIS.

De stijging van het totaal tekort - met nagenoeg 30 miljard - is te wijten aan de handelsbetrekkingen met de industrielanden (tabel 25). De uitvoer naar die landen groeide niet verder aan en samen met de gematigde toename van de invoer leidde dit ertoe dat het tekort met de industrielanden met bijna 72 miljard opliep. Aan de andere kant was er een forse expansie van de afzet aan de ontwikkelingslanden, olieproducerende en andere, terwijl de aankopen in deze landen slechts weinig stegen: het tekort met die landen verkleinde met ruim 20 miljard.

Nog opvallender was de stijging van de uitvoer naar de nog steeds als «landen met staatshandel» betitelde landen: ruim 30 %, waardoor het BLEU-tekort met deze landen eveneens met nagenoeg 20 miljard verminderde.

DUITSLAND

Het is nuttig de boom van de BLEU-uitvoer naar Duitsland te situeren in het ruimere kader van de economische gevolgen van de Duitse eenmaking voor de Europese Gemeenschap. De transferten naar de vijf nieuwe bondstaten na de eenmaking gaven aldaar aanleiding tot een bijkomende vraag, die zich voornamelijk tot de West-Duitse exporteurs richtte, die ook het meest in aanmerking kwamen gezien de voordelen van nabijheid, taal en gemeenschappelijke munt.

De Westduitse producenten verschoven een gedeelte van hun aanbod naar de Oostduitse markt, hetgeen in 1991 overigens een verlies van uitvoermarktaandeelen voor Duitsland veroorzaakte. Terzelfdertijd bleek echter dat de interne productiecapaciteit niet was opgewassen tegen deze forse expansie van de binnenlandse behoeften waardoor een gedeelte van de vraag door buitenlandse leveranciers werd voldaan.

De toenemende Duitse invoervraag kwam de rest van de wereld ten goede, maar toch vooral de andere lidstaten van de Europese Gemeenschap. Al bij al had dit een gunstige uitwerking op de eindvraag en op de BBP-groei van de EG-landen.

TABEL 26- WEERSLAG VAN DE DUITSE EENMAKING OP DE GROEI VAN DE ANDERE LIDSTATEN

Landen	Aandeel van de uitvoer naar Duitsland in totale uitvoer (in %)	Aandeel van de uitvoer in het BBP (in %)	Weerslag van het groei-percentage in procent-punt per jaar	
			1990 (a)	1991
BLEU	19,8	75,3	+0,6	+1,0
Denemarken	18,2	35,1	+0,4	+0,7
Griekenland	25,1	23,4	+0,2	+0,4
Spanje	11,1	17,7	+0,3	+0,5
Frankrijk	18,7	23,4	+0,4	+0,7
Ierland	12,2	63,5	+0,3	+0,8
Italië	17,4	20,6	+0,3	+0,6
Nederland	28,1	56,4	+0,7	+0,9
Portugal	15,8	37,3	+0,3	+0,4
Verenigd Koninkrijk	12,7	24,8	+0,2	+0,5
EUR11	12,8	28,0	+0,4	+0,6

(a) Tweede halfjaar, op jaarbasis.

BRON : Commissie van de Europese Gemeenschap, 1991, *Europese Economie*, n. 50, december, blz. 9.

TABEL 27- BILATERALE UITVOER NAAR DUITSLAND, PER KWARTAAL

Landen	1990				1991	
	I	II	III	IV	I	II
BLEU	7,8	3,2	12,1	31,9	28,8	27,0
Denemarken	10,8	8,8	22,5	31,2	33,9	29,2
Griekenland	3,4	- 2,7	3,5	8,4	8,1	4,9
Spanje	16,3	9,5	30,5	38,0	48,7	41,2
Frankrijk	15,9	- 8,4	15,1	10,0	21,0	38,7
Ierland	9,0	5,8	11,7	6,9	13,6	13,3
Italië	13,0	8,0	17,5	20,1	22,0	19,1
Nederland	5,7	- 5,0	8,7	17,1	20,9	18,5
Portugal	21,5	14,8	17,5	20,1	22,5	21,5
Verenigd Koninkrijk	6,7	- 0,5	7,1	13,4	17,5	21,6

BRON : Commissie van de Europese Gemeenschap (1991).

Volgens de Commissiediensten (18) zou de weerslag, in procentpunt per jaar, op de groei voor de andere elf lidstaten +0,4 in 1990 en +0,6 in 1991 bedragen. De ramingen lopen echter sterk uiteen van land tot land (tabel 26). De omvang is immers afhankelijk van enerzijds de relatieve belangrijkheid van de handel met Duitsland in de totale uitvoer van elk land en anderzijds van het uitvoeraandeel in het BBP. Ook deze informatie is in tabel 26 te vinden. Het gevolg daarvan is dat de kleine open economieën die traditioneel belangrijke handelsbetrekkingen met Duitsland onderhouden, wellicht het meest voordeel hebben kunnen halen uit de gestegen vraag van dat land.

Ook was er van 1990 tot 1991 een versterking van de positieve gevolgen. Volgens de studie van de Commissie zou in 1990 (tweede halfjaar, op jaarbasis) de grootste weerslag in Nederland opgevangen zijn (+0,7) en ook in de BLEU (+0,6), want het peil voor deze beide landen reikt ver boven het communautair gemiddelde uit (+0,4). In 1991 kwam de BLEU op de eerste plaats (+1,0), gevolgd door Nederland (+0,9), Ierland (+0,8), Frankrijk (+0,7) en Denemarken (+0,7). Afgezien van Frankrijk gaat het meestal om kleine, zeer open landen in de buurt van Duitsland. Tabel 27 geeft een vergelijking van de handelsstromen naar Duitsland, gesteund op statistieken van de Bundesbank (19).

Tussen het eerste en het vierde kwartaal van 1990 versnelde de uitvoertoename in alle landen en dat hield ook nog in het vierde kwartaal aan, behalve voor Frankrijk en Ierland. Eind 1990 werden pieken van ruim 30 % genoteerd voor de BLEU, Denemarken, maar ook Spanje.

In 1991 werd tussen het eerste en het tweede kwartaal een vertraging waargenomen en het verschil tussen de groei-rata van de diverse toeleverende landen vernauwde. Nadien hield de verzwakking aan en de deskundigen zijn het erover eens dat in 1992 de Duitse invoervraag niet langer een stuwende kracht zal zijn zoals in 1991.

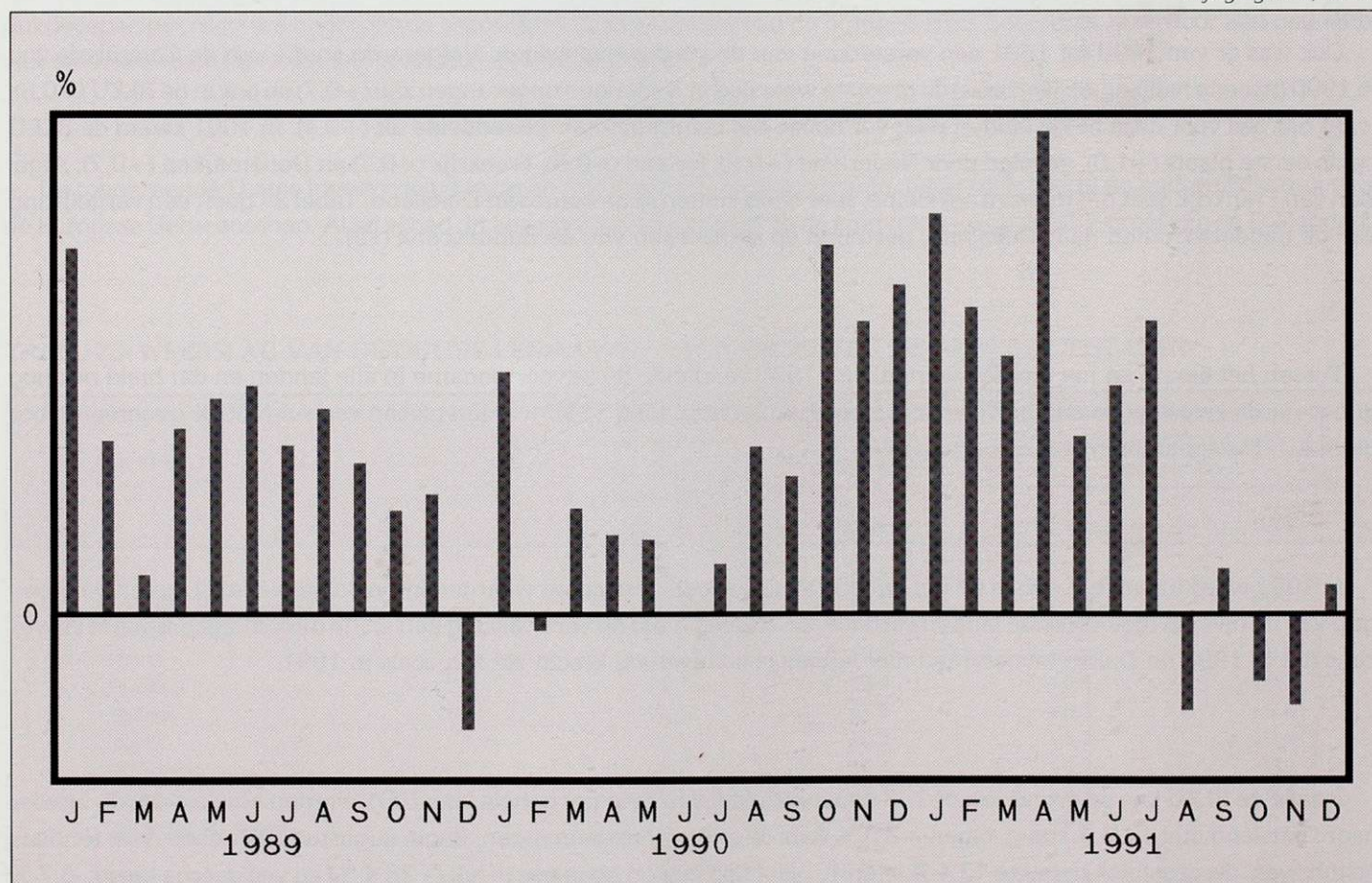
Inzake de BLEU kan op grond van de NIS-douanestatistieken over het gehele jaar 1991 worden afgeleid dat de uitvoer naar Duitsland met 13,6 % steeg, tegen +2,0 % voor de andere bestemmingen. Begin augustus 1991 ebde deze tendens echter weg. De groeipiek bereikte 43,4 % in april, bleef nog op een hoog peil in juli (+26,4 %) en viel daarna terug: -8,7 % in augustus, -8,4 % in november, +2,8 % in december (zie grafiek 15).

Over het gehele jaar hebben de volgende produktengroepen (opsplitsing volgens de typeclassificering van de buitenlandse handel, TCBH), het meest tot de afzetexpansie bijgedragen:

- de uitvoer van machines en vervoermaterieel (code 7, die 37 % van de totale uitvoer vertegenwoordigt) steeg met 28 %, w.o. wegvoertuigen (74,4 % van deze groep) met een toename van 35,4 %;
- de diverse fabrieksprodukten (code 8): stijging met 20,3 %; zij staan in voor 7 % van de totale uitvoer en omvatten o.m. de kledingartikelen, de fotografische en optische toestellen en de meubilering;
- de voedingsprodukten en de levende dieren (code 0), met 8 % van het totaal en +20 %;
- de dranken en tabak (code 1), slechts 0,2 % van het totaal, maar wel +31 %;
- de minerale brandstoffen (code 3), met 4 % van het totaal en +32 %.

GRAFIEK 15- BLEU-UITVOER NAAR DUITSLAND

Wijziging in %, t/t-12.

BRON: MEZ (NIS en ADSD).

FRANKRIJK

De buitenlandse handel van de BLEU met Frankrijk sloot in 1991 af met een overschot van 117 miljard, 45 miljard minder dan in 1990, als gevolg van de waardedaling bij de uitvoer, terwijl de invoer een bescheiden toename kende. In 1991 steeg de totale binnenlandse vraag in Frankrijk minder snel dan het jaar voordien: volgens de OESO (20) zou de toename van 3,2 % op 1,4 % zijn teruggevallen. Bijgevolg groeide ook de invoer minder: van 5,8 % naar 2,9 % in volume; overigens bleven de Franse buitenlandse handelsprijzen nagenoeg op hun zelfde peil.

De waardedaling van de BLEU-afzet in Frankrijk is voornamelijk aan de fabrieksprodukten te wijten. De grootste vermindering heeft betrekking op de machines en het vervoermaterieel (code 7 TCBH) die 21 % van de BLEU-uitvoer naar Frankrijk vertegenwoordigen. De daling beloopt 10,9 % en betreft inzonderheid wegvoertuigen (-16,8 % bij 10 % van de totale uitvoer en 48 % van de uitvoer in deze groep). Wellicht kan dat gedeeltelijk worden verklaard door een heroriëntering van het aanbod naar Duitsland.

Lagere percentages werden ook voor de volgende goederengroepen vastgesteld:

- de volgens grondstof gerangschikte fabrieksprodukten (code 6): 7,8 % bij 29 % van het totaal, w.o. de ijzer- en staalprodukten, de non-ferrometalen, niet-metaalhoudende minerale produkten, textielartikelen, papier en karton);
- de scheikundige produkten (code 5 TCBH): -4,4 % bij 12,3 % van het totaal.

NEDERLAND

Derde voornaamste afnemer van de BLEU met 14 % van het totaal, is Nederland ook de tweede leverancier, met 17 % (na Duitsland, 23 %) en is ook het land waartegenover de BLEU thans het grootste tekort boekt, nl. nagenoeg 160 miljard. In 1991 verminderde dat met 6 miljard.

De voornaamste goederengroepen bij de uitvoer zijn:

- de vooral volgens grondstof gerangschikte goederen (textiel, staal, non-ferro, ...): 26 % van de totale uitvoer en licht stijgend in 1991 (+1,5 %);
- de machines en het vervoermaterieel: 22,6 % van de totale uitvoer en dalend met 2,5 %.

De zwakke uitvoerprestaties van deze twee sectoren zijn de voornaamste verklaring voor de beperkte uitvoerstijging van de BLEU naar Nederland. Dit land kende in 1991 een vervlakking van de binnenlandse vraag en daardoor ook een zwakkere uitvoertoename.

Bij de BLEU-invoer uit Nederland zijn de belangrijkste bedrijfstakken dezelfde als bij de BLEU-uitvoer daarheen:

- de voornamelijk volgens grondstof gerangschikte fabrieksprodukten: 18,7 % van het totaal en dalend met -4,1 %;
- machines en vervoermaterieel: 17,9 % van het totaal en stijgend met 3,2 %.

Daarbij moet ook worden gewezen op de traditioneel belangrijke post van de brandstoffen (aardgas en -olie): 12,5 % van het totaal en met 4,5 % dalend in 1991.

BUITEN DE EEG

De buitenlandse positie van de BLEU t.o.v. de industrielanden buiten de EEG liep fel achteruit in 1991. Het tekort tegenover de Verenigde Staten steeg brusk met 34 miljard en bedroeg 46 miljard, d.i. meer dan tegenover Japan. De oorzaak daarvan schuilt in een waardeverlies van 11 % bij de uitvoer, terwijl de invoer snel toenam (+ 8 %). In de Verenigde Staten was in 1991 de groei van de binnenlandse vraag negatief (-0,9 % volgens de OESO) waardoor de invoertoeename verzwakte. Ook in Japan steeg de binnenlandse vraag trager dan het jaar voordien (+ 3,3 % tegen + 5,8 %) en daalde het invoervolume (-1,6 %). De BLEU ondervond daarvan de weerslag en haar uitvoer naar Japan verminderde met ruim 9 %. Daarentegen was er een opvallende expansie van de afzet aan de snelgroeiende markten van de Aziatische nieuwe industrielanden: + 16,6 % in 1991.

Het is wellicht belangwekkend even aandacht te besteden aan het verloop van de handelsbetrekkingen met de landen van Midden- en Oost-Europa. De BLEU kan bogen op een zeer forse aangroei van haar afzet in die landen, terwijl de invoer duidelijk verminderde; het globaal tekort tegenover die landen daalde met de helft.

In de Midden- en Oosteuropese landen werden de economische systemen grondig verstoord en daardoor daalde de produktie. Deze verslechtering is te wijten aan de enorme problemen bij de structuurhervormingen (o.m. de privatisering). Bovendien werd de structuur van het buitenlands handelsverkeer totaal ondersteboven gehaald; na de instorting van de CAEM en de economische desintegratie van de voormalige USSR diende de handel te worden geheroriënteerd naar de landen van de OESO-zone, hetgeen ook werd in de hand gewerkt door de liberalisering van de buitenlandse handel.

2.3.3. BUITENLANDSE PRESTATIES EN CONCURRENTIEVERMOGEN VAN DE BLEU

Overeenkomstig de wet van 6 januari 1989 gebeurt de beoordeling van de Belgische concurrentiepositie op basis van een jaarverslag dat tegen 31 maart door de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven wordt opgemaakt, evenals van een tegen 30 september uitgewerkt tussentijds verslag, die aan de regering en de Wetgevende Kamers overhandigd worden. Deze verslagen bevatten de meest recente ramingen van de beoordelingscriteria inzake het concurrentievermogen en zijn vergezeld van een advies.

De beoordeling van het concurrentievermogen gebeurt aan de hand van de volgende criteria:

- verloop van de uitvoerprestaties (marktaandelen);
- verloop van de arbeidskost per tewerkgestelde in de particuliere sector;
- verloop van de financiële kost;
- verloop van de energiekost;
- verloop van de structurele determinanten.

De beoordelingscriteria worden uitgedrukt in indexcijfers met als referentiejaar 1987 en worden vergeleken met de bij de voornaamste handelspartners van België geldende situatie, d.i. ofwel de voornaamste Europese partners (Duitsland, Frankrijk, Nederland, Italië en het Verenigd Koninkrijk), ofwel de zeven hoofdpartners (d.w.z. de vijf voornoemde landen plus de Verenigde Staten en Japan).

Het eerste criterium, met betrekking tot de uitvoerprestaties, is de winst of het verlies van marktaandelen voor goederen in volume, berekend als het verschil tussen de aangroei van de werkelijke uitvoer van het beschouwde land met dat van de uitvoermarkt van dat land (d.w.z. de invoerstijging bij de afnemerlanden).

In zijn verslag (21) van 27 maart 1992 geeft de Centrale Raad een opsomming van de jongste beschikbare gegevens op het tijdstip van de redactie. Volgens de OESO zou de BLEU slechts een weinig verlies van marktaandelen geleden hebben, in tegenstelling tot 1990, toen dat verlies aanzienlijk was (tabel 28). Vergeleken met de concurrenten was de ontwikkeling gunstig voor de BLEU. Op te merken valt echter dat het marktaandeelverlies van de BLEU aanzienlijker was voor de verwerkende nijverheid dan voor de gezamenlijke goederen.

TABEL 28: UITVOERPRESTATIES, MARKTAANDEELVERLIEZEN IN VOLUME

Omschrijving	1990	Wijziging in %, t/t-1.
		1991
Gezamenlijke goederen:		
- BLEU	- 4,1	- 0,2
- gemiddelde van de vijf (a)	- 1,7	- 3,3
- gemiddelde van de zeven(b)	- 1,0	- 2,6
Fabrieksgoederen:		
- BLEU	- 4,0	- 1,4
- gemiddelde van de vijf (a)	- 1,7	- 3,3
- gemiddelde van de zeven(b)	- 0,9	- 2,5

(a) Duitsland, Frankrijk, Nederland, Italië, Verenigd Koninkrijk.

BRON : Centrale Raad voor het Bedrijfsleven (1992).

(b) De vijf landen vermeld in (a) plus de US en Japan.

Het tweede criterium heeft betrekking op de arbeidskost en wordt behandeld in het hoofdstuk over de lonen (zie punt 3.3.). Hier kan er op gewezen worden dat in 1990 de Belgische arbeidskost weliswaar sneller toenam dan bij de concurrenten, maar dat in 1991 de relatieve positie van België enigszins verbeterde.

De derde maatstaf heeft betrekking op de financiële kost en wordt gemeten aan de rentetarieven. In 1991 lag de kortlopende rente lager dan bij de vijf en op hetzelfde peil als bij de zeven. Gewoonlijk liggen de Belgische langlopende tarieven iets boven het gemiddelde van de concurrenten, maar het verschil t.o.v. de vijf verkleinde (tabel 29).

TABEL 29- VERGELIJKING VAN DE RENTETARIEVEN OP KORTE EN LANGE TERMIJN

Rentetarieven	1990	1991
Tarief van de Euro-valuta op drie maanden		
- BLEU	9,77	9,33
- gemiddelde van de vijf (a)	10,15	9,86
- gemiddelde van de zeven (b)	9,83	9,33
Rendement van de overheidsobligaties		
- BLEU	10,06	9,28
- gemiddelde van de vijf (a)	9,96	9,23
- gemiddelde van de zeven (b)	9,70	8,98

(a) Duitsland, Frankrijk, Nederland, Italië, Verenigd Koninkrijk.

BRON : Centrale Raad voor het Bedrijfsleven (1992).

(b) De vijf uit (a) plus US en Japan.

De vierde maatstaf betreft de energieprijzen en wordt door de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven beoordeeld op grond van de resultaten van een door Eurostat verrichte punctuele enquête, waarbij de prijzen in januari van elk jaar worden opgenomen. Net als in 1990 reikten de prijzen van de energieprodukten niet boven het prijsgemiddelde van de vijf uit, behalve voor het industrieel gas (tabel 30).

Als structurele determinanten onderzoekt de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven het peil der investeringen en van de uitgaven voor onderzoek en ontwikkeling. In vergelijking met de concurrenten waren de bedrijfsinvesteringen in België fors gestegen, maar de aangroei van het investeringsvolume liep daarna geleidelijk terug: +15,4 % in 1988, +16,5 % in 1989, +9,1 % in 1990. In 1990 lag die nog boven het gemiddelde van de vijf (+6,2 %) en van de zeven (+6,1 %), maar in 1991 was dat niet meer het geval: +1,5 %, tegen +1,8 % en +1,6 %. Inzake onderzoek-ontwikkeling strekken de statistische gegevens niet verder dan 1988-89 zodat het niet mogelijk is de huidige stand in België in te schatten.

Op grond van de analyse van die diverse criteria verstrekte de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven het advies dat «hoewel de recente gegevens en prognoses niet wijzen op een fundamentele wijziging van de concurrentiepositie, toch de nodige waakzaamheid voor de toekomst geboden is. Het staat vast dat, zeker in een internationale omgeving van tragere economische groei, de handhaving van de exportprestaties een prioritaire vereiste blijft, zowel vanuit het oogpunt van groei als vanuit dat van tewerkstelling. Daarbij staan niet alleen de bekommernis omtrent het comparatieve kostenpeil voorop, maar ook de voortzetting van de aanpassing van het aanbod aan de vraag, en dit via de investeringen, volgehouden inspanningen inzake onderzoek en ontwikkeling (met daarbij een met het buitenland vergelijkbare overheidssteun) en een permanente zorg om de kwaliteit van de geleverde produkten en diensten» (22).

TABEL 30- VERGELIJKING VAN DE PRIJZEN DER ENERGIEPRODUKTEN

Prijzen	1990	1992
Eenheidsprijs van fuel, uitgedrukt in ECU (p/ton)		
- België	116,3	n.d.
- gemiddelde van de vijf	135,7	n.d.
Eenheidsprijs elektriciteit voor industriegebruik per type van consument (prijs per 100 Kwh uitgedrukt in ECU)		
cat 1: 500 KW - 2500 h		
- België	8,1	8,0
- gemiddelde van de vijf	8,7	9,0
cat 2: 2500 KW - 4000 h		
- België	6,6	6,5
- gemiddelde van de vijf	7,1	7,2
cat 3: 4000 KW - 6000 h		
- België	5,8	5,5
- gemiddelde van de vijf	5,8	5,9
Eenheidsprijs industrieel gas per type van consument (prijs per Gigajoule, uitgedrukt in ECU)		
cat 1: 41860 GJ per jaar		
- België	4,2	4,6
- gemiddelde van de vijf	3,9	4,0
cat 2: 418600 GJ per jaar		
- België	3,5	3,9
- gemiddelde van de vijf	3,5	3,7

BRON : Centrale Raad voor het Bedrijfsleven (1992).

2.3.4. BETALINGSBALANS VAN DE BLEU

A. ALGEMEEN OVERZICHT

In 1991 is het saldo op de betalingsbalans (op kasbasis, zie tabel 31) nagenoeg verdubbeld. Deze opvallende stijging is voor het merendeel aan de netto aanvoer van bedrijfs- en particulier kapitaal te danken, nl. + 214,4 miljard. Ook de netto aanvoer van overheidskapitaal lag 42 miljard hoger dan in 1990. Daarentegen was er weinig beweging in het saldo op de lopende verrichtingen (het overschot steeg met minder dan 2 miljard).

B. DE LOPENDE VERRICHTINGEN

Het overschot op de lopende verrichtingen onderging nauwelijks wijziging (+ 153,9 miljard, tegen + 152,3 miljard in 1990). Binnen de lopende balans (zie tabel 32) deden zich echter grotere schommelingen voor. Op de goederenverrichtingen slonk het overschot met 36,8 miljard.

Het saldo op de eigenlijke uit- en invoer verslechterde, want het overschot dat in 1990 reeds met 13,1 miljard was ingekrompen, werd nu een tekort. Op te merken valt dat ook het handelssaldo zoals het uit de douanestatistieken van het NIS blijkt, minder goed was: + 59,2 miljard in 1989, - 67,1 miljard in 1990 en - 95,6 miljard in 1991.

TABEL 31- ALGEMENE BETALINGSBALANS VAN DE BLEU

<i>Op kasbasis, saldi in miljard BEF.</i>			
Omschrijving	1989	1990	1991
1. Goederenverkeer	117,9	123,8	87,0
2. Dienstenverkeer	106,0	100,1	131,8
3. Transferten	- 76,5	- 71,5	- 64,9
3.1. Particulieren	2	- 19,9	- 9,7
3.2. Overheid	- 78,5	- 51,6	- 55,1
TOTAAL LOPEND VERKEER (1 + 2 + 3)	147,5	152,3	153,9
4. Kapitaalverkeer van de overheid	73,8	20,2	62,0
5. Kapitaalverkeer van bedrijven en particulieren	- 103,1	194,0	408,1
TOTAAL KAPITAALVERKEER (4 + 5)	- 29,3	214,2	470,1
6. Vergissingen en weglatingen	- 24,1	- 53,4	- 15,8
7. Tegenpost monetisatie/demonetisatie monetair goud	- 2,6	- 0,4	-
TOTAAL (1 + 2 + 3 + 4 + 5 + 6 + 7)	91,3	312,7	608,3

BRON: NBB.

De omvang van het douanetekort stemt uiteraard niet overeen met het saldo dat in het kader van de betalingsbalans werd opgemaakt: gewoonlijk is er een zeer groot verschil in de saldi van beide informatiebronnen en sommige jaren is er zelfs afwijking in de richting van het saldooverloop.

Ter verklaring van het slechtere saldo op de eigenlijke goederenuit- en invoer kan worden verwezen naar het voorgaande punt: in 1991 deed zich bij de uitvoer en sterkere prijsdaling voor dan bij de invoer en dat gaf aanleiding tot een lagere ruilvoet, terwijl de dekkingscoëfficiënt invoer/uitvoer in volume nagenoeg gelijk bleef.

Op het gebied van de wisselkoersinvloed kan worden opgemerkt dat de BEF opwaardeerde tegenover de meeste munten van de landen die in het wisselmechanisme van het EMS zitten, maar dat hij wel deprecieerde ten aanzien van de USD (de meest gebruikte munt in de handelsverrichtingen met tal van landen buiten Europa) en ten aanzien van de JPY (zie ook punt 4.2.1.).

Het overschot op loonwerk nam in 1991 met bijna 6 miljard toe. Een ruim gedeelte van dit overschot komt uit de verrichtingen met Duitsland. Volgens de NBB beliep, over de eerste tien maanden van het jaar, het totale saldo 60 miljard BEF, waarvan 46 miljard voor rekening van Duitsland.

Ook de arbitrageverrichtingen, waarin de winst is opgenomen die ingezeten handelaars uit hun aan- en verkoop in het buitenland halen, doen het goed, hoewel in 1991 minder dan een jaar voordien. Volgens de NBB is deze daling te wijten aan de bewegingen in de betalingsstromen van tot eenzelfde groep behorende vennootschappen.

Gewoonlijk vertonen de verrichtingen op diensten een overschot, dat trouwens in de jongste tien jaar alsmatig aan- dikte. In 1991 steeg dat saldo met bijna 32 miljard. Het dekt echter zeer uiteenlopende verrichtingen waarvan sommige gewoonlijk excedentair, andere dan weer verlieslatend zijn.

TABEL 32- VERRICHTINGEN OP GOEDEREN EN DIENSTEN

Op kasbasis, saldi in miljard BEF.

Omschrijving	1989	1990	1991
1. Goederenverkeer	117,9	123,8	87,0
1.1. Uit- en invoer	31,9	18,8	- 4,3
1.2. Loonwerk	63,9	67,1	73,0
1.3. Arbitrage (netto)	22,7	37,9	18,3
2. Dienstenverkeer	106,0	100,1	131,8
2.1. Vracht- en verzekeringskosten voor goederenverkeer	53,8	49,9	40,5
2.2. Andere vervoerkosten	- 13,0	- 6,5	- 2,9
2.3. Reisverkeer	- 49,5	- 58,4	- 66,5
2.4. Opbrengsten uit beleggingen en investeringen	49,8	24,8	53,4
2.5. Niet elders vermelde overheidstransacties	92,4	93,0	101,5
2.6. Andere	- 27,5	- 2,8	5,9
2.6.1. Grensarbeiders	1,6	0,2	- 2,4
2.6.2. Overige	- 29,1	- 3,0	8,4
TOTAAL GOEDEREN EN DIENSTEN	223,9	223,9	218,8

BRON : NBB.

Tot de verrichtingen met een positief saldo behoren de vracht en verzekering van goederenvervoer, inkomens uit beleggingen en investeringen en de elders niet ondergebrachte overheidstransacties. Daarbij moet worden gewezen op de omvang van deze laatste post, waarvan het overschot o.m. het gevolg is van stortingen in verband met de werkingskosten van de in de BLEU gevestigde internationale instellingen (waarvan in hoofdzaak de EEG).

Daartegenover staat dat de reizen naar het buitenland traditioneel een tekort te zien geven; in 1991 liep dat op met 8 miljard. In het begin van het jaar verminderde het aantal zakenreizen als gevolg van de onzekere Golfsituatie.

Het transfertensaldo is steeds deficitair, voornamelijk wegens overheidstransferten. Inzake deze laatste dient te worden gewezen op de omvang van de verrichtingen met de EEG. Volgens het NBB-verslag bereikte het tekort over de eerste tien maanden van 1991 48 miljard voor de gezamenlijke overheidstransferten en 33 miljard enkel en alleen voor de verrichtingen met de EEG. Het gaat enerzijds om gelden die door België en Luxemburg ter beschikking van de Europese Gemeenschappen gesteld worden, en anderzijds om transferten ten gunste van Belgische en Luxemburgse ingezetenen, o.m. als restituties van het EOGFL.

C. DE KAPITAALVERRICHTINGEN

De jongste twee jaren verbeterde de kapitaalbalans opvallend. Dat moet worden toegeschreven aan de bewegingen van het bedrijfs- en particulier kapitaal, waarvan het negatief saldo van nog ruim 100 miljard in 1989, omsloeg in een overschot van 200 miljard in 1990, dat in 1991 verdubbelde en op ruim 400 miljard kwam.

Vooreerst gaat het bij de post «roerende waarden» om aankopen van en inschrijvingen op, verkoop van en terugbetaling op buitenlandse (post 2311) of Belgische en Luxemburgse (post 2321) effecten die door de bij de transactie betrokken ingezetenen worden aangegeven. In 1990 was er een vermindering op de post van de buitenlandse roerende waarden in handen van ingezetenen, daar deze een gedeelte van hun portefeuille buitenlandse waarden geliquideerd hadden.

In 1991 werd daarentegen weer een forse toename van de Belgisch-Luxemburgse beleggingen in het buitenland genoteerd, maar ook een stijging van de netto aankoop van BLEU-effecten door niet-ingezetenen. Daarbij kan worden aangestipt dat vooral de door de overheid uitgegeven obligaties de voorkeur genoten.

TABEL 33- KAPITAALBALANS

Omschrijving	Saldi in miljard BEF.		
	1989	1990	1991
1. Kapitaalverkeer van de overheid	73,8	20,2	62,0
1.1. Staat			
1.1.1. Verplichtingen	84,6	30,7	81,7
1.1.2. Tegoeden	- 9,3	- 5,8	- 14,4
1.2. Andere overheid	- 1,5	- 4,8	- 5,3
2. Kapitaalverkeer bedrijven en particulieren	- 103,1	194,0	408,1
2.1. Overheidsbedrijven	- 9,7	- 7,3	- 5,3
2.2. Financiële instellingen overheid	- 10,1	- 50,0	- 27,7
2.3. Particuliere sector			
2.3.1 Belgisch-Luxemburgse investeringen en beleggingen in het buitenland			
2.3.1.1. Effecten	- 567,1	- 305,2	- 1013,7
2.3.1.2. Directe investeringen	- 240,9	- 199,1	- 244,7
2.3.1.3. Onroerende goederen	- 11,4	- 6,7	- 3,6
2.3.1.4. Overige	- 15,1	73,4	128,2
2.3.2. Buitenlandse investeringen en beleggingen in de BLEU			
2.3.2.1. Effecten	432,6	263,4	922,5
2.3.2.2. Directe belastingen	265,2	251,2	299,2
2.3.2.3. Onroerende goederen	11,9	14,8	12,7
2.3.2.4. Overige	41,5	159,4	340,5

BRON : NBB.

Er was een verschuiving van kortlopende tegoeden naar obligaties die haar verklaring vindt in de neerwaartse gerichtheid van de langlopende rentetarieven.

De Belgische en Luxemburgse beleggers herschikten hun portefeuille ten gunste van effecten in sterke EMS-munten zoals de DEM en de NLG, maar ook in JPY en USD. Overigens ging de netto aankoop van obligaties in BEF door niet ingezetenen sterk omhoog, een bewijs van het vertrouwen in de BEF als stabiele beleggingsmunt met voordelig rendement. De niet ingezetenen voelden zich vooral aangetrokken door de lineaire obligaties, waarvan de opbrengst van de roerende voorheffing is vrijgesteld en die een grote waaier aan vervaldaten en een behoorlijke liquiditeit bieden.

De post «rechtstreekse investeringen» omvat de transferten van fondsen die uit de oprichting of de vereffening van vennootschappen komen, de verwerving of de afstand van participaties in vennootschappen, evenals de toekenning van leningen en voorschotten of de terugbetaling ervan.

Zoals in 1990 sloot in 1991 de post «rechtstreekse investeringen» af met een netto aanvoer van iets meer dan 50 miljard BEF. Volgens het NBB-verslag hadden de rechtstreekse investeringen betrekking op verrichtingen o.m. in het kader van de totstandkoming van de Europese eenheidsmarkt.

In de post «onroerende waarden» zijn de aan- en verkoop van onroerende goederen in het buitenland en in de BLEU opgenomen; hij boekte in 1991 een gelijkaardige overschot als in 1990.

De post «overige» behelst diverse bewegingen, zoals de aanleg en de repatriëring van deposito's, onderschreven levensverzekeringen, kapitalisatieverzekeringen en kredietverzekeringen, evenals wederinkoopbare kapitalen en waarden van deze verzekeringen, de borgstellingen, de pandstellingen en waarborgen in verband met kapitaalverrichtingen en de leningen van financiële instellingen (andere dan Belgische en Luxemburgse banken). Het overschot op deze post kende in 1991 een aanzienlijke stijging, nl. van 232,8 naar 468,7 miljard BEF. Daarbij kan ook worden gewezen op de toename van het overschot op Belgisch-Luxemburgse investeringen in het buitenland (post 2314) en van dat van de buitenlandse investeringen in de BLEU (post 2324).

2.4. INDUSTRIELE PRODUKTIE

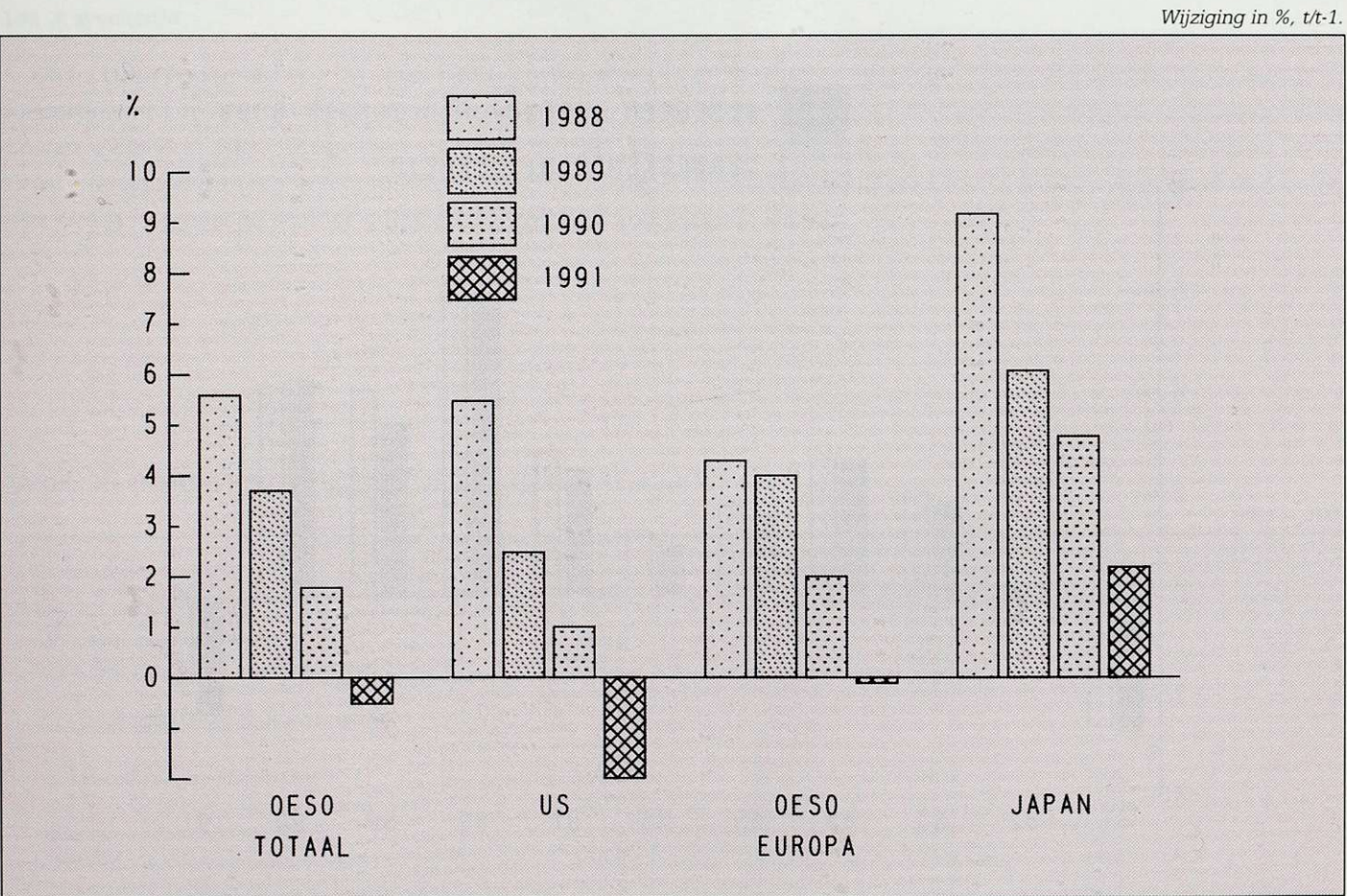
2.4.1. SLABAKKENDE INTERNATIONALE PRODUKTIE

De industriële productie op wereldvlak groeide, volgens de ramingen van het GATT-secretariaat (23), met circa 1 %, de traagste groei sinds 1983. Die verzwakking was in de eerste plaats aan de industrielanden toe te schrijven zoals duidelijk blijkt uit de ramingen van de EEG-Commissie in haar jaarverslag over 1991/1992 (tabel 34) (24).

In de Verenigde Staten daalde de industriële productie duidelijk, in Japan werd de groei bijna gehalveerd en binnen de EEG vertoonden vier landen voor het tweede opeenvolgende jaar een produktiedaling: Griekenland, Spanje, Italië en het Verenigd Koninkrijk. In dit laatste land was de recessie overigens het zwaarste en duurde deze ook het langst.

Vertraagde de produktiegroei in de meeste andere EEG-lidstaten, zoals in Duitsland, ondanks de stimulans die uitging van de hereniging van Oost en West, dan werd in enkele landen een betere prestatie geleverd dan in 1990 (Denemarken en Luxemburg). Voor de EEG als geheel werd een quasi stabilisatie van de productie op het peil van 1990 gerealiseerd.

GRAFIEK 16- INDUSTRIELE PRODUKTIE IN DE OESO-ZONE

BRON: OESO.

TABEL 34- INTERNATIONALE INDUSTRIELE PRODUKTIE (a)

Wijziging in %, t/t-1.

Land of zone	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991
Verenigde Staten	1,7	0,9	5,0	5,5	2,5	1,0	- 1,6
Japan	3,6	- 0,2	3,5	9,2	6,1	4,8	2,6
Duitsland	4,9	2,2	0,3	3,6	5,3	5,2	3,5
Frankrijk	0,5	0,9	1,9	4,7	4,2	1,3	0,1
Verenigd Koninkrijk	5,4	2,3	3,3	3,8	0,5	- 0,7	- 2,1
Italië	1,4	4,1	2,6	6,9	3,9	- 0,8	- 1,5
Nederland	4,1	0,2	0,9	0,2	5,0	2,6	1,2
Denemarken	4,3	6,5	- 3,5	1,9	2,3	0,6	2,2
België	2,5	0,8	2,2	5,7	3,5	4,1	0,7
TOTAAL EEG	3,3	2,3	2,0	4,2	3,9	1,5	0,3

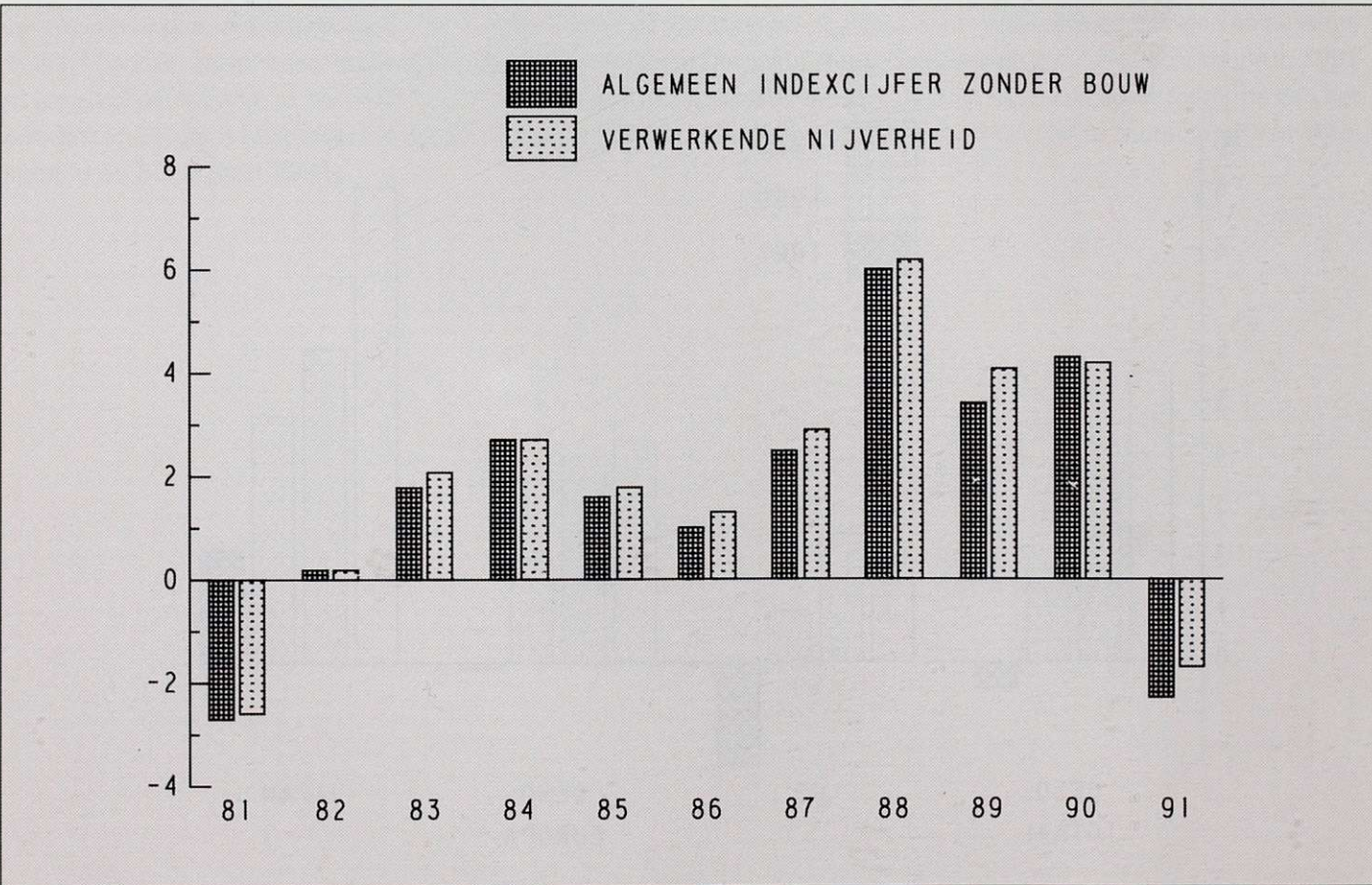
(a) Zonder de bouwnijverheid.

BRON : EEG: Jaarraport 1991/1992.

2.4.2. DALENDE BELGISCHE PRODUKTIE

GRAFIEK 17- INDUSTRIELE PRODUKTIE VAN 1980 TOT 1991

Wijziging in %, t/t-1.

BRON: MEZ (NIS en ADSD).

A. ALGEMEEN

Evenmin als de andere landen kon België ontkomen aan de algemene verslechtering van de internationale economie, meer bepaald in het vierde kwartaal van 1991. In totaal daalde de industriële produktie (zonder de bouwsector) zowat 2,3 % voor het gehele jaar 1991 t.o.v. 1990.

In 1990 boekte de bouwnijverheid een toename van haar bedrijvigheid met 21,6 %, maar in 1991 daalde ze circa 12,8 %. In de verwerkende nijverheid trad in 1991 een zeer duidelijke verslechtering op (-1,7 %), vooral bij de sectoren van de non-ferrometalen (-7,6 %), het textiel (-7,2 %), de metaalverwerking (-4,0 %) en het papier (-3,7 %). Bij de andere bedrijfstakken, meer bepaald de ijzer- en staalnijverheid, de niet-metaalhoudende mineralen, de scheikunde en de voeding, viel een stagnering en soms zelfs een lichte verbetering waar te nemen.

B. INDUSTRIELE PRODUKTIE PER GOEDERENGROEP

De in 1989 begonnen (+ 7 %) en in 1990 voortgezette (+ 5,9 %) stijging van de produktie der duurzame consumptiegoederen werd in 1991 volledig teniet gedaan (-0,2 %). Dat is ook het geval voor de niet-duurzame consumptiegoederen die van + 2,9 % in 1990 terugvielen op -0,4 % in 1991. Daarentegen sloeg de in 1990 ingezette groeivertraging bij de investeringsgoederen om in een toename met 3 %. Inclusief bouwsector werd echter een daling opgetekend met ongeveer -9,4 %, wegens de minder gunstige prestaties in voornoemde sector.

TABEL 35- INDUSTRIELE PRODUKTIE PER GOEDERENGROEP

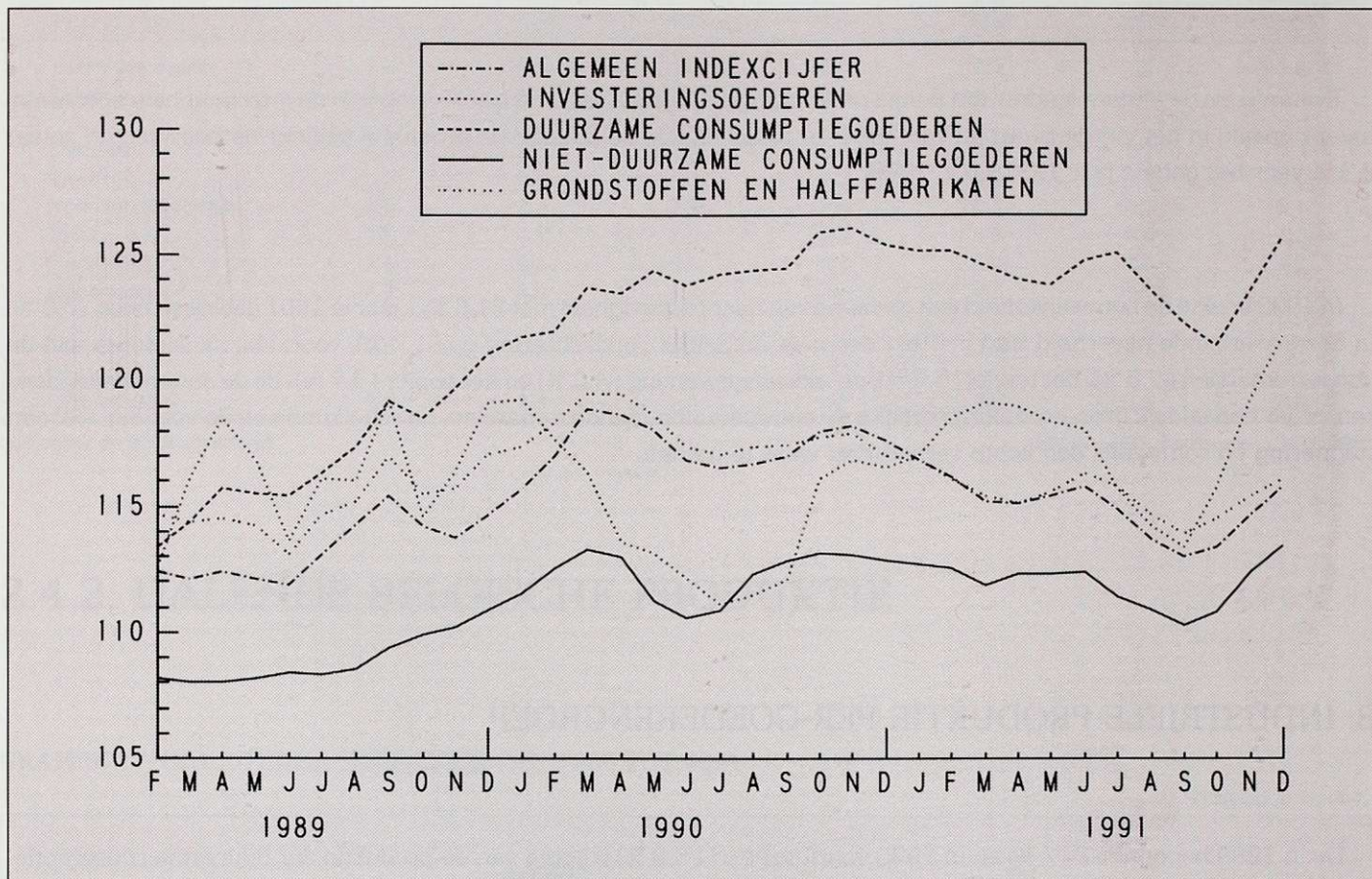
1985 = 100.

Omschrijving	Jaargemiddelden			Wijziging in %, 1991 t.o.v.	
	1989	1990	1991	1985	1990
Algemeen indexcijfer (zonder bouw)	113,4	117,5	114,8	14,8	- 2,3
Algemeen indexcijfer (inclusief bouw)	114,2	122,3	116,6	16,6	- 4,7
<i>NAAR BESTEMMING DER GOEDEREN</i>					
- grondstoffen en halffabrikaten	115,2	117,8	115,4	15,4	- 2,0
- niet-duurzame consumptiegoederen	109,2	112,3	111,9	11,9	- 0,4
- duurzame consumptiegoederen	117,4	124,3	124,1	24,1	- 0,2
- investeringsgoederen (zonder bouw)	116,6	114,5	118,0	18,0	3,1
- investeringsgoederen (inclusief bouw)	115,5	133,2	120,7	20,7	- 9,4

BRON : MEZ (NIS en ADSD).

GRAFIEK 18- INDUSTRIELE PRODUKTIE VOLGENS GOEDERENGROEP

1985 = 100.

BRON: MEZ (NIS en ADSD).

C. INDUSTRIELE PRODUKTIE PER BEDRIJFSTAK.

Na een aangroei in 1989 en 1990 wordt in 1991 een algemene teruggang waargenomen in de meeste sectoren, behalve in de tabaknijverheid, de confectie en het schoeisel en de olieraffinaderijen. De productie van de verwerkende nijverheid zakte met 1,7 %, tegenover +4,2 % in 1990. In 1991 werden de beste resultaten per sector opgetekend bij de olieraffinaderijen (+12 %), de houtnijverheid (+6,7 %), de tabaknijverheid (+5,8 %) en de confectie en vervaardiging van schoeisel (+4,4 %). Aanzienlijke negatieve resultaten werden geboekt in de extractienijverheid (-29,1 %), de kolenderivaten (-24,5 %), de lederindustrie (-15 %) en het textiel (-7,2 %).

BASISMETAALNIJVERHEID

Gezien de economische groeivertraging in de meeste westerse landen en het alsmaar verslechterend internationaal klimaat verminderde de productie van de basismetaalnijverheid met 0,9 %.

TABEL 36- INDUSTRIELE PRODUKTIE PER BEDRIJFSTAK

1985 = 100.

Omschrijving	Jaargemiddelden			Wijziging in % 1991 t.o.v.	
	1989	1990	1991	1985	1990
Algemeen indexcijfer (zonder bouw)	113,4	117,5	114,8	14,8	- 2,3
Algemeen indexcijfer (inclusief bouw)	114,2	122,3	116,6	16,6	- 4,7
Bouwnijverheid	117,0	142,8	124,5	24,5	- 12,8
Extractieve nijverheid:	53,8	38,1	27,0	- 73,0	- 29,1
- steenkoolmijnen	25,8	12,1	5,7	- 94,3	- 52,9
- groeven	7,6	1,5	4,1	- 95,9	173,3
Verwerkende nijverheid	115,3	120,2	118,1	18,1	- 1,8
- voeding en drank	113,0	117,5	118,0	18,0	0,4
- tabak	90,0	86,0	91,0	- 9,0	5,8
- textiel	106,2	112,3	104,1	4,1	- 7,3
- kleding en schoeisel	110,7	118,2	123,4	23,4	4,4
- houtnijverheid	135,2	135,0	144,0	44,0	6,7
- papier en karton	123,9	130,0	125,1	25,1	- 3,8
- chemie en rubber	124,9	128,4	130,3	30,3	1,5
- derivaten van petroleum en kolen:	138,8	122,1	124,1	24,1	1,6
- raffinaderijen	166,5	156,4	175,1	75,1	11,9
- niet-metaalhoudende mineralen	129,8	129,7	120,8	20,8	- 6,9
- basismetallurgie	104,1	107,8	104,4	4,4	- 3,1
- metaalverwerking	114,3	120,5	115,7	15,7	- 4,0
- werken uit metaal	105,5	116,0	115,6	15,6	- 0,3
- niet-elektrische machines	115,5	117,0	107,8	7,8	- 7,9
- elektrische constructie	107,2	115,5	112,6	12,6	- 2,5
- vervoermaterieel	132,8	135,0	130,9	30,9	- 3,0
Elektriciteit	117,9	123,9	124,9	24,9	0,8

BRON : MEZ (NIS en ADSD).

Toch was de produktiedaling geringer in de Belgische ijzer- en staalnijverheid (van 11 414 000 ton in 1990 naar 11 332 000 ton in 1991 of -0,7 %) dan voor de wereldruwstaalproductie (-4,5 %). De voornaamste oorzaken daarvan schuilen in het feit dat de Belgische nijverheid commercieel behoorlijk op de EEG-markten (waar de vraag naar staal minder daalde) werd ingeplant en dat sommige ondernemingen hun productie wegens herstelling of veranderingen hebben moeten opvoeren. Voor de Belgisch-Luxemburgse ijzer- en staalnijverheid sloot 1991 af met een ongeveer 10 % lagere uitvoerwaarde: van 274 miljard BEF in 1990 naar 250 miljard in 1991.

Bij de non-ferrometalen verminderde de productie (-7,6 %) en de rendabiliteit, maar het investeringspeil werd behouden. In 1991 zakte de totale productie van ruw en half afgewerkte metalen met nagenoeg 100 000 ton, d.i. een inkrimping met 5 % op jaarbasis. De productie van ruwe metalen slonk met 6 % tot 968 764 ton en dat lijkt voornamelijk te moeten worden geweten aan de met 12 % ingekrompen koperproductie (-65 000 ton); daarentegen is er een lichte verbetering van de zink- en de loodproductie. Bij de half afgewerkte metalen was de produktiedaling algemeen met een totaal van 785 311 ton, ongeveer 40 000 ton minder (-5 %).

De uitvoer die ruim 70 % van de productie afneemt, diende 5 % prijs te geven (-40 000 ton). Deze daling behelst 2 % voor de ruwe metalen, met een stijging van 12 % van het ruwzinkvolume (200 000 ton), 21 % voor ruw koper (189 000 ton) en 3 % voor de half afgewerkte produkten.

TABEL 37- BASISMETAALNIJVERHEID, NON-FERROMETALEN

Wijziging in %, t/t-1.

Beschrijving	1988	1989	1990	1991
Ruwe produkten				
Algemeen indexcijfer	8,2	4,0	3,2	- 7,9
Koper	6,0	11,6	- 3,7	- 11,8
Zink	4,9	- 5,5	16,5	8,0
Lood	16,2	- 12,8	- 3,1	4,3
Tin	27,4	25,7	- 3,2	- 23,5
Half afgew.prod	11,8	7,9	2,9	- 7,6

BRON : NIS, berekeningen ADSD.

METAALVERWERKING

Voor het eerst sedert tien jaar verminderde in 1991 de globale produktie in elk van de vier grote bedrijfssectoren, nl. de metaalprodukten, de machinebouw, de elektrobouw en de automobielsector. Zowel inzake leveringen als bestellingen daalde de globale bedrijvigheid van de metaalverwerkende en elektrosector met respectievelijk 7 % en 8 % over geheel 1991. De recessie trof voornamelijk de eerste metaalverwerking, de gieterijen en de draadtrekkerijen.

De lichte metalen produkten verlengden hun in 1990 ingezette opmars. Gezien de recyclagekwaliteit van het staal, het blik en het aluminium nam de afzet van verpakkingen met 10 % toe. Op het gebied van bouwtoebehoren bleef de markt het gehele jaar door stabiel.

Inzake de zware metaalbouw verliep de bedrijvigheid, waarvan het herstel in 1989 begon en in 1990 voortzette, ook in 1991 gunstig dat gold voor zowel uitrustingsgoederen als scheepsbouw. Naarmate het jaar 1991 vorderde ging de produktie van spoorweg- en stadsvervoermaterieel er verder op vooruit. Naast de tunnel onder het Kanaal en de SST kregen de ondernemingen van die sector immers ook opdrachten inzake stadvervoer uit binnen- en buitenland.

De eind 1990 begonnen vertraging in de machinebouw, de wapen- en luchtvaartnijverheid hield ook in 1991 aan. Voorts is er aanhoudende slappe in de motormachines, werktuigmachines, machines voor de textielnijverheid en de landbouw, evenals voor de burgerlijke bouwkunde. Zo liepen de bestellingen bij de constructeurs in 1991 met 15 % terug. De zwaarst getroffen takken zijn: landbouwmaterieel: -30 %, werktuigmachines: -23 % en textielmachines -23 %.

In de bedrijfstak «elektrische en elektronische constructie» ging de bedrijvigheid ononderbroken achteruit. Globaal daalde de omzet met 4 %.

In de takken «informatica», «elektrische componenten» en «elektronisch consumptiematerieel» werd een forse daling waargenomen. Het verlies inzake elektrisch en elektronisch consumptiematerieel is voornamelijk toe te schrijven aan de slechte prestaties van de subsector «audio-video». Bij de andere subsectoren waren de resultaten bevredigend, o.m. voor de elektrische huishoudtoestellen en de batterijen. De sector «elektrisch en elektronisch uitrustingsmaterieel» (telecommunicatie) hield in 1991 betrekkelijk goed stand.

TABEL 38- METAALPRODUKTIE EN -VERWERKING

Omschrijving	Wijziging in %, t/t-1.			
	1988	1989	1990	1991
Metaalverwerkende nijverheid	7,8	5,7	5,5	- 4,0
Niet-mechanische produkten	2,3	5,9	9,9	- 0,3
Machinebouw	8,0	11,2	1,7	- 9,9
Werktuigen	1,8	12,5	2,7	- 1,7
Elektrotechnische produkten	0,7	4,5	7,7	- 2,5
Automobiëlbouw	4,2	6,0	- 3,5	- 1,5
Fijnmechaniek en optische produkten	- 0,7	2,2	- 6,6	7,0

BRON : NIS, berekeningen ADSD.

De bedrijvigheid van de automobiëlnijverheid liep met 10 % terug, bij 10 % minder bestellingen. De Belgische constructeurs ondervonden ongetwijfeld de weerslag van de zwakkere wereldvraag naar wagens. Die vermindering is ook gedeeltelijk te wijten aan de aangevatte produktie van diverse nieuwe modellen, waardoor het produktietempo van de assembleerbanden tijdelijk vertraagde. In 1991 investeerde de automobiëlsector evenwel 26 miljard BEF, d.i. 40 % meer dan in 1990. Het is dus een van de weinige verwerkende sectoren waar de investeringen in 1991 toenamen. De daling had overigens gevolgen voor de onderaanneming, want de omzet van wisselstukken en toebehoren kromp in 1991 met 5 %.

CHEMISCHE NIJVERHEID

De in 1990 ingezette conjunctuurverslechtering hield ook in 1991 aan: ondanks het einde van de Golfoorlog was er een groeiverzwakking van de produktie in de basisscheikunde. Dat zou voornamelijk te wijten zijn aan een duidelijke vermindering van de capaciteitsbenutting in de stroomopwaarts gelegen produktie (bouwmaterialen), samenvallend met een baisse van de prijzen. Er wordt evenwel enige verbetering in de sectoren met hogere toegevoegde waarde gemeld.

Daardoor wordt een steeds wisselend resultaat bereikt: nu eens geringere leveringen van scheikundige produkten aan de overige verwerkende nijverheid, de landbouw, de bouwsector en de automobiëlindustrie, dan weer een stijging van de afzet van farmaceutische produkten. Desondanks heeft de chemische nijverheid de conjunctuurvertraging beter doorstaan dan andere sectoren, wellicht als gevolg van de aanzienlijke gezamenlijke investeringen.

Zo steeg de produktie 1991 met 1,5 %. De tak van de olie- en kolenderivaten nam met 1,6 % toe, de olieraffinaderijen met 12 %. In de takken «plastiekstoffen» en «zeep» werd een gestage klim bereikt: respectievelijk +5,2 % en +3,8 %, maar rubber en stikstof moesten terrein prijsgeven: respectievelijk -5,9 % en -15,7 %.

Het saldo op de buitenlandse handel van deze bedrijfstak was weliswaar geringer dan in 1990, maar bleef toch positief. De chemische sector exporteerde drie kwart van zijn produktie, waarvan 75 % naar de Europese markten met Duitsland als hoofdafnemer.

TEXTIEL- EN KLEDINGNIJVERHEID

De sedert 1989 waargenomen expansie van de textielproduktie (+4,1 %), die ook nog in 1990 werd voortgezet (+5,7 %) brak in 1991 plots af en ruimde plaats voor een daling met 8 %. Deze inkrimping van de bedrijvigheid werd in nagenoeg alle subsectoren opgemerkt: spinnerijen, weverijen (behalve de chemische filamenten), geweven wollen tapijten en

meubileringsweefsels (behalve de geribde). Afgezien van de confectie, steeg de textieluitvoer in 1991 met slechts 0,9 % t.o.v. 1990. In 1991 hebben de textielondernemingen 12,5 % minder geïnvesteerd dan in 1990.

Na twee zeer voordelige jaren daalde de bedrijvigheid ook in de kleding- en confectienijverheid. De teruggang in 1991 in al de belangrijke subsectoren, kwam vooral tot uiting in de stuksgewijze productie: bijvoorbeeld in de jeanssector (-2,5 %) en nog sterker bij de stads- en vrijetijdspantalons (-22 %). In de sector van de betere damesconfectie beliep de globale daling ongeveer 2 %. De uitvoer naar de EEG-landen steeg met 9 %, met uitschieters voor Italië (+44 %) en Duitsland (+12 %). Inzake de uitvoer volgens produkt was er een stijging voor de subsector «jeans», de betere damesconfectie en de arbeidskledij.

ENERGIE

De elektriciteitsproductie steeg in 1991 met 0,8 %, tegen +5,1 % in 1990, terwijl het verbruik met 4,3 % toenam. Het productie-aandeel volgens de energiebron ziet er als volgt uit: 23,5 % voor de vaste brandstoffen, 12,7 % voor de gasvormige brandstoffen, 2,2 % voor de vloeibare brandstoffen, 0,3 % voor de waterkrachtenergie en 59,7 % voor de kernenergie. Bijna alle economische sectoren kenden een stijging van het elektriciteitsverbruik in 1991. Het hoogspanningsverbruik nam met 2,9 % toe en dat van laagspanning met 7,6 %.

Met de sluitingen verminderde de bedrijvigheid van de kolenmijnen en het geproduceerde volume daalde met 52,8 %. In de oliesector nam de raffinagebedrijvigheid met 12 % toe, waaruit blijkt dat de Golfoorlog en de nasleep ervan wel degelijk werden «weggewerkt» door de oliemarkt, tegenover de vervlakking in 1990 (-6 %).

VOEDINGSNIJVERHEID

Ondanks een gestegen uitvoer volgde de voedingsnijverheid de algemene conjunctuurtendens. Zo werd een aanzienlijke teruggang opgemerkt voor de vetstoffen, vooral oliën en margarine, de vleesprodukten, melk- en zuivelprodukten. Daartegenover stond een stijging voor bereid fruit en groenten, vis en andere bereide zeedieren voor menselijke consumptie, brouwerij- en mouterijprodukten, produkten voor diervoeding, brood, banket en koekjes, chocolade en suikerwaren.

PAPIER- EN KARTONNIJVERHEID

Globaal genomen zakte de papier- en kartonproductie in 1991 met 3,7 %. Daartoe werd door de meeste papierprodukten bijgedragen, maar vooral door het grafisch papier (zonder het krantenpapier) en het papier voor divers gebruik: respectievelijk -7,4 % en -11,5 %. Het gebruik van oud papier door de papiernijverheid bleef nagenoeg hetzelfde als in 1990.

De ophaling van oud papier had in België in 1991 betrekking op 688 000 ton, waarvan 78 % werd uitgevoerd. Dat is te verklaren door het feit dat ruim 60 % van de productie geglansd en ongeglaasd grafisch papier is (zonder het krantenpapier) en dat daarvoor tot nog toe geen gerecycleerde vezels kunnen worden gebruikt. Voorts is de vraag naar papier voor grafische doeleinden fel verslapt en daardoor zakten de prijzen en werd de concurrentiestrijd scherper. Net als de meeste andere papierprodukten is er inzake papier voor grafische doeleinden enige overcapaciteit en dat beïnvloedt dan weer het produktieniveau.

In de sector van de papier- en kartonverwerking deed zich in de eerste helft van 1991 een licht herstel voor. Terwijl de productie van school-, kantoor- en briefartikelen verminderde, werd daarentegen in de subsectoren van de verpakking (gegolfd karton, plooikarton) een aanzienlijke toename van de productie gemeld.

GLASNIJVERHEID

Na enkele jaren van forse hoogconjunctuur belandde de glasnijverheid in 1990 in een vervlakkingsfase die ook in 1991 aanhield. Inzake het basisvlakglas is de teruggang wellicht toe te schrijven aan de langdurige stillegging voor verbouwing van twee produktie-eenheden voor vlakglas. Inzake het holglas bleef de produktie van tafelglaswerk op hetzelfde peil als in 1990. Daarentegen had het verpakkingsglas te lijden onder slechte weersomstandigheden. Voor ondoorschijnende isolatieprodukten, glaswol en multicelglas bleef de vraag echter stevig. De textiel- en versterkingsvezels hadden evenwel met de gevolgen van overcapaciteit af te rekenen. Al bij al stagneerde de glasnijverheid of liep in sommige sectoren terug (bouwsector, automobiel).

BOUWMATERIALEN

Ondanks een algemene vertraging in de bouwnijverheid in 1991 heeft de bedrijvigheid van de leveranciers weinig te lijden gehad. Afgezien van de daling met 15,8 % van de vlakglasproduktie, werd voor cement en keramiek een produktiestijging met respectievelijk 3,7 % en 10,8 % waargenomen.

De bedrijvigheid in de steengroeven steeg met 4 %, maar voor marmer werd een vrij aanzienlijke daling (-62,8 %) opgetekend; die werd dan weer goedge maakt door de zandsteen (+27,5 %), het graniet (+3,5 %) en het porfier (+0,8 %).

D. GEWESTELIJKE INDUSTRIELE PRODUKTIE

Enkel in het Vlaamse landsgedeelte werd een aangroei van de industriële produktie (zonder bouwnijverheid) waargenomen (+0,5 %). In Wallonië en Brussel daalde ze daarentegen met respectievelijk 3,1 % en 13,5 %. De bouwnijverheid meegerekend, was er een teruggang in de drie gewesten, met Brussel als koploper (-17,8 %), gevolgd door Wallonië (-2,9 %) en tenslotte Vlaanderen (-2,5 %).

In Vlaanderen werden de beste sectorale resultaten behaald door de olie- en kolenderivaten (+23,1 %), de houtnijverheid (+13,4 %), de fabricage van kledingartikelen en schoeisel en de constructie van vervoermaterieel (+5,6 %). De gezamenlijke verwerkende nijverheid hield er beter stand dan in de andere gewesten (+1,3 %). Minder gunstige resultaten waren er voor rekening van de papierindustrie (-25,7 %), de constructie van elektrische machines (-7,4 %) en de textielnijverheid (-4,4 %).

In Wallonië waren de beste resultaten te vinden in de papier- en kartonnijverheid (+36,1 %), de tabakindustrie (+29,8 %), de constructie van elektrische machines (+15 %), de chemische en rubbernijverheid (+8 %) en de textielsector. Daarentegen was 1991 een vrij negatief jaar voor de houtnijverheid (-15,5 %), de voedings- en drankensector (-12,8 %), de constructie van vervoermaterieel (-11,8 %), de niet-mechanische werken van metaal (-9,8 %) en de sector van kleding en schoeisel (-7,2 %). De produktie van de verwerkende nijverheid verminderde met 3,4 %.

In het Brusselse gewest is er een algemene teruggang in alle sectoren, behalve in de confectie- en schoeiselindustrie. De verwerkende nijverheid zag haar produktie met 13 % dalen.

TABEL 39- INDUSTRIELE PRODUKTIE PER GEWEST

Zonder bouwnijverheid; 1985 = 100.

Jaar	Vlaanderen	Wallonië	Brussel	Rijk
1986	101,4	97,0	107,9	101,0
1987	104,4	100,1	106,7	103,5
1988	109,6	106,9	116,1	109,7
1989	115,3	108,5	114,8	113,4
1990	115,9	116,2	128,8	117,5
1991	116,4	112,6	111,3	114,8

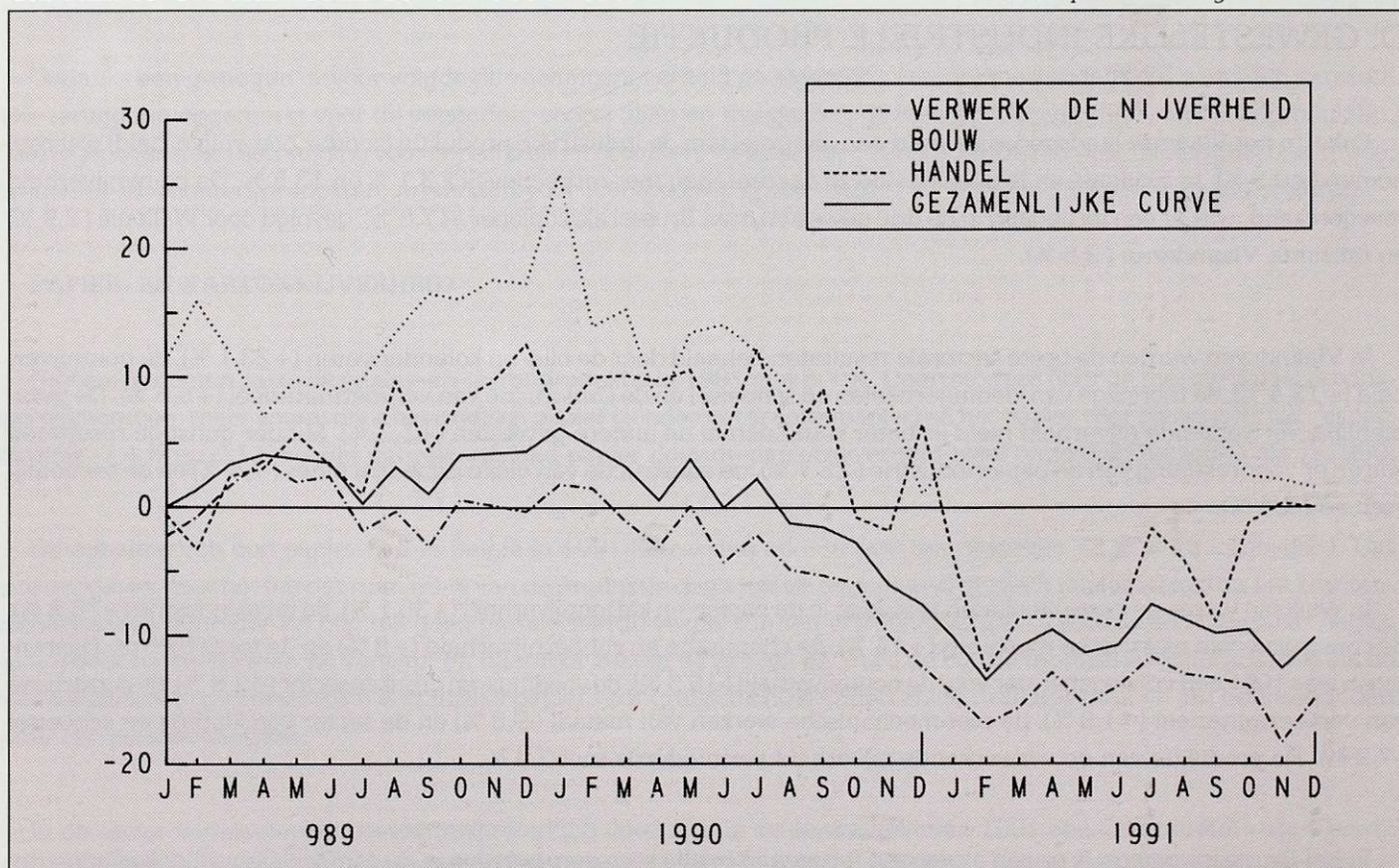
BRON : MEZ, NIS.

2.4.3. SYNTHETISCHE CONJUNCTUURCURVE

Doorheen het gehele jaar 1991 stond de conjunctuur op een laag pitje en waren er weinig tekenen die op een herstel in de onmiddellijke toekomst wezen. Het verloop van de globale curve eindigde waar het ook begon, namelijk op -10,2 punten, met opeenvolgende hoogten en laagten. De verwerkende nijverheid slaagde er in 1991 nooit in boven het peil van -11,6 te geraken en zakte zelfs tot een dieptepunt van -18,3 in november; in 1990 was dat nooit minder dan -12,4. In de verslechtering van de handel doorheen de eerste helft van het jaar kwam een kentering tijdens het vierde kwartaal. Voor de bouwnijverheid, die in 1990 een globaal behoorlijk resultaat boekte, hoewel met een duik in december, was de uitslag over 1991 niet zeer bemoedigend met een vrijwel gelijk cijfer in december als in 1990 (1,4 tegen 1); er lijkt weinig hoop op beterschap voor de toekomst.

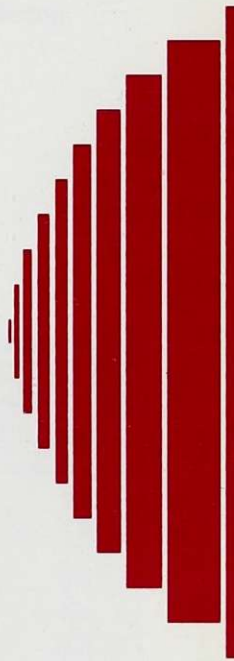
GRAFIEK 19- SYNTHETISCHE CONJUNCTUURCURVE

Saldo der positieve en negatieve antwoorden.

BRON: NBB.

3. ARBEIDS- MARKT

3.1. TEWERKSTELLING

3.1.1. INTERNATIONAAL

Voor het eerst sedert de tweede helft van 1982 is de tewerkstelling in de OESO-zone tijdens het eerste halfjaar van 1991 licht teruggelopen. Deze daling werd niet afgeremd door een verkorting van de arbeidstijd: uit de gegevens betreffende de verwerkende nijverheid waarover de OESO voor ongeveer de helft van de landen beschikte, blijkt dat het aantal gewerkte uren weinig of niet verminderde. In de tweede helft van 1991 leek het tewerkstellingspeil te stabiliseren.

Voor het gehele jaar 1991 boekte de tewerkstelling in de OESO-zone geen vooruitgang. De Verenigde Staten niet meegerekend, was er wel enige toename: +0,3 %. Het banenverlies schommelde evenwel sterk van land tot land, zoals trouwens blijkt uit tabel 40. In vier landen, waaronder België, daalde de tewerkstelling: in het Verenigd Koninkrijk (-3,6 %), Canada (-1,8 %), de Verenigde Staten (-0,8 %) en België (-0,5 %). In Duitsland en in Japan was er echter nog een aangroei: respectievelijk +2,1 % en +1,9 % in 1991.

Alweer afgezien van de US steeg de beroepsbevolking in de OESO-zone in 1991 met 1,0 %, tegenover +1,3 % in 1990. Enkel in het Verenigd Koninkrijk werd een lichte daling opgetekend. De toename van de beroepsbevolking in de OESO-landen lijkt echter te vertragen t.o.v. het voorgaande jaar; enkel Japan en Italië maken hierop een uitzondering.

TABEL 40- BEROEPSBEVOLKING EN TEWERKSTELLING IN DE OESO-ZONE

Wijziging in %, t/t-1.

Land of zone	BEROEPSBEVOLKING				TEWERKSTELLING			
	1989 (in 000)	1989	1990	1991	1989 (in 000)	1989	1990	1991
Verenigde Staten	123 851	1,8	0,8	0,4	117 330	2,0	0,5	- 0,8
Japan	62 700	1,7	1,8	1,9	61 279	1,9	2,0	1,9
Duitsland (a)	29 441	0,7	2,0	1,6	27 790	1,3	2,6	2,1
Frankrijk	24 247	0,5	0,7	0,6	21 966	1,2	1,2	0,1
Italië	23 697	0	0,3	1,0	20 832	0,1	1,4	1,3
Verenigd Koninkrijk	28 478	0,4	0	- 0,6	26 723	2,6	0,3	- 3,6
Canada	13 503	1,7	1,3	0,6	12 486	2,0	0,7	- 1,8
Nederland	5 291	0,7	1,1	0,5	4 901	1,7	2,1	0,9
België	4 144	0,4	0,3	0,1	3 760	1,6	0,9	- 0,5
TOTAAL OESO (b)	264 172	1,0	1,3	1,0	246 926	1,7	1,6	0,3

(a) Alleen West-Duitsland.

BRON : OESO (1991), *Economic Outlook*, december.

(b) Uitzonderd de Verenigde Staten.

3.1.2. BELGISCHE BEROEPSBEVOLKING

Op grond van de NIS-bevolkingsramingen zou de bevolking op arbeidsleeftijd 6 328 000 eenheden bereiken eind juni 1991, waarvan 3 330 000 mannen van 15 tot 65 jaar en 2 998 000 vrouwen van 15 tot 60 jaar. Dit aantal verminderde dus t.o.v. juni 1990 (6 341 000, -5 000 mannen, -8 000 vrouwen). De teruggang van de bevolking op arbeidsleeftijd is voornamelijk te wijten aan de daling in de groep der 15- tot 34-jarigen en meer bepaald de 15- tot 19-jarigen, maar ook in de groep van 50 tot 60 jaar.

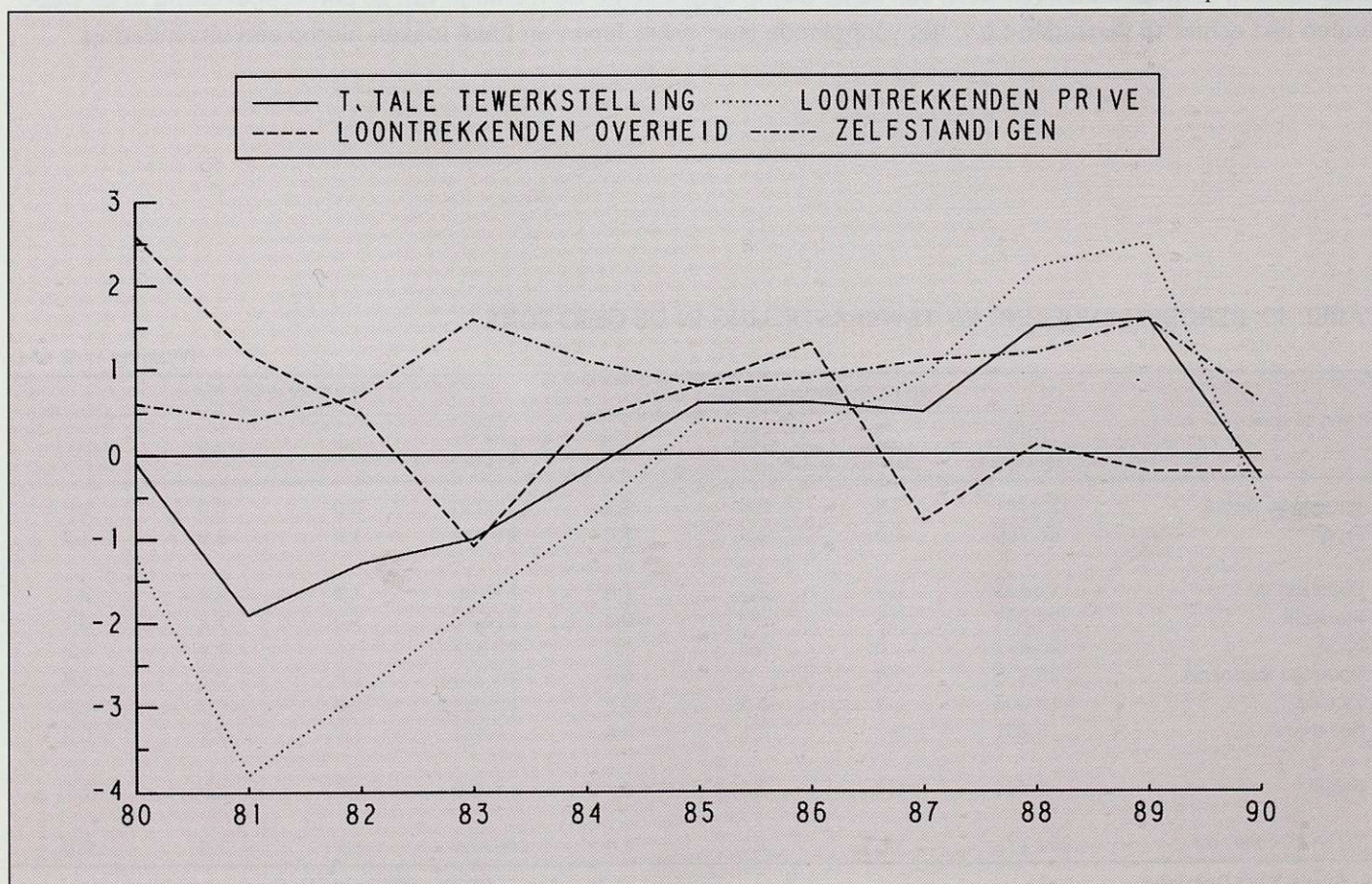
Aan de hand van de ramingen van de studiedienst van Economische Zaken zou de beroepsbevolking 4 195 000 eenheden tellen, d.i. +16 000 t.o.v. het MTA-cijfer van de beroepsbevolking in 1990 (4 179 236).

3.1.3. BELGISCHE TEWERKSTELLING NAM AF

Bij ontstentenis van officiële cijfers inzake tewerkstelling in 1991, van voorlopige RSZ-statistieken en van resultaten inzake de arbeidskracht op het tijdstip waarop deze tekst opgesteld wordt, steunt de beoordeling van het tewerkstellingsverloop op diverse andere indicatoren.

GRAFIEK 20- VERLOOP VAN DE TEWERKSTELLING 1980-1991

Verloop in duizendtallen.

BRON: MTA; 1991 raming ADSD.

Na zes opeenvolgende jaren van tewerkstellingsgroei, veroorzaakte de conjunctuurvertraging een verlies aan arbeidsplaatsen dat op 30 juni 1991, volgens de ADSD-ramingen, zowat 10 000 eenheden bedroeg. In de overheidssector was er een lichte daling met 2 000 eenheden, maar in de particuliere sector zou dat 12 000 bereiken. Daarentegen zou het aantal zelfstandigen met 4 000 toegenomen zijn. Het aantal grensarbeiders bleef op hetzelfde peil als in 1990.

TABEL 41- BEROEPSBEVOLKING EN TEWERKSTELLING

In duizendtallen.

	1989	1990	1991	91/90 in %	91/90 (in 000)
Binnenlandse tewerkstelling	3 712	3 764	3 754	- 0,3	- 10
- Bezoldigde tewerkstelling	3 046	3 089	3 075	- 0,5	- 14
. particuliere sector	2 078	2 118	2 106	- 0,6	- 12
. overheid	968	971	969	- 0,2	- 2
- Zelfstandigen	666	675	679	0,6	+4
Grensarbeiders	48	50	50	0	0
Werkloosheid	384	365	391	7,1	+26
Volledig uitkeringsgerechtigde werkzoekende werklozen	348	332	352	6,0	+20
Verplicht ingeschreven niet- tewerkgestelde werklozen	27	25	28	12,0	+3
Vrije niet-ingeschreven werkzoekenden	9	8	11	37,5	+3
Beroepsbevolking	4 144	4 179	4 195	0,4	+16

BRON : MTA, raming ADSD voor 1991.

Door de slappe bedrijvigheid in 1991 gingen banen verloren in de industrie en in sommige takken van de tertiaire sector, zoals handel en vervoer en verkeer. In het begin van het jaar was die teruggang nog bescheiden, maar naderhand, naar het midden van het jaar toe werd hij steeds groter en op het einde van het jaar was dat nog verergerd, vooral in de tertiaire sector.

Het werkloosheidsverloop is het enige thans beschikbaar gegeven dat in dezelfde richting wijst. Het aantal werkzoekenden steeg immers in een jaar tijd met ruim 26 000 eenheden per 30 juni en met 36 000 op het einde van het jaar.

Uit het werkaanbiedingsverloop blijkt de gespannen toestand van de arbeidsmarkt; het aantal aanbiedingen wordt door de RVA geteld op grond van een verplichte aangifte door de ondernemingen met 20 personeelsleden of meer, die aan de lokale plaatsingsdienst alle openstaande betrekkingen moeten melden.

De RVA publiceert drie indicatoren inzake werkaanbiedingen. De spanning op de markt in 1991 wordt beoordeeld aan de hand van twee ervan: enerzijds de in de loop van de maand binnengekomen aanbiedingen, waarin al de openstaande posten die tijdens de maand binnenkwamen vervat zijn, met uitzondering van de voorheen reeds gemelde en niet ingenomen vacatures, en anderzijds al de aanbiedingen waarop na verloop van de maand niet werd ingegaan en waarin al de aanbiedingen begrepen zijn: die welke tijdens de maand binnenliepen en die welke overgenomen werden uit de vorige periode, waarop niet werd ingegaan, of werden ingetrokken of waarvoor verder kandidaten gezocht worden.

In 1991 verminderde het gecumuleerd aantal binnengelopen werkaanbiedingen (zoals geteld door de RVA en wellicht slechts ongeveer 25 % van het aanbod bestrijkend) nog t.o.v. 1990, toen reeds een teruggang opgemerkt werd: 145 174 aanbiedingen, tegen 160 913 in 1990. Die daling houdt verband met het lagere aanbod in het kader van het programma tot opslorping van de werkloosheid (-7,4 %) (zie ook tabel 51 in punt 3.2.), maar ook met de inkrimping van het aantal zogenaamd gewone vacatures (in tegenstelling met de eerstgenoemden): -10,5 %. Het aandeel van de gewone werkaanbiedingen in het totaal ging iets achteruit: 76,3 % in 1991, tegen 76,9 % in 1990.

In december 1991 steeg het aantal niet aanvaarde werkaanbiedingen t.o.v. 1990: 15 146, tegen 14 402 in 1990, d.i. een toename met 5,2 % in een jaar tijd, ondanks de daling van het aantal aanbiedingen. In een periode van zwakke groei lijken de werkgevers veeleisender te worden bij de aanwerving van nieuw personeel.

3.2. WERKLOOSHEID

3.2.1. ALGEMEENHEDEN

Sinds 1986 daalde het aantal volledig uitkeringsgerechtigde werkzoekende werklozen (VUWW). De jaren met een forse BNP-groei, 4,9 % in 1988 en 4 % in 1989, werden gekenmerkt door een merkelijke daling van de werkloosheid: -8,5 % op jaarbasis. In 1990, toen het aantal VUWW gemiddeld nog met 4,5 % daalde, begon de werkloosheid naar het jaareinde toe opnieuw te stijgen. In 1991 steeg de werkloosheid met 6 %, het resultaat van de zwakke economische bedrijvigheid. Het groeitempo van het BNP beliep slechts anderhalf procent, lager dan de 2 % die waarschijnlijk nog een stabilisatie van de tewerkstelling en dus van de werkloosheid mogelijk gemaakt had (zie kader).

Uit een vergelijking van de werkloosheidsgraad in de OESO-landen blijkt dat het Belgische werkloosheidsverloop grosso modo het verloop voor de de EEG als geheel volgde, al zijn de bewegingen iets uitgesprokener. De daling van de werkloosheidsgraad was in België zowel in 1989 als in 1990 sterker dan voor de EEG, maar de stijging in 1991 was eveneens groter (zie grafiek 21). Opvallend is dat in vier EEG-landen de werkloosheidsgraad nog daalde in 1991: Duitsland, Italië, Nederland en Portugal. In vijf EEG-landen, Ierland, Spanje, Frankrijk, Luxemburg en het Verenigd Koninkrijk, deed zich een gelijkaardige ontwikkeling voor als in België: in 1990 een daling van de werkloosheidsgraad, in 1991 een stijging. In het laatste land was de stijging wel het meest uitgesproken: de werkloosheidsgraad steeg van 6,8 in 1990 naar 8,9 in 1991.

In Japan is er nauwelijks beweging waar te nemen in de werkloosheidsgraad, terwijl in de Verenigde Staten een sterke toename van de werkloosheid werd opgetekend. In 1991 was ruim 6,5 % van de actieve bevolking werkloos, tegenover slechts 5,2 % in 1989.

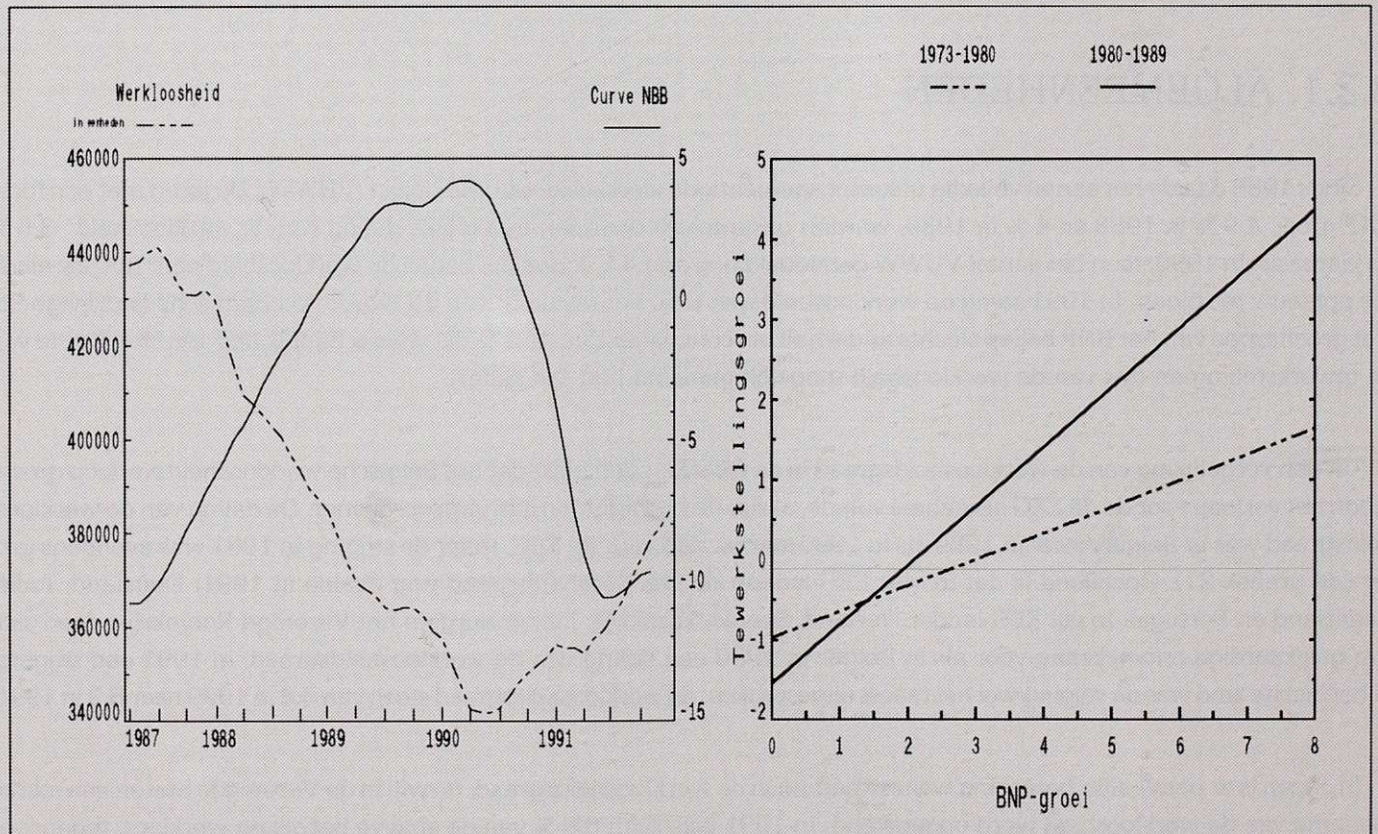
BAND TUSSEN ECONOMISCHE GROEI EN WERKLOOSHEID

Uit het eerste deel van de grafiek, handelend over de periode 1987-1991, blijkt een duidelijk verband tussen het verloop van de synthetische conjunctuurindicator van de Nationale Bank en dat van het aantal uitkeringsgerechtigde werklozen. Tot de lente van 1990, bij gunstige vooruitzichten over de economische activiteit, daalde de werkloosheid. Maar zodra de eerste tekenen van een vertraging zich voordeden, geïllustreerd door het omslagpunt van de curve, begon de werkloosheid te stijgen en dat aan een steeds sneller tempo. De werkloosheidsgraad steeg aldus tot 11,1 % van de actieve bevolking tegen het einde van 1991. De weinig schitterende economische vooruitzichten voor 1992 leidden bij de start van 1992 overigens tot een nieuwe toename van het aantal werklozen.

Naast het verloop van de actieve bevolking, wordt de werkloosheid ook bepaald door de band tussen de productie van goederen en diensten, gemeten door het BNP, en de tewerkstelling.

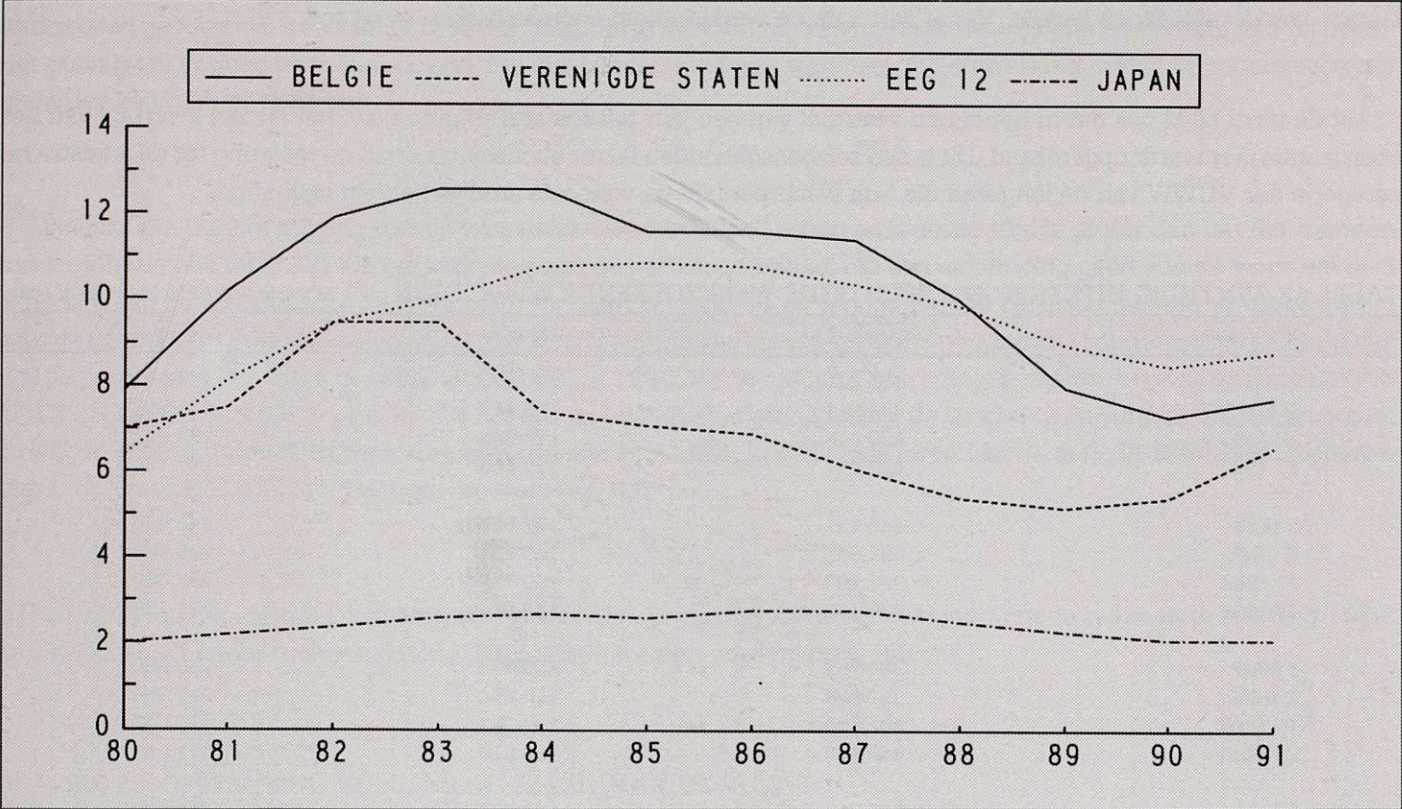
Het tweede luik van de grafiek laat zien dat, tussen 1973 en 1980, een BNP-stijging van circa 3 % noodzakelijk was om een stabilisatie van de tewerkstelling te verkrijgen. Tussen 1980 en 1989 was die nodige groei minder groot: 2 %. Bijgevolg daalde de tewerkstelling en steeg de werkloosheid zodra de reële groei onder de 2 % grens zakte. Tussen 1981 en 1984 was de BNP-groei kleiner dan 2 %, met een stijgende werkloosheid als gevolg, voortspruitend uit een daling van de tewerkstelling en een toename van de actieve bevolking. Tussen 1984 en 1990 was het groeitempo van het BNP groter dan 2 %, uitgezonderd in 1985. Toch begon de tewerkstelling pas in 1985 toe te nemen. Die vertraging vloeit voort uit het niet te vermijden tijdsverschil tussen het ogenblik waarop tot investeringen wordt overgegaan en dat waarop deze tot aanwervingen aanleiding geven. Vervolgens, onder invloed van de steeds sterker wordende stijging van de investeringen, beïnvloed door de stijgende private vraag naar Belgische goederen, bleef de tewerkstelling toenemen. In 1991 verzwakte de BNP-groei tot 1,5 % met als gevolg een dalende tewerkstelling en een merkbare stijging van de werkloosheid.

GRAFIEK- SYNTHETISCHE CURVE VAN DE NBB EN VUWW; VERGELIJKING TUSSEN DE GROEI VAN HET BNP EN VAN DE TEWERKSTELLING

GRAFIEK 21: WERKLOOSHEIDSGRAAD IN DE EEG, DE VERENIGDE STATEN EN JAPAN

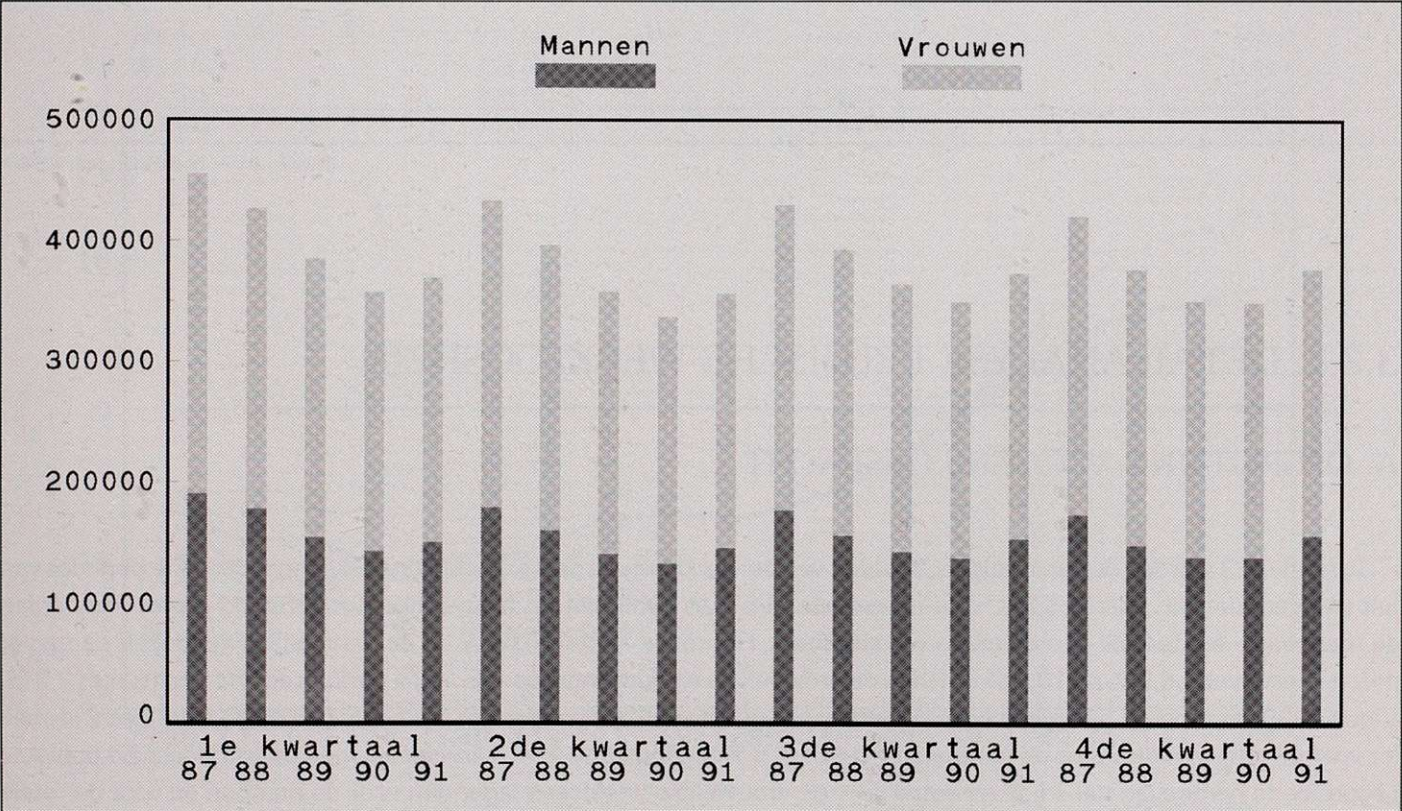
In % van de beroepsbevolking, jaargemiddelden.

BRON: OESO.

GRAFIEK 22: VOLLEDIG UITKERINGSGERECHTIGDE WERKZOEKENDE WERKLOZEN

Kwartaalgegevens, in eenheden.

BRON: RVA, berekeningen: ADSD.

Uit tabel 42 blijkt dat het aantal VUWW tot het derde kwartaal van 1990 verminderde, niet alleen t.o.v. van het voorgaande kwartaal maar ook t.o.v. hetzelfde kwartaal van het voorgaande jaar. In het vierde kwartaal van 1990 lijkt het laagste werkloosheidspeil bereikt. Vanaf dan nam de werkloosheid ononderbroken terug toe.

Uit de tabel blijkt ook dat in het eerste kwartaal van een jaar telkens een stijging t.o.v. het laatste kwartaal van het voorgaande jaar wordt opgetekend. Dit is een seizoensgebonden factor en vloeit voort uit de toelating tot de statistische categorie der VUWW van de jongeren die hun wachtperiode na voltooide studies hebben beëindigd.

TABEL 42- VOLLEDIG UITKERINGSGERECHTIGDE WERKZOEKENDE WERKLOZEN Kwartaalgemiddelde in eenheden.

Kwartalen	TOTAAL	Mannen	Vrouwen
I 1987	455 231	190 590	264 641
II 1987	432 921	178 539	254 382
III 1987	430 048	176 796	253 252
IV 1987	420 654	173 500	247 154
I 1988	426 351	177 882	248 469
II 1988	395 842	160 135	235 706
III 1988	392 793	155 729	237 063
IV 1988	376 470	148 314	228 156
I 1989	384 758	153 878	230 880
II 1989	357 604	140 254	217 350
III 1989	363 514	142 722	220 792
IV 1989	349 870	138 510	211 359
I 1990	356 762	142 633	214 130
II 1990	336 550	132 368	204 182
III 1990	349 695	137 612	212 083
IV 1990	348 717	138 598	210 119
I 1991	369 004	150 311	218 694
II 1991	355 996	145 276	210 720
III 1991	373 607	153 505	220 102
IV 1991	376 321	156 167	220 154

BRON : RVA, berekeningen: ADSD.

3.2.2. DETAILANALYSE BELGISCHE WERKLOOSHEID

A. OPSPLITSING VOLGENS GESLACHT

In grafiek 23 worden de kwartaalgemiddelden van de werkloosheid per geslacht vergeleken met dezelfde periodes van het voorgaande jaar. Hieruit blijkt, voor de periode 1987 tot 1989, dat de vrouwelijke werkloosheid trager daalde dan de mannelijke en dus ook dan de totale werkloosheid. Het totale aantal VUWW en de mannelijke werklozen namen af met respectievelijk 8,5 % en 10,8 % in 1989; de vrouwelijke werkloosheid daalde in die periode echter slechts met 7,3 %. Vanaf 1990 veranderde het werkloosheidsverloop ten gunste van de vrouwen. In het begin daalde de werkloosheid sneller voor de vrouwen dan voor de mannen: in 1990: -4,5 % tegenover -4,2 %. Vervolgens, toen de werkloosheid opnieuw begon toe te nemen, lag het stijgingstempo voor de vrouwelijke werklozen lager dan voor de mannen en voor de totale VUWW: in 1991 respectievelijk +3,5 %, +9,8 % en +6 %.

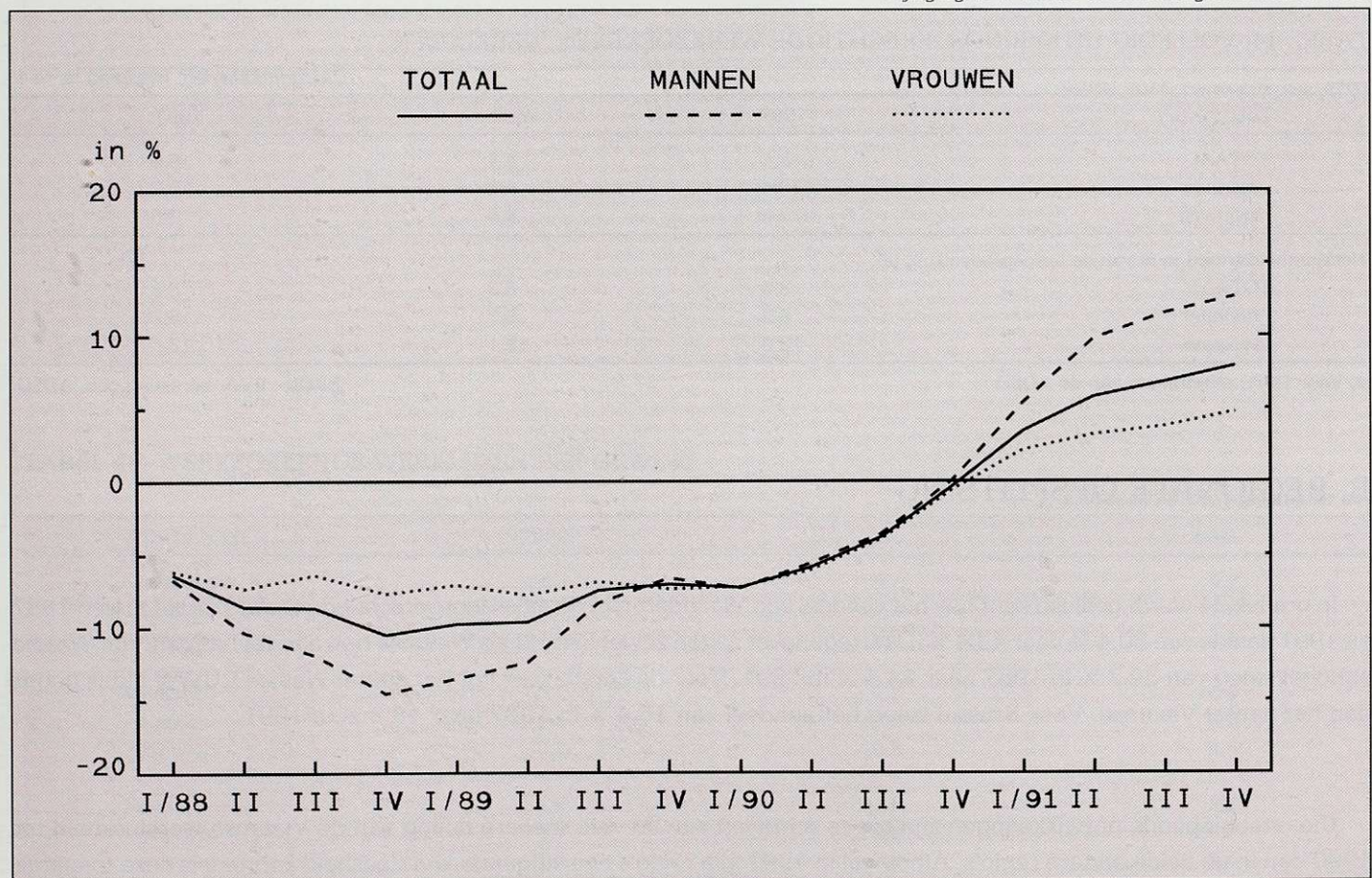
Blijkbaar worden de mannen dus het eerst getroffen door werkloosheid in periodes van verzwakkende economische activiteit. Die snellere toename van de mannelijke werkloosheid wordt verklaard doordat de vertraging in 1991 zich het sterkst deed gevoelen in de secundaire sector, waar de tewerkstelling van mannen belangrijker is dan deze van vrouwen. Het gunstigere verloop voor de vrouwen zou dus kunnen eindigen wanneer de verzwakking ook in de andere sectoren zwaarder begint door te wegen.

Ondanks die tragere stijging van de vrouwelijke werkloosheid, is hun aantal nog steeds groter dan dat der mannen zonder job (zie ook tabel 42). De ontwikkeling van de participatiegraad, die een aanduiding geeft van de wens om deel te nemen aan de economische bedrijvigheid, verklaart gedeeltelijk dit fenomeen. Die participatiegraad wordt berekend door de actieve bevolking te stellen tegenover de totale bevolking die de leeftijd om te werken heeft. De vrouwelijke participatiegraad steeg van 39 % in 1986 naar 40,7 % in 1990. Bij de mannen daarentegen daalde de participatiegraad van 62,1 % in 1986 naar 60,9 % in 1990. De actieve vrouwelijke bevolking is over de beschouwde periode dus toegenomen, terwijl de actieve mannelijke bevolking eerst daalde en nadien, in de laatste jaren van de periode 1986-1990, opnieuw steeg, zij het trager dan voor de vrouwen (zie tabel 43).

De wijzigingen in de tewerkstelling en in de actieve bevolking waren «gunstiger» voor de mannen in 1986 en 1987: de werkloosheid onder mannen daalde dan ook sterker dan deze bij de vrouwen.

GRAFIEK 23- OPSPLITSING VOLGENS GESLACHT VAN DE VUWW

Wijziging in % van de driemaandsgemiddelden, t/t-4.

BRON: RVA, berekeningen: ADSD.

In 1988 bleef de actieve mannelijke bevolking dalen, maar neemt het aantal banen, ingenomen door mannen, toe; de werkloosheidsdaling wordt veel sterker dan voordien. De vrouwelijke tewerkstelling steeg in dat jaar sterker dan de toename van de vrouwelijke actieve bevolking en daardoor werd de daling van de vrouwelijke werkloosheid quasi even sterk als bij de mannen.

In 1989 en 1990 was de schepping van bijkomende banen zowel voor mannen als vrouwen sterker dan de respectievelijke bewegingen in de actieve bevolking. Het resultaat inzake werkloosheid is evenwel uiteenlopend: in 1990 daalde de mannelijke werkloosheid minder sterk dan de vrouwelijke. Ondanks die ommekeer in de verhouding tussen het verloop van mannelijke en vrouwelijke werkloosheid, blijft het bereikte peil van de vrouwelijke werkloosheid uit de voorgaande jaren doorwegen en blijft het aantal vrouwelijke werklozen hoger dan het aantal mannelijke werklozen.

TABEL 43- TOTALE ACTIEVE BEVOLKING EN TEWERKSTELLING

In eenheden.

Jaren	TOTALE ACTIEVE BEVOLKING		TEWERKSTELLING (a)		WERKLOOSHEID	
	Mannen	Vrouwen	Mannen	Vrouwen	Mannen	Vrouwen
1986	2 456 912	1 651 551	2 259 285	1 371 248	197 627	280 303
1987	2 438 512	1 676 297	2 247 903	1 400 800	190 609	275 497
1988	2 425 300	1 701 172	2 255 618	1 446 378	169 682	254 794
1989	2 432 175	1 712 135	2 282 773	1 477 519	149 402	234 616
1990	2 440 347	1 738 889	2 297 812	1 516 728	142 535	222 161

(a) De tewerkgestelde actieve bevolking.

BRON: Ministerie van Arbeid en Tewerkstelling.

TABEL 44- VOLLEDIG UITKERINGSGERECHTIGDE WERKZOEKENDE WERKLOZEN

Jaargemiddelden, wijziging %, t/t-1.

Beschrijving	1989	1990	1991
TOTAAL	- 8,5	- 4,4	6,0
- mannen	- 10,4	- 4,2	9,8
- vrouwen	- 7,3	- 4,5	3,5
Werkloosheidsgraad in % van de beroepsbevolking (a)			
TOTAAL	8,8	8,3	8,8
- mannen	5,9	5,7	6,2
- vrouwen	12,9	12,1	12,4

(a) Voor 1991, schattingen van de ADSD.

BRON : RVA, berekeningen: ADSD.

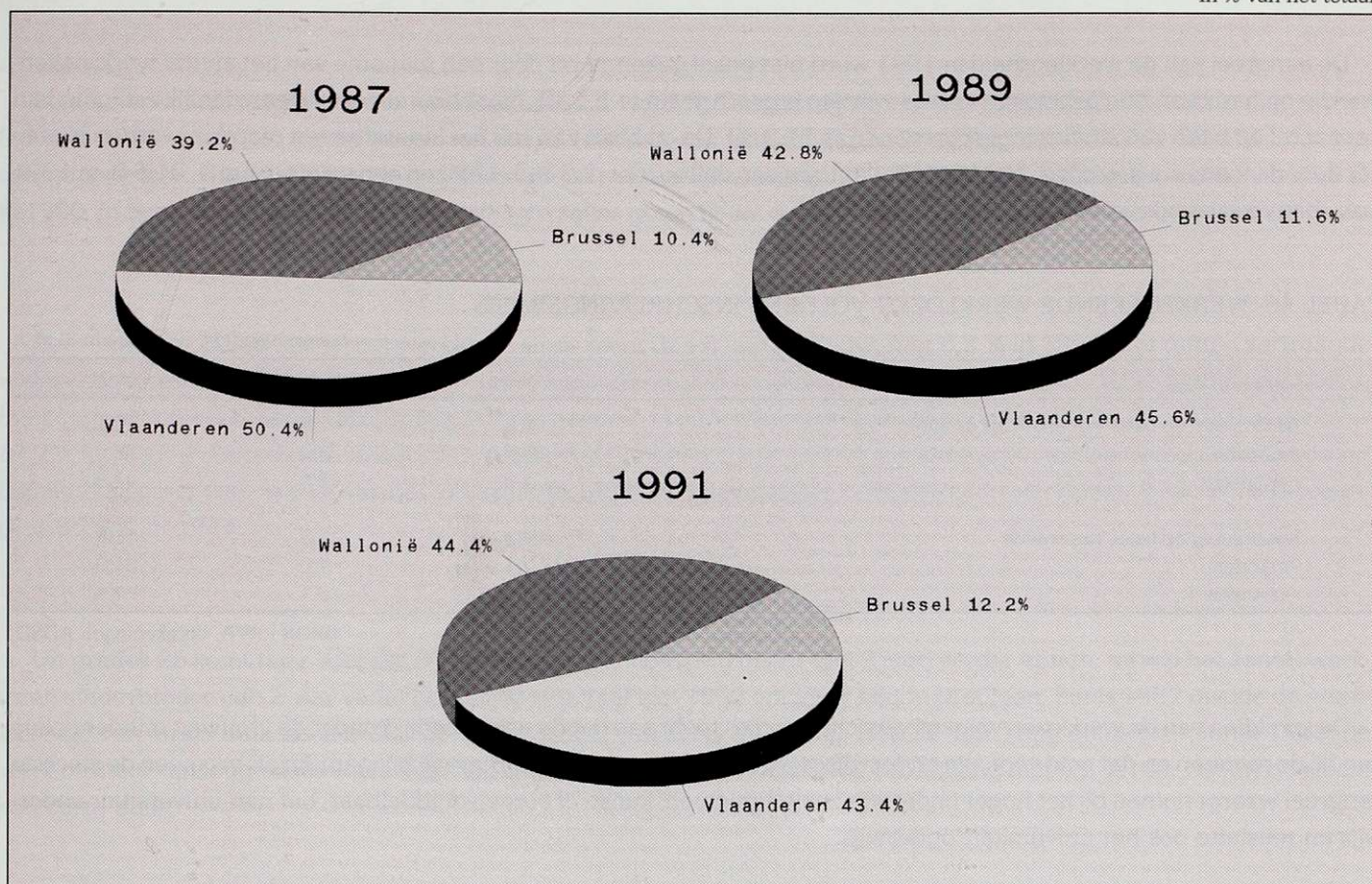
B. REGIONALE OPSPLITSING

In grafiek 24 wordt geïllustreerd hoe het aandeel van Vlaanderen in de uitkeringsgerechtigde werkloosheid tussen 1987 en 1991 daalde van 50,4 % naar 43,4 %. Daartegenover zagen zowel Brussel als Wallonië hun aandeel stijgen. Het Waalse aandeel steeg van 39,2 % in 1987 naar 44,4 % in 1991. Voor de eerste keer ligt het aantal Waalse VUWW aldus hoger dan het aantal Vlaamse. Voor Brussel steeg het aandeel van 10,4 % in 1987 naar 12,2 % in 1991.

Die uiteenlopende ontwikkelingen zijn toe te schrijven aan de veel snellere daling van de Vlaamse werkloosheid tot 1990 dan in de beide andere regio's. Alhoewel in 1991 alle regio's een stijgende werkloosheid kennen, is deze toename minder uitgesproken in Vlaanderen: +4,9 % tegenover +6,4 % in Wallonië en +8,6 % in Brussel.

GRAFIEK 24- REGIONALE OPSPLITSING VAN DE WERKLOOSHEID

In % van het totaal.

BRON: RVA, berekeningen: ADSD.

TABEL 45- WERKZOEKENDE WERKLOZEN PER GEWEST

Jaargemiddelde, wijziging %, t/t-1.

Omschrijving	1989	1990	1991
<i>Vlaanderen</i>	- 14,3	- 8,1	4,9
- mannen	- 16,3	- 5,2	11,4
- vrouwen	- 13,3	- 9,6	1,4
<i>Wallonië</i>	- 3,1	- 1,2	6,4
- mannen	- 6,6	- 3,8	8,5
- vrouwen	- 0,2	0,8	4,8
<i>Brussel</i>	- 2,8	- 1,6	8,6
- mannen	- 4,7	- 2,6	9,7
- vrouwen	- 1,0	- 0,8	7,5

BRON : RVA, berekeningen ADSD.

C. SPREIDING VOLGENS INSCHRIJVINGSBASIS

De aangroei van de werkloosheid in 1991 werd niet enkel gekenmerkt door een toename van het aantal werkzoekenden die op basis van hun arbeidsprestaties werden ingeschreven (+ 5,1 %), maar vooral door de aanzienlijke stijging van het aantal op basis van studies ingeschrevenen (+ 11,9 %). De op basis van studies ingeschreven mannen werden bijzonder door de toename getroffen; hun aantal kwam van een daling met -7,0 % in 1990 op een stijging met + 21,6 % in 1991 t.o.v. het voorgaande jaar.

TABEL 46- WERKZOEKENDE WERKLOZEN VOLGENS INSCHRIJVINGSBASIS

Omschrijving	Jaargemiddelde, wijziging in % t/t-1.		
	1989	1990	1991
Inschrijving op basis van arbeidsprestaties	- 8,6	- 3,9	5,1
- mannen	- 10,8	- 3,9	8,5
- vrouwen	- 7,0	- 3,9	2,9
Inschrijving op basis van studies	- 8,2	- 7,8	11,9
- mannen	- 7,1	- 7,0	21,6
- vrouwen	- 8,7	- 8,1	7,4

BRON : RVA, berekeningen ADSD.

De spreiding van de werklozen volgens verrichte studies toont aan dat de werkloosheid onder de vrouwen minder opliep dan bij de mannen en dat gold voor alle onderwijscategorieën. Bovendien werd zowel bij mannen als vrouwen de sterkste aangroei waargenomen bij het hoger onderwijs zoals algemeen, kunst- of beroepsmiddelbaar, het niet-universitair onderwijs en tenslotte ook het universitair onderwijs.

In absolute cijfers moeten de opmerkingen hiervoren wel iets worden gerelativeerd. In eenheden bekeken kan worden vastgesteld dat het universitair en niet-universitair onderwijs nog steeds de geringste toename van het aantal VUWW leverden. De sterkste aangroei van de werkloosheid deed zich voor bij de afgestudeerden van het hoger middelbaar te zoeken. Naast de grotere werkloosheid onder de jongeren in 1991, wijst dit verschijnsel ook op een stijgende scholingsgraad.

TABEL 47- WERKZOEKENDEN VOLGENS VERRICHTE STUDIES.

Verrichte studies	Jaargemiddelde, wijziging in %, t/t-1.					
	Mannen			Vrouwen		
	1989	1990	1991	1989	1990	1991
Lager onderwijs	- 11,2	- 6,1	2,1	- 6,4	- 3,8	- 0,1
Secundair onderwijs	- 10,9	- 2,1	18,5	- 7,9	- 4,8	4,9
Lager secundair onderwijs	- 13,1	- 4,0	14,9	- 6,2	- 4,0	2,2
- algemeen	- 7,1	1,0	15,3	- 3,5	- 1,0	4,3
- technisch en kunst	- 18,8	- 7,5	11,6	- 10,0	- 7,2	- 0,5
- beroeps	- 12,7	- 4,4	16,1	- 6,3	- 4,6	1,9
Hoger secundair onderwijs	- 6,1	1,8	27,9	- 10,1	- 6,1	8,5
- algemeen	- 3,2	0,5	21,7	- 7,9	- 4,2	12,2
- technisch en kunst	- 9,5	0,5	30,4	- 10,8	- 6,4	9,6
- beroeps	- 4,3	6,3	35,0	- 10,6	- 6,8	5,9
Hoger onderwijs	- 0,7	1,6	26,6	- 10,3	- 9,0	12,8
- niet-universitair	- 1,5	2,6	29,4	- 10,6	- 9,3	12,2
- universitair	0,7	- 0,2	21,1	- 8,9	- 7,7	15,2
Voltooide leertijd	- 13,6	- 6,1	14,2	- 5,4	- 2,8	3,5
Andere studies	- 7,5	- 3,9	6,3	- 1,7	- 0,1	4,2

BRON : RVA, berekeningen ADSD.

D. OPSPLITSING VOLGENS DUUR VAN DE WERKLOOSHEID

Bij de werklozen met de kortste werkloosheidstijd werd het ongunstigste verloop vastgesteld. Na een toename met 3,5 % in 1990, steeg het aantal werklozen die minder dan een jaar zonder baan waren met +17,7 % in 1991 t.o.v. het voorgaande jaar. Het aantal werklozen sinds een jaar of twee jaar steeg met 12 % in 1991, na nog een daling met 5,8 % in 1990. In beide gevallen blijkt uit de spreiding volgens geslacht dat de teruggang vooral onder de mannen te vinden was.

Daarentegen daalde het aantal werklozen sinds meer dan 2 jaar opnieuw, met 6,2 % in 1991. Het tempo vertraagde weliswaar vergeleken met 1990: -9,8 %. Uit grafiek 25 blijkt overduidelijk dat tussen 1987 en 1991 hun aantal afnam (met ongeveer 69 000 eenheden), maar dat hun aandeel in de totale werkloosheid hoog bleef: 40,1 % in 1991 tegenover 49,7 % in 1987. Indien bij deze categorie de werklozen sinds één, maar minder dan twee jaar, worden gevoegd dan bedraagt het aandeel meer dan de helft van het totaal aantal uitkeringsgerechtigde werkzoekende werklozen: 57 % in 1991 tegenover 66,8 % in 1987.

Uit grafiek 25 komt naar voor dat de langdurige werkloosheid (méér dan 2 jaar) verder afnam, terwijl het aantal werklozen sinds minder dan 2 jaar vanaf het derde kwartaal van 1990 opnieuw begon te stijgen. Sinds 1987 daalde de werkloosheid van lange duur sneller dan de werkloosheid van korte duur. Het verschil werd nog duidelijker vanaf 1990: de werkloosheid van lange duur vertoonde nog een daling met 9,8 % tegenover een stijging met 0,6 % voor de werkloosheid van korte duur.

In 1991 vergrootte het verschil nog ten voordele van de werkloosheid van lange duur, die nog 6,2 % daalde, terwijl de werkloosheid van korte duur met 16 % steeg. De zwakke economische groei in 1991 was hoofdzakelijk de oorzaak van die sterke stijging van de werkloosheid van korte duur. Maar de daling van de werkloosheid van lange duur was ook toe te schrijven aan een veel hoger aantal uitsluitingen uit de werkloosheid dan in het voorgaande jaar (23 273 meer) op basis van een «abnormaal lange werkloosheid» en wegens de verschuiving van een aantal werklozen van de categorie der volledig uitkeringsgerechtigde werkzoekende werklozen naar de categorie der «oudere werklozen, niet werkzoekenden» en door het toenemend aantal «werkloosheidsonderbrekingen» omwille van sociale en familiale redenen.

TABEL 48- WERKZOEKENDE WERKLOZEN VOLGENS WERKLOOSHEIDSDUUR

Jaargemiddelde, wijziging in %, t/t-1.

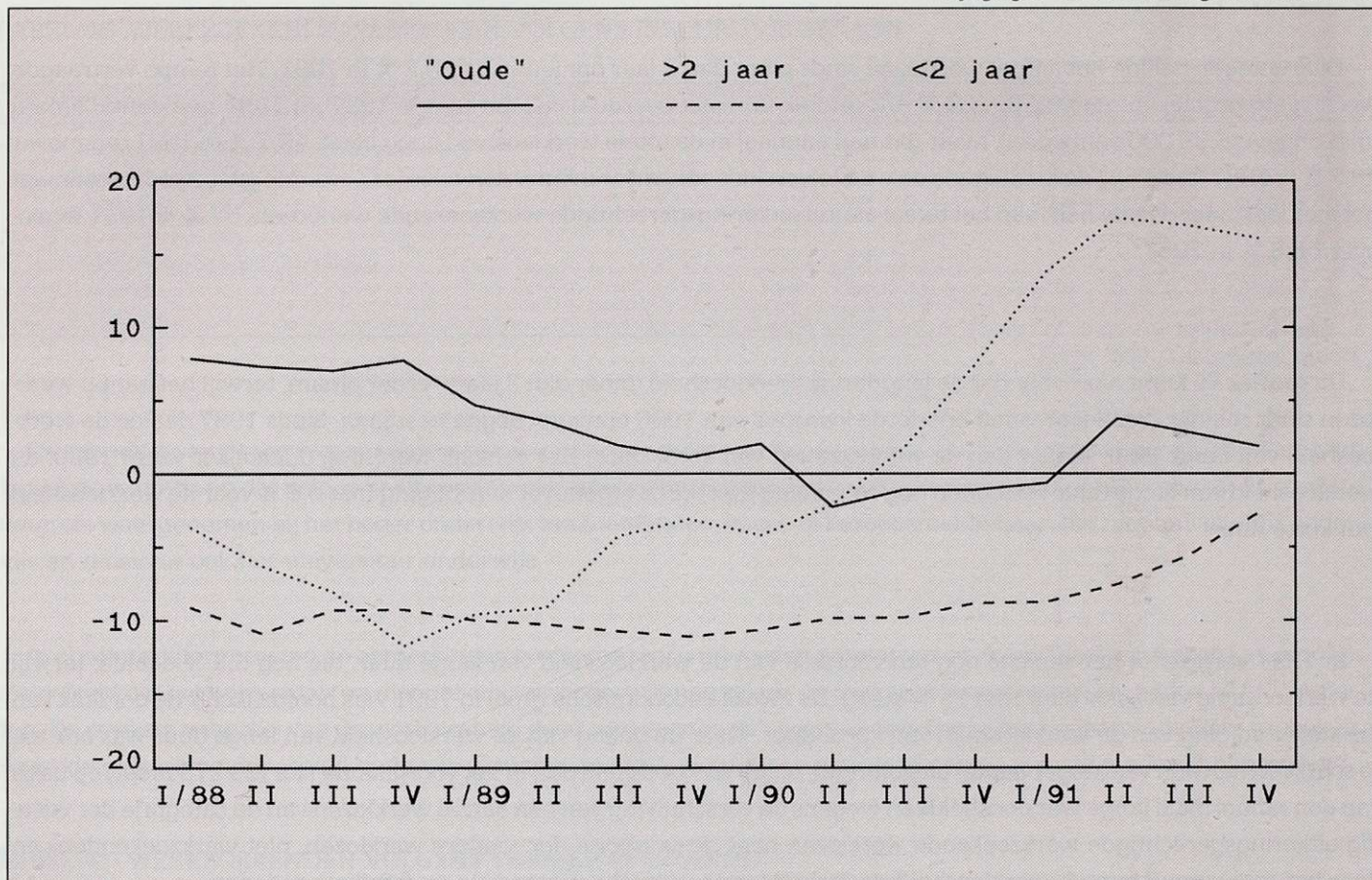
OMSCHRIJVING	1989	1990	1991
Minder dan 1 jaar	- 3,5	3,5	17,7
- mannen	- 7,3	3,2	21,4
- vrouwen	- 0,3	3,7	14,7
Tussen 1 à 2 jaar	- 12,3	- 5,8	12,0
- mannen	- 20,0	- 7,6	16,8
- vrouwen	- 6,7	- 4,7	9,1
Meer dan 2 jaar	- 10,6	- 9,8	- 6,2
- mannen	- 9,3	- 9,7	- 4,8
- vrouwen	- 11,5	- 9,8	- 6,9

BRON : RVA, berekeningen: ADSD.

In de langdurige werkloosheid is het aandeel van de vrouwen beduidend hoger gebleven dan dat der mannen, ondanks een lichte verkleining van hun relatief aandeel: 63,1 % der langdurig werklozen in 1991 was vrouw tegenover 64,5 % in 1987. Naast de uitsluitingen die in 1991 voornamelijk vrouwen troffen, lijkt ook de economische groei in de laatste jaren gunstiger geweest te zijn voor de vrouwen dan voor de mannen die langdurig werkloos waren: hun aantal daalde met 33 % tussen 1987 en 1991 tegenover -29 % voor de mannen.

GRAFIEK 25- WERKLOOSHEID VOLGENS INACTIVITEITSDUUR EN OUDERE WERKLOZEN

Wijzigingen van de kwartaalgemiddelden, t/t-4.

BRON: RVA, berekeningen: ADSD.

E. OPSPLITSING VOLGENS BEDRIJFSTAK

Bij de meeste bedrijfstakken werd een stijgende werkloosheid vastgesteld. Enkel in de sectoren «energie en water», «overige verwerkende nijverheid» en «bouwnijverheid» stagneerde of verminderde het aantal VUWW (volledig uitkeringsgerechtigde werkzoekende werklozen).

De tertiaire sector werd het hardst door de vermindering van de werkgelegenheid getroffen als gevolg van o.m. een ontoereikende groei en rationaliseringsinspanningen om het hoofd te kunnen bieden aan de scherpere concurrentie op de grote Europese markt. In 1991 werd ook het bank- en verzekeringswezen sterk door banenverlies getroffen: hun aantal werkzoekenden steeg met 15,4 %, tegen +0,6 % in 1990.

In minder sterke mate steeg ook het aantal VUWW in bepaalde takken van de secundaire sector, met name in de winning en eerste verwerking van niet-energiehoudende delfstoffen en de scheikundige sector (+ 2,1 %) en in de sector der metaalverwerking (+ 5,9 %).

TABEL 49- WERKZOEKENDEN VOLGENS BEDRIJFSTAK

Bedrijfstakken	Jaargemiddelde, wijziging in %, t/t-1.		
	1989	1990	1991
Land- en bosbouw, visserij	- 7,3	- 4,8	8,5
Energie en water	- 31,8	0,2	- 15,7
Winning niet-energiehoudende delfstoffen en chemische nijverheid	- 9,6	- 4,5	2,1
Metaalverwerking	- 9,9	- 5,1	5,9
Overige verwerkende nijverheid	- 11,3	- 7,3	0,4
Bouwnijverheid	- 12,1	- 9,4	0,0
Handel	- 5,2	- 2,0	4,8
Hotel- en restaurantwezen	- 2,8	0,0	8,5
Vervoer en verkeer	- 8,4	- 3,1	9,2
Banken en verzekeringen	- 5,2	0,6	15,4
Diensten	- 6,7	- 1,3	8,8
Vaag omschreven bedrijvigheden	- 7,9	- 7,8	11,7

BRON : RVA, berekeningen ADSD.

F. OPSPLITSING VOLGENS LEEFTIJD

In alle leeftijdsgroepen, behalve de 60-plussers, steeg de werkloosheid. De grootste aangroei t.o.v. 1990 is te vinden bij de groep jonger dan 20 jaar (+ 13,7 %), de 20 tot 25-jarigen (+ 9,9 %), de 45 tot 50-jarigen (+ 9,1 %) en de 50 tot 55-jarigen (+ 7,5 %). In 1991 steeg het aantal werkzoekenden jonger dan 25 jaar dus veel forser (+ 10,3 %) dan de totale werkloosheid (+ 6 %). Ook hun relatief aandeel in de totale werkloosheid groeide aan: van 20,9 % in 1990 naar 21,8 % in 1991.

Hun aandeel in de uitkeringsgerechtigde werkloosheid was echter nog steeds lager dan in 1987: ruim 27 % van de gemiddelde totale werkloosheid. Uit de grafische voorstelling (grafiek 26, eerste luik) blijkt inderdaad dat de jongerenwerkloosheid tussen 1987 en 1991 veel sneller daalde dan de totale werkloosheid: vooral in 1988 toen de jongerenwerkloosheid met 18,3 % afnam tegenover slechts -8,5 % voor de totale werkloosheid. De forse conjunctuuropleving in die jaren kwam vooral de jongeren ten goede. De omvangrijke golf van prepensioneringen, die zich in de industrie voordeed tengevolge van de rationalisering, te wijten aan de trage economische groei van de late jaren zeventig en het begin van de jaren tachtig, zorgde voor een zekere ruimte voor nieuwe aanwervingen in de jaren met forse economische groei.

Maar in 1991 werden de jongeren opnieuw sterker getroffen door de gevolgen van de zwakke groei: de jongerenwerkloosheid steeg met 10,3 % tegenover + 6 % voor de totale werkloosheid. In crisisperiodes werven de werkgevers eerder arbeiders met een professionele ervaring aan die sneller in het productieproces kunnen ingeschakeld worden. Dit geeft dan weer het belang aan van specifieke maatregelen gericht op deze groep jonge werklozen, zoals vormingsprogramma's die nauw aansluiten bij de werkelijke behoeften van de arbeidsmarkt.

Bij een analyse van de jongerenwerkloosheid volgens geslacht, blijkt uit grafiek 26 (tweede luik), dat tussen 1987 en 1991 de werkloosheid van jonge mannen sneller daalde dan bij de jonge vrouwen. Vanaf 1990 doet zich het omgekeerde voor en daalt de jongerenwerkloosheid onder vrouwen sneller dan bij de mannen. Wanneer in 1991 de totale werkloosheid opnieuw toeneemt, stijgt de werkloosheid sneller bij jonge mannen dan bij de jonge vrouwen. Ook hier blijkt de werkgelegenheid voor mannen het snelst onderhevig aan een vertraging van de economische groei.

TABEL 50- WERKZOEKENDEN VOLGENS LEEFTIJD SKLASSEN

Jaargemiddelden, wijziging in %, t/t-1.

Leeftijdsklassen	1989	1990	1991
Minder dan 20 jaar	- 19,2	- 8,8	13,7
20 tot 25 jaar	- 15,8	- 10,0	9,9
25 tot 30 jaar	- 12,6	- 9,5	4,8
30 tot 35 jaar	- 8,8	- 6,8	3,1
35 tot 40 jaar	- 6,0	- 4,2	4,1
40 tot 45 jaar	- 0,3	3,2	4,0
45 tot 50 jaar	- 4,5	1,9	9,1
50 tot 55 jaar	14,5	12,2	7,5
55 tot 60 jaar	- 0,2	0,1	4,5
60 jaar en ouder	- 1,5	4,8	- 3,3

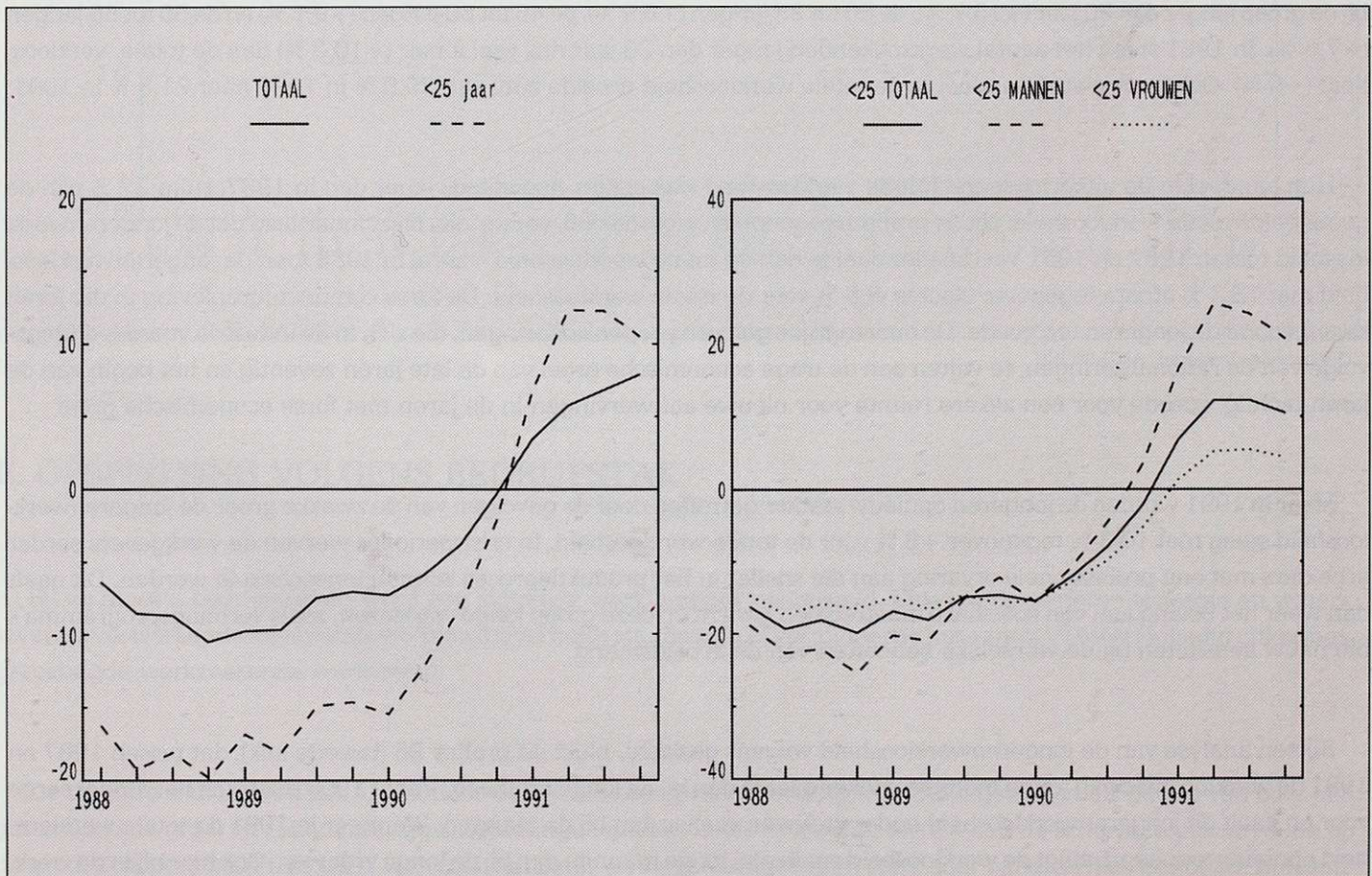
BRON : RVA, berekeningen: ADSD.

Toch blijft het aantal jonge vrouwelijke werklozen beduidend hoger dan het aantal mannelijke werklozen jonger dan 25 jaar tengevolge van de wijzigingen in de activiteitsgraden van beide groepen en de weerslag daarvan op de actieve bevolking.

Net als het jaar voordien daalde het aantal begunstigen van de programma's tot opslorping van de werkloosheid. De omvang van die vermindering was echter groter dan in het voorgaande jaar, nl. -16,8 % in 1991, tegen -2,1 % in 1990. De oorzaak daarvan is te zoeken in het derde arbeidscircuit en de jongerenstages in de overheidssector.

GRAFIEK 26: WERKLOOSHEID BIJ DE JONGER DAN 25-JARIGEN EN TOTALE WERKLOOSHEID; OPSPLITSING VOLGENS GESLACHT VAN DE JONGERENWERKLOOSHEID

Wijziging van de kwartaalgemiddelden, t/t-4.

BRON: RVA, berekeningen: ADSD.

TABEL 51- BEGUNSTIGDEN VAN HET PROGRAMMA TOT OPSLORPING VAN DE WERKLOOSHEID

In eenheden.

Statuut	1987	1988	1989	1990	1991
D.A.C.	20 975	20 112	22 424	22 473	14 650
Jongerenstages	35 088	34 950	36 019	34 370	27 216
- private sector	24 261	23 894	25 304	24 905	21 901
- overheid	10 827	11 056	10 714	9 465	5 315
Gesubsidiëerde contractuelen	35 764	39 767	41 500	41 929	41 702

BRON : Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid.

3.3. HET LOONVERLOOP

3.3.1. INTERNATIONAAL CONCURRENTIEVERMOGEN

Volgens de OESO-ramingen (25) vertraagden de loonsverhogingen, in het zog van de verzwakkende arbeidsmarkt, in de eerste helft van 1991. Deze geringere loontoe name werd echter gecompenseerd door een verzwaring van de niet salariale arbeidskost. Bijgevolg steeg de totale bezoldiging per werknemer in het eerste halfjaar met ongeveer een kwart procentpunt (5,5 % op jaarbasis). De toename van de niet salariale arbeidskost leek evenwel in de tweede helft van het jaar te vertragen en de totale bezoldiging per loontrekkende nam slechts met 4,7 % toe. Voor de gezamenlijke OESO-lidstaten steeg de totale bezoldiging per loontrekkende in 1991 met 5,2 %, tegen 5,3 % in 1990 (zie tabel 52).

De loonkost is een beoordelingsfactor van de Belgische concurrentiekracht ten aanzien van de handelspartners. De wet van januari 1989 inzake de «vrijwaring van het concurrentievermogen van de economie» voorziet o.a. in een vergelijking van onze loonkost per werknemer en onze loonkost per eenheid produkt met die bij onze zeven voornaamste concurrenten.

Het verslag van de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven over de concurrentiepositie van België (26) wijst erop dat de loonkost per werknemer in de particuliere sector en uitgedrukt in nationale munt in 1991 met 5,6 % steeg in België, tegen +6,2 % bij de vijf en +5,8 % bij de zeven voornaamste concurrenten (27). Met 1987 als basisjaar zou het indexcijfer voor België (in BEF) op 119,4 komen, tegen 120,7 voor de vijf en 119,3 voor de zeven partners.

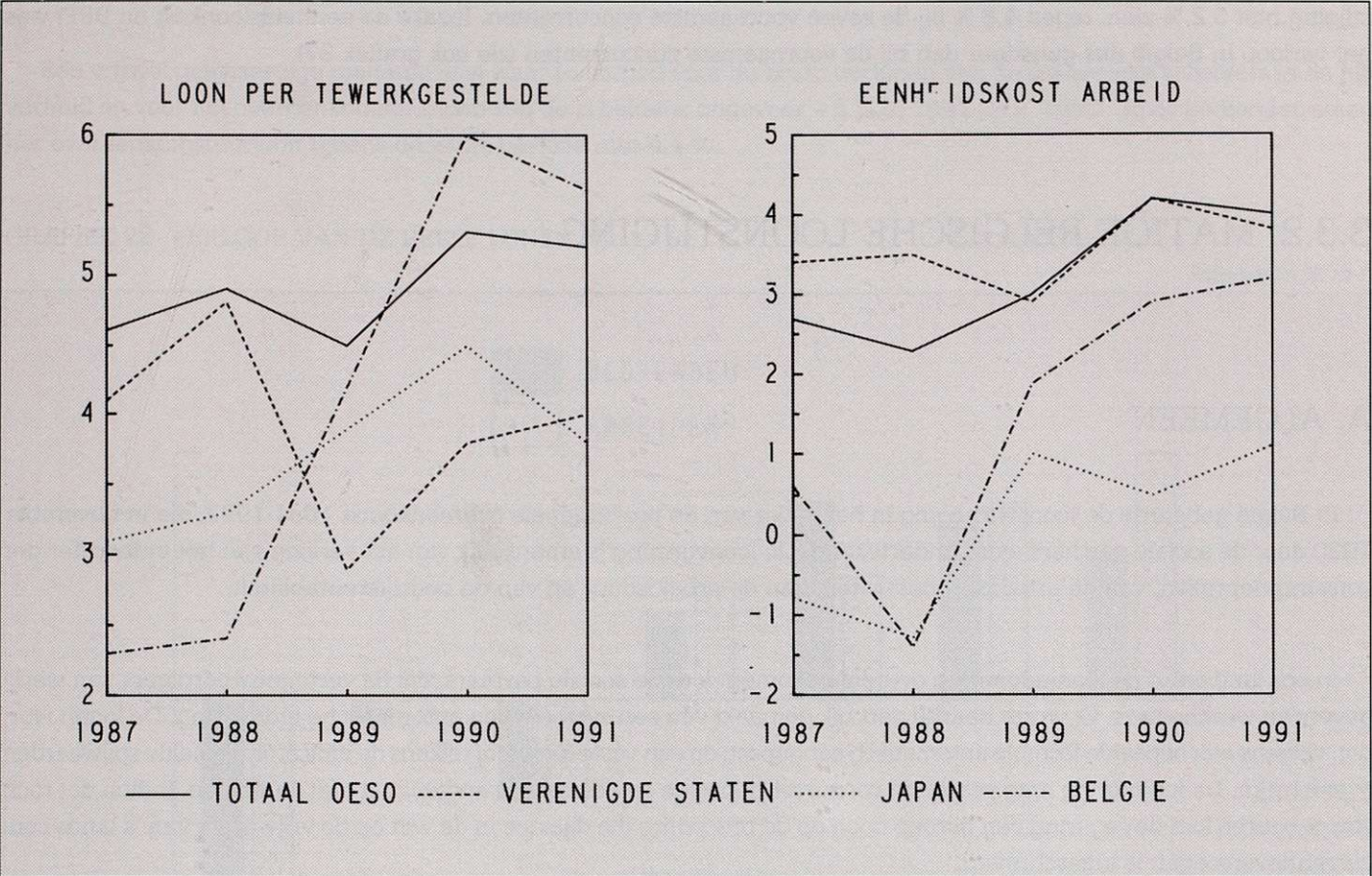
Deze globale cijfers vinden echter hun oorzaak in een verschillend verloop naargelang van de landen. In Nederland, Denemarken, Frankrijk, de Verenigde Staten en Japan was het bezoldigingsverloop gunstiger dan in België. Met uitzondering van Japan en Frankrijk is België evenwel het enige land waar de toename van de loonkost per werknemer lager was dan in het voorgaande jaar: +5,6 % in 1991, tegen +6 % in 1990.

Na omzetting in BEF steeg de loonkost per werknemer met respectievelijk 5,6 % in België, 5,6 % bij de vijf en 6,1 % bij de zeven andere landen. De stijging van de loonkost in België bleef dus geringer dan bij onze voornaamste handelspartners.

Overigens steeg de loonkost per werknemer in de verwerkende nijverheid in BEF met 5,3 % in België, met 5,6 % bij de vijf en met 6,2 % bij de zeven handelspartners. Bij indexcijfer 1987 = 100 is het resultaat voor 1991, 120,2 voor België, 120,8 voor de vijf en 119,4 voor de zeven.

De tweede indicator in het raam van een internationale vergelijking is de kost per eenheid produkt van de particuliere sector (zie tabel 52). Deze biedt het voordeel het produktiviteitsverloop te weerspiegelen en wordt op jaarbasis gekenmerkt door een lichte vermindering bij alle OESO-landen: +4,0 % in 1991, tegen +4,2 % in 1990. Deze daling geldt echter niet voor alle landen; die met een teruggang waren hoofdzakelijk ook die waar de eenheidskost in 1990 uitzonderlijk hoog lag: Griekenland, Spanje en het Verenigd Koninkrijk. Met uitzondering van de Verenigde Staten werd in al de andere landen een stijging van de kost per eenheid produkt vastgesteld.

GRAFIEK 27- BEZOLDIGING PER WERKNEMER EN ARBEIDSKOST PER EENHEID PRODUKT IN DE PARTICULIERE SECTOR

BRON: OESO.

TABEL 52- INTERNATIONALE VERGELIJKING VAN HET LOONVERLOOP IN DE PARTICULIERE SECTOR

Wijziging van het jaargemiddelde in, % t/t-1.

Landen	Loon per tewerkgestelde			Eenheidskost arbeid		
	1989	1990	1991	1989	1990	1991
België	4,2	6,0	5,6	1,9	2,9	3,2
Denemarken	3,7	3,6	3,8	- 0,2	- 0,2	0,1
Duitsland	3,0	3,9	5,6	0,4	2,3	4,3
Griekenland	16,2	20,6	15,7	12,3	21,3	13,6
Spanje	5,5	7,4	8,1	4,6	6,2	5,7
Frankrijk	5,0	4,9	4,9	2,0	3,2	3,4
Ierland	4,7	4,6	6,0	- 1,8	2,8	3,7
Italië	9,2	8,7	8,5	5,8	7,6	8,3
Nederland	0,4	4,7	5,2	- 2,0	2,7	3,6
Portugal	12,9	14,7	15,8	8,9	12,2	16,0
Verenigd Koninkrijk	8,8	11,5	9,5	9,6	11,1	7,1
Verenigde Staten	2,9	3,8	4,0	2,9	4,2	3,8
Japan	3,9	4,5	3,8	1,0	0,5	1,1
OESO	4,5	5,3	5,2	3,0	4,2	4,0

BRON : OESO (1991), *Economic Outlook*, n. 50, december.

Met Denemarken (+0,3 %) en Frankrijk (+0,2 %) is België (+0,2 %) het enige land waar de eenheidsloonkost minder snel aangroeide. Zo laat het verloop van de Belgische loonkost per eenheid produkt (in BEF) in de particuliere sector een stijging met 3,2 % zien, tegen 4,8 % bij de zeven voornaamste concurrenten. Inzake de eenheidsloonkost (in BEF) was het verloop in België dus gunstiger dan bij de voornaamste concurrenten (zie ook grafiek 27).

3.3.2. MATIGE BELGISCHE LOONSTIJGING

A. ALGEMEEN

In België gebeurde de loonsverhoging in het kader van de professionele overeenkomst 1991-1992, die in november 1990 door de sociale partners werd ondertekend. De loonvorming is afhankelijk van het verloop van het indexcijfer der consumptieprijzen, van de arbeidsproduktiviteit, van de arbeidsduur en van de bedrijfsrentabiliteit.

In ons land werd de loonindexering overeengekomen door de sociale partners, d.i. de vertegenwoordigers van werkgevers en werknemers. Er wordt daarbij gebruik gemaakt van een systeem van automatische indexering. De lonen worden volgens een bepaalde formule automatisch aangepast, op een vaste datum of telkens de indicator bepaalde spilwaarden overschrijdt. De indexering mag echter de concurrentiepositie en de bedrijfsrendabiliteit niet aantasten. Indien dat toch zou gebeuren kan de regering een beroep doen op de procedure die daartoe in de wet op de vrijwaring van 's lands concurrentievermogen is ingeschreven.

De interprofessionele onderhandelingen hebben dus betrekking op de andere aspecten van de loonvorming en laten toe tot verhogingen van de overeenkomstlonen te komen, verschillend naargelang de bedrijfstakken.

In de interprofessionele overeenkomst 1991-1992 waren weinig of geen kostenstijgingen voor 1991 in het vooruitzicht gesteld, zodat de overeenkomstaanpassingen doorheen het beschouwde jaar vooral hun oorsprong vonden in overeenkomsten per sector of per bedrijf.

B. LOONSVERHOGINGEN

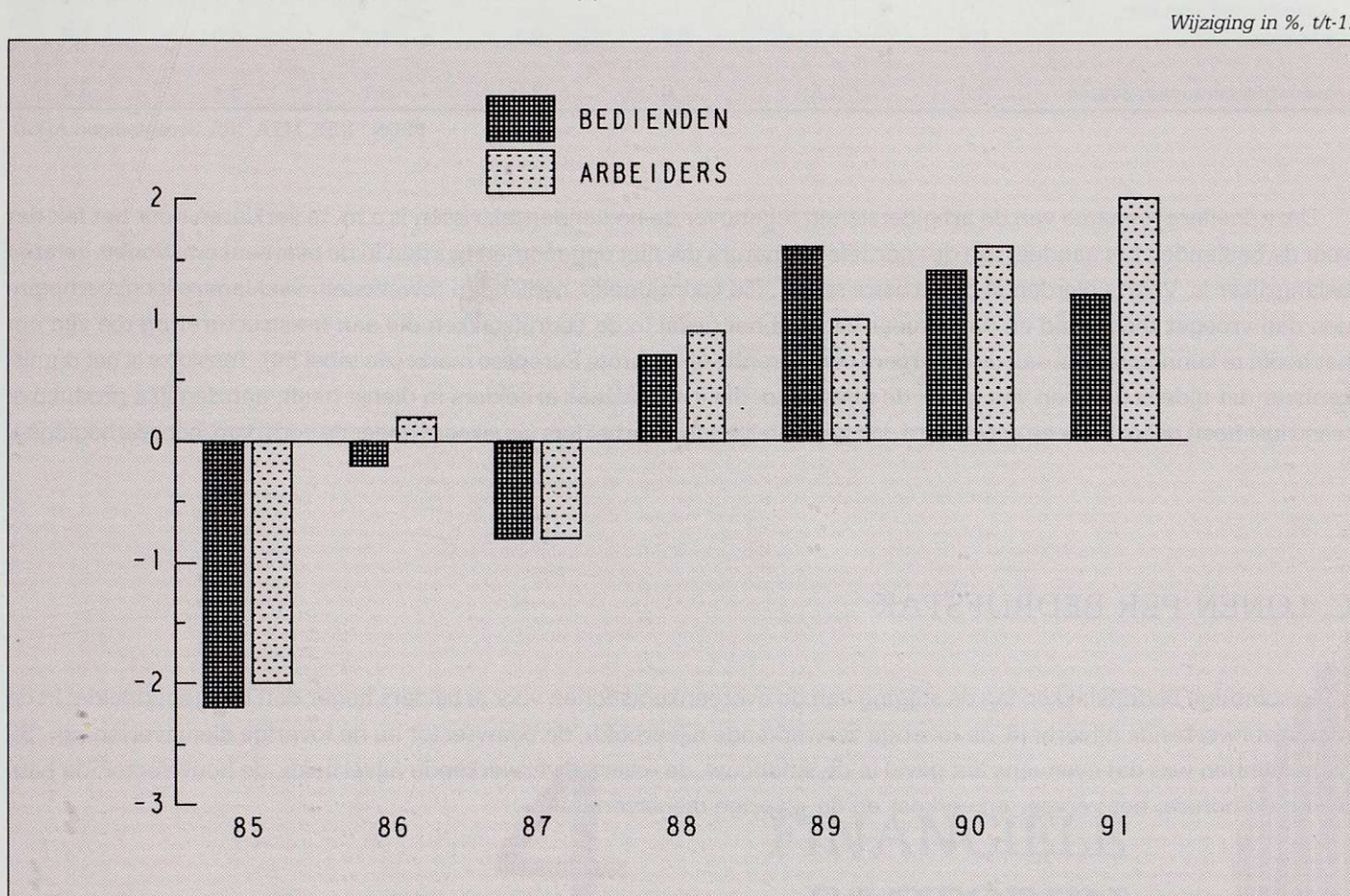
Tabel 53 geeft een samenvatting van het verloop van enkele loonindicatoren en van het indexcijfer der kleinhandelsprijzen in België. De analyse van het loonverloop op basis van deze indicatoren heeft zekere beperkingen. De arbeidsbezoldiging neemt immers gedeeltelijk meer verscheiden vormen aan, o.m. voordelen in natura, die waarschijnlijk sneller uitbreiding nemen dan het «normale» salaris.

Met uitzondering van het gemiddeld bruto uurloon in de nijverheid wijkt het loonverloop in 1991 weinig af van hetgeen in 1990 werd waargenomen, zij het in een iets minder inflatoire context. Inflatie buiten beschouwing gelaten, stegen de reële lonen dus iets sneller dan een jaar voordien: de loonstijging is desalniettemin zeer gematigd gebleven.

De sterkste stijgingen werden vooral in de eerste helft van 1991 toegekend. Vanaf het tweede halfjaar verzwakt de loonaangroei duidelijk; de groei- en rentabiliteitsvooruitzichten van de ondernemingen werden somberder.

Een vrijwel gelijkaardige toename was waar te nemen voor de bruto uurlonen van de mannelijke arbeiders in de nijverheid en voor het overeenkomstuurloon van de arbeiders: ongeveer + 5 % in 1991 t.o.v. 1990. Bij de bedienden steeg het overeenkomstuurloon tijdens dezelfde periode met 4,4 %.

GRAFIEK 28- VERLOOP VAN DE REELE LONEN (a)

(a) Verschil tussen de wijziging in het conventioneel uurloon en de inflatie.

BRON: MTA, MEZ, berekeningen ADSD.

Het aandeel van de inflatie in het verloop van de overeenkomstlonen is opnieuw het belangrijkste, hoewel iets minder dan in 1990. De totale aangroei met 5,2 % van de arbeidslonen is voor 3,5 % toe te schrijven aan de indexering en voor 1,7 % aan verhogingen via overeenkomsten. Bij de bedienden belooft dat aandeel in de stijging van 4,4 % respectievelijk 3,5 % en 0,9 %. Zoals het jaar voordien stegen de arbeidslonen sneller dan het bediendensalaris. De inflatie buiten beschouwing latend is het verschil tussen overeenkomstlonen voor arbeiders en voor bedienden nog groter (zie grafiek 28).

In 1985 en 1986 werd het verloop van de reële lonen gehinderd door het loonmatigingsbeleid: de stijging van de lonen was gewoonlijk lager dan die van de inflatie; het gevolg daarvan was een koopkrachtverlies, behalve voor de arbeiders, in 1986. Ondanks het feit dat de loononderhandelingen weer vrij verliepen zakten in 1987 de reële lonen opnieuw. Vanaf 1988 stegen de reële overeenkomstlonen van arbeiders en bedienden weer gestaag, hoewel aan een verschillend tempo. Zo zat de stijgingsgraad van de reële arbeidslonen sedert 1988 duidelijk in de lift, terwijl bij de bedienden sedert 1990 een vertraging van de loonsverhoging intrad.

TABEL 53- LOON- EN INFLATIEVERLOOP

Wijziging van het jaargemiddelde in %, t/t-1.

Beschrijving	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991
Bruto uurloon volwassen mannelijke arbeiders in de nijverheid	2,9	1,1	1,8	2,4	5,0	4,9	4,9
Gemiddeld bruto uurloon nijverheid	4,1	2,5	1,9	0,6	5,6	4,3	5,1
Conventioneel uurloon bedienden	2,7	1,1	0,8	1,9	4,7	4,8	4,4
Conventioneel uurloon arbeiders	2,9	1,5	0,8	2,1	4,1	5,0	5,2
Indexcijfer consumptieprijzen	4,9	1,3	1,6	1,2	3,1	3,4	3,2

BRON : NBB, MTA, NIS, berekeningen ADSD.

Deze snellere toename van de arbeiderslonen tegenover de bediendensalarissen is o.m. te verklaren door het feit dat voor de bedienden het aandeel van de voordelen in natura die niet opgenomen worden in de overeenkomstlonen, relatief belangrijker is. Voorts worden in de tertiaire sector, die voornamelijk bedienden tewerkstelt, veel lagere loonsverhogingen dan vroeger toegekend en dat is meer bepaald het geval in de bedrijfstakken die aan herstructurering toe zijn om het hoofd te kunnen bieden aan de scherpere concurrentie op de grote Europese markt (zie tabel 54). Tenslotte is het onmiskenbaar dat tijdens de jaren van groei, de nijverheid, die in hoofdzaak arbeiders in dienst heeft, aanzienlijke produktiviteitswinst heeft geboekt. Deze winst werd dan gedeeltelijk aan de arbeiders uitgekeerd onder de vorm van loonsverhogingen.

C. LONEN PER BEDRIJFSTAK

In sommige bedrijfstakken lag de stijging van de overeenkomstlonen voor arbeiders hoger dan het gemiddelde: in de metaalverwerkende nijverheid, de «overige verwerkende nijverheid», de bouwsector en de «overige dienstverlening». Bij de bedienden was dat eveneens het geval in de landbouw, de «overige verwerkende nijverheid», de bouwsector, de handel en de horeca, het vervoer en verkeer en de «overige dienstverlening».

TABEL 54- OVEREENKOMSTLONEN PER BEDRIJFSTAK

Wijziging van het jaargemiddelde in %, t/t-1.

Omschrijving	ARBEIDERS			BEDIENDEN		
	1989	1990	1991	1989	1990	1991
Land- en bosbouw, visserij	3,8	4,6	4,1	6,7	5,3	5,1
Energie en water	2,8	3,7	3,7	5,0	4,4	4,4
Winning en verwerking niet-energiehoudende delfstoffen; chemie	4,0	4,2	4,7	3,1	4,1	4,3
Metaalverwerkende nijverheid	4,3	5,2	5,7	3,0	3,1	3,6
Overige verwerkende nijverheid	4,2	5,0	5,6	5,3	5,2	4,9
Bouwnijverheid	3,9	6,1	5,4	6,7	5,3	5,1
Handel, horeca, herstellingen	4,7	5,2	4,9	5,9	5,6	4,9
Vervoer en verkeer	4,1	4,1	4,3	6,6	5,3	5,0
Kredietinstellingen, verzekeringen, diensten aan ondernemingen	2,2	3,4	3,5	4,3	4,9	4,1
Overige dienstverlening	4,0	4,1	5,3	4,2	4,2	4,6

BRON : MTA, berekeningen ADSD.

4.1. OVERHEIDSFINANCIËN

4.1.1. DE RIJSGISCHE FINANCIËN OMBEGREPTE INTERNATIONAAL VERGELIJKEN

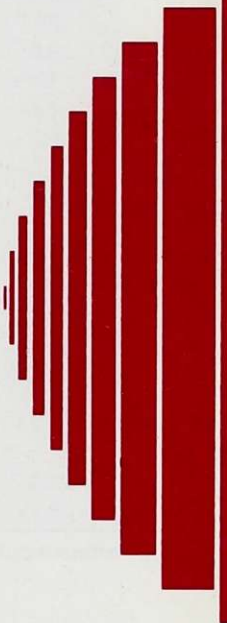
Na de Tweede Wereldoorlog werd de rol van de overheid in de economie steeds belangrijker. Dit was vooral het geval in landen die waren getroffen door de oorlog, zoals Nederland. De overheid moest ervoor zorgen dat de economie weer op zijn benen stond en dat er werk was voor iedereen.

De overheid heeft verschillende manieren om geld te verdienen. Het kan belastingen heffen op inkomsten, roerende goederen en consumptie. Het kan ook leningen afsluiten bij de bank of bij het publiek. Daarnaast kan de overheid ook geld verdienen door diensten te leveren, zoals het bouwen van infrastructuur.

4.1.1.1. FINANCIËN OMBEGREPTE VAN NEDERLAND INTERNATIONAAL VERGELIJKEN

In dit hoofdstuk wordt de Nederlandse financiële situatie vergeleken met die van andere landen. We kijken naar de omvang van de overheidsfinanciën, de manier waarop ze worden gefinancierd en de impact op de economie.

4. FINANCIËLE FACTOREN

4.1. OVERHEIDSFINANCIEN

4.1.1. DE BELGISCHE FINANCIERINGSBEHOEFTE INTERNATIONAAL VERGELEKEN

Met het oog op de verwezenlijking van de Europese Monetaire Unie was het beleid binnen de Europese Gemeenschappen gericht op prijsstabiliteit en convergentie tussen de economieën, via o.a. de hantering van stabiele wisselkoersen en een passend monetair beleid.

De verwezenlijking van de doelstelling werd in 1991 moeilijker. Op begrotingsvlak werd de toestand in de meeste landen ongunstig beïnvloed door een vertraging van de economische activiteit (zie punt 1.). Het Europese gemiddelde van de financieringsbehoeften vergrootte van -4,1 % in 1990 tot -4,4 % in 1991. Vooral in Duitsland en het Verenigd Koninkrijk werd een groter overheidstekort opgetekend. Ook Ierland en in mindere mate Denemarken zagen hun overheidsdeficit toenemen. Luxemburg verloor een flink deel van zijn overschot.

TABEL 55- FINANCIERINGSBEHOEFTE VAN DE OVERHEID INTERNATIONAAL VERGELEKEN (a)

In % van het BBP.

EEG-landen	1985	1987	1989	1990	1991
Griekenland	- 13,8	- 12,2	- 18,3	- 19,8	- 17,3
Italië	- 12,5	- 11,0	- 10,1	- 10,6	- 9,9
België	- 8,5	- 7,1	- 6,7	- 5,6	- 6,3
Portugal	- 10,1	- 6,8	- 3,4	- 5,8	- 5,4
Nederland	- 4,8	- 6,6	- 5,2	- 5,3	- 4,4
EEG-GEMIDDELDE	- 5,2	- 4,2	- 2,9	- 4,1	- 4,4
Ierland	- 11,2	- 9,1	- 3,5	- 3,6	- 4,1
Spanje	- 6,9	- 3,2	- 2,7	- 4,0	- 3,9
Duitsland	- 0,9	- 1,8	+0,2	- 1,9	- 3,6
Verenigd Koninkrijk	- 2,8	- 1,3	+1,3	- 0,7	- 1,9
Denemarken	- 2,0	+2,4	- 0,5	- 1,5	- 1,7
Frankrijk	- 2,9	- 1,9	- 1,2	- 1,6	- 1,5
Luxemburg	+5,3	+1,6	+4,3	+4,7	+1,9
Verenigde Staten	- 3,3	- 2,4	- 1,7	- 2,4	- 2,3
Japan	- 0,8	+0,5	+2,5	+2,2	+1,8

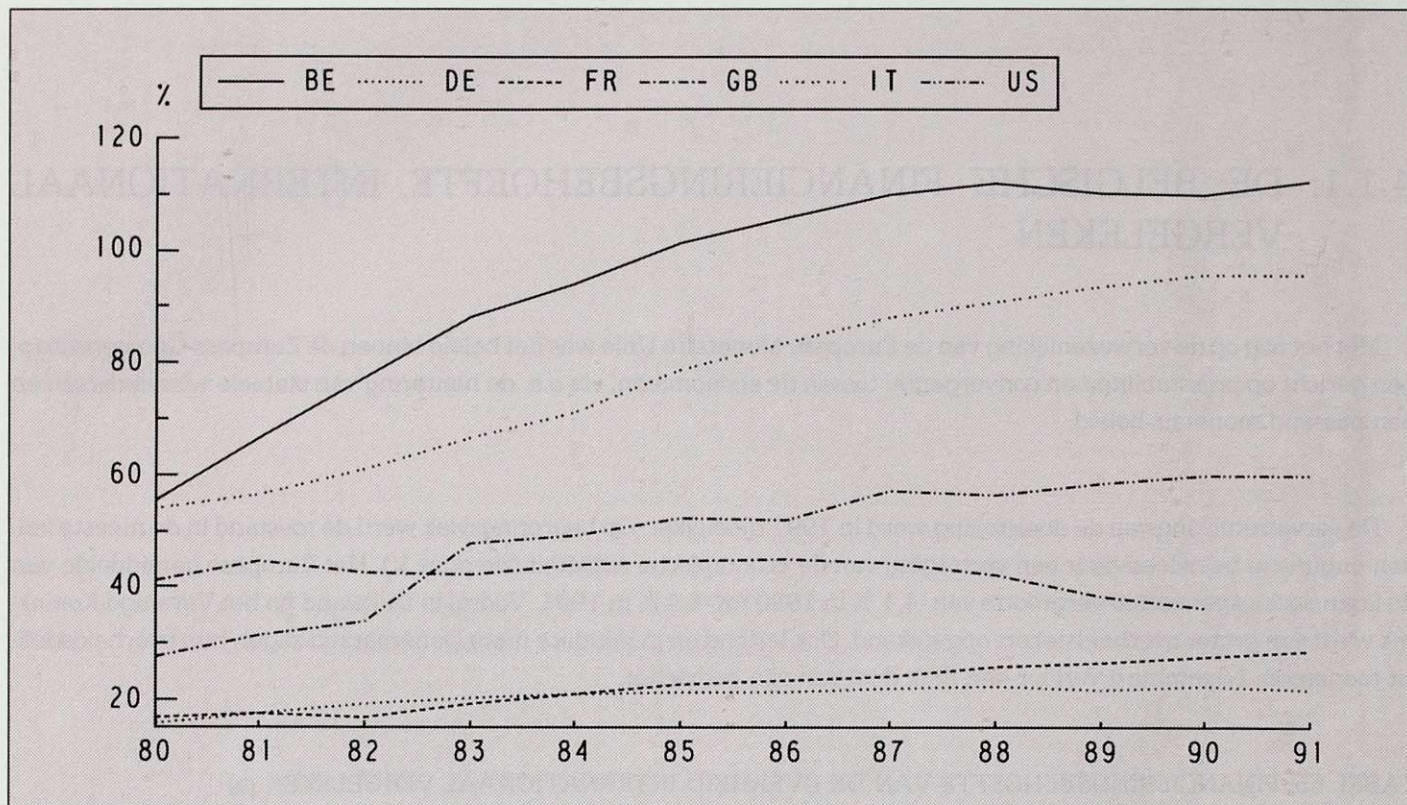
(a) Een minteken wijst op een overheidstekort, een plus op een overschot.

BRON : Eurostat, Eurostatistics.

De gegevens over België wijzen eveneens op een verslechtering van de toestand: niet alleen het aandeel van het te financieren tekort in het bruto binnenlands produkt is toegenomen (+0,7 procentpunt in 1991, tegenover -1,1 procentpunt in 1990), ook het verschil tussen de netto financieringsbehoefte van de Belgische overheid en die welke gemiddeld in de Europese Gemeenschap werd opgetekend, werd groter (1,9 procentpunt in 1991, tegen 1,5 procentpunt in 1990). In de rij van landen waar de overheden de meeste financieringsmiddelen nodig hadden, nam België de derde plaats in, na Griekenland en Italië en voor Portugal. In alle vier landen bleven de tekorten groter dan het EG-gemiddelde. In Nederland verbeterde de situatie ten opzichte van de voorbije jaren. De overheidsbehoefte haalde er net het EG-gemiddelde.

GRAFIEK 29- RIJKSSCHULD IN INTERNATIONAAL PERSPECTIEF

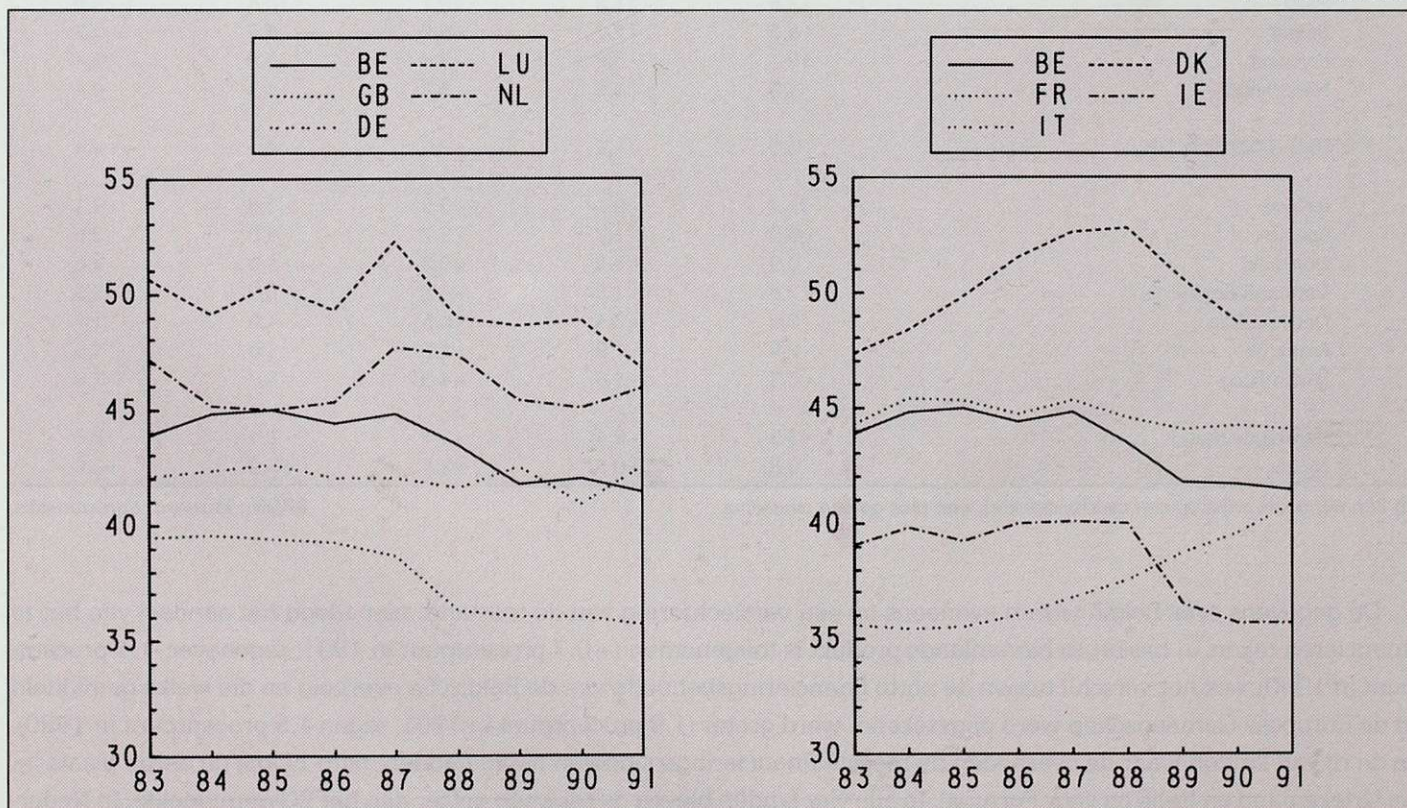
In % van het BBP.

BRON: Europese Commissie.

GRAFIEK 30- FISCALE EN PARAFISCALE HEFFING IN DE EEG

In % van het BBP.

BRON: Ministerie van Financiën.

In Duitsland zorgde de hereniging in 1990 voor een plotse toename van het begrotingstekort, dat sindsdien zorgen baart, niet zozeer omwille van de huidige omvang dan wel om de beheersmoeilijkheden op middellange termijn. Er is weinig vermindering van de overheidsuitgaven in het verschiet. Zelfs indien de transferten aan de gezinnen verminderd worden, kunnen de totale uitgaven toenemen onder invloed van de expansie van de investeringsuitgaven voor grote infrastructuurwerken. De overheidsuitgaven kunnen bovendien nog bijkomend hoog oplopen door een toename van de overheidsschuld via de renteuitgaven. Om het tekort te beheersen kan de Duitse overheid sleutelen aan de inkomsten. Een grotere belastingdruk zou dan wellicht zorgen voor een verhoging van de inkomsten, maar leidt eveneens tot nieuwe looneisen om het inkomensverlies te compenseren. Voor de Duitse overheid is het zeer belangrijk de beschikbare actiemarge, waarbinnen aan de uitgaven kan gedokterd worden, optimaal te benutten.

TABEL 56- DE BELGISCHE OVERHEIDSSCHULD IN EEG-PERSPECTIEF

EEG-landen	In % van het BBP.				
	1980	1985	1989	1990	1991
België	76,9	119,8	128,4	127,3	129,4
Ierland	76,8	108,5	110,1	103,0	102,8
Italië	59,0	82,0	96,0	98,6	101,2
Griekenland	28,8	62,6	85,8	93,7	96,4
Nederland	45,9	69,7	77,9	78,3	78,4
Denemarken	39,3	76,8	65,6	66,4	67,7
Portugal	37,1	70,9	72,0	68,2	64,7
EEG-GEMIDDELDE	41,0	59,1	60,3	60,3	61,8
Frankrijk	24,6	45,5	47,4	46,6	47,2
West-Duitsland	32,7	42,3	43,0	43,6	46,2
Spanje	18,1	45,2	44,2	44,5	45,6
Verenigd Koninkrijk	54,3	58,9	45,1	42,8	43,8
Luxemburg	13,8	14,0	8,5	7,3	6,9

BRON : Eurostat, Eurostatistics.

Vele van de Belgische problemen vonden hun oorsprong in de te grote omvang van de overheidsschuld. Hetzelfde gold voor Ierland, Italië en Griekenland en ook, zij het in mindere mate, voor Nederland, Denemarken en Portugal. In dit laatste land werd in 1991 echter een sterke vermindering van de overheidsschuld in % van het BBP gerealiseerd, waardoor het verschil met het EG-gemiddelde inkromp. Slechts twee andere landen (Ierland en Luxemburg) konden een beperkte daling van hun schuldratio realiseren.

De overheidsschuld in procent van het BBP is tweemaal zo groot in België als het EG-gemiddelde, 1,6 maal zo groot in Italië en Ierland, 1,5 maal in Griekenland, en 1,3 in Nederland. In Frankrijk, Duitsland, Spanje, het Verenigd Koninkrijk en Luxemburg zag de situatie er beter uit. Het aandeel van de schuld in het bruto binnenlands produkt was in die landen kleiner dan het EG-gemiddelde. Luxemburg boekte bovendien nog een financieringsoverschot, wat het nationale spaarpotentieel ten goede kwam. Maar in alle andere landen van deze groep steeg de verhouding tussen rijksschuld en BBP wel in 1991, waarbij vooral in Duitsland een forse toename werd opgetekend (+ 2,6 procentpunt).

Voor de realisering van de normen opgenomen in het verdrag van Maastricht was 1991 bijgevolg geen gunstig jaar. Vanuit het oogpunt van het financieringstekort voldoen slechts vier landen op dit ogenblik aan de norm, terwijl dat er in 1989 nog zes waren. Aan de norm over de overheidsschuld (maximaal 60 % van het BBP) voldoen slechts vijf landen, zoals in 1989, maar in de meeste landen stijgt deze verhouding.

4.1.2. DE FINANCIERINGSBEHOEFTE VAN DE BELGISCHE OVERHEID

A. HET BEGROTINGSBELEID IN 1991

Tijdens het voorbije jaar werd het beleid beheerst door de dubbele begrotingsnorm:

- de totale uitgaven van de Staat, exclusief rentelasten mogen niet sneller stijgen dan de inflatie (norm van de nulgroei in volume);
- het netto te financieren saldo van het jaar voordien mag niet overschreden worden.

In 1989 en 1990 werd de dubbele begrotingsnorm nageleefd. In 1991 werd de economie gekenmerkt door een vertraagde groei. Op de overheidsrekening trad een aanzienlijke vertraging op in het tempo waarin de te financieren saldi werden verbeterd en dook het rentesnieuwbaaleffect opnieuw op. De Hoge Raad van Financiën gaf in haar jaarverslag aan dat, tijdens de volgende vier jaar, een extra verbetering van het totaal primair surplus van de gezamenlijke overheid met 2,8 % van het BNP moet verwezenlijkt worden, wil de regering het totale netto te financieren saldo tegen 1995 terugbrengen tot 3,5 % van het BNP.

Op het vlak van de rijkscomptabiliteit werd 1991 gekenmerkt door een grondige herschikking van de begrotingsfondsen; door het vastleggen van een coördinatiebasis voor algemene bepalingen die op de begrotingen en boekhouding van gemeenschappen en gewesten toepasselijk zullen zijn (KB van 17 juli 1991); door de ondertekening op 20 september 1991 van een samenwerkingsakkoord met de gewesten en gemeenschappen waarbij een algemene gegevensbank wordt opgericht die de statistieken inzake openbare financiën zal beheren; door het opstarten van werkzaamheden voor de normalisatie van de openbare comptabiliteit waarmee duidelijk wordt dat op het vlak van het begrotingsbeheer de hernieuwing haar eindpunt nog niet bereikt heeft.

B. DE TOTALE OVERHEIDSONTVANGSTEN EN -UITGAVEN

De analyse van het verloop van de overheidsontvangsten en -uitgaven wordt soms bemoeilijkt door problemen van statistische aard: het gebrek aan voldoende cijfergegevens over de gewesten en gemeenschappen; vertraging in gegevensmaterieel van de centrale overheid en de sociale zekerheid; verschillende definities en/of stelsels over de jaren heen.

In België lagen de overheidsontvangsten de jongste jaren in procent van het BNP boven het EG-gemiddelde. Het verschil is echter sinds 1985 gestaag verminderd van 3,5 tot 0,2 procentpunt in 1991. In de overige EG-landen bleef het aandeel van de ontvangsten grosso modo vrij stabiel.

De schommelingen in de ontvangsten zijn vooral te verklaren door het verloop van de directe belastingen. De directe belastingen op de inkomens van particulieren namen, ondanks de tragere aangroei van het arbeidersinkomen in 1991 in geringe mate toe, als gevolg van een achterstand bij de inkohiering van de personenbelasting en van een gewijzigde wetgeving in 1989, die geen uitwerking had op de ontvangsten van 1990, maar zich pas in 1991 goed liet voelen. De opbrengst van de roerende voorheffing lag lager dan in 1990. De verlaging van het tarief van 25 % naar 10 % zette de spaarders ertoe aan hun tegoeden snel te beleggen in activa waarop het lagere tarief van toepassing was. De opbrengst

van de onroerende voorheffing werd gunstig beïnvloed door de indexering van de kadastrale inkomens.

Het rendement van de vennootschapsbelasting werd ongunstig beïnvloed door de verlaging van het basistarief van 41 % tot 39 % en door de wet van 23 oktober 1991 betreffende de fiscale regeling van moedermaatschappijen en dochterondernemingen. Daarentegen verruimden een aantal maatregelen de belastbare grondslag van de vennootschappen: de minderwaarde op aandelen is niet langer aftrekbaar; de overdracht van verliezen en van de investeringsaftrek is per belastbaar tijdperk begrensd; de basispercentages van de investeringsaftrek werden verlaagd; de coördinatiecentra leverden een aantal fiscale voordelen in.

Terwijl België voor het geheel van de personenbelasting en de sociale zekerheidsbijdragen hoog scoort in de EG-rangschikking, ligt de opbrengst van de vennootschapsbelasting sinds enkele jaren onder het EG-gemiddelde.

TABEL 57- TOTALE OVERHEIDSONTVANGSTEN

EEG-landen	1985	1988	1989	1990	1991
Denemarken	57,3	59,5	58,2	56,1	55,9
Luxemburg	58,2	56,5	55,1	56,0	53,3
Nederland	55,1	54,7	52,2	51,2	51,7
Frankrijk	49,3	48,7	48,3	48,2	48,7
Italië	38,2	39,9	41,6	42,4	43,6
België	47,3	45,8	44,5	43,7	43,5
EUROPEES GEMIDDELDE	43,8	43,3	43,6	43,2	43,3
Duitsland	46,4	44,5	45,4	44,1	42,5
Ierland	42,4	43,6	39,6	39,5	40,4
Portugal	33,4	37,6	39,5	38,2	40,0
Spanje	35,2	37,2	39,0	38,6	39,5
Verenigd Koninkrijk	41,4	39,3	39,1	38,4	38,1
Griekenland	34,2	34,2	31,6	33,2	34,0

BRON : Eurostat, Eurostatistics.

TABEL 58- TOTALE OVERHEIDSUITGAVEN

In % van het BBP.

Landen	1985	1988	1989	1990	1991
Denemarken	59,3	59,0	58,7	57,6	57,5
Nederland	59,8	59,8	57,4	56,4	56,1
Italië	50,8	50,8	51,7	53,0	53,5
Griekenland	48,1	48,7	49,9	53,0	51,4
Luxemburg	53,0	54,2	50,8	51,2	51,3
Frankrijk	52,1	50,4	49,5	49,9	50,2
België	55,8	52,7	51,2	49,3	49,8
EUROPEES GEMIDDELDE	48,9	47,0	46,5	47,3	47,3
Duitsland	47,3	46,6	45,2	46,0	46,1
Portugal	43,5	43,0	42,9	44,1	45,3
Ierland	53,6	48,8	43,1	43,1	44,5
Spanje	42,1	40,5	41,8	42,7	43,5
Verenigd Koninkrijk	44,3	38,2	37,7	39,1	40,0

BRON : Eurostat, Eurostatistics.

De indirecte belastingen werden gunstig beïnvloed door een verhoging van de accijnsrechten. Het effect van deze verhoging werd echter voor een deel vernietigd door het stagnerend brandstofverbruik en door het groeiend aandeel van de minder belaste ongelode benzine. De BTW-ontvangsten ondergingen de weerslag van de vertraging in de bouwactiviteiten en het gezinsverbruik.

De opbrengst van de registratierechten werd afgeremd door de vertraging van de vastgoedtransacties. Vergeleken met de overige EG-landen is de indirecte belastingdruk, die reeds kleiner was dan het EG-gemiddelde, nog iets vermindert. De oorzaak is te verklaren door het feit dat België één van de weinige landen is waar geen accijnzen op stookolie worden geheven, terwijl de accijnzen op de overige brandstoffen er lager zijn dan in de meeste EG-landen.

Bepaalde uitgavencategorieën kenden in 1991 een merkelijke toename. Terwijl de werkloosheidsuitgaven stegen naar aanleiding van de conjunctuurvertraging, namen de salarissen en de pensioenen in de overheidssector en de werknemerspensioenen toe als inhaalbeweging van de bezoldigingen in de particuliere sector in de vorige jaren. Ook de uitgaven voor ziekte- en invaliditeitsverzekering en de Belgische bijdrage aan de financiering van de Europese Gemeenschappen namen fors toe.

De rentelasten verminderden in procent van het BNP wegens een daling van de gemiddelde rente op de kortlopende schuld in BEF en wegens de effecten van het nieuwe schuldbeheer. Niet alleen werd het relatieve aandeel van de langlopende schuld vergroot, ook de looptijd van de schatkistcertificaten werd geconsolideerd. Toch werd het rentesneeuwbaaleffect niet langer vermeden. De uitdrukking «sneeuwbaaleffect» verwijst naar de toestand waarbij de rijksschuld voortdurend toeneemt onder druk van de aanhoudende stijging van de rentelasten. Intresten betaald op leningen aangegaan om de rentelast te financieren zorgen ervoor dat de groei van de totale rentelasten in stand wordt gehouden. Het sneeuwbaaleffect is dus niets anders dan een zichzelf voedend accumulatieproces van de overheidsschuld via de omvang van de rentelast.

De uitvoering van de begroting in 1991 werd, in vergelijking met 1990, gekenmerkt door het feit dat de hervorming van de begrotingsfondsen in 1991 een lagere kredietbenutting veroorzaakte. De grote dotatiebedragen aan de fondsen, zoals in 1990 het geval was, vielen weg.

De grootste oorzaak van de verslechtering van het netto te financieren tekort in 1991 lag bij de inkomsten, die ver onder de verwachtingen bleven.

C. HET NETTO TE FINANCIEREN SALDO

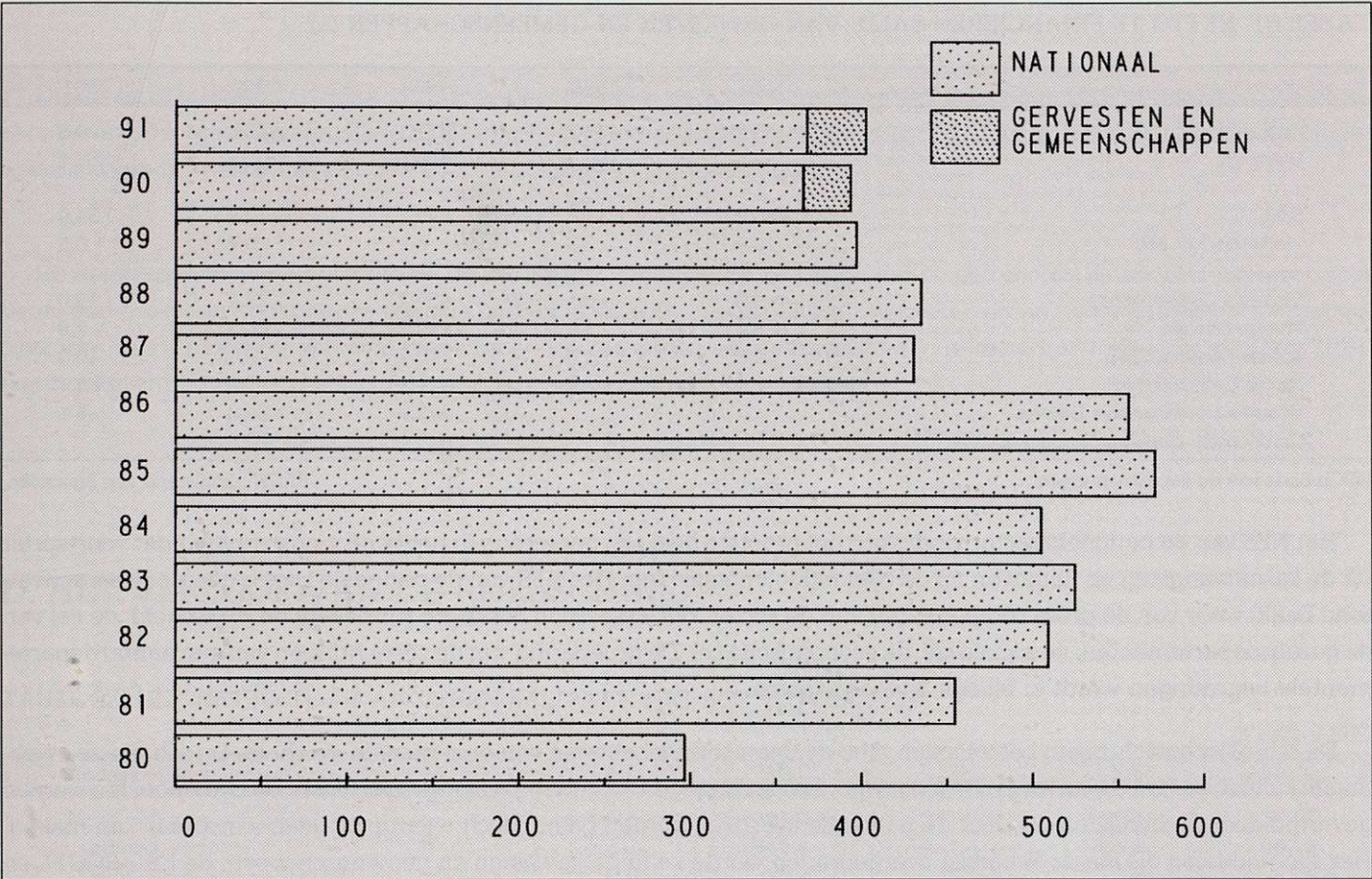
In de analyse van de openbare financiën neemt het netto te financieren saldo (NFS) een sleutelpositie in. Tijdens de jaren 1989 en 1990 werd de financieringsbehoefte bepaald door twee componenten:

- het NFS van de nationale sector;
- het NFS van de gewesten en gemeenschappen.

De verrichtingen van de gemeenschappen en gewesten liepen in 1989 en 1990 via de nationale Schatkist. Deze eenheid van thesauriewerking leidde ertoe dat de nationale overheid aan voorfinanciering deed ten voordele van gewesten en gemeenschappen. De begrotingsnorm sloeg dus op beide sectoren. Vanaf 1991 veranderde deze procedure. Wegens de gescheiden thesaurie (de Duitstalige gemeenschap uitgezonderd) verricht de Schatkist enkel nog de verrichtingen voor de nationale sector. De begrotingsnorm geldt enkel voor de nationale sector. De cijfers over het NFS van de gewesten en gemeenschappen worden door henzelf medegedeeld.

GRAFIEK 31- NETTO TE FINANCIEREN SALDO NATIONALE OVERHEID

In miljard BEF.

BRON: Ministerie van Financiën.

TABEL 59- NFS VAN DE CENTRALE OVERHEID (a)

In miljard BEF en in % van het BNP.

	Nationale sector		Gewesten en gemeenschappen		Centrale overheid	
	mrd.	%	mrd.	%	mrd.	%
1985	- 552,0	- 11,5	- 19,1	- 0,4	- 571,1	- 11,9
1986	- 552,2	- 10,9	- 3,3	0,0	- 555,5	- 11,0
1987	- 451,2	- 8,5	+20,8	+0,4	- 430,5	- 8,1
1988	- 416,4	- 7,4	- 17,5	- 0,3	- 433,9	- 7,7
1989	- 442,4	- 7,2	+45,2	+0,7	- 397,2	- 6,5
1990	- 365,8	- 5,6	- 27,8	- 0,4	- 393,5	- 6,0
1991	- 367,6	- 5,4	- 34,9	- 0,5	- 402,5	- 5,9

(a) Op basis van de kasverrichtingen.

BRON : Ministerie van Financiën, berekeningen: MEZ (ADSD).

TABEL 60- VERDELING VAN HET NFS PER GEWEST EN GEMEENSCHAP (a)

In miljard BEF.

Netto te financieren saldo	1987	1988	1989	1990	1991
Vlaamse Gewest	+9,9	- 8,1	+39,7	- 21,4	- 13,0
Waalse Gewest	+8,0	- 3,6	+17,7	- 24,5	- 2,9
Franse Gemeenschap	+2,8	- 5,6	+5,7	- 8,8	- 15,0
Duitse Gemeenschap	+0,0	- 0,2	- 0,1	- 0,2	+1,1
Brusselse Gewest	-	-	-17,9	+26,6	- 5,1
TOTAAL GEWESTEN EN GEMEENSCHAPPEN	+20,8	- 17,5	+45,2	- 27,8	- 34,9

(a) Op basis van de kasverrichtingen.

BRON : Ministerie van Financiën.

TABEL 61- NETTO TE FINANCIEREN SALDI VAN GEWESTEN EN GEMEENSCHAPPEN (a)

	1987	1988	1989	1990	1991
Ontvangsten	173,2	133,2	611,1	673,5	729,5
Uitgaven	152,5	150,7	565,9	701,3	764,4
Saldi	+20,8	- 17,5	+45,2	- 27,8	- 34,9
- in % van het BNP	0,4	0,3	0,7	0,4	0,5
Vlaamse Gemeenschap	+9,9	- 8,1	+39,7	- 21,4	- 13,0
Waalse Gewest	+8,0	- 3,6	+17,7	- 24,5	- 2,9
Franse Gemeenschap	+2,8	- 5,6	+5,7	- 8,8	- 15,0
Duitse Gemeenschap	0,0	- 0,2	- 0,1	- 0,2	+1,1
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	-	-	-17,9	+26,6	- 5,1
Gemeensch. Gemeenschapscommissie	-	-	-	+0,5	-

(a) Op basis van de kasverrichtingen.

BRON : Ministerie van Financiën.

Het NFS van de nationale sector vindt voor het grootste deel zijn oorsprong in het begrotingsresultaat dat voortspuit uit de kasontvangsten en -uitgaven op de rijksmiddelenbegroting. Het NFS van de nationale sector geeft een samenvattend beeld weer van de grote componenten van de sector, geklasseerd in zes grote rubrieken: de rijksschuld, de cel van de gezagsdepartementen, de sociale cel, de economische cel. De groepering van de verrichtingen van een aantal departementale begrotingen wordt in bijlage 3 weergegeven.

De schatkistverrichtingen beïnvloeden mee de financieringsbehoefte van de nationale overheid. De schatkistverrichtingen kunnen verdeeld worden in derdengelden, kasverrichtingen, uitgifte- en delgingsverschillen. De derdengelden worden gevormd door de middelen die door de nationale overheid worden geïnd, doch waarop ze geen aanspraak kan maken. Het zijn middelen die via de Schatkist overgedragen worden aan de gewesten en gemeenschappen, de EEG-EOGFL en de NAVO. Onlangs werden de derdengelden opgedeeld in «derdengeld gemeenschappen en gewesten» en «derdengelden diversen». Het derdengeld gemeenschappen en gewesten bevat het verschil tussen de ontvangsten van en de stortingen aan deze entiteiten. Als gevolg van de uitvoering van de financieringswet van 16 januari 1985, en de vertragingen verbonden aan de toepassing van de wet is deze post belangrijk geworden.

Het «derdengeld diversen» bevat dezelfde verrichtingen als het eigenlijke derdengeld zoals dit bestond tot eind 1988. Daarin zitten behalve de omvangrijke post diversen:

- de verrichtingen met de NAVO: het saldo geeft het verschil tussen de ontvangsten, grotendeels afkomstig van de kredieten ingeschreven op de begroting van Landsverdediging en de uitgaven in verband met het NAVO-lidmaatschap;
- de verrichtingen met de EEG-EOGFL: worden gevormd door het saldo van de inkomsten die voortvloeien uit de afgestane rechten (douane en BTW), de landbouw en de suikerheffingen evenals de bijdrage in functie van het BNP waarvoor de kredieten ingeschreven zijn op de begroting van Financiën en de uitgaven, die gevormd worden door de opvragingen van de EEG;

- de rubriek verrichtingen met betrekking tot de gewaarborgde leningen: geeft het verschil aan tussen de betalingen door de Staat, in casu de Nationale Bank, van de financiële dienst (aflossingen en intrestlasten) van (een deel van) de gewaarborgde schuld (NMBS, RTT, ... e.a.) en de alimentatie ervan door de betrokken instellingen;
- de derdengelden Post: de schatkist kan beschikken over de gelden van de diverse rekenplichtigen bij het Bestuur van de Postcheque. Er dient op gewezen dat deze rubriek geen verband houdt met de variatie van de tegoeden van de particulieren bij de Postcheque welke opgenomen is in de rijksschuldtabellen;
- de verrichtingen met de fiscale besturen: in deze rubriek vindt men het saldo van de fondsen fiscale besturen (Begroting van Financiën, afzonderlijke sectie) en van de fiscale schatkistrekeningen. Op deze laatste worden de verrichtingen in verband met de inningen en doorstortingen van belastingen aan de lokale overheden aangerekend.

De kasverrichtingen geven o.a. de fluctuaties weer van het kasgeld bij de rekenplichtingen voor ontvangsten en uitgaven. De uitgifteverschillen ontstaan bij de uitgifte van leningen onder of boven pari en door de betaling van de commissielonen aan de financiële instellingen voor het plaatsen van de leningen.

De delgingsverschillen ontstaan bij de inkoop van leningen op de beurs. Indien een lening boven pari noteert op de beurs dan moet een hoger bedrag dan de nominale waarde van de obligatie betaald worden bij de terugkoop. Dergelijke operaties van terugbetaling boven pari kunnen slechts gebeuren op basis van een ministerieel besluit. In 1990 en 1991 werd gekozen om terugbetalingen boven pari zoveel mogelijk te beperken.

D. HET VERLOOP VAN DE RIJKSSCHULD

TABEL 62- HET NETTO TE FINANCIEREN SALDO EN HET SCHULDVERLOOP

					<i>In miljard BEF.</i>
Rubrieken	1987	1988	1989	1990	1991 (e)
Netto te financieren saldo (a)	- 430,5	- 433,9	- 397,2	- 393,5	- 366,5
- nationale sector (e)	- 451,2	- 416,4	- 442,4	- 365,8	- 367,6
- Duitstalige Gemeenschap (e)	+0,0	- 0,2	- 0,1	- 0,2	+1,1
- gewesten en gemeenschappen (e)	+20,8	- 17,3	+45,2	- 27,6	-
Wisselverschillen (b)	- 6,2	+18,6	- 25,2	+0,3	+3,1
Afrekening R.C.G.G. (c)	-	-	-	-	- 0,1
Regularisatieleningen	+33,1	+35,2	+49,2	+31,5	0
Regularisatie-intresten	-	-	-	-	+4,6
Beleggingen	-	-	-	-	+124,4
Overgenomen staatsschuld	-	-	-	+20,4	+25,0
Werkelijke schuldwijziging	+457,4	+487,6	+421,2	+445,7	+523,6
Verrichtingen met het IMF (d)	- 3,2	+2,1	+4,7	- 9,4	+2,7
Nominale schuldwijziging	+454,2	+489,8	+425,9	+436,5	+526,3

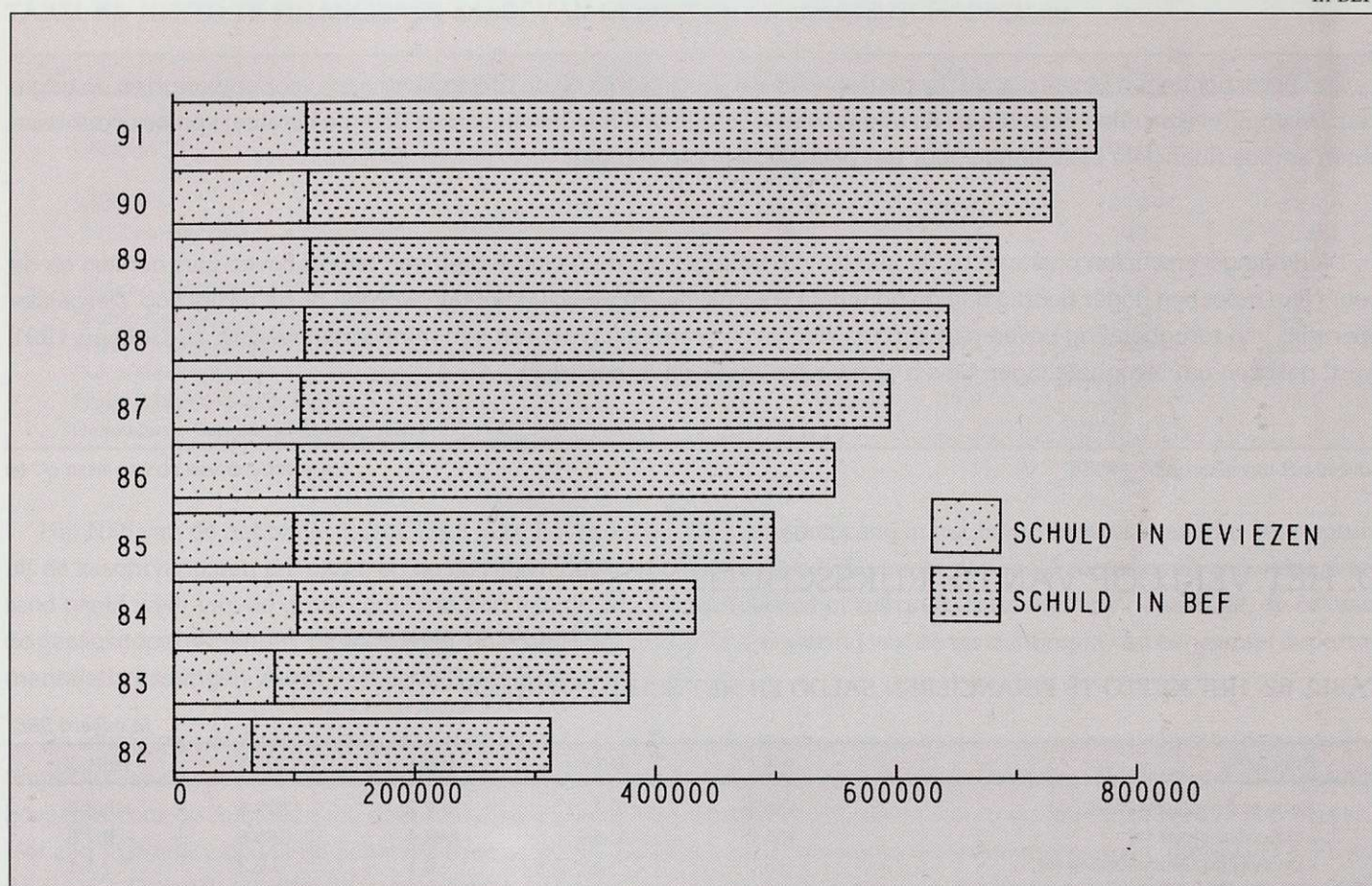
BRON : Ministerie van Financiën, Schatkisttoestand.

- (a) Een negatief NFS wijst op een tekort van de Schatkist en leidt tot een stijging van de schuld.
 (b) Wisselkoerswinsten (-) verlagen de schatkistbehoefte terwijl verliezen (+) de te financieren behoeften doen toenemen.
 (c) Afrekening rekening courant gemeenschappen en gewesten.
 (d) De wijzigingen in het uitstaande bedrag certificaten in het bezit van het IMF hebben geen invloed op het NFS.
 (e) Vanaf 1991 staat de Schatkist enkel in voor de verrichtingen van de nationale sector en van de Duitstalige Gemeenschap.

Het verloop van de rijksschuld geeft het netto rendement weer van de leningen die rechtstreeks en onrechtstreeks door de Schatkist op de financiële markten werden geplaatst. In principe stemt het uitstaande bedrag van de rijksschuld overeen met het gecumuleerde bedrag van de begrotingstekorten uit het verleden. In de praktijk weerspiegelt het uitstaande bedrag van de schuld nog de invloed van schommelingen van de wisselkoersen, van de overname van schulden door de staat, van de uitgifte van regularisatieleningen, van de schatkistverrichtingen en van de verrichtingen met het IMF. Het directe verband tussen een toename van de schuld en het netto te financieren saldo is hierdoor in de praktijk niet meer te leggen, tenzij na een aantal correcties.

GRAFIEK 32- SCHULD PER HOOFD VAN DE BEVOLKING

In BEF.

BRON: Ministerie van Financiën, berekeningen: ADSD.

In 1991 stond de Schatkist in voor de financiering van de netto behoefte van de nationale sector en van de Duitstalige Gemeenschap. Het thesaurietekort leidde tot een werkelijke schuldstijging met 523,6 miljard. De netto schuldtoename werd net als in 1990 helemaal gefinancierd door de uitgifte van papier in BEF. De schuld in deviezen werd in totaal met 4,7 miljard verminderd. Bij de financiering in 1991 was het opvallendste kenmerk de consolidatie van de schuld, waardoor de lange termijnschuld fors aanzwol, terwijl de vlottende schuld met 81,9 miljard werd verminderd. Het aandeel van de geconsolideerde schuld en de totale schuld is hierdoor op ruim 69 % gebracht (66 % in 1990).

De totale schuld in BEF nam toe met 528,3 miljard frank. Enkel de schuld op lange termijn nam toe (+563,2 miljard). De schuld op halflange termijn werd verminderd met 18,2 miljard en de schuld op korte termijn met 16,7 miljard.

TABEL 63- HET THESAURIETEKORT EN DE FINANCIERING ERVAN

In miljard BEF.

Schuldrubrieken	1986	1987	1988	1989	1990	1991 (b)
Netto te financieren saldo	- 555,5	- 430,5	- 433,9	- 397,2	- 393,5	- 366,5
Nominale schuldwijziging	+ 530,7	+ 454,2	+ 489,8	+ 425,9	+ 436,5	+ 526,2
Werkel. schuldwijziging (a)	+ 517,5	+ 457,4	+ 487,6	+ 421,2	+ 445,8	+ 523,6
- schuld in BEF	+ 487,4	+ 431,9	+ 446,2	+ 377,6	+ 465,1	+ 528,3
. geconsolideerde	+ 241,9	+ 345,4	+ 443,2	+ 228,0	+ 375,6	+ 563,2
. vlottende (a)	+ 245,5	+ 86,5	+ 3,0	+ 149,6	+ 89,6	- 34,9
- schuld in deviezen	+ 30,1	+ 25,6	+ 41,5	+ 43,6	- 19,4	- 4,7
. geconsolideerde	- 69,6	- 7,7	+ 44,5	+ 10,6	+ 9,9	+ 42,3
. vlottende	- 99,7	+ 33,3	- 3,0	+ 33,0	- 29,1	- 47,0
TOTALE GECONSOLID. SCHULD	+ 172,3	+ 337,7	+ 487,7	+ 238,6	+ 385,4	+ 605,5
TOTALE VLOTTENDE SCHULD	+ 345,2	+ 119,8	0	+ 182,6	+ 60,4	- 81,9

BRON : Ministerie van Financiën.

(a) Exclusief de verrichtingen met het IMF. De Schatkistpositie wordt niet beïnvloed door de verrichtingen met het IMF. Het is immers de NBB die BEF ontvangt of ter beschikking stelt in uitvoering van het akkoord met het IMF.

(b) Vanaf 1991 staat de Schatkist enkel in voor de verrichtingen van de nationale sector en van de Duitstalige Gemeenschap.

De schuldtoename in BEF op lange termijn werd gekenmerkt door de uitgifte van lineaire obligaties en van klassieke leningen bestemd voor het grote publiek. Zoals in 1990 deed de Staat geen beroep meer op vaste overnames van het consortium van banken, van de openbare kredietinstellingen en andere instellingen van de openbare sector om de inschrijving van de lening te waarborgen. De banken beperkten zich in die omstandigheden tot het plaatsen van het overheidspapier (de Philippe-leningen) bij de particulieren. In 1991 werden drie dergelijke leningen uitgegeven. Bovendien werden vijf nieuwe lineaire obligatielijnen gecreëerd. Lineaire obligaties zijn obligaties op lange termijn uitgegeven met een vaste rentevoet, looptijd en terugbetalingsprijs. De OLO's worden uitgegeven in maandelijkse tranches. De uitgifteprijs wordt bepaald bij aanbesteding.

De schuld in BEF op halflange en korte termijn bestaat uit Schatkistcertificaten. Met ingang van 29 januari 1991 worden nog slechts enkele soorten schatkistcertificaten uitgegeven op de primaire markt, met name de certificaten op drie, zes en op twaalf maanden. Deze gedematerialiseerde certificaten worden toegekend na een aanbesteding met veelvoudige rentevoeten (Amerikaanse tender). De vermindering van de vlottende schuld in BEF in 1991 maakte het mogelijk de financieringslast op korte termijn te verminderen.

De schuld in deviezen werd verminderd met 4,7 miljard, hoofdzakelijk via de vlottende schuld (-47 miljard). De geconsolideerde schuld nam toe met 42,3 miljard. De schuld in deviezen is staatsschuld in vreemde munten, uitgegeven onder de vorm van openbare of privé-leningen en Euro Medium Term Notes voor wat de middellange en lange termijn betreft en onder de vorm van schatkistbons en Euro Commercial Papers voor de korte termijn. Zowel de swaps, verricht onmiddellijk bij het sluiten van een nieuwe openbare lening als de swaps aangegaan in de context van het doorlopend financieel beheer van uitstaande posities op vroeger afgesloten transacties, bleven belangrijke instrumenten bij het risicobeheer van de schuld in deviezen.

Het opvallendste kenmerk van het verloop van de schuld in deviezen in 1991 is de vermindering van de vlottende schuld. De vermindering van de leningen in deviezen op korte termijn was te danken aan het feit dat de Nationale Bank heel wat schatkistbons terugbetaalde dank zij de goede positie van de BEF op de wisselmarkt (zie punt 4.2.); aan de consolidatie van leningen op korte termijn via de uitgifte van nieuwe leningen op lange termijn; aan de verhoogde uitgifte van Euro Commercial Paper en aan de uitgifte van leningen in de context van Euro Medium Term Notes. De schatkistbons die in feite een soort deposito in deviezen zijn, bleven erg in trek bij zowel Belgische als buitenlandse banken en kredietinstellingen.

E. STAND VAN DE RIJKSSCHULD

De hoofdkenmerken inzake de toestand van de rijksschuld in 1991 kunnen als volgt samengevat worden:

- het aandeel van de geconsolideerde schuld in de totale schuld nam toe van 64 % in 1989 tot 69 % in 1991;
- het aandeel van de schuld in BEF steeg van 83 % in 1989 tot 86 % in 1991;
- het aandeel van de schuld met vaste rentevoet steeg van 64 % in 1989 tot 69 % in 1991;
- de looptijden van de leningen op middellange en lange termijn werden groter.

Al deze factoren wijzen op de verbetering van de structuur van de Staatsschuld en werkten de vermindering van de schuldenlast in de hand via de rentevoeten, rekening houdend met de marktvoorwaarden, via de besparingen op commissielonen en via de consolidatietechnieken.

TABEL 64- STAND VAN DE RIJKSSCHULD (a)

<i>In miljard BEF.</i>						
Schuldrubrieken	1986	1987	1988	1989	1990	1991
Schuld in BEF	4313,1	4745,1	5191,2	5568,8	6033,9	6562,2
- geconsolideerde	2775,2	3120,5	3563,7	3791,7	4167,3	4730,5
- vlottende (a)	1537,9	1624,6	1627,5	1777,1	1866,6	1831,7
Schuld in deviezen	1020,4	1045,9	1087,4	1131,0	1111,7	1107,0
- geconsolideerde	504,5	496,8	541,4	552,0	561,9	604,2
- vlottende	515,9	549,1	546,0	579,0	549,9	502,8
Totale geconsolid. schuld	3279,7	3617,3	4105,1	4343,7	4729,2	5334,7
Totale vlottende schuld	2053,8	2173,7	2173,5	2356,1	2416,5	2334,5
TOTALE SCHULD (a)	5333,5	5791,0	6278,6	6699,8	7145,6	7669,2
- in % van het BNP	105,2	109,0	111,4	109,4	109,6	112,2
SCHULD PER INWONER (in BEF)	540660	586430	635807	677432	718295	767918

(a) Exclusief IMF certificaten.

BRON : Ministerie van Financiën.

In 1991 werd de rentelast met 20,3 miljard BEF verminderd. Het betreft hier, volgens het Ministerie van Financiën, een besparing die zich in de toekomst nog zal laten gevoelen, zodanig dat tegen het jaar 2000 een bedrag van 62 miljard zal bespaard zijn. Op dat ogenblik zal bijna de gehele geconsolideerde schuld geherfinancierd zijn tegen rentetarieven die voordeliger zijn voor de Schatkist.

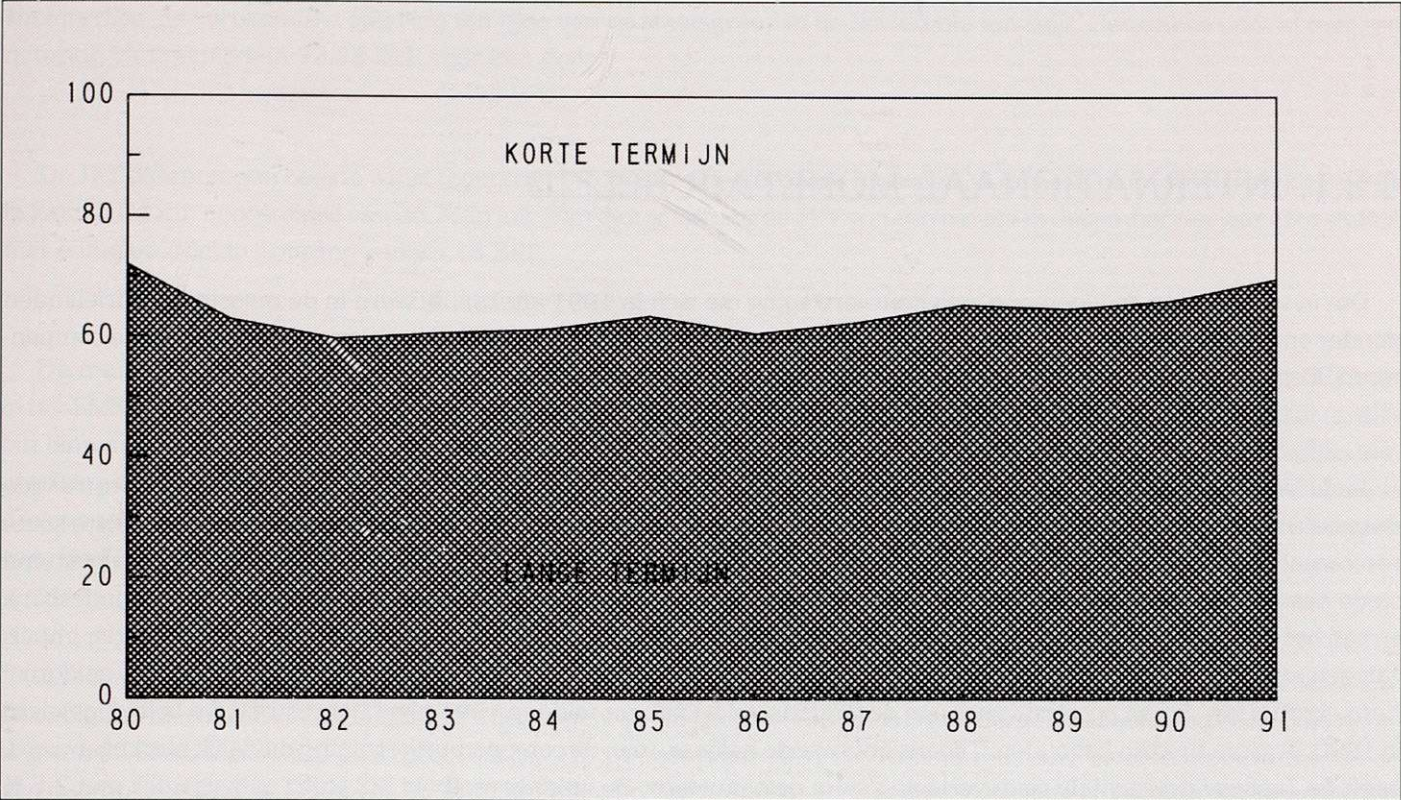
De besparing van commissielonen, als gevolg van de vervanging van de consortium-emissies door lineaire obligaties en volksleningen, heeft 12,6 miljard opgebracht. In de loop van de volgende jaren zou de jaarlijkse besparing op de commissielonen via de thesaurieverrichtingen ongeveer 9 miljard bedragen.

Ook het effect van de consolidatie van de schuld was vrij belangrijk in 1991. De schuldherschikking, via de uitgifte van de lineaire obligaties en via de hervorming van de markt van schatkistcertificaten, leidde tot een eenmalige vermindering van de rentelasten ten bedrage van 31 miljard. De conversie van schatkistbons in lineaire obligaties boden de mogelijkheid de geboden rentelasten te kapitaliseren voor een bedrag van 7,6 miljard. Deze verrichtingen betekenen een jaarlijkse rentebesparing van 270 miljoen tot eind 1998.

In totaal hebben de financiële hervormingen in 1991 het netto te financieren saldo met 71 miljard verminderd. Hier van komt 38 miljard voort uit het consolidatie-effect en 29 miljard uit de jaarlijkse besparingen, waarvan de effecten zich in de toekomst nog zullen laten voelen.

GRAFIEK 33- RIJKSSCHULD VOLGENS LOOPTIJD

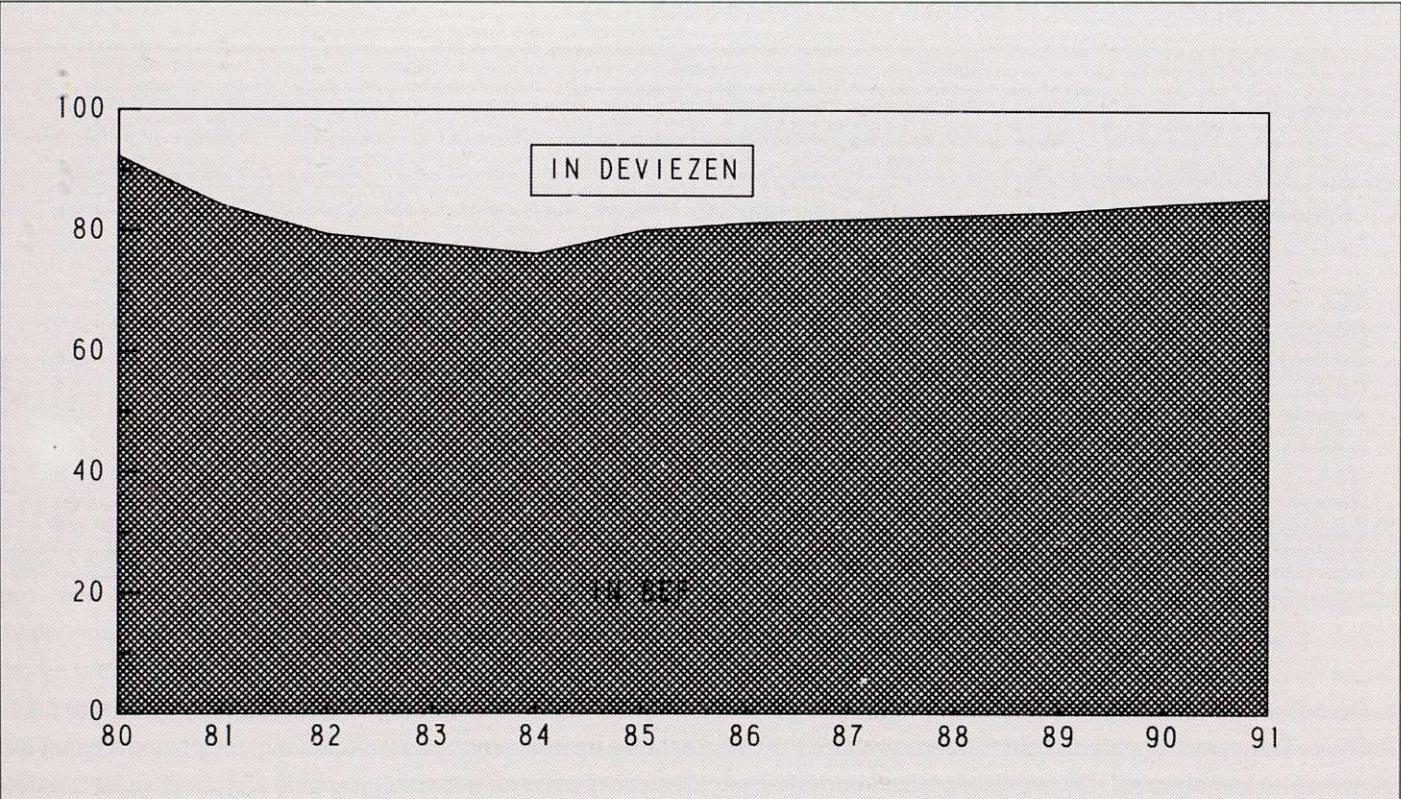
In % van de totale schuld.

BRON: Ministerie van Financiën, berekeningen: ADSD.

GRAFIEK 34- RIJKSSCHULD IN BEF EN DEVIEZEN

In % van de totale schuld.

BRON: Ministerie van Financiën.

4.2. MONETAIRE FACTOREN

4.2.1. INTERNATIONAAL MONETAIR BELEID

Om in te spelen op de algemene activiteitsvertraging die zich in 1991 aftekende, werd in de meeste industrielanden minder en minder gegrepen naar het begrotingswapen als middel om het cyclische verloop van de economie te compenseren. De instrumenten van monetair beleid werden daarentegen in toenemende mate gehanteerd.

In de Verenigde Staten versoepelde de Federal Reserve in aanzienlijke mate haar monetair beleid. Toch vertraagde de groei van de quasi-liquide geldhoeveelheid (M2) van 3,3 % in 1990 tot 3 % in 1991. Hiermee werd de kleinste score verwezenlijkt tijdens de jongste jaren. Duitsland daarentegen koos voor de verderzetting van een strak beleid, afgestemd op de bestrijding van de interne inflatie en gekenmerkt door verhogingen van de officiële tarieven van de Bundesbank en van het geheel van kortlopende rentetarieven. De jaarlijkse toename van de geldmassa M3 bedroeg 6,3 %. Onder impuls van een krachtige liquiditeitsvraag en een levendige vraag naar kredieten werd de voorziene vork van 3 à 5 % geldgroei ruim overtroffen. Japan opteerde voor een gecombineerd beleid: tot midden 1991 bleef het restrictieve beleid, gevoerd in 1990, in grote trekken behouden. Tijdens het tweede halfjaar, toen de conjunctuurvertraging duidelijk merkbaar werd, heeft de Japanse overheid de renteverlaging sterk gestimuleerd. De geldhoeveelheid M2 steeg aanvankelijk met 2,5 % op jaarbasis. Over het jaar 1991 zou amper een toename van 2 % zijn behaald.

TABEL 65- RENTETARIEVEN IN ENKELE INDUSTRIELANDEN

LANDEN	1988		1989		1990		1991	
	korte termijn	lange termijn	korte termijn	lange termijn	korte termijn	lange termijn	korte termijn	lange termijn
	(a)	(b)	(a)	(b)	(a)	(b)	(a)	(b)
Verenigde Staten	6,7	9,0	8,1	8,6	7,5	8,7	5,4	8,2
Japan	2,4	4,3	3,0	5,1	5,0	7,4	5,4	6,5
EEG								
België	6,7	7,9	8,7	8,6	9,7	10,1	9,4	9,2
Duitsland	2,6	6,1	4,6	7,0	5,6	8,8	6,6	8,6
Spanje	10,7	11,7	13,2	13,7	13,8	14,7	12,4	12,4
Frankrijk	7,8	9,2	9,4	9,2	10,2	10,4	9,7	9,5
Ierland	7,8	9,5	9,7	8,9	11,0	10,1	10,1	9,2
Italië	11,2	10,8	12,7	12,0	12,3	12,1	12,5	11,6
Portugal	13,0	13,9	13,6	14,8	17,0	15,2	17,7	14,3
Verenigd Koninkrijk	9,8	9,4	13,0	9,6	14,0	11,1	10,8	9,9

(a) Korte termijn driemaandspapier.

BRON : Eurostat, Eurostatistics.

(b) Rendement overheidsobligaties.

Op de wisselmarkten gaf de dollar blijk van weinig stabiliteit. In februari zakte de dollar tot een historische laagte t.o.v. de DEM. Ten opzichte van de BEF noteerde de USD 30,47. De hoop op een economische opleving zorgde van maart tot juli voor een koersherstel. De centrale banken ondernamen interventies om de dollarstijging af te remmen, maar zonder veel resultaat. De notering klom in juli 1991 op tot gemiddeld 36,86 BEF en 1,83 DEM. De dollar bereikte hiermee het

hoogste peil van het jaar. De centrale banken hervatten hun gecoördineerde interventies met meer succes, ook al omdat de fundamentele economische indicatoren wezen op verslechterende situaties. Het tweede halfjaar werd een periode van koersverlies, de kortstondige opleving ten tijde van de staatsgreep in de Sovjetunie ten spijt. December sloot af met een notering van gemiddeld 32,28 BEF voor een dollar.

De JPY daarentegen boekte winst tegenover de dollar en de Europese munten. De Japanse munt steeg van 23,28 BEF in januari tot zijn hoogste peil van 26,71 in juli. Van dan af verloor de JPY wat terrein om in december het jaar af te sluiten met een gemiddelde notering van 25,18 BEF.

De munten van het Europees Monetair Stelsel (EMS) kenden een rustig jaar zonder muntherschikking. De BEF was in het EMS de tweede sterkste munt en herhaalde zijn prestatie van 1990. Over het algemeen had geen enkele munt moeite om binnen de schommelingsmarges te blijven. De daling van de Britse rentetarieven leidde wel tot een geleidelijke verzwakking van het GBP. De DEM boekte in november winst tegenover de meeste andere munten, waardoor de neerwaartse druk op sommige zwakkere munten toenam. Eind 1991 noteerden de DKK en de FRF zwak en bengelde het GBP onderaan. De ITL deed het nauwelijks iets beter, terwijl de ESP de sterkste munt werd.

Zweden koppelde in mei 1991 zijn munt aan de ECU. Finland deed hetzelfde in juni 1991. Beide Scandinavische landen volgden hiermee het voorbeeld van Noorwegen, dat in oktober 1990 reeds een dergelijke beslissing nam. De koppeling van de Finse Mark werd geen groot succes. Op 14 november 1991 liet Finland zijn munt zweven en devalueerde de dag daarop met 12,6 %. Vooral de forse daling van de uitvoer naar de voormalige Sovjetunie en de ontmanteling van het compensatiestelsel veroorzaakten de recessie. Zweden, ten prooi aan een speculatiegolf die zorgde voor 150 miljard frank kapitaaluitvoer, kondigde op 5 december een renteverhoging aan van 11,5 % tot 17,5 %, waarmee het voor iedereen duidelijk werd dat Zweden geen devaluatieplannen koesterde.

Voor de Europese Gemeenschap was 1991 een uitzonderlijk jaar. De twee agendapunten die op de Europese Raad van december 1990 in Rome aan bod kwamen, werden op de Europese Raad van Maastricht in december 1991 afgerond met de goedkeuring van twee verdragen: het Verdrag over de Europese economische en monetaire unie en het Verdrag over de Europese politieke unie. Beide verdragen zouden opgaan in het Verdrag van de Europese Unie (zie kader).

Het beursjaar 1991 begon onder een ongunstig gesternte, met de allergrootste onzekerheden omtrent de Golfcrisis, het uiteenvallen van het Oostblok en de burgeroorlog in Joegoslavië. In minder dan een maand verloren de meeste beurzen 5 à 10 % koersniveau. Politieke en economische factoren eisten hun tol.

De enige beurzen die erin slaagden nieuwe historische records te vestigen waren de Amerikaanse en de Britse. Beide landen kenden een recessie en volgden een soepel monetair beleid. Forse rentedalingen ondersteunden de beurskoersen. New York vervulde in 1991 een voortrekkersrol. Alle wereldbeurzen stemden hun gedrag op Wall Street af, zelfs als de economie van het land niet convergeerde met de Amerikaanse. New York vestigde nieuwe records voor alle deelin-dexen tot in het derde kwartaal. Een vertraging van de economie was de oorzaak dat de beurs niet kon afsluiten op topniveau. Ook Londen kende tot de herfst een opgezweepte beursrally die eindigde in de hoogste slotnoteringen. De beurs raakte echter uit haar evenwicht na de mini-crash van Wall Street op 15 november 1991. Speculatieve bewegingen, allerlei overnamescenario's en de gigantische fraudezaak van Maxwell Communications deden het beursgemiddelde dalen. Op het jaareinde kende de City onzekerheid en beursmalaise.

HET VERDRAG VAN MAASTRICHT

Een akkoord over het Unie-verdrag werd op de top van Maastricht pas mogelijk nadat aan de armere landen van de Gemeenschap bijkomende toezeggingen werden gedaan om de sociaal-economische convergentie van de Gemeenschap te versterken. Naast de bestaande structuurfondsen komt er een nieuw kohesiefonds. Via de herziening van het stelsel van de eigen middelen van de EG, zullen de armere landen minder tot de EG-begroting moeten bijdragen en zullen ze er meer uit ontvangen.

Het Verdrag van Maastricht slaat op de economische en monetaire Unie (EMU). De eerste fase van de EMU begon reeds in juli 1990 met de volledige vrijmaking van het kapitaalverkeer. De tweede fase zal in januari 1994 beginnen met de oprichting van een Europees Monetair Instituut (EMI), bestaande uit de gouverneurs van de centrale banken. Het EMI bereidt de derde fase van het EMU voor, dat in 1997 ten vroegste kan starten als in 1996 blijkt dat een meerderheid van de lidstaten aan de gestelde convergentiecriteria voldoet. De criteria slaan op inflatie, rentetarieven, wisselkoersen, netto te financieren overheidssaldo en overheidsschuld.

Inzake prijsstabiliteit wordt vereist dat het inflatiepercentage van het beschouwde land het inflatiecijfer van de ten hoogste drie landen waar het inflatiepeil het laagst was, met niet meer dan 1,5 procentpunt overschrijdt. Het inflatiecijfer wordt gemeten aan de hand van het verloop van het indexcijfer van de consumptieprijzen, tijdens het jaar dat aan de evaluatie voorafgaat.

Inzake overheidsfinanciën gelden twee voorwaarden. Het overheidstekort mag niet meer dan 3 % van het BBP belopen. De overheidsschuld mag niet meer dan 60 % van het BBP bedragen. Indien het overheidstekort iets groter is dan 3 % van het BBP dan kan van de eerste voorwaarde worden afgeweken als het overheidstekort voortdurend verminderd is en de referentiewaarden benaderd worden en als het tekort veroorzaakt wordt door uitzonderlijke en tijdelijke factoren. Indien aan de tweede voorwaarde niet is voldaan, wordt nagegaan of de overheidsschuld in voldoende mate werd verminderd om de referentiewaarden te kunnen benaderen en of het tekort groter is dan de investeringsuitgaven, alle andere relevante factoren in acht genomen.

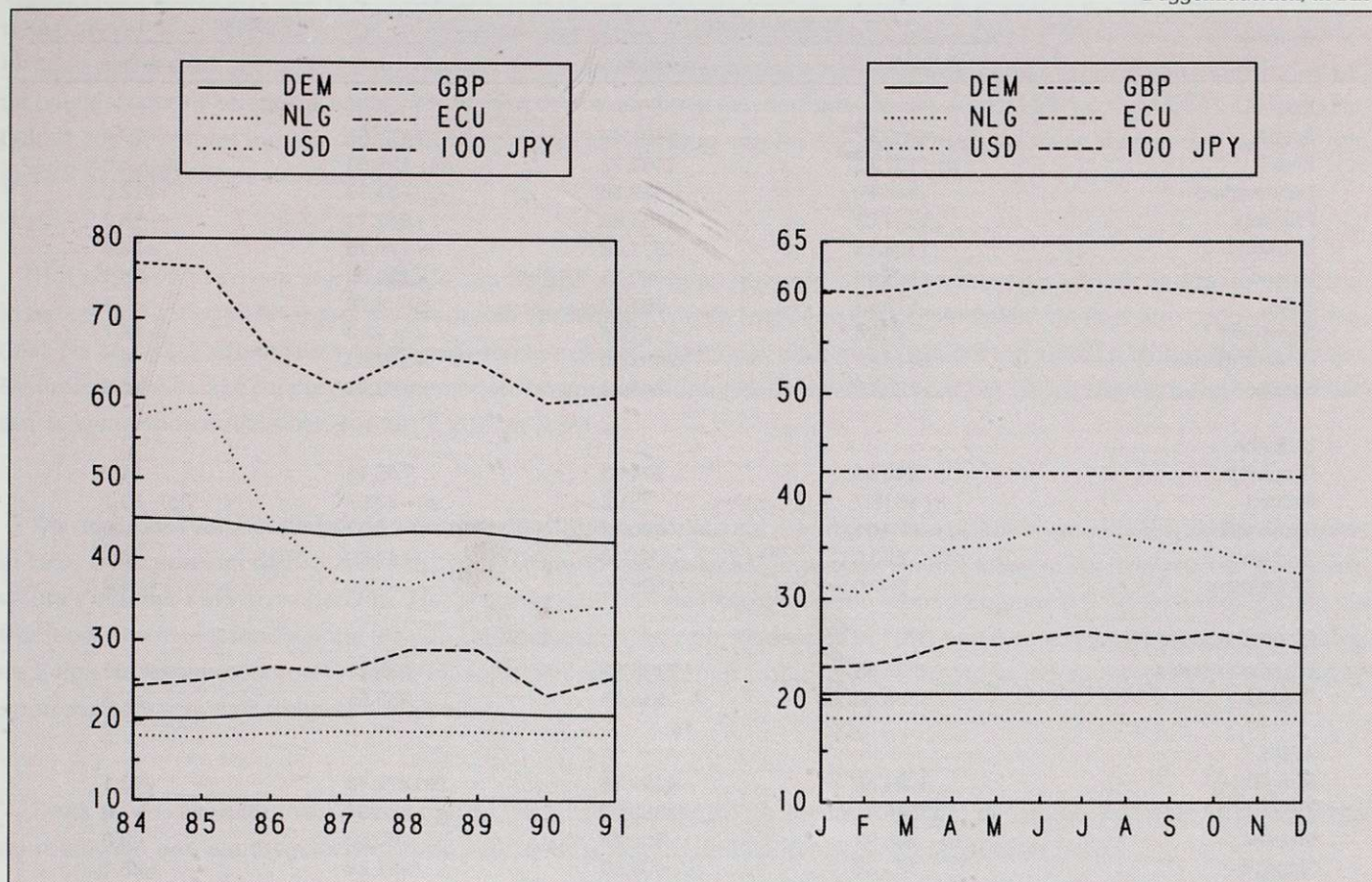
Op het vlak van de wisselkoersen wordt gecontroleerd of het beschouwde land sedert ten minste twee jaar probleemloos de smalle schommelingsmarges van het wisselkoersmechanisme van het EMS heeft in acht genomen zonder de eigen munt te devalueren. De duurzame aard van de samenhang met de overige landen van de Gemeenschap wordt beoordeeld op basis van het lage rentepeil. Tijdens de periode van één jaar voorafgaand aan de evaluatie mag dat rentepeil niet méér dan 2 % hoger hebben gelegen dan dat van ten hoogste drie landen waar de inflatie het laagst was.

De evaluatie vindt ten laatste op 31 december 1996 plaats. Indien een meerderheid van lidstaten aan de voorwaarden van overgang naar de derde fase voldoet, kan de Europese Raad met gekwalificeerde meerderheid de datum van inwerkingtreding van deze derde fase voorstellen.

Ongeacht het aantal lidstaten dat aan de criteria voldoet, zal de derde fase ten laatste op 1 januari 1999 aanvangen. In deze derde fase worden de wisselkoersen van de deelnemende landen vastgelegd en wordt een Europese centrale bank opgericht. Het Europees Stelsel van Centrale Banken (ESCB), waarin de Nationale Centrale banken en de Europese Centrale bank zetelen, krijgt bevoegdheden voor het monetair beleid van de Gemeenschap en is verantwoordelijk voor de uitgifte en het beheer van de eenheidsmunt, het beheer van de goud- en deviezenreserves en het verrichten van de valutatransacties. Het behoud van de prijsstabiliteit is een hoofddoel. De procedures inzake het toezicht op de overheidsfinanciën zullen worden verstrakt.

GRAFIEK 35- OFFICIELE WISSELKOERSEN TE BRUSSEL

Daggemiddelden, in BEF.

BRON: NBB.

TABEL 66- EMS-VALUTAKOERSEN

Munt	Spilkoers	Koers van de ECU		% afwijking (a)		Divergentie-indicator	
		31.12.90	31.12.91	31.12.90	31.12.91	31.12.90	31.12.91
ESP	133,631	130,604	129,668	+3,92	+5,90	+40	+51
BEF	42,4032	42,1839	41,9308	+2,10	+3,91	+26	+46
DEM	2,05586	2,04195	2,03553	+2,26	+3,78	+44	+52
NLG	2,31643	2,303084	2,29352	+2,16	+3,78	+29	+40
IEP	0,767417	0,767840	0,766332	+1,51	+2,90	- 2	- 1
ITL	1538,24	1540,26	1542,40	+1,44	+2,48	- 5	- 22
FRF	6,89509	6,95010	6,95338	+0,77	+1,90	- 43	- 56
DKK	7,84195	7,88260	7,92945	+1,05	+1,62	- 23	- 59
GBP	0,696904	0,707840	0,716117	0,00	0,00	- 30	- 54

BRON : Europese Commissie.

(a) Procentuele afwijking t.o.v. de zwakste munt; de sterkste munt bevindt zich bovenaan de kolom; de zwakste onderaan.

De meeste Europese beurzen presteerden matig. Wegens de strakke houding van de Bundesbank konden de meeste EMS-landen hun rentewapen niet gebruiken om de economie aan te zwengelen. Op de Japanse beurs lokten de talloze beurschandalen een vertrouwenscrisis uit bij de binnen- en buitenlandse beleggers. Enkel de beurzen van Zuid-Oost-Azië, met name Hong-Kong, Maleisië en Singapore presteerden ver boven het gemiddelde, de superwinsten op de Latijns-Amerikaanse beurzen buiten beschouwing gelaten.

TABEL 67- VERLOOP VAN ENKELE BUITENLANDSE BEURSINDEXEN

Beurzen	Toestand einde		Wijzigingen	
	December 90	December 91	in index	in %
EEG				
België	4963,81	5481,43	+ 517,62	+ 10,4
België	(a) 1197,55	1092,72	(b) - 105,83	(b) - 8,8
Denemarken	314,80	352,56	+ 37,76	+ 12,0
Frankrijk	1517,93	1765,66	+ 247,73	+ 16,3
Duitsland	1398,23	1577,98	+ 179,75	+ 12,9
Ierland	1195,47	1380,23	+ 184,76	+ 15,5
Italië	516,57	507,79	- 8,78	- 1,7
Nederland	229,6	272,6	+ 43,0	+ 18,7
Groot-Brittannië	2143,50	2493,10	+ 349,60	+ 16,3
Spanje	223,25	246,24	+ 22,99	+ 10,3
EUROPA				
Oostenrijk	440,06	374,63	- 65,43	- 14,9
Finland	(c) 1016,7	781,5	(d) - 235,2	(d) - 23,1
Noorwegen	677,01	670,99	- 6,02	- 0,9
Zweden	870,0	917,6	+ 47,60	+ 5,5
Zwitserland	520,0	595,00	+ 75,0	+ 14,4
NOORD-AMERIKA				
Verenigde Staten	2633,66	3168,83	+ 535,17	+ 20,32
Canada	3256,80	3512,36	+ 255,56	+ 7,8
AZIE				
Hong-Kong	3024,55	4297,33	+ 1272,78	+ 42,1
Japan	23848,71	22983,77	+ 864,94	+ 3,6
Maleisië	505,92	556,22	+ 50,30	+ 9,9
Singapore	323,28	404,50	+ 81,22	+ 25,1
Zuid-Korea	696,11	610,92	- 85,19	- 12,2
Taiwan	4530,16	4540,55	+ 10,39	+ 2,2
Filipijnen	651,78	1151,87	+ 500,09	+ 76,7
Thailand	612,86	711,36	+ 98,5	+ 16,1
ANDERE				
Zuid-Afrika	3018,0	4170,0	+ 1152,0	+ 38,2
Australië	1279,8	1651,4	+ 371,6	+ 29,0

(a) Nieuwe index Bel-20; toestand op 30 maart 1991.

(b) Verschil t.o.v. 30 maart 1991.

(c) Toestand eind februari 1991.

(d) Verschil t.o.v. 28 februari 1991.

4.2.2. DE BELGISCHE GELD- EN KAPITAALMARKT

A. DE WISSELMARKT: EEN STERKE BEF

In 1991 was de BEF, die reeds sinds midden oktober 1990 permanent boven de spilkoers in ECU noteerde, de tweede sterkste EMS-munt, na de ESP en voor de DEM en de NLG. De sterkte van de frank hing samen met het lage inflatiepeil en met het overschot op de lopende rekening en het lang lopend kapitaalverkeer van de betalingsbalans.

Het wisselkoersbeleid was erop gericht de koers van de frank af te stemmen op de valuta's die in het EMS als stabiliteitsankers (in 1991 in casu de DEM) werden beschouwd. Het gevoerde beleid steunde op het feit dat het monetaire integratieproces van Europa voorziet dat, in de derde fase van de Europese Monetaire Unie, de wisselkoersen niet langer zullen bestaan als instrument van monetair beleid. Om zekerheid te scheppen over de toekomstige waarde van de BEF was het uit beleidsoogpunt belangrijk een verkleining te bewerkstelligen van de risicopremie van de BEF t.o.v. de DEM. De muntstabiliteit zou er samen met de modernisering en de hervorming van de financiële markten voor zorgen dat beleggingen in BEF aantrekkelijker werden.

Het nastreven van een sterke positie van de BEF zou in geen geval de concurrentiepositie van de nationale economie in het gedrang mogen brengen. De eventuele appreciatie van de frank zorgde aanvankelijk wel voor een concurrentienadeel. Na verloop van een jaar was dit nadeel meer dan goedge maakt door de vermindering van alle binnenlandse kosten. De indicatoren inzake concurrentievermogen, besproken binnen de CentraRaad voor het Bedrijfsleven, laten toe de effecten te kwantificeren (zie ook punten 2.2.3. en 3.3.1.).

De resultaten van het gevoerde valutabeleid waren te merken aan de stijging van de koers van de BEF. De frank maakte in 1991 onafgebroken deel uit van een beperkte groep van sterke EMS-munten. De BEF steeg in koers tegenover de meeste valuta's van het EMS-arrangement. Het renteverskil met de Duitse tarieven werd weggewerkt. De betalingsbalans, die traditioneel een uitgaande lange termijn kapitaalstroom liet zien, vertoonde in 1991 een fundamentele verbetering. Zowel de Belgische ingezetenen als de niet-ingezetenen wijzigden hun traditionele beleggingsgedrag en spreidden een grote interesse tentoon voor Belgische effecten.

Dank zij de resultaten van het gevoerde wisselkoersbeleid en de vernauwing van de renteverskillen voldoet België nu reeds aan een aantal selectiecriteria voor deelname aan de Economische en Monetaire Unie.

B. GELDMARKT EN RENTEVERLOOP: NIEUWE MONETAIRE AANPAK

Op 29 januari 1991 werd van start gegaan met een volledig nieuw monetair beleid op de geldmarkt. De organisatie van de markt werd hierbij ingrijpend veranderd. De invoering van een actief geldmarktbeleid en de hervorming van de markt van schatkistcertificaten zijn de belangrijkste elementen van de vernieuwing.

Vroeger werd het monetair beleid van de Nationale Bank vooral gevoerd via de uitgifte van schatkistpapier. Hierbij was de binding tussen het monetair beleid en de overheidsfinanciering groot. Sinds 29 januari 1991 worden de algemene beleidslijnen uitgezet ter gelegenheid van de periodieke toewijzing van voorschotten op vaste termijn (beleningen) of van cessies-retrocessies op handelspapier. De Nationale Bank stuurt op die manier de korte rente via de hoeveelheid, de voorwaarden en de vorm van de kredieten die zij aan de financiële instellingen verstrekt.

Doorgaans vinden de periodieke toewijzingen van kredieten tweemaal per week plaats en gebeuren de aanbestedingen tegen een vooraf vastgesteld tarief. De financiële instellingen maken in hun offertes melding van de bedragen die zij wensen op te nemen. Occassioneel heeft de Nationale Bank ook het Amerikaanse tendersysteem gebruikt: offertes tegen rentetarieven die hoger waren dan of gelijk aan de in aanmerking genomen onderste limietrente, werden dan door de Bank tegen de voorgestelde rentetarieven bediend.

Het tarief van de aanbestedingen geldt als referentiepunt voor de tarieven waartegen de geldmarktpartijen op het einde van de dag hun overschotten kunnen plaatsen of hun tekorten kunnen financieren. Het referentietarief is geldig voor de financiële instellingen die zich als primary dealers verbonden. Voor de andere financiële instellingen geldt een tarief dat 0,5 % hoger ligt. Individuele kredietlijnen laten deze financiële instellingen toe hun tekorten te dekken via voorschotten in rekening-courant bij de Nationale Bank. Hun kasoverschotten kunnen belegd worden bij het Herdisconterings- en Waarborginstituut tegen een rente die onder het voorkeurtarief ligt. Tot half juni werd voor het geheel van de overschotten een uniforme korting van 0,5 % toegepast. Sinds 17 juni is een dubbel systeem van toepassing: 0,5 % tariefverlaging op de «gewone tranche» die bestaat uit 5 % van de individuele kredietlijn van de financiële instelling en 2 % rentevermindering op de «overschrijdingstranche».

Tussen de toewijzingen in kan de Nationale Bank het monetair beleid actief bijsturen via verschillende interventies in de vorm van repurchase agreements, valutaswaps, interbancaire operaties of directe aanen verkopen van effecten. Deze interventies beïnvloeden niet enkel het geheel van geldmarkttarieven, doch ook de dagelijkse liquiditeitstoestand van de financiële instellingen.

In de loop van het jaar werd de instrumentenset van de Nationale Bank aangepast. Vanaf 17 juni 1991 werd enerzijds de toewijzing van cessies-retrocessies, uitsluitend op basis van handelspapier, afgeschaft en anderzijds de discontovoet opnieuw ingevoerd. De nieuwe discontovoet is een preferentieel tarief waartegen iedere financiële instelling handelspapier kan aanbieden bij de Nationale Bank voor bedragen die niet hoger zijn dan 5 % van de toegestane kredietlijn. Financiële instellingen met een tekort of een overschot, de toegekende kredietlijn overschrijdend, kunnen terecht bij de NBB tegen een boetetarief: het tarief voor voorschotten buiten plafond. Kort na de hervorming werd dit tarief vastgesteld op 11,5 %.

Wijzigingen van het tarief van de voorschotten buiten plafond of van de discontovoet zijn uitzonderlijk en bieden de mogelijkheid in te spelen op de tariefaanpassingen in de andere EG-landen. Dit was o.a. het geval op 15 augustus en 19 december 1991, toen het disconto opgetrokken werd, naar aanleiding van de Duitse discontoverhoging.

Het nieuwe monetair systeem had tot gevolg dat nagenoeg uitsluitend de financiële instellingen nog kredietlijnen genoten. De Staat beschikte slechts over een beperkte voorschottenlijn van 15 miljard, enkel bestemd voor het dagelijks kasbeheer van de Schatkist. De monetaire financiering van de Schatkist is hierdoor stilgevallen.

De toepassing van de nieuwe instrumenten werd in 1991 aangewend om een daling van de rente te bekomen. De rente op tenders werd verminderd van 9,60 % begin februari tot 8,75 % begin mei. Hierdoor verdween tevens het rentever-schil met Duitsland. Van mei tot augustus bleef de rente op voorschotten onveranderd op 8,75 %. Via dagelijkse markto-peraties zorgde de NBB voor een liquiditeitsoverschot op de geldmarkt. Dit beleid kon niet langer volgehouden worden toen de Bundesbank in augustus de Lombardrente optrok en gedurende de rest van het jaar toen de Duitse rente opwaarts gericht bleef. De rente op beleningen werd in opeenvolgende stappen verhoogd tot 8,90 % eind augustus en tot 9,30 % eind december. Tijdens deze periode zorgde de NBB via marktinterventies voor een zeker liquiditeitstekort op de geldmarkt. Hiervoor gebruikte de NBB een heel gamma van verfijnde instrumenten, waaronder enkele aanbestedingen tegen meervoudige rentetarieven en enkele aanbestedingen voor langere periodes dan de gebruikelijke zeven dagen. Door een aanbesteding van kredieten voor één maand en voor drie en vier weken werd doelgericht op de looptijden ingewerkt.

De hervorming van de markt van schatkistpapier op korte termijn was het tweede facet van de monetaire vernieuwing van 29 januari 1991 en de derde modernisering van het systeem van overheidsfinanciering, na de invoering in 1989 van de lineaire obligaties voor professionelen en in 1990 de uitgifte van staatsleningen speciaal bestemd voor de particulieren (Philippe-leningen).

De vernieuwing van 29 januari 1991 hield in dat de schatkistcertificaten niet langer doorlopend werden uitgegeven. De lancering van schatkistpapier gebeurt nu bij periodieke toewijzing. Niet-ingezetenen en alle aan de vennootschapsbelasting onderworpen Belgische instellingen kunnen op het waardepapier intekenen. In het oude systeem konden de certificaten enkel opgenomen worden door Belgische en Luxemburgse financiële instellingen. De hervorming beoogde, behalve het aantrekken van nieuwe categorieën van intekenaars, ook de standaardisering en de dematerialisering van de effecten, de invoering van fiscale regelingen die de verrichtingen op de secundaire markt vergemakkelijken, de instelling van een clearingstelsel voor OLO en schatkistcertificaten en de aanduiding van veertien primary dealers en drie kandidaat-primary dealers.

De zeventien primary-dealers verwerven een uiterst belangrijke plaats in de nieuwe organisatie van de Belgische financiële markt. De primary dealers genieten een bevoorrechte relatie met de Nationale Bank en de Schatkist. In ruil hiervoor verbinden zij zich ertoe doorlopend schatkistcertificaten en lineaire obligaties aan te bieden op de secundaire markt. Zij zijn verplicht bij aan- en verkoop een bepaald gedeelte van de marktomzet te halen.

TABEL 68- MARKT VAN DE SCHATKISTCERTIFICATEN

Toestand einde periode	Driemaandspapier		Zesmaandspapier		Twaalfmaandspapier	
	Rente	Uitstaand bedrag	Rente	Uitstaand bedrag	Rente	Uitstaand bedrag
	(%)	(mrd BEF)	(%)	(mrd BEF)	(%)	(mrd BEF)
Januari	9,86	0,140	-	-	-	-
Februari	9,33	0,701	-	-	-	-
Maart	9,43	1,205	-	-	-	-
April	9,29	1,899	-	-	9,37	0,159
Mei	8,90	1,812	-	-	9,03	0,207
Juni	9,27	1,732	9,11	0,047	9,35	0,223
Juli	9,35	1,537	9,36	0,087	9,38	0,273
Augustus	9,18	1,492	9,56	0,123	9,50	0,289
September	9,26	1,420	9,30	0,166	9,33	0,333
Oktober	9,39	1,262	9,41	0,233	9,33	0,367
November	9,50	1,190	9,49	0,280	9,41	0,398
December	9,64	1,134	9,77	0,245	9,49	0,425

BRON : NBB.

Op de primaire markt veilde de Schatkist van eind januari tot eind maart elke week schatkistpapier met een looptijd van één en drie maanden. De schatkistcertificaten op één maand werden begin april afgeschaft op het moment dat de vervanging van de oude certificaten ten einde liep. De Schatkist startte met de veilingen van certificaten met een looptijd van 12 maanden op 2 april en met een looptijd van 6 maanden op 11 juni, waardoor de druk op het marktsegment van de driemaandcertificaten, die tot mei fors opgelopen was, kon afnemen.

De secundaire markt voor schatkistcertificaten was ook zeer levendig. De hoogste omzet werd opgetekend van maart tot mei toen de oude schatkistcertificaten werden vervangen door nieuwe.

De creatie van een nieuwe secundaire markt voor schatkistpapier leidde tot een vermindering van de verplichtingen van de financiële instellingen op de interbankenmarkt.

TABEL 69- DAGELIJKSE TRANSACTIEVOLUMES OP DE SECUNDAIRE MARKT VOOR SCHATKISTPAPIER

1991	Aantal	Bedragen (mrd BEF)
februari	62	29,2
maart	63	35,7
april	74	37,9
mei	80	39,7
juni	57	29,2
juli	62	30,2
augustus	61	29,3
september	59	27,9
oktober	62	28,4
november	69	29,9
december	50	22,2

BRON : NBB.

De ontwikkeling van nieuwe instrumenten werd in de loop van het jaar verdergezet. De wet van 22 juli 1991 en het koninklijk besluit van 14 oktober brengen een nuttige aanvulling op het soort effecten die op de Belgische geldmarkt zullen kunnen verhandeld worden. Naast de schatkistcertificaten, kunnen depositobewijzen, uitgegeven door kredietinstellingen, en thesauriebewijzen (commercial paper), uitgegeven door openbare en private emittenten, in een gedematerialiseerde vorm op de geldmarkt verhandeld worden. Het minimumbedrag voor deze nieuwe instrumenten werd vastgesteld op 10 miljoen BEF, hetgeen van deze nieuwe markt, net zoals in het buitenland, een markt van grote orders maakt. Naar analogie van de schatkistcertificaten, kan het nieuwe papier in een gedematerialiseerde vorm aangehouden worden en via het effectenclearingstelsel worden verhandeld.

C. OBLIGATIEMARKT: OPGANG VAN DE OLO

Op de markt van de overheidsobligaties deed de Schatkist een beroep op enerzijds de aanbesteding van lineaire obligaties, waarmee zij zich tot de institutionele beleggers richtte en, anderzijds op de emissies van klassieke staatsleningen, afgestemd op de particuliere beleggers.

TABEL 70- OPENBARE UITGIFTEN VAN OBLIGATIES IN BEF

Data	Beschrijving	Nominale rente %	Uit- gifte prijs	Loop- tijd	Bruto rende- ment (%)	Bedrag (mrd)
Maart 91	Belg. Staat 1991-98(PhIII)	9,25	101,00	7jaar	9,05	126,5
Juni 91	Belg. Staat 1991-99(PhIV)	9,00	100,00	8jaar	9,00	60,5
Decem.91	Belg. Staat 1991-99(PhV)	9,00	99,35	7j.1m	8,99	41,0
TOTAAL						228,0

BRON : NBB.

Deze zogenaamde volksleningen of Philippe-leningen brachten in 1991 een totaal van 228 miljard frank op, iets minder dan voorgaand jaar. De Philippe-III haalde in het begin van het jaar 126,5 miljard uit de markt, tegen een bruto rendement van 9,05 %. Vooral de particulieren waren de grote intekenaars. De Philippe-IV werd vervroegd afgesloten met een opbrengst van 60,5 miljard frank. Doordat de lening vervroegd werd afgesloten dienden sommige instellingen nog papier

te kopen op de secundaire markt om aan de vraag te voldoen. De «Sinterklaaslening» leverde na de verkiezingen nog 41 miljard op.

Sedert de lancering van de lineaire obligaties op 25 mei 1989 werden acht OLO-leningen geopend, die in totaal 1289,7 miljard BEF opbrachten. Drie OLO's werden reeds afgesloten, waarvan twee in de loop van 1991. De vijf OLO-lijnen die nog openstaan, hebben een nominale rente van 9, 9,25 en 9,50 % en looptijden van 3, 6, 7, 10 en 12 jaar. Samen brachten ze 787 miljard op. De Minister van Financiën gebruikte de lineaire obligaties in zijn streven de gemiddelde looptijd van de rijksschuld te verlengen. Er werd voor 251,7 miljard aan geconsolideerde overheidsschuld en voor 107,9 miljard aan schatkistpapier omgezet in lineaire obligaties. In totaal werd in 1991 voor 924,8 miljard ingezameld via aanbestedingen in lineaire obligaties, een record.

Het verloop van de rente verliep vrij vlak voor de obligaties. Na een piek van iets boven 10 % in januari zakten de rendementen van de OLO's geleidelijk naar 9 %. De Belgische obligaties bleven afgestemd op de rendementen van de Duitse «bunds». De «spreadtrading» - de verhandeling van OLO's op basis van het rendementsverschil met andere internationale waarden - zorgde voor een prijscontrole. Als een verhoogde buitenlandse interesse optrad, dan stegen de obligatieprijzen en daalden de rendementen op de secundaire markt.

TABEL 71- AANBESTEDING VAN LINEAIRE OBLIGATIES

Beschrijving	Nominale rente	Uitstaand bedrag (mrd)	
		Totaal	1991 (a)
OLO 89-99 afgesloten in 90	8,25	91,4	-
OLO 90-96 afgesloten in 91	10,00	190,0	
uitgifte in 91			11,3
OLO 90-00 afgesloten in 91	10,00	221,3	
uitgifte in 91			126,5
OLO 91-94 6 tranches in 91	9,50	218,7	218,7
2 aanbestedingen			67,5
4 omruilingsaanbestedingen			151,3
OLO 91-98 6 tranches in 91	9,25	202,4	202,4
1 consessietranche			107,9
1 omruilingsaanbesteding			30,7
4 aanbestedingen			63,8
OLO 91-03 5 tranches in 91	9	146,2	146,2
OLO 91-01 4 tranches in 91	9	155,0	155,0
1 omruilingsaanbesteding			69,7
3 aanbestedingen			85,3
OLO 91-97 3 tranches in 91	9,25	64,7	64,7
Totaal		1289,7	924,8

(a) Bedrag opgenomen in 1991.

BRON : NBB.

De obligatiemarkt bleef gedomineerd door de overheidsuitgiften. De uitgifte door het bedrijfsleven beperkte zich tot twee bedrijven voor een bedrag van 5 miljard BEF. Enkel particuliere beleggers toonden interesse tegen tarieven die slechts een fractie boven de tarieven van de secundaire markt uitstaken. De professionele beleggers richtten zich tot de OLO's.

D. AANDELENMARKT

Ook de aandelenmarkt werd gegrepen door de moderniseringsactiviteiten die van Brussel een internationaal financieel centrum moeten maken.

Op 1 januari 1991 is de wet van 4 december 1990 op de financiële transacties en de financiële markten in werking getreden. De wet omvat zeven boeken en heeft betrekking op de hervorming van de beursmarkten, de mogelijkheid om nieuwe markten op te richten voor nieuwe financiële instrumenten, de modernisering van het stelsel van de instellingen voor collectieve beleggingen in effecten (BEVEK), het vermogensbeheer, het beleggingsadvies, het nieuwe stelsel van de taks op de beursverrichtingen, de beteugeling van het misbruik van voorkennis, de deviezenhandel en de bevoegdheden van de Commissie voor het Bank- en Financiewezen.

De wet van 4 december 1990 op de financiële transacties en de financiële markten werd met betrekking tot de hervorming van de beursmarkten tweemaal aangewend: de eerste maal voor de organisatie van de buiten-beursmarkt van lineaire obligaties en voor de secundaire markt van schatkistcertificaten (K.B. van 27 februari 1991 - B.S. van 7 maart 1991) en een tweede maal bij de oprichting en de organisatie van de Belgische Future- en Optiebeurs (KB van 10 april 1991 - BS van 12 april 1992).

Op 29 januari 1991 werd de zogenaamde buiten-beursmarkt, door de officiële invoering van een schermenhandel, een officiële markt. Niet alleen primary dealers en kandidaat-primary dealers, maar een hele reeks spelers werden belangrijke partijen op de markt. Ook tussenpersonen traden actief op en namen posities in tussen de andere verschillende partijen. De hervormde marktorganisatie zorgde ervoor dat de spreads - het verschil tussen de aan- en de verkoopprijs - snel zakten, onder concurrentiedruk.

Het koninklijk besluit inzake de Belgische Future- en Optiebeurs (BELFOX) regelt de werking van een markt waar termijnverrichtingen kunnen uitgevoerd worden in de vorm van gestandaardiseerde en liquide contracten (options en futures) die volgens specifieke modaliteiten kunnen omgeruild en uitgevoerd worden. Belfox startte in december 1991 en was een bijkomende troef voor een modern financieel centrum.

De vroegere reglementering op de handelsbeurzen, wisselagenten en makelaars werd vervangen door boek II van de wet van 4 december 1990. De controle over de beursvennootschappen ligt voortaan zowel bij de Commissie van het Bank- en Financiewezen als bij het Interventiefonds van de Beursvennootschappen. De beursvennootschappen zijn onderworpen aan een eigen statuut dat totaal verschilt van de geldende regels voor effectenmakelaars en dat sterke gelijkenissen vertoont met het statuut van de kredietinstellingen. Een beursvennootschap kan slechts haar werkzaamheden verrichten als zij door de Commissie van het Bank- en Financiewezen is erkend, m.a.w. als zij voldoet aan een aantal voorwaarden die betrekking hebben op de financiële draagkracht, de administratieve en boekhoudkundige organisatie van de vennootschap en de hoedanigheid van de leiders. Het Interventiefonds van de Beursvennootschappen is belast met de controle op de beursvennootschappen en blijft bevoegd om de klanten van beursvennootschappen schadeloos te stellen in geval van faillissement of gerechtelijk akkoord. De opzet van de wettelijke en reglementaire regeling voor de beursvennootschappen is van prudentiële aard.

In het raam van de modernisering van de beursmarkten werden maatregelen genomen met het oog op een betere bescherming van de spaarders die een beroep doen op vermogensbeheerders of beleggingsadviseurs. Beide zullen worden onderworpen aan het toezicht van de Commissie voor Bank- en Financieuzen. Iedere vennootschap krijgt voorwaarden opgelegd met betrekking tot inschrijving, eigen vermogen en bestuurders. Ook de vennootschappen voor wissel- en depositomakelarij worden aan de controle van de Commissie voor Bank- en Financieuzen onderworpen.

De markthervormingen bleven niet zonder gevolgen voor de werking van de kredietinstellingen. Het aandeel van de portefeuille schatkistcertificaten is in 1991 fel verminderd, terwijl het aandeel van de kredieten en de overheidsfondsen (OLO) is vergroot. Het aandeel van de gewone spaardeposito's is verminderd, terwijl het aandeel van de kasbons en de niet-vrijgestelde spaardeposito's toenam. Al deze factoren zorgden voor een inkrimping van de marges en een stijging van de kostprijs van de middelen en leidden ertoe dat de concurrentie van de kredietinstellingen zich op welbepaalde producten ging toespitsen. De tendens om de risico's te diversifiëren bracht marktrisico's met zich, verbonden aan de complexiteit van de transacties en de prijs- en koersgevoeligheid en systeemrisico's, te wijten aan de internationale verwevenheid van financiële groepen en de versnippering van de nationale controles.

Overleg binnen de Europese Gemeenschap en in het Bazelcomité moest er uiteindelijk toe leiden dat er in de toekomst voor het definiëren van de marktrisico's dezelfde normen kunnen gehanteerd worden voor alle professionele bemiddelaars in effecten, dus zowel beursvennootschappen als kredietinstellingen.

In afwachting van een Europese markt, werd bij koninklijk besluit van 31 mei 1991 een nieuwe solvabiliteitsregeling voor kredietinstellingen goedgekeurd door de Minister van Financiën en van Economische Zaken (28). Met dit besluit werd de Belgische solvabiliteitsregeling voor kredietinstellingen in overeenstemming gebracht met de Europese richtlijnen (29), die de totstandkoming van de interne markt voor kredietinstellingen moeten bewerkstelligen.

De nieuwe solvabiliteitsregeling voorziet in een aantal aanpassingen van technische aard met betrekking tot de definitie van het begrip eigen vermogen en de berekening van het gewogen risicovolume. De regeling is fundamenteel anders dan voorheen door de verhoging van de eigen-vermogensverplichtingen van de kredietinstellingen en door de invoering van normen met betrekking tot de risicoconcentratie. De nieuwe regeling stelt een eenvormige solvabiliteitsregeling in voor banken, privé spaarkassen en ondernemingen waarop Hfst I van de wet van 10 juni 1964 op het openbaar aantrekken van spaargelden van toepassing is.

Bij wet van 4 december 1990 werd een nieuw statuut ingevoerd voor instellingen voor collectieve beleggingen. De Belgische wetgever pikte hiermee in op de Europese richtlijn terzake. De Belgische instellingen voor collectieve beleggingen, met name de beleggingsvennootschappen met veranderlijk kapitaal (BEVEK) en met vast kapitaal (BEVAK), hebben nu toegang tot de rechtsvormen en beleggingsmogelijkheden zoals de buitenlandse concurrenten. De meeste beleggingsfondsen, opgericht in het kader van het KB nr 15 van 9 maart 1982 (Fondsen De Clercq-Cooreman), hebben zich omgevormd tot BEVEK. Het voordelig fiscaal statuut van die vennootschappen geeft de beleggers in een bepaalde mate de mogelijkheid inkomsten te kapitaliseren zonder roerende voorheffing te betalen, waardoor het Belgisch alternatief van de Luxemburgse SICAV een feit is. Enkel particuliere beleggers, die zelf actief zijn op de beurs, zijn nog roerende voorheffing verschuldigd op hun dividend.

De modernisering van de financiële markten en de hervorming van de juridische regelgeving vormden de omgeving van het beursgebeuren in 1991. Alhoewel de modernisering, de vermindering van de transactiekosten en de verlaging van de belasting op de beurstransacties de aandelenmarkt ondersteunden, was 1991 een mat beursjaar, getekend door een maandenlange koersbaisse en een gedaalde handelsactiviteit zowel in omzet als in kapitaal. Diverse Belgische groepen versterkten hun eigen middelen, terwijl anderen driftig participaties herschikten.

TABEL 72- VERLOOP VAN DE BEURSACTIVITEIT

Wijziging t.o.v. december vorig jaar.

Rubrieken	28 12 90	28 03 91	28 06 91	30 09 91	30 12 91
Belgian spot return (a)	- 23,4	+ 16,8	+ 16,1	+ 8,9	+ 10,4
Cats Belgium (b)	- 23,1	+ 17,5	+ 16,4	+ 9,2	+ 10,7
BEL-20 index (c)	-	-	(d) - 2,9	(d) - 9,1	(d) - 8,8
Cats foreign (e)	- 14,7	+ 24,0	+ 29,7	+ 0,2	+ 13,4
Totale kapitaalmarkt (f)	319,2	72,6	155,7	222,8	290,0
- kontantmarkt	79,8	14,9	32,5	50,7	64,7
- termijnmarkt	239,4	57,7	123,2	172,1	225,3

BRON : Effectenbeursvennootschap van Brussel.

(a) Belgian return index spotmarkt (1.1.80 = 1000) : alle Belgische aandelen genoteerd op de kontantmarkt.

(b) Belgian return index catsmarkt (1.1.80 = 1000) : alle Belgische aandelen genoteerd op de termijnmarkt.

(c) Zie voetnoot (30).

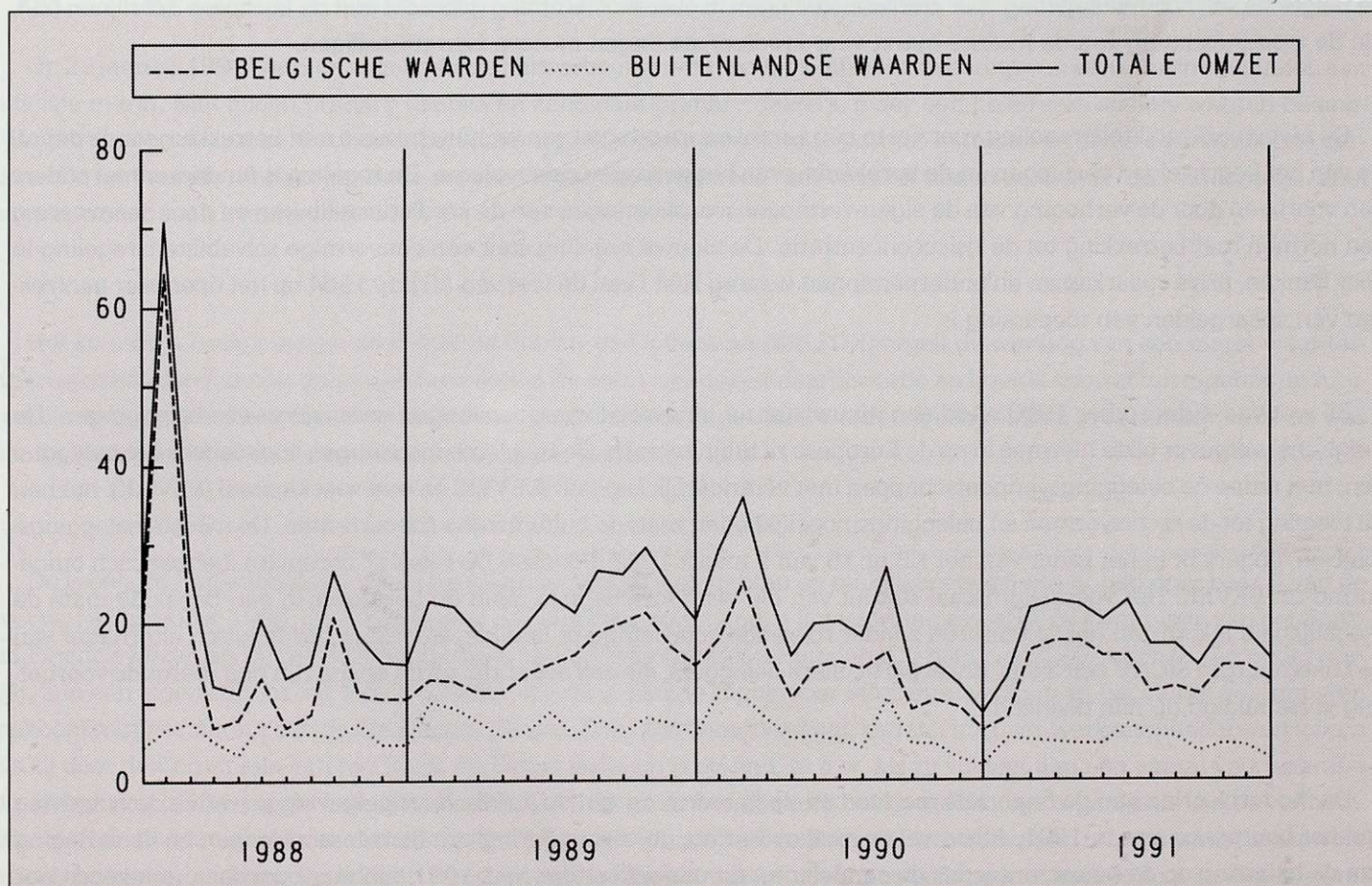
(d) Wijziging t.o.v. maart 1991.

(e) Foreign return index catsmarkt (1.1.85 = 1000) : alle buitenlandse waarden genoteerd op de termijnmarkt.

(f) In miljarden BEF.

GRAFIEK 36- MAANDELIJKE OMZET OP DE TERMIJNMARKT

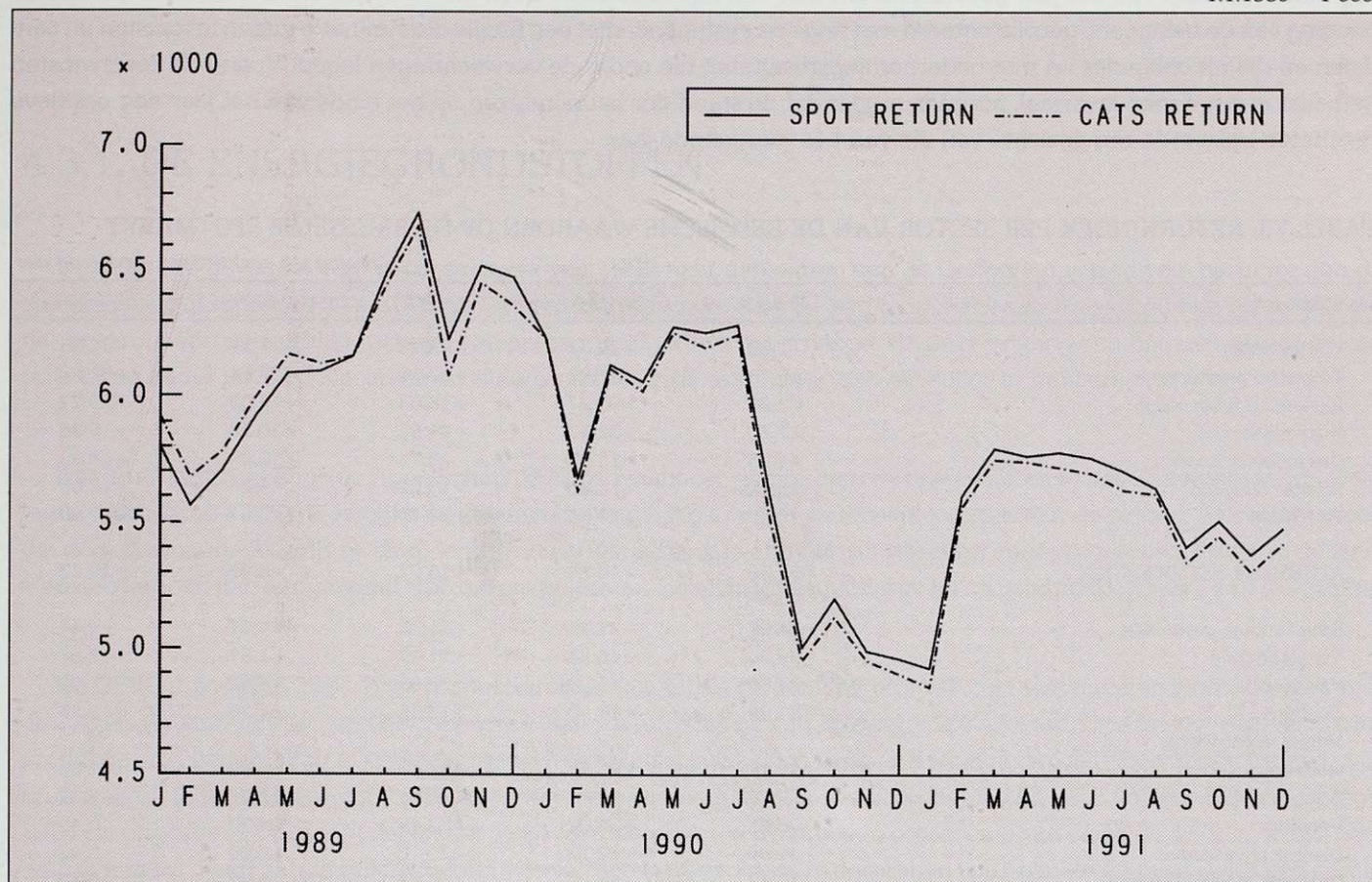
In miljarden BEF.

BRON: Effectenbeursvennootschap van Brussel.

GRAFIEK 37- BELGISCHE SPOT- EN CATSRETURN

1.1.1980 = 1 000.

BRON: Effectenbeursvennootschap van Brussel.

Midden januari 1991 waren de beurskoersen op de Brusselse beurs weggezonden tot erg lage niveau's. De impact van de Golf-oorlog liet zich voelen. Eind januari trad een enorme koerschausse op, die aanhield tot begin maart. Die opstoot kan verklaard worden aan de hand van de afgenomen inflatieverwachtingen en de afgenomen rendementen op langlopende obligaties.

De kersverse BEL-20 beursindex (30), die in maart werd geïntroduceerd, steeg van om en bij de 1200 punten eind maart tot 1212 midden april. Sindsdien volgde de BEL-20 bijna voortdurend een baissepad. De nieuwe index sloot december af op 1092,72 punten, hetzij 8,7 % lager dan het aanvangspeil.

Verschillende oorzaken lagen aan de basis van de koersdaling. Naast het internationale beursklimaat speelden een aantal binnenlandse elementen een rol. De wet op de instellingen voor collectieve beleggingen heeft de particuliere beleggers ongetwijfeld aangespoord in hun beleggingskeuze. Sinds de verlaging van de onroerende voorheffing in België verloren de langlopende vastrentende effecten van de SICAV naar Luxemburgs recht aantrekkingskracht, waardoor de beleggers zich van de SICAV afkeerden. De oprichting van BEVEK naar Belgisch recht met een aantrekkelijk fiscaal statuut heeft deze trend doen ophouden, doch niet in de verhoopte mate.

Internationale onzekerheden en algemene conjunctuurvertraging drukten de handel in Belgische aandelen. De beurs zag zich in de loop van het jaar geconfronteerd met een liquiditeitsschaarste, die versterkt werd door de afwachtende houding van de beleggers, geconfronteerd met hoge rentestanden, met een fiscale discriminatie tussen inkomsten uit aandelen en die uit obligaties en met ondernemingsresultaten die onder de verwachtingen lagen. Vooral de koerswinsten gemaakt in het eerste kwartaal, zorgden ervoor dat de stand der beursindexen op het einde van het jaar nog positieve resultaten opleverde ten opzichte van die van het voorgaande jaar.

TABEL 73- RETURNINDEX PER SECTOR VAN DE BELGISCHE WAARDEN OP DE BRUSSELSE SPOTMARKT

Wijziging ten opzichte van eind vorig jaar.

Rubrieken	28 12 90	28 03 91	28 06 91	30 09 91	30 12 91
Warenhuizen	- 1,63	+25,32	+30,98	+27,11	+34,55
Tropische produkten	- 30,79	+21,83	+27,14	+29,64	+31,59
Banken en finan.instel.	- 23,38	+20,97	+16,63	+16,03	+26,77
Bouwnijverheid	- 27,20	+32,47	+44,55	+36,83	+18,84
Gas en elektriciteit	+ 1,06	+13,09	+5,74	+10,04	+18,30
Diverse diensten	- 25,12	+12,80	+10,61	+4,74	+12,98
Petroleum	- 15,46	+14,96	+21,45	+10,67	+11,90
ALGEMENE RETURNINDEX	- 23,36	+16,84	+16,07	+8,95	+10,43
Scheikundige produkten	- 24,92	- 21,25	+21,32	+14,11	+8,44
Verzekeringen	- 34,90	+16,28	+11,47	+1,67	+2,52
Vastgoed	- 24,50	+15,30	+12,66	+8,32	+1,69
Holdings	- 27,39	+13,70	+13,58	+2,76	+1,46
Metaal, elektriciteit, electronica	- 45,10	+21,76	+15,45	+6,29	+1,00
Staalnijverheid	- 27,20	+17,49	+26,64	+13,08	- 0,37
Voeding	- 6,85	+25,02	+23,48	+4,72	- 0,49
Diverse nijverheden	- 31,85	+22,22	+25,10	+6,00	- 0,83
Vroegere steenkoolmijnen	- 16,13	+16,17	- 0,52	- 5,93	- 6,40
Non-ferrometalen	- 46,93	+10,81	- 5,60	- 22,45	- 16,16

BRON : Effectenbeursvennootschap van Brussel.

4.3. PRIJSVERLOOP

4.3.1. DE ENERGIEGRONDSTOFFEN

De inflatoire gevolgen van de olieprijspiek van 1990 naar aanleiding van de Golfoorlog waren veel geringer dan die van de olieschokken van 1974 en 1979. Volgens berekeningen van de Nationale Bank van België zou het indexcijfer van de consumptieprijzen slechts met een half procentpunt extra zijn verhoogd. Na de bevrijding van Koeweit daalde de olieprijs terug onder de 20-dollargrens na tijdens de Golfcrisis even meer dan 40 dollar te hebben genoteerd.

Het Internationaal Energie Agentschap (IEA) verwacht dat de prijs van de brandstoffen in het Gemenebest van Onafhankelijke Staten (GOS) de hoogte zal inschieten als gevolg van het geleidelijk loslaten van de prijzen. Verwacht wordt dat door de hogere olieprijs en de dalende industriële productie er meer ruimte komt voor olie-uitvoer. De extra dollarinkomsten kunnen dan aangewend worden om buitenlandse uitrustingsgoederen en consumptiegoederen aan te schaffen.

De OPEC dreef eind 1991 haar productieplafond op tegen de achtergrond van een verwacht economisch herstel in de Angelsaksische landen, van het nog twee jaar afwezig blijven van Koeweit als olieleverancier en van een verwachte productie- en uitvoerdaling in de Sovjetunie. Het verkeerd inschatten van een aantal ontwikkelingen leidde tot een overproductie en lagere noteringen op de internationale oliemarkten. De olieprijs daalde van 22,5 dollar per vat in oktober 1991 tot ongeveer 18 dollar in december 1991. Om Koeweit toe te laten een groter deel van de OPEC-koek voor zijn rekening te nemen, werd het productieplafond steeds hoger opgetrokken. In december 1991 haalde Koeweit reeds een gemiddelde dagproductie van 500 000 vaten.

Op de OPEC-top van midden februari 1992 werd beslist de gemiddelde dagproductie met 7 % te verminderen tot 22,5 miljoen vaten, doch er werd geen akkoord bereikt over de verdeling van de individuele kwota. Saoedi-Arabië wil zijn eigen kwotum niet onder de 8 miljoen vaten laten dalen. Koeweit deelde mee dat het tegen eind 1992 terug in staat zal zijn 1,5 miljoen vaten per dag te produceren. Irak zal geen nieuwe onderhandelingen met de Verenigde Naties starten over de uitvoer van Iraakse olie, zolang de Veiligheidsraad aan de strakke voorwaarden vasthoudt.

Op 17 december 1991 ondertekenden in Den Haag 50 landen het Europees energiehandvest, waarbij Oost en West samen gaan werken aan een gemeenschappelijke energiemarkt. Deze politieke verklaring moet nog in een juridisch bindende basisovereenkomst worden gegoten. De concrete samenwerking behelst vooral de toegang tot en de ontwikkeling van energiebronnen, de toegang tot de markten, de vrijmaking van de energiehandel, de band tussen energie-efficiëntie en milieubescherming, het bevorderen en beschermen van investeringen, beginselen inzake veiligheid, technologische ontwikkeling, onderwijs en vorming. Momenteel zijn al onderhandelingen gestart over een protocol i.v.m. kernenergie en over de overeenkomst inzake energie-efficiëntie en milieu-aspecten.

Distrigaz onderhandelt momenteel met Noorse oliebedrijven over de levering van bijkomende hoeveelheden gas aan België. De wereldgasprijzen worden berekend op basis van de olieprijsen. Het gas zou gebruikt worden voor het verhogen van de elektriciteitscapaciteit met 1 000 MW. Daarvoor is jaarlijks 1 miljard kubieke meter aardgas nodig. Het gas zou aan België geleverd worden via de onderzeese gasleiding, Zeepipe, die in 1993 voltooid zal zijn, doch pas vanaf 1996 op het Belgisch circuit zal aangesloten worden.

TABEL 74- GRONDSTOFFENPRIJZEN VAN HET HWWA

Omschrijving	Weging	Wijziging in %, t/t-1.	
		1990	1991
ALGEMEEN INDEXCIJFER	100,0	17,5	- 12,9
Algemeen indexcijfer zonder energie	36,8	0,1	- 9,5
Levensmiddelengrondstoffen	15,9	- 9,2	- 6,0
- graan	4,7	- 10,4	- 4,2
- oliezaden, olie	2,9	- 12,1	1,2
- genotmiddelen en suiker	8,3	- 7,7	- 9,4
Industriële grondstoffen	20,9	4,1	- 10,8
- agrarische grondstoffen	10,1	10,2	- 13,6
- non-ferro	6,1	- 9,7	- 13,5
- ijzererts, schroot	4,7	16,1	2,5
Energiegrondstoffen	63,2	26,9	- 14,3
- steenkolen	5,5	11,8	- 2,0
- ruwe aardolie	57,7	28,3	- 15,3

BRON : NBB.

4.3.2. DE GRONDSTOFFENMARKTEN

Op de internationale grondstoffenmarkten daalden de noteringen in 1991 zowel in de dollarzone (Moody) als in de sterlingzone (Reuter) gemiddeld met 7 % als gevolg van de zwakke internationale conjunctuur. Doordat de marktprijzen nog nauwelijks de produktiekosten dekken, dreigen nog meer bedrijfssluitingen als de activiteit in de belangrijkste sectoren van de verwerkende nijverheid zich niet spoedig herstelt.

De verklaring van de prijsontwikkeling op de grondstoffenmarkten moet hoofdzakelijk gezocht worden in de verdwijning van de communistische regimes in de landen van Oost-Europa en in de voormalige Sovjetunie. De Russen verhoogden hun aanbod van basismetalen (aluminium, lood, e.a.) op de westerse markten om aan de noodzakelijke valuta's te geraken. Ook de suikerprijzen geraakten onder druk door de lagere vraag vanwege het Gemenebest van Onafhankelijke Staten (GOS).

In 1991 werkte het aanbod van aluminium uit de toen nog bestaande Sovjetunie in grote mate prijsbedervend. Het dwong de producenten in Noord-Amerika en Europa ertoe globaal 1 miljoen ton aan productiecapaciteit te sluiten. Door het nieuwe vergunningenstelsel dat in het GOS vanaf 1 januari 1992 van kracht is, verzwakt de GOS-uitvoer van metalen. Hoewel begin 1992 de prijzen van de basismetalen licht toenamen, wordt een fundamentele verbetering niet voor het tweede kwartaal van 1992 verwacht.

De forse verlaging van het Amerikaanse disconto eind 1991 bracht de handel in edele metalen even tot leven. Het overvloedige platinaaanbod deed de prijs ervan tot een historisch dieptepunt zakken en het werd zelfs een tijdje goedkoper dan goud.

De verlaging van het Amerikaanse disconto ging volledig aan de kopermarkt voorbij. De stijging van de kopervoorraden bleef elk mogelijk optimisme de kop indrukken. De Economist Intelligence Unit (EIU) meent nochtans dat de vraag naar koper in de komende jaren de produktie zal overtreffen. De belangrijkste reden voor het achterblijven van de koperproduktie is de ontreddering van het produktie-apparaat in Zaïre en Zambia, waar verkeerd management en de aidsepidemie rampzalige gevolgen hebben.

Eind 1991 deed het voornemen van Columbia, met een rekordoogst in zicht, om koffie te verkopen aan landen die geen lid zijn van de International Coffee Organization, waaronder een aantal vroegere Oostbloklanden, de koffienoteringen fors dalen. De cacaomarkt kende gelijkaardige problemen: overproductie en een niet meer werkend prijsondersteuningssysteem. Hoewel de koffi handel internationaal georganiseerd is, werd onlangs in België de Max Havelaar-koffie geïntroduceerd. Een initiatief dat tot doel heeft enkele geselecteerde producenten een eerlijke prijs te bieden voor hun koffie.

De scherpe terugval van de koffie- en cacaoprijs tijdens de voorbije jaren heeft de ontwikkelingslanden tientallen miljarden gekost. De koffie- en cacaonoteringen staan bijna op het laagste peil in zestien jaar. Ook andere landbouwgrondstoffen stellen problemen voor de ontwikkelingslanden. De rubberprijs is teruggevallen tot het laagste niveau sinds zes jaar. De katoenprijs verzwakte in de tweede helft van 1991.

TABEL 75- GOEDERENMARKTEN

Wijziging in %, t/t-1.

Omschrijving	1989	1990	1991
ALGEMENE INDEXCIJFERS			
Reuter (Londen)	5,4	- 6,3	- 7,2
Moody (New York)	0,2	1,0	- 7,2
NEW YORK - 1ste termijn			
Goud	- 12,6	0,4	- 5,6
Zilver	- 15,9	- 12,5	- 16,1
Koper	8,9	- 5,0	- 11,6
Aluminium	- 21,6	- 15,7	- 15,8
Katoen	12,6	9,2	0,1
Rubber	8,2	- 28,2	- 6,5
Koffie	- 18,8	- 15,2	- 5,7
Cacao	- 19,2	- 2,3	- 6,7
Suiker	29,3	- 2,3	- 29,6
CHICAGO - 1ste termijn			
Tarwe	11,5	- 21,7	- 5,5
Maïs	0,9	- 0,5	- 2,6
Haver	- 23,5	- 22,4	- 7,1
Sojabonen	- 11,6	- 11,7	- 4,3
Sojaolie	- 14,2	8,7	- 9,4
Sojameel	- 10,1	- 17,6	- 0,1

BRON : Financieel Economische Tijd.

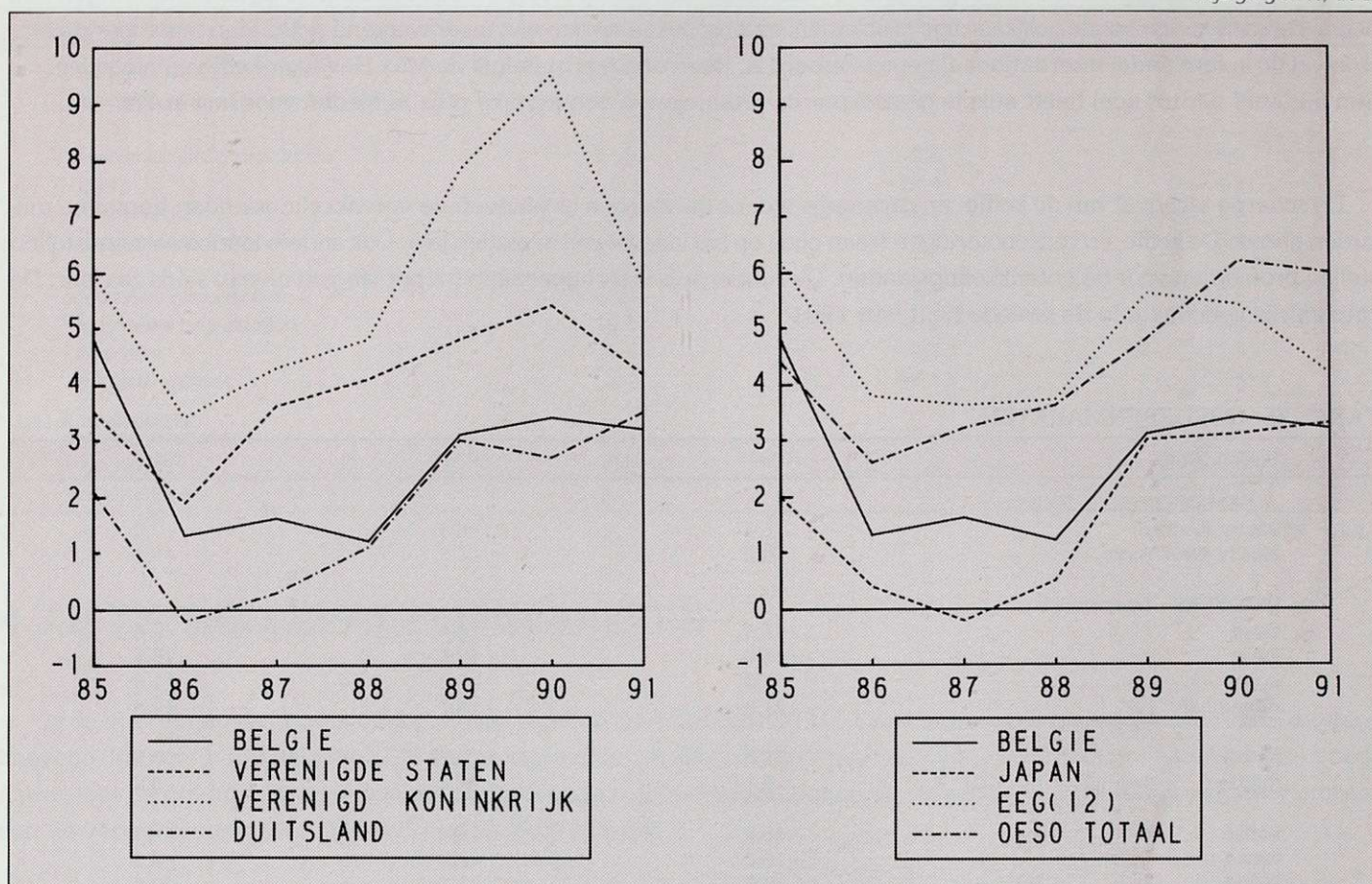
4.3.3. UITEENLOPEND VERLOOP INTERNATIONALE INFLATIE

Onder de Europese landen verwezenlijkte België een zeer laag inflatiepeil in 1991. Met 3,2 % behoorde ons land na Denemarken (2,4 %) en Frankrijk (3,1 %) tot de lage inflatie-landen. Zowel in Nederland als in Duitsland trad, in tegenstelling tot de andere Europese landen, een inflatieversnelling op. West-Duitsland bleef eind 1991 nog met een inflatiegraad van 4,2 % kampen. In Oost-Duitsland beliep de stijging van de consumptieprijsen eind 1991 nog 21 %.

De OESO vindt de inflatievermindering een normale reactie op de verzwakking van de vraag. In de zeven grote industrielanden beliep de inflatie eind 1991 nog slechts 3,4 %. Toch wijst de OESO erop dat in een aantal landen de inflatie onaanvaardbaar hoog blijft (Griekenland 19 %; Portugal 11 %; Zweden 9,5 %).

GRAFIEK 38- INTERNATIONAAL CONSUMPTIEPRIJSVERLOOP

Wijziging in %, t/t-1.

BRON: OESO.

TABEL 76- INFLATIEVERLOOP OESO

Wijziging van het jaargemiddelde van het indexcijfer van de consumptieprijzen; in %, t/t-1.

Land of zone	1989	1990	1991
Verenigde Staten	4,8	5,4	4,2
Japan	2,3	3,1	3,3
Canada	5,0	4,8	5,6
Duitse Bondsrepubliek	2,8	2,7	3,5
Frankrijk	3,6	3,4	3,0
Verenigd Koninkrijk	7,8	9,5	5,9
Italië	6,6	6,1	6,4
België	3,1	3,4	3,2
Denemarken	4,7	2,7	2,4
Ierland	4,1	3,3	3,2
Luxemburg	3,4	3,7	3,1
Nederland	1,1	2,5	3,9
EEG	5,3	5,7	5,1
OESO Europa (a)	5,4	6,0	5,5
OESO Totaal (a)	4,7	5,2	4,5

(a) Zonder Turkije.

BRON : OESO.

Hoewel het Verenigd Koninkrijk met een gemiddelde inflatie van 5,9 % in 1991 niet veel beter scoort dan Italië met 6,4 %, blijft Italië de jongste maanden op het 6 % -niveau hangen, terwijl het Verenigd Koninkrijk haar inflatie in december 1991 tot 4,5 % zag verminderen. De Britse prestatie is evenwel niet volledig vergelijkbaar met het inflatieverloop in de andere industrielanden omdat het Britse inflatiecijfer ook rekening houdt met de intrestkosten; de forse daling van deze laatsten bracht dan ook een inflatievertraging mee die zich in andere landen niet kan voordoen. In elk geval vervoegde het Verenigd Koninkrijk in 1991 de groep met een «gemiddelde» inflatie binnen de EEG en benaderde het de Westduitse prestatie.

4.3.4. BELGISCH PRIJSVERLOOP BLIJFT GEMATIGD

A. INDUSTRIELE PRIJZEN

Bij de industriële prijzen zette de vanaf midden 1990 waargenomen prijsdaling zich in 1991 verder door (-1,1 %). De prijzen van de intermediaire goederen daalden gedurende dezelfde periode met 3,5 %, zonder de energieprodukten daalden de halffabrikaten met 2,6 % in prijs. De prijzen van de consumptiegoederen vertoonden nog een lichte prijsstijging (+1,5 %). De investeringsgoederen werden 2,8 % duurder. Indien de petroleumprodukten uit het algemeen indexcijfer worden verwijderd, daalden de industriële prijzen in iets mindere mate (-0,6 %).

Sectorieel beschouwd werd de basismetaalnijverheid geconfronteerd met een forse prijsdaling (-13 %) vooral in de sectoren non-ferrometalen, de ijzer- en staalnijverheid, de draad- en walsprodukten als gevolg van de verzwakte internationale conjunctuur. De chemische produkten vertoonden na de prijsdaling in 1990 nog slechts een beperkte teruggang. De chemische grondstoffen daalden verder fors in prijs.

De industriële prijzen van de voedingsmiddelen, dranken en tabak vertoonden na de lichte daling in 1990 terug een lichte stijging (+0,8 %). De prijsdaling van de textielprodukten die reeds in 1990 werd waargenomen, zette zich ook in 1991 verder door (-3,9 %).

TABEL 77- PRIJSINDEXCIJFERS VAN DE INDUSTRIELE PRODUCTIE

Omschrijving	Weging (a)	Wijziging in %, t/t-1.	
		1990	1991
ALGEMEEN INDEXCIJFER	10 000,0	0,6	- 1,1
Indexcijfer zonder aardolieprodukten	8 856,5	0,2	- 0,6
Intermediaire goederen	5 846,6	0,5	- 3,5
Idem, zonder energie	3 234,6	- 1,7	- 2,6
Consumptiegoederen	3 039,4	- 0,1	1,5
Investeringsgoederen	1 114,0	2,7	2,9
Produkten van extractieve industrieën	173,5	4,9	- 4,6
Produkten van fabrieksindustrieën	8 311,5	0,0	- 1,0
Energie en water	2 757,0	4,4	- 4,2
Voedingswaren, dranken en tabak	2 558,0	- 1,5	1,4

(a) Wegingscoëfficiënt in per tienduizend.

BRON : MEZ, Administratie van de Handel.

B. LANDBOUWPRIJZEN

De daling van het prijsindexcijfer van land- en tuinbouwprodukten van het Landbouw Economisch Instituut zette zich in 1991 niet verder door. De prijsdaling van de dierlijke produkten werd afgeremd tot 2,1 % terwijl de plantaardige produkten 2,8 % goedkoper werden. De tuinbouwprodukten - vooral het fruit en de niet eetbare produkten - werden fors duurder.

Begin 1992 naderde de appelprijs de 100-frankgrens op de fruitveilingen. Het is de eerste keer in de geschiedenis van de fruitteelt dat de appels dit hoge prijsniveau halen. Veel fruittelers zijn door hun voorraad heen. Het tekort is het gevolg van de late vorst in het voorjaar en van de vroege vorstperiode in het najaar. Verwacht wordt dat de prijzen niet verder zullen toenemen, maar de huidige hoge prijzen zullen nog blijven aanhouden tot de nieuwe fruitoogst er is.

TABEL 78- MARKTPRIJZEN VAN LAND- EN TUINBOUWPRODUKTEN EN INDEX VAN DE AANKOOPPRIJZEN VAN PRODUKTIEMIDDELEN (a)

Omschrijving	1989	1990	Wijziging in %, t/t-1.
			1991
ALGEMEEN INDEXCIJFER	10,0	- 4,6	0,4
Landbouwprodukten	12,5	- 7,3	- 2,3
- plantaardige produkten	3,2	0,3	- 2,8
- dierlijke produkten	14,1	- 8,5	- 2,1
Tuinbouwprodukten	0,7	6,2	10,3
- groenten	- 2,0	5,8	3,6
- fruit	10,8	14,7	18,3
- niet-eetbare produkten	- 1,8	- 1,0	17,6
INDEX VAN DE AANKOOPPRIJZEN	3,2	- 1,6	1,2

(a) Intermediaire uitgaven (investeringen, halfafgewerkte produkten, ...).

BRON : Ministerie van Landbouw, L.E.I.

C. CONSUMPTIEPRIJZEN

Onder invloed van de Golfcrisis trad vanaf september 1990 een heropflakking van de algemene prijsstijging op. Vanaf maart 1991 leek het inflatiegevaar geweken. Midden 1991 trad terug een lichte versnelling op als gevolg van prijsstijgingen voor verse groenten en vers fruit, de buitenlandse reizen en de uurlonen van de elektriciens, loodgieters en schilders. Daarna daalde de inflatie spectaculair tot 2,2 % in oktober 1991 om naar het jaareinde toe terug toe te nemen. De onderliggende inflatie (zonder energie en voeding) vertoonde minder schommelingen dan het algemeen indexcijfer, en nam licht toe tot 4,0 % in november 1991.

In 1991 nam alleen het groepsindexcijfer van de diensten sneller toe dan het algemeen gemiddelde. De voedingswaren en dranken lagen met een prijsstijging van 2 % duidelijk lager. In 1991 werden alleen nog forse prijsverhogingen genoteerd voor alcoholhoudende dranken (7,2 %), vers fruit (5,7 %), verse groenten (5,3 %). Daarentegen werden prijsdalingen waargenomen voor aardappelen (-9 %), koffie (-5,4 %) en suiker (-1 %). Brood en graanprodukten werden 2,9 % duurder, terwijl de prijsstijging van het vlees tot 0,9 % beperkt bleef.

Nadat de niet-voedingswaren in 1990 nog sterker dan het gemiddelde in prijs toenamen als gevolg van de sterk gestegen energieprijzen, bleef in 1991 de prijsstijging van de niet-voedingsprodukten met 2,9 % duidelijk onder de algemene

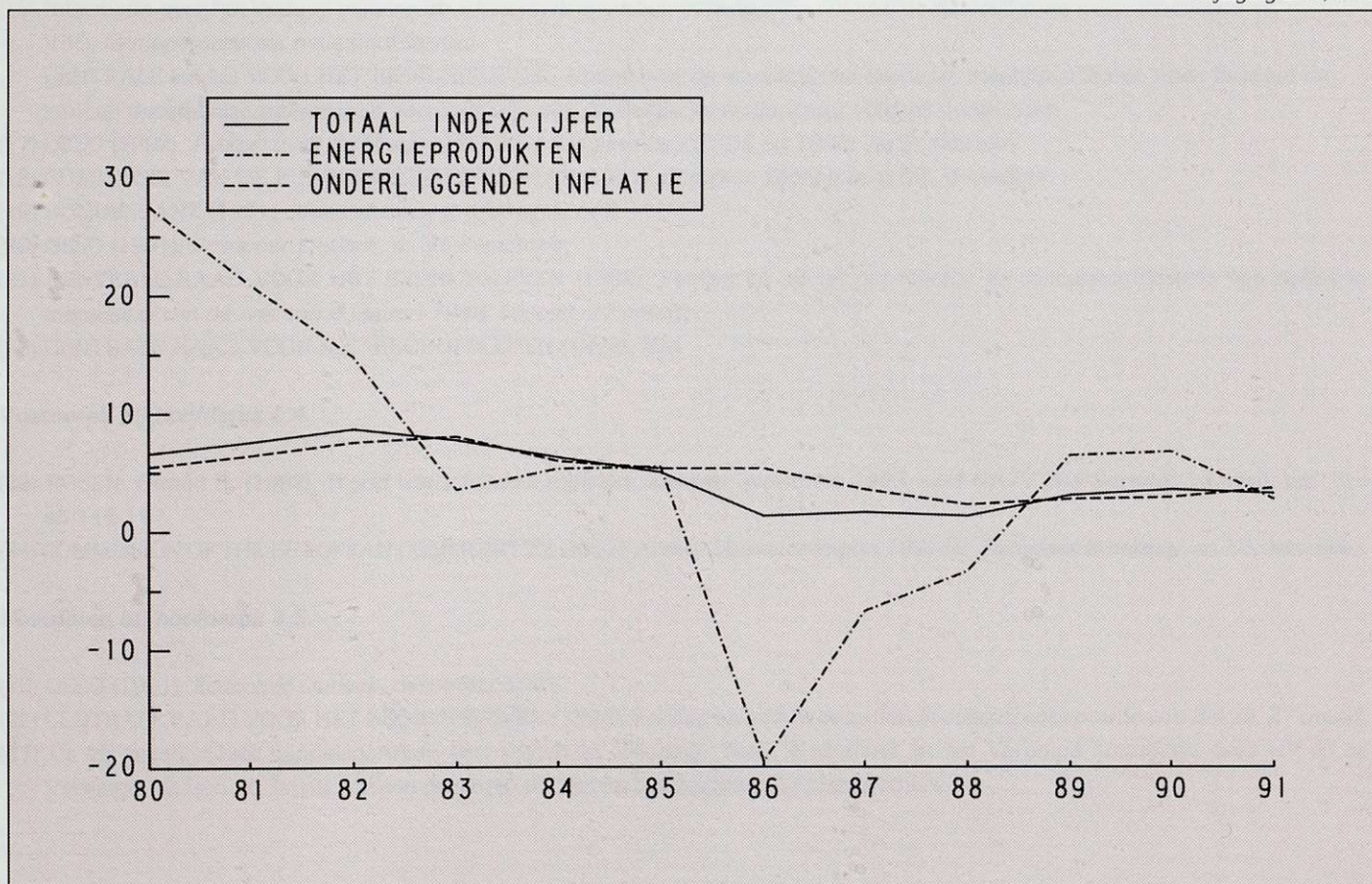
prijsstijging van 3,2 %. Toch vallen enkele opmerkelijke prijsstijgingen te noteren: waterverbruik 8 %, gas 5 % en kleding 4 %. Een gemiddelde prijsstijging van ongeveer 2,8 % werd o.m. waargenomen voor schoeisel, meubelen, verwarmings- en huishoudapparaten en wagens. Ook de vloeibare brandstoffen namen met 2,8 % in prijs toe, de steenkolen werden 2,4 % duurder, terwijl de elektriciteitsprijs quasi onveranderd bleef.

Het zijn voornamelijk de diensten die een vertraging van de prijsstijging tot onder het 3 %-niveau hebben tegenge- werkt. In 1990 lag de toename van het prijsindexcijfer van de diensten nog juist onder de gemiddelde stijging; in 1991 lag het met 4,4 % ruim 1 procentpunt hoger. In 1991 zaten de medische diensten sterk in de lift: +7 % voor de artsen, +12,5 % voor de verpleging in het ziekenhuis en +5 % voor de ongevallen en ziekteverzekering. Ook de prijzen van open- bare vervoerdiensten, die in 1990 ongewijzigd bleven, namen toe (7 % voor het stadvervoer en 2,7 % voor het treinver- keer). De toeristische reizen namen zelfs met 7,4 % in prijs toe. Ook de Horeca werd fors duurder (+5,6 %). Onderwijs, kranten, tijdschriften en boeken werden 5 à 6 % duurder. De diensten voor ontspanning en het huispersoneel vertoonden een prijsstijging van ruim 3 %.

In januari 1992 werd een jaarlijkse prijsvergelijking mogelijk met dezelfde artikelen in de maand januari 1991, toen voor het eerst met de nieuwe indexkorf werd gestart (31). In bijlage 4 werden alle produkten en diensten weerhouden die in de loop van de beschouwde periode in prijs daalden. Hierbij valt het groot aantal energieprodukten en voedingsmid- delen sterk op. In bijlage 5 zijn de artikelen opgenomen die meer dan 5 % in prijs toenamen. Voor de volledigheid kan toch nog vermeld worden dat in februari 1992 de treintarieven gemiddeld 4 % duurder werden.

GRAFIEK 39- CONSUMPTIEPRIJZEN 1980-1991

Wijziging in %, t/t-1.

BRON: MEZ.

TABEL 79- CONSUMPTIEPRIJZEN

Groepen	Weging (a)	Wijziging in %, t/t-1.	
		1990	1991
ALGEMEEN INDEXCIJFER	1 000,00	3,45	3,21
Indexcijfer zonder energie en voeding	716,30	2,94	3,62
VOEDINGSWAREN EN DRANKEN	189,85	3,70	1,98
NIET-VOEDINGSWAREN	396,75	3,52	2,88
DIENTEN	341,65	3,21	4,40
HUISHUUR	71,75	3,20	3,01
Voeding, dranken en tabak	201,15	3,99	1,98
Kleding en schoeisel	85,80	2,97	3,81
Huur en bijkomende lasten, verwarming en verlichting	194,00	3,84	3,17
Meubelen, huishoudelijke apparaten, gereedschappen, dagelijks onderhoud	78,50	1,93	2,71
Lichamelijke verzorging en sanitaire uitgaven	49,00	3,80	5,51
Vervoer en verkeer	164,95	4,25	2,47
Kultuur en ontspanning	83,55	2,27	2,53
Overige goederen en diensten	143,05	3,11	5,10

(a) Wegingscoëfficiënt vanaf januari 1991 in per duizend.

BRON : MEZ, Administratie van de Handel.

VOETNOTEN

Voetnoot bij hoofdstuk 2.1.

- (1) Ministerie van Economische Zaken, ADSD (1990), *Het acceleratorprincipe*, **Kwartaaloverzicht**, 7e jaargang, nr 2, juni, pp. 27-32.

Voetnoten bij hoofdstuk 2.2.

- (2) ADSD (1992), *Economisch Budget 1992-1993*, mei.
(3) FEDIS (1992), *Rapport annuel 1991*.
(4) RENAUD, Jean-Jacques (1992), *Le marché belge est truqué*, **L'Echo de la Bourse**, 17 januari.
(5) EEG-COMMISSIE (1992), *Europese Economie, Supplément B*, februari.
(6) NBB (1991), *Tijdschrift van de NBB*, maart.

Voetnoten bij hoofdstuk 2.3.

- (7) GATT (1992), *Rapport Annuel*, maart.
(8) GATT (1992), *Ibid.*
(9) GATT (1992), *Ibid.*
(10) GATT (1992), *Ibid.*
(11) OESO, *Libéralisation des échanges: quel enjeu?*, Parijs, 22 april.
(12) IMF (1992), *World Economic Outlook*, maart.
(13) IMF (1992), *Ibid.*
(14) IMF (1992), *World Economic Outlook - Statistical Appendix*, maart.
(15) De prijs- en volume-indexcijfers worden door de Nationale Bank aan de hand van de douanestatistieken opgemaakt.
(16) Informatie over het verloop volgens de sectoren is te vinden in de publikaties van de federaties en gesynthetiseerd in:
VBO, *Conjunctuurnota*, maandpublicatie,
CENTRALE RAAD VOOR HET BEDRIJFSLEVEN, *Noties over de economische toestand*, maandpublicatie, meer bepaald de juni- en decembernummers voor een overzicht van de Belgische conjunctuur volgens de sectoren.
(17) OESO (1992), *Perspectives du Marche de l'acier des pays de l'OCDE en 1992*, Parijs, februari.
(18) COMMISSIE VAN DE EUROPESE GEMEENSCHAP (1991), *Europese Economie*, n.50, december.
(19) BUNDESBANK (1991), *Monatsberichte*, bijvoegsel nr 3.
(20) OESO (1991), *Economic Outlook*, n. 50, december.
(21) CENTRALE RAAD VOOR HET BEDRIJFSLEVEN (1992), *Verslag en advies betreffende de concurrentiepositie van België in toepassing van de wet van 6 januari 1989*, Brussel, 27 maart.
(22) CENTRALE RAAD VOOR HET BEDRIJFSLEVEN (1992), *Ibid.*

Voetnoten bij hoofdstuk 2.4.

- (23) ROSEN, Gerald R. (1992), *World trade volume registers smallest gain since 1983*, says GATT, **IMF-Survey**, 13 april, blz. 113 en 116-117.
(24) COMMISSION OF THE EUROPEAN COMMUNITIES (1991), *Annual Economic Report 1991-92*, **European Economy**, nr. 50, december.

Voetnoten bij hoofdstuk 3.3.

- (25) OESO (1991), *Economic Outlook*, december 1991.
(26) CENTRALE RAAD VOOR HET BEDRIJFSLEVEN (1992), *Verslag en advies betreffende concurrentiepositie van België*, 27 maart.
(27) De vijf belangrijkste handelspartners zijn: Duitsland, Frankrijk, Italië, Nederland en het Verenigd Koninkrijk; deze vijf en de Verenigde Staten en Japan vormen de groep der zeven belangrijkste handelspartners.

Voetnoten bij hoofdstuk 4.2.

- (28) Het koninklijk besluit werd van kracht op 30 juni en werd gepubliceerd in het Belgisch Staatsblad van 29 juni 1991.
- (29) Richtlijn 89/299/EEG van 17 april 1989 en richtlijn 89/647/EEG van 18 december 1989.
- (30) De BEL-20 is gebaseerd op een keuze van 20 Belgische waarden genoteerd op de CATS-termijnmarkt. De BEL-20 is representatief voor de Belgische aandelenmarkt, houdt rekening met de sterke concentratie van omzet en marktkapitalisatie in een beperkt aantal aandelen en geeft een real-time-indicatie van de markttendens (1.1.1991 = 1000).

Voetnoot bij hoofdstuk 4.3.

- (31) Zie **De Belgische economie in 1990**, Nieuwe berekening van de consumptieprijzen, blz. 122-123;
S. DERYNCK (1991), *Het nieuwe indexcijfer van de consumptieprijzen*, **Kwartaaloverzicht van de economie**, vol. 8, nr. 1, blz. 27-35.

STATISTISCHE BIJLAGEN

1- BESCHIKBAAR INKOMEN DER ECONOMISCHE AGENTEN

Omschrijving	1985		1990		1991	
	Mrd.BEF	% BNP	Mrd.BEF	% BNP	Mrd.BEF	% BNP
Gezinnen						
Inkomen	5 123,4	-	6 680,2	-	7 082,7	-
- primaire inkomens	4 032,7	84,1	5 329,7	81,7	5 607,9	82,1
- ontvangen transferten	1 090,7	22,8	1 350,5	20,7	1 474,8	21,6
Gestorte transferten	1 518,8	31,7	1 922,2	29,5	2 001,7	29,3
Bruto beschikbaar inkomen	3 604,6	75,2	4 758,0	73,0	5 081,0	74,3
Bedrijven						
Inkomen	808,5	-	1 294,6	-	1 327,0	-
Gestorte transferten	214,1	4,5	339,5	5,2	344,7	5,0
Bruto beschikbaar inkomen	594,4	12,4	955,1	14,6	982,3	14,4
Overheid						
Inkomen	2 228,1	-	2 855,7	-	2 960,1	-
Inkomen uit eigendom	36,2	0,8	62,6	1,0	55,0	0,8
Ontvangen transferten	2 191,9	45,7	2 793,1	42,8	2 905,1	42,5
Gestorte tansferten	1 661,3	34,7	2 106,2	32,3	2 227,5	32,6
Bruto beschikbaar inkomen	566,8	11,8	749,5	11,5	732,6	10,7
Wereld	26,8	0,6	58,0	0,9	38,2	0,6
BNP	4 792,6	100,0	6 520,6	100,0	6 834,1	100,0

BRON : MEZ (NIS en ADSD).

2- WERKZOEKENDEN PER BEROEP

Jaargemiddelde, wijziging in %, t/t-1.

Beroepen	1989	1990	1991
Arbeiders			
Kunstenaars	1,3	3,9	17,2
Landbouwers	- 2,3	- 3,5	11,7
Jacht- en bosopzichters	- 6,8	- 3,8	6,1
Vissers	- 9,3	- 4,1	- 1,2
Mijnwerkers	- 50,4	- 21,3	- 59,1
Groevewerkers	- 16,9	- 8,6	- 5,3
Arbeiders vervoer en verkeer	- 8,8	- 2,2	10,2
Spinners, wevers, breiers	- 13,3	- 8,0	- 5,0
Kleermakers, snijders, bontbewerkers	- 11,2	- 11,0	- 3,2
Lederuitsnijders, schoeiselmonteurs	- 8,8	- 7,9	- 4,5
Ovenconducteurs, walsers, draadtrekkers, vormers	- 11,1	- 11,8	- 4,4
Mecaniciens, werktuigmakers, loodgieters, lassers	- 12,6	- 6,2	9,3
Electriciens	- 10,9	- 7,7	7,9
Diamantbewerkers	- 10,9	- 12,3	- 5,5
Timmerlieden, schrijnwerkers, meubelmakers	- 15,4	- 10,5	6,2
Schilders en behangers	- 7,2	- 2,8	8,0
Metselaars, tegelleggers, stukadoors	- 12,0	- 10,3	- 0,4
Letterzetter, typografen	- 5,9	1,6	19,0
Kleibewerkers, ovenconducteurs, glasvormers	- 12,1	- 10,0	- 4,2
Mulders, bakkers, brouwers	- 10,9	- 7,1	4,4
Scheikunde-arbeiders	- 7,0	3,4	4,7
Tabakarbeiders	- 12,9	- 12,2	- 12,0
Elders niet genoemde productie-arbeiders	- 9,6	- 6,8	- 2,8
Verpakkers en gelijkgestelden	- 2,8	1,4	4,6
Conducteurs vaste machines, graaf- en heftoestellen	- 14,2	- 7,4	3,2
Dokwerkers en handlangers	- 1,6	1,4	10,1
Gewone handlangers	- 14,1	- 2,4	3,9
Koks, kamermeisjes, kelners, opdieners	- 3,3	- 3,1	8,5
Andere gespecialis. diensten-arbeiders	- 2,6	1,4	3,6
Bedienden			
Architecten-landmeters	- 27,9	- 8,5	9,5
Burgerlijk ingenieurs	- 10,7	2,3	27,2
Technisch en industrieel ingenieurs	- 4,2	2,4	33,0
Specialisten fysica en chemische wetenschappen	- 14,8	- 2,9	11,5
Andere specialisten natuurwetenschappen	- 2,9	- 6,2	20,3
Verzorgingspersoneel	- 17,8	- 12,1	- 1,6
Onderwijspersoneel	- 15,5	- 18,6	- 3,6
Juristen	6,5	- 5,1	31,2
Tekenaars en industriële technici	- 12,3	- 9,1	18,1
Boekhouders	1,6	8,4	39,2
Sociaal helpers	- 13,2	- 14,8	4,0
Bibliothecarissen en archivariissen	10,2	6,1	22,9
Economisten, actuarissen, statistici	4,1	6,0	44,7
Sociologen, psychologen, vertalers	- 6,2	- 9,1	14,9
Directeurs en hoger administratief kaderpersoneel	6,1	32,4	20,8
Directiesecretarissen	5,5	2,3	43,1
Kantoorbedienden	- 7,4	- 3,9	9,1
Verkopers	- 1,9	0,7	7,7
Opvoeders	- 6,0	- 6,2	11,4

BRON : RVA, berekeningen ADSD.

3- GROEPERING VAN EEN AANTAL DEPARTEMENTELE BEGROTINGEN

Nationale sector	De departementele begrotingen
Rijksschuld	Rijksschuld
Cel van de gezagsdepartementen	Dotatiën Eerste minister Justitie Binnenlandse zaken Buitenlandse zaken Ontwikkelingssamenwerking Landsverdediging Rijkswacht Financiën
Sociale cel	Pensioenen Middenstand Tewerkstelling en Arbeid Sociale Voorzorg Volksgezondheid
Economische cel	Landbouw Economische Zaken Verkeerswezen en Infrastructuur PTT
Diversen	Interdepartementele provisie

4- CONSUMPTIEARTIKELN DIE IN PRIJS DAALDEN TUSSEN JANUARI 1991 EN JANUARI 1992

Artikelen	Weging (a)	1-92/1-91	Artikelen	Weging (a)	1-92/1-91
Bakmeel	0,50	- 2,6	Aardgas tarief C:		
Spaghetti	0,75	- 1,4	5375 mj/maand	0,85	- 6,7
Speculaas	1,70	- 0,9	Butaangas	0,75	- 5,8
Tussenrib	1,45	- 1,5	Propaangas	0,50	- 9,0
Rosbief	2,00	- 2,1	Gasolie (-1000l)	1,00	- 30,0
Biefstuk	8,20	- 3,3	Gasolie (1000-2000l)	5,10	- 32,8
Filet americain	2,10	- 0,1	Gasolie (+ 2000l)	4,05	- 33,9
Karbonade	1,45	- 0,9	Bureellamp	1,80	- 0,9
Braadkip	4,30	- 1,5	Gloeilamp	1,45	- 0,6
Verse kabeljauw	1,90	- 2,0	Vloeibaar allesreiniger	0,90	- 0,5
Goudmakreelfilets	1,50	- 1,7	Toiletpapier	1,25	- 4,5
Zalm in blik	1,10	- 12,9	Dweil	1,20	- 0,9
Fish-sticks	1,30	- 6,4	Super benzine	20,30	- 2,3
Gesteriliseerde melk (winkel)	2,50	- 3,9	Loodvrije superbenzine	6,75	- 5,8
Half afgeroomde melk	1,90	- 5,7	Diesel	5,20	- 11,4
Yoghurt met fruit	1,40	- 0,5	L.P.G.	0,35	- 17,4
Melkerijboter	3,20	- 0,1	Maandelijks stadsa- bonnement	0,75	- 1,7
Aardnootolie	0,40	- 2,0	Telecommunicatie:		
Verse groenten	6,95	- 11,7	abonnee	14,25	- 0,3
Gepelde tomaten	0,75	- 3,1	Telecommunicatie:		
Diepvriesspinazie	0,75	- 2,3	telefooncel	0,40	- 0,8
Ananas in blik	0,55	- 1,3	Kleurentelevisie	2,80	- 0,7
Vruchtensappen	1,75	- 4,6	Video-recorder	1,90	- 3,7
Aardappelen	1,40	- 6,2	Casseteradio	1,90	- 1,6
Klontjessuiker	0,50	- 0,2	Hi-fi rack	1,95	- 0,8
Kristalsuiker	0,75	- 0,5	Kompaktdiskspeler	1,95	- 4,3
Koffie in bonen of gemalen	4,85	- 0,6	Foto-apparaat	3,55	- 1,8
Oploskoffie	0,30	- 2,5	Voetbal	1,00	- 2,0
Melkchocolade (reep)	1,55	- 0,5	Grammofoonplaat 45 T	0,95	- 0,5
Fantasiechocolade	1,15	- 0,8	Chrome-cassette	0,95	- 9,6
Mayonaise	1,05	- 1,8	Lege video-cassette	0,95	- 4,0
Nachttarief 440 kwh/maand	4,40	- 0,4	Kattenvoeding	2,25	- 2,3
Aardgas tarief A:			Huur van een video- cassette	0,70	- 1,9
2250 mj/maand	0,35	- 1,9	Kleurenfilm voor foto- toestel	3,15	- 0,6
Aardgas tarief B:			Toiletzeep	1,05	- 3,6
3000 mj/maand	2,50	- 2,5	Gouden trouwring	2,40	- 3,0
Aardgas tarief B:			Kwartz uurwerk	1,05	- 1,4
6500 mj/maand	5,00	- 2,9	Rekenmachine	0,40	- 0,8
Aardgas tarief B:			Fotocopie	0,80	- 4,9
13000 mj/maand	4,90	- 3,1			

5- CONSUMPTIEARTIKELEN DIE MET MEER DAN 5 % IN PRIJS STEGEN TUSSEN JANUARI 1991 EN JANUARI 1992

Artikelen	Weging (a)	1-92/1-91	Artikelen	Weging (a)	1-92/1-91
Sardien in blik	2,15	8,7	Kraamafdeling: één-persoonskamer	0,70	12,3
Vers fruit	10,00	23,2	Kraamafdeling: gemeenschappelijke kamer	0,70	15,0
Toffees	2,45	7,8	Heelkundige inrichting: éénpersoonskamer	1,45	13,4
Tafelbier	0,45	5,0	Heelkundige inrichting: gemeensch. kamer	1,45	16,4
Bier pils (winkel)	2,75	6,0	Technische controle	0,55	55,7
Bier pils (thuis)	1,35	6,4	Motorolie	0,55	7,1
Beaujolais Village wijn	2,20	6,4	Huur garage	1,60	12,2
Val de loire wijn (muscadet)	2,20	7,4	Taxi	2,65	6,3
Whisky	1,25	5,6	Voetbalwedstrijd	1,90	11,7
Bovenkleding heren: blazer	1,25	5,4	Zwembad	1,85	6,0
Bovenkleding heren: pull-over	3,15	5,5	Bioscoop	2,60	5,8
Bovenkleding heren: overhemd	4,30	5,5	Dagbladen	4,10	5,8
Ondergoed voor dames: slip	0,90	8,3	Tijdschriften	5,00	5,2
Stof voor jurk	1,90	7,8	Roman	5,05	8,1
Ritsluiting	1,00	9,0	Watergolf	6,55	5,7
Huur	71,75	5,5	Permanent	2,20	5,8
Uurtarief elektricien	6,00	5,9	Eau de Cologne	1,05	13,6
Uurtarief loodgieter	6,05	6,2	Schoonheidscreme	1,05	5,4
Uurtarief schilder	6,05	5,6	Haarlak	1,00	7,5
Emailverf	3,65	5,0	Nagellak	1,05	14,2
Cement	3,65	5,6	Hygiënisch tampon	1,60	7,4
Jaarlijks waterverbruik van 85m3	4,80	6,7	Reiskoffer	1,65	5,2
Beddelaken + slopen	1,30	7,2	Pepersteak	6,55	7,4
Sponshanddoek	1,20	5,9	Biefstuk met frieten	6,60	7,0
Gordijnstof	0,70	6,1	Gebakken tong of forel	6,55	6,7
Badkamergarnituur	0,80	7,3	Glas bier	7,55	6,7
Convector op aardgas	0,50	7,1	Speciaal bier	2,50	6,4
Convector op mazout	0,70	5,1	Aperitief	2,50	7,5
Tarief herstelling verwarmingsinstallatie	3,90	5,6	Mineraal water	2,50	8,9
Kop en schoteltje	0,75	5,8	Limonade op basis van cola	2,55	8,9
Hamer	1,40	5,4	Hotelkamer	2,45	10,2
Koffiefilters	1,20	7,4	Huur van een autobus (1 dag)	1,80	9,3
Wassen hemd	0,85	8,5	Weekend aan zee	2,05	6,4
Droogkuis regenjas	0,85	5,0			
Droogkuis kostuum	0,85	6,3			
Tand vullen	3,30	7,7			

(a) Wegingscoëfficiënt in per duizend.